

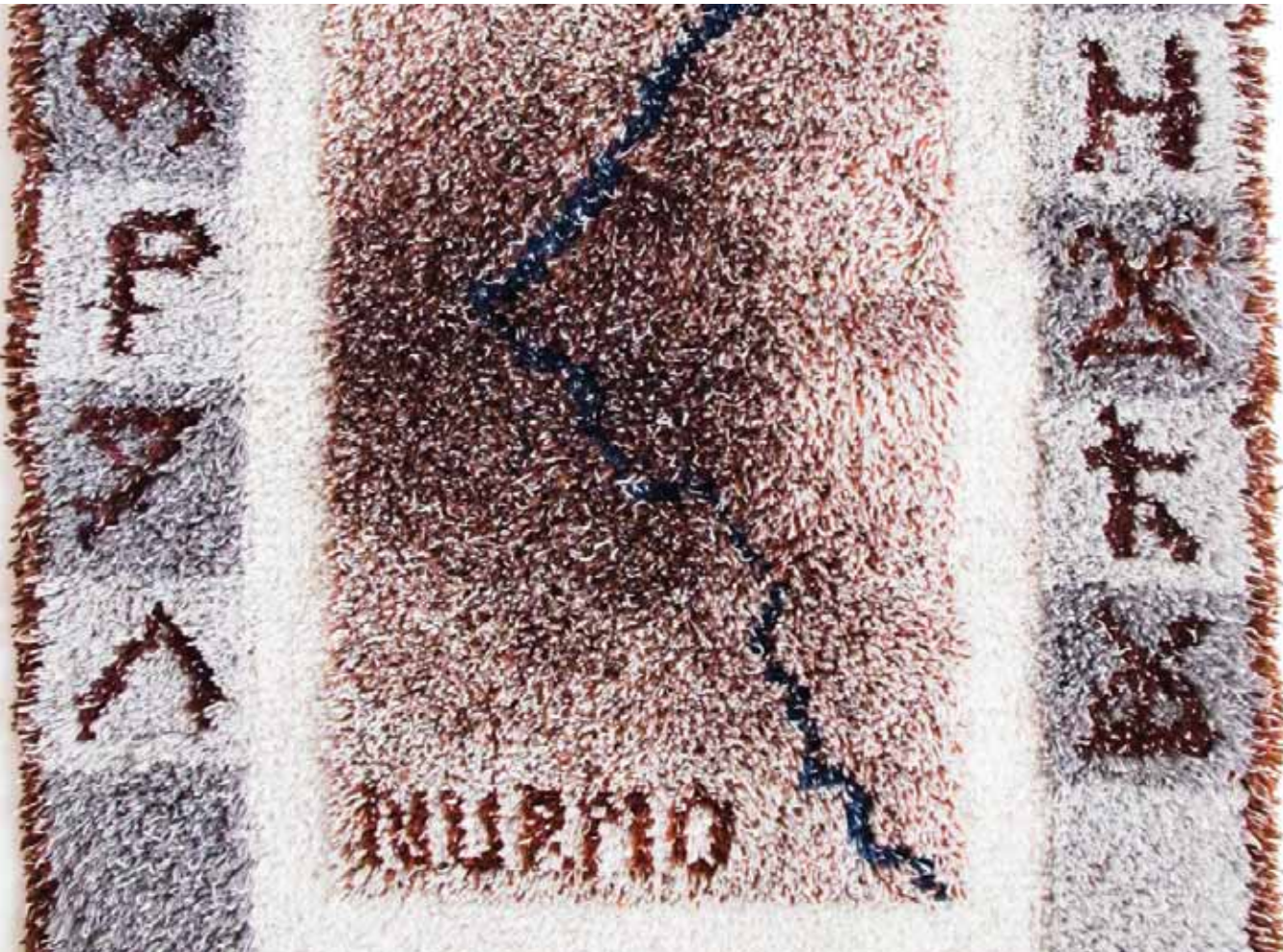

JULKAISUJA 28

JOKI ON NURMON ÄITI

NURMONJOKILAAKSO KOTISEUTUKUVASSA

SULEVI RIUKULEHTO JA TIMO SUUTARI

JOKI ON NURMON ÄITI

NURMONJOKILAAKSO KOTISEUTUKUVASSA

SULEVI RIUKULEHTO JA TIMO SUUTARI

2012

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahaisto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

Julkaisija	Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti www.helsinki.fi/ruralia	
	Kampusranta 9 C 60320 SEINÄJOKI	Lönnrotinkatu 7 50100 MIKKELI
Sarja	Julkaisu 28	
Kannen kuva	Yksityiskohta Nurmon ryijystä ”Joki on Nurmon äiti”. Matti Mäki.	
ISBN	978-952-10-6521-7 978-952-10-6522-4 (pdf)	
ISSN	1796-0649 1796-0657 (pdf)	

ESIPUHE

Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa toimii aluehistorian, kotiseudun ja kulttuurin teemoihin keskittyvä tutkimusryhmä, jota johtaa aluehistorian tutkimusjohtaja Sulevi Riukulehto. Ryhmän yhtenä tavoitteena on edistää kotiseutututkimusta kokoomalla aineistoja sekä kehittämällä ja testaamalla uutta kotiseututeoriaa.

Tämä julkaisu on ryhmän toteuttaman Nurmonjokilaakson kotiseutus suunnitelma-hankkeen tulos. Hankkeessa kiinnitettiin huomiota nurmolaisten nykypäivän kotiseutukokemuksiin ja -käsityksiin. Vuonna 2009 toteutuneen kuntaliitoksen jälkeen Seinäjoen kaupungin kasvupaineet ovat kohdistuneet muun muassa Nurmonjokivarren alueille. Kun nurmolaisen identiteetin kannalta keskeistä aluetta tarkastellaan kasvavan kaupungin osana, on tärkeää, että alueen kulttuuriarvoja ja sen asukkaiden identiteettiä kohdellaan kunnioittavasti. Hankkeen tavoitteena onkin ollut tukea kasvualueen kehittämistä kulttuurisesti kestäväällä tavalla.

Aarre Läntinen on kuvannut Nurmon historian toisessa osassa, kuinka joen merkitys Nurmon kehityksen kannalta on ollut ratkaisevan tärkeä ja luonnehtinut jokea Nurmon äidiksi. Käsillä olevan julkaisun kansikuva esittää yksityiskohtaa Nurmon ryijystä, jossa on kuvattuna Nurmon halki virtaava joki ja kantalojen puumerkit. Ryijy on saanut nimekseen ”Joki on Nurmon äiti”. Näitä kunnioittaen myös tämä julkaisu on saanut nimensä.

Hanketta ovat rahoittaneet Seinäjoen Seudun Kehittämisyhdistys Liiveri ry ja Etelä-Pohjanmaan Ely-keskus Euroopan unionin Manner-Suomen maaseudun kehittämishjelmasta sekä Nurmoo-Seura ry. Kiitos hankkeen toteuttamisesta kuuluu Riukulehdon tutkimusryhmälle ja sen jäsenille Timo Suutarille, Aapo Jumppaselle, Katja Rinne-Koskelle sekä harjoittelijana toimineelle Jussi Välimäelle. Raportin kuvituksessa on avustanut Pasi Komulainen ja taitosta on vastannut Jaana Huhtala. Erityinen kiitos kuuluu Nurmoo-Seuralle ja kyläseuroille sekä näiden yhdistysten aktiivisille toimijoille, jotka mahdollistivat hankkeen toteuttamisen. Ennen kaikkea tahdon lausua kiitoksen kaikille niille henkilöille, jotka ovat osallistuneet hankkeen keskustelutilaisuuksiin ja myötävaikuttaneet raportin syntymiseen myös muulla tavoin antamalla aineistoa ja valokuvia tutkijoiden käyttöön.

Seinäjoella lokakuussa 2012

Sami Kurki
Johtaja, professori
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
1.1 Kotiseudun käsite ja kotiseutututkimuksen perintö	7
1.2 Nurmonjokilaakso kotiseutuna	9
1.3 Hankkeen aineistonkeruumenetelmä ja aineistot	10
2 KOTISEUTUKÄSITYSTEN PÄÄTYYPI	14
2.1 Yksipaikkainen kotiseutu	14
2.2 Monipaikkainen kotiseutu	18
3 LUONTO NURMOLAISTEN KOTISEUDUN OSANA	22
4 RAKENNETTU YMPÄRISTÖ NURMOLAISTEN KOTISEUDUSSA	31
5 NURMOLAISTEN SOSIAALINEN JA HENKINEN KOTISEUTU	62
6 KOTISEUDUN KUVAT JA MIELIPAIKAT	84
7 KOTISEUTU JA KUNTARAKENTEEN MUUTOS	95
8 MUUTTUNUT KOTISEUTU	104
9 TULEVAISUUDEN KOTISEUTU	113
10 NURMON MONET KOTISEUDUT	124
LÄHTEET	129
KIRJALLISUUS	129
KUVAT JA TAULUKKO	
Kuva 1. Nurmon alueen kartta	11
Kuva 2. Nurmon talot 1546–1760	15
Kuva 3. Paukaneva	27
Kuva 4. Latomaisema Martikkalankylästä vuodelta 2004	32
Kuva 5. Nurmon kirkko	41
Kuva 6. Ruuhikoski	45
Kuva 7. Yljoen koulunmäki	47
Kuva 8. Hyllykallion Prisma	53
Kuva 9. Enkelipatsas Nurmon sankarihautausmaalla	61
Kuva 10. Körttipukuiset hahmot Nurmon museossa	66
Kuva 11. Makkaranpaistotuokio Lehtisaloon laavulla	66
Kuva 12. Pinaattilätyt ja karviaishillo	74
Kuva 13. Painin olympiamitalisteja kuvattuna 1930-luvulla	81
Kuva 14. Kivjärven kosteikko Kourassa	92
Kuva 15. Vuonna 2008 purettu Veneskosken kauppa	111
Kuva 16. Nurmon alueen kotiseututuhentymät	125
Taulukko 1. Teiden ja katujen nimien muutokset Nurmon alueella	106

*”On siinä aika komia maisema. – – On siinä peltoa ja se joki.
Se on niinku padolta tännepäin, se on niinku järvi.
Mun lapsenlapsi sanoo, että onko tämä Nurmoon meri.
Mä sanon, että joo.”*

1 JOHDANTO

1.1 KOTISEUDUN KÄSITE JA KOTISEUTUTUTKIMUKSEN PERINTÖ

Jokaisella ihmisellä on kotiseutu. Se saa hahmonsaa luonnonympäristön, rakennetun ympäristön ja sosiaalisen ympäristön merkityksellisten paikkojen, kohtaamisten ja tapahtumien kudelmana. Kotiseutumielikuva on kokemuksellinen; se muuttuu ja kerrostuu elämänhistorian aikana. Kotiseutu ei rajoitu menneisyyden muistoihin tai muistinvaraisiin kokemuksiin, vaan se koskettaa meitä tässä hetkessä. Kotiseutu on myös tunnetta. Siihen liitetään myönteisiä kodikkuuden, tuttuuden ja pysyvyyden tunteita, mutta myös katkeransuloista kotiseudun ikävää ja kaipausta. Kotiseututunteesakin on kaksi ääripäätä: se voi merkitä myös pysähtyneisyyttä ja jotain, mistä halutaan kokonaan irrottautua.

Vaikka kotiseutumielikuva on omakohtainen ja yksilöllinen, se syntyy vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa. Kotiseudulla on yhteisesti jaettu piirinsä: tiettyssä ajassa ja tietyissä paikoissa eläneiden ihmisten kotiseutukuvissa on samankaltaisuutta. Ihmisten kotiseutukuvat sisältävät yhteisesti jaettuja käsityksiä siitä, miten meidän puhutaan tai millaisia näköaloja pidetään kotimaisemina. Näin kotiseudun käsite lähestyy alueellisen identiteetin käsitteellistyksiä. Kyse ei kuitenkaan ole sellaisesta kollektiivisesta kotiseutumielikuvasta, jonka kaikki jakaisivat samanlaisena, vaan yksilöllisten kokemusten ja käsitysten sekä yhteisesti hahmotettujen merkitysten vuoropuhelusta.

Kotiseudun käsite – kuten käsitteet yleensäkin – on eri kulttuuri- ja kielialueilla sekä yhteiskuntien eri kehitysvaiheissa saanut toisistaan poikkeavia vivahteita. Monissa eurooppalaisissa kielissä on kotiseutua muistuttavia käsitteitä, joiden tarkka merkitys on 'pieni isänmaa', näin esimerkiksi puolassa ja espanjassa (*mala ojczyzny, patria chica*).¹ Samantapainen sisällöltään on myös ranskan käsite *mon pays*. Esimerkiksi Fernand Braudelin tutkimuksissa ranskalaisesta identiteetistä *mon pays* näyttäytyy yhden keskuksen ympärille

rakentuneena yksipaikkaisena kotiseutuna, joka ei noudata olemassa olevien hallinnollisten aluemuodostumien rajoja, mutta joka kuitenkin on varsin pysyvä ja yleisesti tunnettu.²

Saksan *Heimat*, ruotsin *hembygd* ja suomen kotiseutu ovat kielen yleisessä käytössä keskenään varsin samansisältöisiä. Niillä on jo takanaan pitkä käsittehistoria; on muodostunut erilaisia kotiseudun puhuntoja ja kotiseutukäsityksiä. Näissä kielissä kotiseutu ei ole pelkästään tilaan liittyvä käsite, vaan kotiseuduksi ymmärretään ennen muuta kulttuurissa ja sosiaalisissa suhteissa muodostuva henkinen ympäristö. Peter Blicklen mukaan samantyyppinen kotiseutu-käsite löytyy myös monista slaavilaisista kielistä, esimerkiksi tsekistä (*domov*) sekä sloveenista, kroatiasta ja serbiasta (*domavina*). Venäjän *rodina* on ainakin Blicklen mukaan lähempänä saksalaista kuin ranskalaista ajattelutapaa.³

Oman erityistapauksensa muodostaa englantia, johon kotiseutua kuvaavaa itsenäistä käsitettä ei ole syntynyt eikä lainattu. Lähimmäksi tuleva englanninkielinen termi on yksinkertaisesti *home*. Suomennos 'koti' ei kuvaa sen sisältöä kovinkaan hyvin. Sanakirjamääritysten mukaan *home* on paikka, alue tai valtio, johon koetaan kiintymystä.⁴ Monet suomalaisetkin tuntevat sanonnan *No place like home* tai vaikkapa Lynyrd Skynyrdin popkappaleen *Sweet home Alabama*. Kotiseudustahan niissä selvästi puhutaan. Englanninkielisessä kirjallisuudessa kotiseudun ilmiöihin on usein viitattu myös saksan- tai ranskankielisillä termeillä (*Heimat, mon pays*), vielä useammin on käytetty jotakin lähelle tulevaa kuvailevaa muotoilua tai tutkimuksellista uudissanaa.

Globalisoituneessa ja modernin jälkeisessä maailmassa on saatettu kysyä, onko kotiseutu tyystin menettänyt tehonsa ja tarkoituksensa. Käsite on kuitenkin suosittu esimerkiksi Saksassa, jossa 1980-luvun katsojalistojen kärkeeseen kiiptänyt 11-osainen TV-sarja *Heimat – Eine deutsche Chronik*. Peräti 54 % länsisaksalaisista tv:n katsojista seurasi ohjelmaa. Se on edelleen katsottu

2 Braudel 1990, 43–45.

3 Blickle 2011, 2–3.

4 Morley 2000, 16.

1 Fernández-Manjón 2010, 18.

saksalainen TV-sarja, ja se on saanut myös kaksi jatko-osaa (*Zweite Heimat ja Heimat 3*). Sarja herätti huomiota myös Suomen TV-esityksissä. Myös äskettäisessä *Der Spiegel* -lehden artikkelissa pohditaan, onko kotiseutukäsitykselle enää käytännön sijaa ja merkitystä tässä ajassa?⁵ Artikkelin päätyttyä kahteen merkittävään huomioon: Juuri yksilöllisten kotiseutukäsitysten kautta voidaan päästä käsiksi yhteisesti jaettuun kotiseudun merkityksiin. Toisena perusviestinä on havainto, että vaikka kotiseudun käsite on menettänyt maantieteellistä ulottuvuuttaan ihmisten elämän muututtua entistä liikkuvammaksi ja monipaikkaisemmaksi ja vaikka ihmisten on kyettävä joustavasti irrottamaan erityisistä paikoista ja yhteisöistä, tarve kokea jatkuvuutta tai kiinnittyä johonkin ei ole kadonnut. Kiinnittymisen – tai juurtumisen – tunne on kotiseutukokemuksen ytimessä. Tämä kiinnittyminen ei enää ole välttämättä elinikäistä tai yhteen paikkaan liittyvää, vaan lyhytkestoisempaa, moniin fyysisiin tai virtuaalisiin tiloihin kohdentuvaa. Tuttuuden ja jatkuvuuden tunteen voi tuoda vaikkapa älypuhelin, jonka avulla elämän tärkeät kontaktit ja kuvat kulkevat aina ja kaikkialla mukana.⁶ Tämä kirja on kirjoitettu tähän ympäristöön ja aikaan.

Kotiseudun käsite on siis aina tuore. Se on tuore, koska elämäntavat muuttuvat ja ihmisten paikkaan sitoutuminen saa uusia piirteitä. Suomalaisessa kontekstissa kotiseudun käsite on erityisen ajankohtainen myös kuntarakenteen uudistamiskeskustelun vuoksi: ihmisten ovat entistä kiinnostuneempia oman lähiympäristönsä tulevaisuudesta. Kotiseudun käsite limittyy alueellista identiteettiä ja paikallista omaehtoisuutta koskevaan tutkimusperinteeseen, minkä perusajatuksena on ihmisten paikkakiinnittymisestä ja juurtumisesta seuraava halu osallistua ja toimia oman asuin- ja elinympäristönsä parhaaksi. Tämä keskustelu on ollut viime vuosikymmeninä erittäin vilkasta yhteiskunta- ja aluetieteissä ja saanut käytännön ilmenemismuotoja esimerkiksi suomalaisessa kylä- ja kaupunginosatoiminnassa. Yhteiskunta- ja aluetieteellistä ajattelua näkyvämmän sijan kotiseudun käsite on saanut kotiseututyössä ja -tutkimuksessa, jonka juuret voidaan ulottaa aina 1600-luvun paikalliskuvauksiin ja joka myöhemmin on laajentunut kattamaan kotiseudun kaikenpuolisen kehittämisen.

Kotiseutuun liitetään miltei poikkeuksetta vahva myönteinen leima. Kotiseutu-sana herättää positiivisen ja nostalgissävyytteisen mielikuvan verrattuna vaikkapa asuinympäristön käsitte-

seen. Minna Mäkinen toteaa, että tämän tunteen voimakkuus vaihtelee yksilöittäin. Samalla hän muistuttaa, että paikat ovat vain yksi ihmisen samastumisen kohteista. Monille ihmisille esimerkiksi ammattikunta voi olla vahvempi samastumisen kohde.⁷ Silloin ammatti-identiteetti on tärkeämpi kuin alueidentiteetti.

Minna Mäkinen toteaa, että paikallisuus ja kotiseutu ovat saaneet tietynlaisen säilyttämisen, pelastamisen ja muuttumattomuuden leiman. Kuitenkin hän huomauttaa, että viime vuosikymmeninä kotiseutuun on liitetty myös uusia aktiivisuutta ja prosessuaalisuutta korostavia piirteitä.

Tämä käsitteellinen kehityspolku on helposti nähtävissä suomalaisessa kotiseutukirjallisuudessa. 1900-luvun alussa painotettiin voimakkaasti kotiseututyön tiedollista ja tutkimuksellista osaa. Kannustettiin keräämään kansanrunoja ja sävelmiä, perustamaan museoita, luomaan kokoelmia ja aineistoja. Vaadittiin kaikenpuolista kansanperinteen pelastamista säilytettäväksi tuleville polville. Haluttiin myös koulutusta ja opintopiirejä.⁸

Vielä välittömästi sotien jälkeen kotiseututyön soihdunkantajien kirjoituksia hallitsi paikalleen pysyvästi asettuneen, usein maatalousvaltaisen elämäntävän suosima yksipaikkainen kotiseutukäsitys, mutta jo 1960-luvun lopussa kirjoituksiin tuli toisenlaisia sävyjä. Kuinka erilainen kotiseutukuva huokuukaan seuraavista lainauksista: ensimmäinen on Esko Aaltosen määritelmä vuodelta 1951, toisena Veikko Anttilan pohdintoja 1967 ja kolmantena Hannu Oittisen ajatuksia vuodelta 1994⁹:

Kotiseutu on tietenkin paikallisesti rajattu alue. Kotiseutu on tavallisesti kylä, jossa olemme syntyneet tai parhaimmat vuotemme eläneet. Mutta kun katsomme sitä etäältä tai yleensä laveammasta näkökulmasta, se käsittää koko pitäjän, joissain tapauksissa koko maakunnan, johon tuo meille rakas kylämmekin kuuluu. Kaupunkilaisasukkaille kotipaikka on ahtaimmassa mielessä kaupunkikortteli tai kaupunginosa, mutta laveammassa mielessä koko kaupunki, jossa ovat syntyneet tai jossa asuvat. [Aaltonen 1951, 12]

7 Mäkinen 2009, 23–24.

8 Boldt 1909; Hästesko 1912; Liakka 1916.

9 Kaikki lainaukset ovat artikkeleista, jotka löytyvät kokonaisuudessaan *Kotiseutu ja Hiidenkivi* lehtien satajuotisjuhla-kokoelmateoksesta: *Kotiseutuni mun*. Pekka Laaksonen ja Lassi Saressalo (toim.), SKS 2009. Kirjoitukset ovat Aaltonen, Esko: Kotiseututunne; Anttila, Veikko: Miksi nykyihminen tarvitsee kotiseututyötä ja Oittinen, Hannu: Kotiseutu korvien välissä.

5 *Der Spiegel* 15/2012.

6 Emt., 66–69.

Käsite kotiseutu ei enää ole entisellä tavalla sidottu synnyinpaikkaan. Samalla kotiseututyö on riisunut yltään paljon sitä kansallisromanttista asua, johon se aikaisemmin verhoutui. Muistojen tilalle on tullut nykyäikää ja tulevaisuutta palvelevaa, yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti sävytynyttä toimintaa, – On olemassa kotiseutuyhdistyksiä, jotka toimivat seudulla, jonka asutus on vain muutaman vuoden ikäistä. [Anttila 1967, 31]

Kotiseutu voi olla rakas järvenranta, kodin, kesämökin ja mummolan bermudankolmio, Euroopan kokoinen puutarha, kielen nuotti tai vain veikeä tunne siitä missä viihtyy. Kotiseutua on vaikea määritellä, ja se voi alkaa helposti tuntua tyhjältä mutta hyvin omaksutulta mielikuvalta. Se löytyy pikemmin kunkin omasta päästä kuin jostain maantieteellisestä paikasta. [Oittinen 1994, 70]

Paikallisuuden ja kotiseudun käsitteiden funktioissa ovat aiemmin korostuneet pysyvyys ja säilyttäminen, nyt aktiivisuus ja kokemuseräisyys. Uudemmissa paikallisuutta käsittelevissä tutkimuksissa on lähtökohtana ajatus, että kokemus paikallisuudesta syntyy, elää ja kehittyy aktiivisen toiminnan ja samastumisen tuloksena. Ihminen ottaa paikan haltuunsa muokkaamalla sitä ja jopa taistelemalla sen puolesta. Tunne johonkin kuulumisesta rakentuu jatkuvassa prosessoinnissa. Paikallinen kulttuuri ja tulkinnat eivät jäähmety vaan reagoivat jatkuvasti tulijoiden ja lähtijöiden aiheuttamaan liikkeeseen.¹⁰ Siksi Mäkinen pitää kuntaliitosprosesseja oivana kehyksenä tarkastella kotiseutua ja paikallisuutta entistä dynaamisemmasta näkökulmasta.¹¹

Tätä aktiivisuutta peräänkuulutetaan osana alueiden kehittämistä, kun puhutaan paikallisesta aloitteellisuudesta. Kotiseudun käsite tulee hyötykäyttöön, alueellisen uudistumisen ja muutoksen voimaksi.

Tässä katsannossa etnologinen tai kansatieteellinen paikallisuustutkimus on vähitellen irrottautunut paikallisyhteisöstä ja alkanut tarkastella paikallisuuden, kotiseututunteiden ja yhteisöllisyyden suhteita käsitteellisemmällä tasolla. Muutoksen taustalla piilee tarve kuvata osuvammin yhteiskunnan muutosprosessien mukanaan tuomia paikallisuuden variaatioita kuten monipaikkaisuutta ja paikattomuutta. Viime vuosina etnologinen paikallisuustutkimus onkin pureutunut entistä tarkemmin tilan, alueen ja paikan käsitteisiin ja

tässä mielessä lähentynyt humanistisen maantieteen ja kulttuurimaantieteen käsitteellistyksiä.¹²

Kulttuurimaantieteilijä Anssi Paasi katsoo, että kotiseutu on paikallisuuden ytimeen kuuluva käsite¹³. Kotiseututunne voidaankin määritellä yhdeksi paikallisuuden vahvimmista ilmenemismuodoista. Määritellessään jonkin paikan kotiseudukseen ihminen on tavallaan ottanut paikan haltuunsa ja sitoutunut siihen vahvasti tunnetasolla.¹⁴ Mutta pelkästään paikallisuuteen liittyväksi ilmiöksi kotiseutua ei kannata paaluttaa. Voimme helposti kuvitella, että ihminen pystyy ottamaan haltuunsa paikkoja myös globaalisen toimijana. Kosmopoliitit ja maailmankansalaisetkin pystyvät kiinnittymään; he kiinnittyvät laajoihin alueisiin, sirpaloituneisiin ja monikeskeisiin kotiseutuihin.¹⁵ Sekä saksan *Heimat* että englannin *home* voivat viitata yhtä lailla kaikkein läheisimpään asuinpaikkaan kuin kokonaiseen mannervaltioon. Samoin suomalainen voi tuntea kotiseudukseen koko maan tai maanosan tai monista erillisistä keitaista koostuvan kollaasin.

1.2 NURMONJOKILAAKSO KOTISEUTUNA

Erilaisia kotiseutu- ja aluetutkimuksen näkökulmia ja tutkimuserinteitä yhdistäen Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti on aloittanut kotiseudun kehittämiseen ja tutkimukseen keskittyvän ohjelman. Sen ensimmäisenä osana on toteutettu *Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma* -hanke, jossa on kuvattu ja tulkittu Nurmon alueen asukkaiden käsityksiä kotiseutunsa avainkohteista ja syvärakenteista. Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma -hanketta edelsi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin ja Seinäjoen kaupungin yhdessä järjestämä ajatuspaja-tyyppinen ideointi- ja keskustelutilaisuus, joka oli suunnattu Nurmon asukaslautakunnan jäsenille. Tilaisuuden tuloksena valmistui ideapaperi, jossa koottiin yhteen alueen kehittämisessä huomioitavia asioita ja hahmoteltiin kotiseutusunnitelman rakennetta¹⁶. Keskusteluissa tuli ilmi, että pienenkin osallistujajoukon kokemuksellisesti muodostuva kotiseutukuva on epäyhtenäinen ja että Nurmon alueen asukkaiden kotiseutukuvissa on monia keskenään jopa ristiriitaisia piirteitä. Samanaikaisesti Ruralia-instituutti

10 Mäkinen 2009, 127.

11 Mäkinen 2009, 11.

12 Vrt. Mäkinen 2009, 20.

13 Paasi 1986, 224; vrt. Mäkinen 2009, 21.

14 Mäkinen 2009, 22.

15 Fernández-Manjón 2010, 114–115.

16 Suutari, Riukulehto, Rinne-Koski & Ojalampi (2011). *Kotiseutua paikantamaan. Päämääränä kulttuurisesti kestävä Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma*. Idearaportti. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 77.

kävi neuvotteluja paikallisen kotiseutuyhdistyksen eli Nurmoo-Seuran kanssa. Ilmeni, että seura on kiinnostunut selvittämään alueen asukkaiden kotiseutukuvia. Tämän taustavalmistelun perusteella varsinainen hanke sai alkunsa.

Sysäyksen kotiseutus suunnitelman pilotoinnille juuri Nurmon alueella antoi välillisesti Seinäjoen kaupunki. Vuonna 2009 toteutuneen Nurmon, Seinäjoen ja Ylistaron kuntaliituksen jälkeen kaupungin kasvupaineet ovat kohdistuneen muun muassa niille Nurmonjokivarren alueille, joita kaupungin suunnittelu- ja kaavoitusprosesseissa kutsutaan nimellä Nurmonjokilaakso. Nurmon halki virtaava joki ja sen rannoille levittyvät perinnemaisemat, nauhamainen kyläasutus Ylijoelta Kouran ja Veneskosken kautta Keski-Nurmoon ja Alapäähän ovat merkittävä alue nurmolaisuuden rakentumisessa. Kun nurmolaisen identiteetin rakentumisen kannalta keskeistä aluetta tarkastellaan kasvavan kaupungin osana, on tärkeää, että alueen kulttuuriarvoja ja sen asukkaiden identiteettiä kohdellaan kunnioittavasti.

Nurmonjokilaakson kotiseutus suunnitelman avulla vastataan juuri tähän tarpeeseen. Kotiseutus suunnitelma ei pyri olemaan suunnitelma siinä merkityksessä, että se määritteli, millainen kotiseutu alueella tulisi olla tulevaisuudessa. Sen sijaan kotiseutus suunnitelma kokoaa yhteen alueen asukkaiden kotiseutukäsityksiä ja tuottaa monipuolista tietoa alueen asukkaille arvokkaista kotiseudun avainkohteista sekä syvärakenteista. Tällaista koottua tietoa alueesta ei tuota mikään lakisääteinen suunnittelu- tai kuulemismenettely.

Kotiseutus suunnitelmaan kerättyä tietoa voivat käyttää hyväkseen sekä alueen asukkaat ja kansalaisjärjestöt, erityisesti kyläseurat osana toimintaansa, että viranomaiset omissa kehittämistehtävissään. Paikalliset asukkaat luovat kokemusmaailmassaan eräänlaista tietokantaa esimerkiksi luontokohteista tai lasten löytämistä leikkipaikoista, jota kehittämishallinto voi hyödyntää. Kotiseutus suunnitelmaa voidaan hyödyntää myös verkostoitumisen välineenä alueen kyläseurojen, kotiseutuyhdistyksen sekä kaupungin hallinnon välillä.

Kotiseutus suunnitelman perustana on kokemuksellinen kotiseututeoria. Sen perusajatuksia esitetään tämän kirjan luvuissa 2–5 Nurmonjokilaakson alueelta saaduilla esimerkeillä havainnollistettuina. Lyhyesti, kokemuksellisen kotiseututeorian ytimenä on ajatus, että jokaisella ihmisellä on oma, kokemuksiin perustuva kotiseutukuvan-

sa¹⁷. Kotiseudun kokemus liittyy paikkoihin, joissa ihminen elämänsä varrella asuu tai jotka muuten ovat hänelle merkityksellisiä. Kotiseutu voi olla aiemman elämänvaiheen, esimerkiksi lapsuuden, idyllinen ympäristö, paikka johon voidaan kaivata, mutta jota ei ehkä enää sellaisena ole. Suuremmissa määrin kotiseutu on ihmisen koko elämänhistorian ajan rakentuva kokonaisuus, johon kerrostuu eri paikkoihin liitettyjä muistikuvia. Suhde kotiseutuun on siis kokemuksellinen ja kehittyvä, ei tilan tai alueen määräämä ja muuttumaton.

1.3 HANKKEEN AINEISTONKERUUMENETELMÄ JA AINEISTOT

Kotiseutus suunnitelma ei ole suunnitelma siinä merkityksessä, että tässä raportissa esitettäisiin, millainen kotiseutu alueella tulee olemaan lähitulevaisuudessa. Suunnitelman sijaan osuvampi nimi onkin tekemistä korostava *kotiseutus suunnittelu*, sillä Nurmonjokilaakson kotiseutus suunnitelma on ollut ennen muuta prosessi. Alueella vakituisesti asuvia sekä loma-asujia on koottu pohdintaan, mitä kotiseutu juuri heille ja henkilökohdaisesti merkitsee, miten kotiseutu on muuttunut, mikä siinä on arvokasta ja mitä tulevaisuudelta odotetaan. Vaikka kotiseutus suunnitelma ei ole lain edellyttämä kuulemis- tai osallistamismenettely, sen avulla on tuotettu runsaasti tietoa alueen asukkaille arvokkaista kotiseudun kohteista.

Nurmonjokilaakson kotiseutus suunnitelma -hankkeen tavoitteena on ollut selvittää alueen asukkaiden kotiseutukäsityksiä, kotiseudun avainkohteita ja syvärakenteita sekä tulkita niiden merkityksiä. Hankkeen toinen raportti *Kotiseutua kutomassa*¹⁸ sisältää kotiseutukeskustelujen sisältövuauksen kokonaisuudessaan. Kaikki aineistonkeruumenetelmän tuottamat kotiseutukäsitykset, avainkohteet ja syvärakenteet on sisällytetty siihen. Koska tällainen dokumentointi on välttämättä jossain määrin luettelevaa ja itseään toistavaa, pidimme tarkoituksenmukaisena julkaista

17 Kokemuksellista kotiseututeoriaa on esitelty tutkimusyhteisölle kolmessa konferenssisitelmässä: Riukulehto (2012). Forming a Homely Landscape – a Framework for Personal Identity.

Riukulehto (2010a). Reforming Regional Identities between Local and National. Experiences from Western Finland.

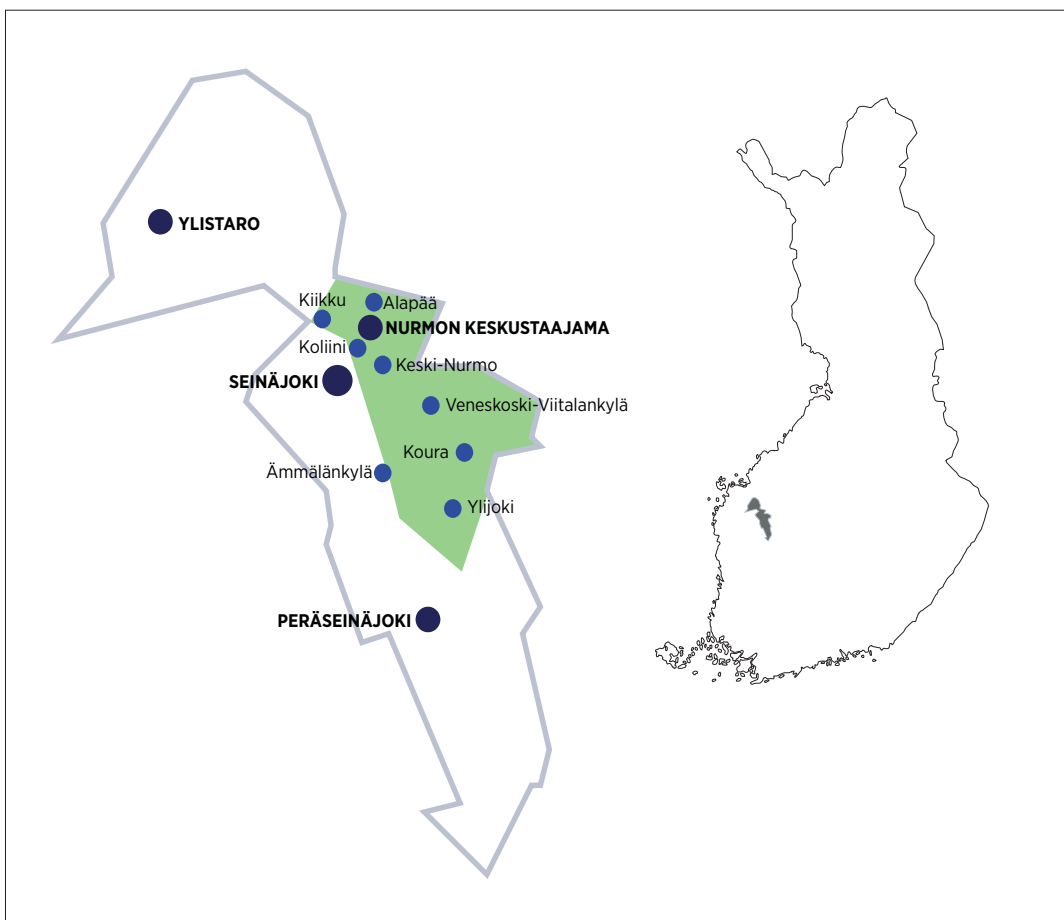
Riukulehto (2010b). The Three Stages of Landscapes as a Basis for Regional Identity.

18 Suutari, Timo & Sulevi Riukulehto (2012). *Kotiseutua kutomassa. Nurmonjokilaakson kotiseutukeskustelujen dokumentointi*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 92. Raportti on julkaistu sähköisessä muodossa ja se on luettavissa Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin verkkosivuilta.

se eri teoksena. Tämä kirja puolestaan muodostaa dokumentointiin perustuvan yhteenvedon, siis jäsenyyksensä siitä, millaiselta nurmolaisten kotiseutukäsityksien, avainkohteiden ja syvärakenteiden kokonaisuus näyttää. Julkaisujen rajankäynti on siis yksinkertainen: *Kotiseutua kutomassa* esittää jokaisen puun, *Joki on Nurmon äiti* maalaa kuvan koko metsästä.

Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma-hankkeen keskeinen tavoite on luoda tulkinta siitä, millainen on nurmolaisten yksittäisistä kotiseutukokemuksista yleisellä tasolla kutoutuva kotiseutu; mitkä ovat alueen asukkaiden mielestä keskeiset luonnonympäristön, rakennetun ympäristön ja toiminnallisen ympäristön kohteet, jotka tulee ottaa huomioon aluetta kehitettäessä. Koska kotiseudun syvärakenteita, avainkohteita ja ydinarvoja ei asiantuntija – eikä tutkijakaan – voi havaita ulkopuolelta, kotiseutukuva on koottu nurmolaisilta itseltään alueella järjestetyissä keskustelutilaisuuksissa.

Tilaisuuksien tarkoituksena on ollut selvittää mahdollisimman kattavasti eri asukasryhmien näkemyksiä ja kokemuksia alueesta kotiseutuna. Aineistonkeruussa pyrimme sekä maantieteelliseen kattavuuteen että eri ammatti-, ikä- ja viiteryhmiin tavoittamiseen. Jotta eri puolilla Nurmoa asuvat ihmiset saisivat äänensä kuuluville, päätimme järjestää keskustelutilaisuuksia Nurmon kyläseurojen kanssa. Nurmon alueella toimii kaikkiaan kahdeksan kyläseuraa, joista tilaisuudet järjestettiin Alapään, Kiikun, Koliinin, Kouran ja Ylijoen kyläyhdistysten ja -seurojen kanssa. Kyläyhdistysten lisäksi Nurmo-Seuralle kohdennettiin kaksi tilaisuutta, toinen hallitukselle ja toinen historia-toimikunnalle. Nuorten sekä lapsiperheiden kotiseutukäsityksiä tavoittelimme Nurmon lukiossa ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton Nurmon paikallisyhdistyksen perhekahvilassa järjestetyissä tilaisuuksissa. Näiden lisäksi järjestimme tilaisuuksia kesänurmolaistilaisuuksissa.

Kuva 1. Nurmon alueen kartta

Osa kyläseuroista jakoi kutsuja alueensa asukkaille, osa kutsui kyläläisiä paikallislehden yhdistyspalstalla. Nurmo-Seuran tilaisuuksiin kutsuttiin yhdistyksen postituslistan välityksellä. Muualle muuttaneita ja kesänurmolaisia kutsuttiin sekä henkilökohtaisesti että sosiaalisen median avulla.

Tilaisuudet olivat luonteeltaan keskustelevia, ja niihin osallistui kaikkiaan 128 henkilöä. Tilaisuudet järjestettiin kylätaloissa, Nurmon museolla, Nurmon lukiossa sekä Hyllykallion nuorisotilassa. Tilaisuuden johtamisesta vastasivat Ruralia-instituutin tutkijat, ja tilaisuuden järjestelyt toteutettiin yhdessä muiden järjestäjien kanssa.

Haastattelumenetelmänä käytettiin niin sanottua virikehaastattelua, joka perustuu sekä kullisiin että sanallisiin herätteisiin, joiden pohjalta keskustelua käydään. Eri tilaisuuksien osallistujille esitettiin samassa järjestyksessä joukko samalla tavalla muotoiltuja keskustelunaiheita ja kysymyksiä, joita he saivat kommentoida omin sanoin. Paikalla olleiden henkilöiden keskustelua ei pyritty ohjailemaan muuten kuin virikkeiden avulla. Näin varmistettiin, että osallistujat eivät toistaneet tutkijoiden ennakkokäsityksiä, vaan keskustelivat asioista aidosti keskenään. Valmiiden kysymysten herättämän keskustelun pohjalta tutkijat myös esittivät lisäkysymyksiä ja pyysivät täsmennyksiä esiin nousseisiin aiheisiin.¹⁹

Tilaisuuksien kulku oli suunniteltu siten, että alussa osallistujille näytettiin kahdeksan ilmakuvan sarja Nurmonjokivarresta yläjuoksulta alajuoksulle, minkä jälkeen käytiin keskustelua joen merkityksestä nurmolaisille. Tämän jälkeen osallistujille esiteltiin lyhyesti, mitä eri merkitysolottuvuuksia kotiseudun käsitteelle on yleisesti annettu ja pyrittiin rohkaisemaan heitä ajattelemaan kotiseutuaan monipuolisesti. Haastattelavien kotiseutukäsitysten ja oman kotiseudun erityislaatua ja omaleimaisuutta koskevien kysymysten jälkeen osallistujia pyydettiin miettimään, millainen valokuva parhaiten kuvaisi juuri heidän kotiseutuaan ja sen avainkohteita. Tilaisuus jatkui kuvallisilla virikkeillä. Esitettiin erilaisia luonnonympäristöjä, kokoelma Nurmoon ja nurmolaisuuteen yleisesti liitettäviä asioita, sekä kuvia Nurmon keskeisistä rakennetun ympäristön kohteista. Kuvavirikkeiden jälkeen keskusteltiin siitä, miten muualta tulevat henkilöt juurtuvat Nurmoon ja tiettyyn kylään sekä ottavat sen kotiseudukseen. Kaksi viimeistä sanallista virikettä keskittyivät siihen, miten kotiseudun avainkohteiden mahdolliset muutokset ovat vaikuttaneet tai vaikuttavat osallistujien kotiseudun kokemuksiin.

Käytössä oli kaksi keskeisiltä osiltaan yhtenevää virikehaastattelurunkoa: toinen kylissä järjestettyjä tilaisuuksia varten sekä toinen, jota käytettiin muissa keskustelutilaisuuksissa. Molemmilla haastattelupohjilla halusimme tavoittaa osallistujien omakohtaiset ja kokemusperäiset kotiseutukäsitykset. Merkittävin ero oli siinä, että kyläseurojen tilaisuuksissa pyydettiin joissain kohdissa pohtimaan vastauksia ensi sijassa kylän näkökulmasta, kun taas muiden tilaisuuksien osallistujia pyydettiin vastaamaan kysymyksiin koko Nurmon näkökulmasta. Tällä pyrimme varmistamaan sen, että esiin saadaan myös sellaisia kotiseudun piirteitä, joita vastaajat pitävät vain jollekin kylälle tyypillisinä, ehkä jopa ainutlaatuisina ja muista Nurmon kylistä erottavina tekijöinä. Tässä myös onnistuimme. On kuitenkin mahdollista, että annettu ohjaus samalla jossain määrin hillitsi omaperäisempien, kunta- ja kylärakenteesta riippumattomien kotiseutukuvien julkituomista. Yksittäisen osallistujan kotiseutukuvahan saattaa olla muovautunut useistakin muista kylistä, jopa ulkomailta kertyneistä kokemuksista. Nurmo-Seuran historiatoimikunnalle järjestetyssä tilaisuudessa haastattelurunkoon lisättiin vielä kolme kysymystä, joissa käsiteltiin nurmolaisuuteen merkittävästi vaikuttaneita tapahtumia tai henkilöitä.

Tilaisuuden päätteeksi osallistujille annettiin kaksi kirjoitustehtävää. Ensimmäisessä pyydettiin pohtimaan, mitkä ovat heille merkityksellisiä kotiseudun paikkoja ja kuvaamaan, millaisia nämä paikat ovat ja mitä niissä tapahtuu. Viimeinen kirjoitustehtävä oli luonteeltaan niin sanottu eläytymismenetelmätehtävä. Eläytymismenetelmässä vastaajille annetaan tietty orientaatio eli kehyskertomus, jonka antamien mielikuvien mukaan heidän tulee kirjoittaa pieni esseemuotoinen tarina. Tarinoissa kirjoittaja vie kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta eteenpäin tai kuvaa, mitä kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta ennen on tapahtunut. Keskeistä menetelmässä on se, että on vähintään kaksi erilaista kehyskertomusta, joissa varioidaan jotain tiettyä seikkaa.²⁰ Osallistujille näytettiin kaksi tekstikuvausta, joista heidän pyydettiin valitsemaan toinen ja kirjoittamaan siihen jatkoa. Kirjoitustehtävässä pyydettiin kuvittelemaan kotiseudun tulevaisuutta viisi vuotta eteenpäin oman viihtyvyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteen kannalta. Valittavana oli joko myönteinen tai kielteinen tulevaisuudenkuva.

Virikehaastattelumenetelmä ja eläytymismenetelmä houkuttavat osallistujia tunnistamaan ja tulkitsemaan kotiseutunsa avainkohteita ja niiden

19 Virikehaastattelumenetelmästä enemmän esim. Vesala & Rantanen 2007.

20 Eläytymismenetelmästä enemmän mm. Eskola 1997 ja 1998.

merkityksiä²¹. Menetelmissä samaan aiheeseen palataan yhä uudelleen hieman eri näkökulmasta. Esimerkiksi joen merkitys osana kotiseutua tuli esiin haastatteluissa ja kirjoitustehtävissä toistuvasti.

Tutkijat tekivät tilaisuuden aikana muistiinpanoja käydystä keskustelusta. Haastattelutilaisuudet myös tallennettiin ja haastattelut purettiin tekstiksi niiltä osin, kun tehtyjä muistiinpanoja haluttiin tarkentaa. Raportoidut tilaisuudet tavoittavat kotiseudun senhetkisen kuvan niiden henkilöiden tuottamana, jotka ovat olleet paikalla. Kyseessä ei siis ole kotiseudun koko kuva, eikä sellaista näkemyksemme mukaan voida tavoittaakaan. Kukin tilaisuus antoi meille näytteen alueen asukkaiden kotiseutukäsityksistä. Ne muodostavat aineiston, jota voidaan edelleen käsitellä ja tulkitakin monin tavoin. Tilaisuudet on dokumentoitu julkaisussa *Kotiseutua kutomassa*. Kerätty aineisto on siinä saatettu kronologia pääpiirteissään säilyttäen sujuvaan muotoon myös myöhempää käyttöä varten. Niitä lukijoita, jotka tarvitsevat tarkempaa tietoa kokoamastamme aineistosta ja esimerkiksi tilaisuuksien yksityiskohdista, kehotamme tutustumaan tuohon dokumentointiraporttiin. Tilaisuuksien tallenteet tullaan luovuttamaan Kotimaisten kielten keskuksen arkistoitavaksi.

Käytämme tässä julkaisussa runsaasti lainauksia käydyistä kotiseutukeskusteluista kuvaamaan ja perustelemaan tekemiämme tulkintoja. Kunkin sitaatin yhteydessä viittaamme järjestettyihin keskustelutilaisuuksiin joko mainitsemalla, missä tilaisuudessa kyseinen kommentti on sanottu tai ilmoittamalla lainauksen perässä tilaisuuden numeron. Keskustelutilaisuudet muodostavat tämän kirjan varsinaisen lähdeaineiston. Olemme numeroineet tilaisuudet sen mukaan, missä järjestyksessä ne pidettiin. Lista keskustelutilaisuuksista perustietoineen on lähdeluettelossa.

21 Virikerunko eläytymistehtävineen on esitetty raportin *Kotiseutua kutomassa* liitteenä.

2 KOTISEUTUKÄSITYSTEN PÄÄTYYPI

Nurmonjokilaakso-hankkeessa asukkaiden kotiseutukäsityksiä ja kotiseutukuvia tarkasteltiin paikkalähtöisesti. Ajatuksena oli, että ihmiset asuvat jossakin paikassa, kylässä, kunnassa tai jollakin seudulla. Tämä ajattelutapa näkyi hankkeen toteutuksessa muun muassa siinä, että keskustelutilaisuuksia järjestäessämme pyrimme alueelliseen kattavuuteen. Halusimme tavoittaa kaikki Nurmon kylät.

Ihmiset elävät paikoissa. Paikan suhteen kotiseutukäsitykset voidaan jakaa karkeasti kahteen pääryhmään: yksipaikkaisiin ja monipaikkaisiin. Näiden lisäksi on mahdollista erottaa kotiseutukäsityksiä, jotka eivät ole samalla tavalla paikka-perusteisia. Vaikka kotiseudun muodostumisessa koti on tärkeässä asemassa, sen merkitystä ei kuitenkaan pidä yliarvioida. Koti ei ole kotiseudun muodostumisen välttämätön edellytys. Kodista irtaantuneilla henkilöillä kuten kodittomilla, kulkureilla, paimentolaisilla ja kosmopoliiteilla on heille henkilökohtaisesti tärkeitä paikkoja, joissa on muodostunut arvokkaita muistoja ja kokemuksia. Kulkuri ja kosmopoliittikin elävät paikoissa, mutta paikan merkitys heidän kotiseutukuvansa muodostumisessa on luonteeltaan erilainen kuin pysyvämmin paikalleen asettuneilla ihmisillä. Vaikka tällaiset paikasta irtaantuneet tai jopa paikasta riippumattomat kotiseutukäsitykset ovat kiinnostavia ja mahdollisesti jopa kasvava tapa hahmottaa oma kotiseutunsa, ne eivät ole olleet erityisen huomion kohteena Nurmonjokilaakso-hankkeessa.

Kotiseutukäsityksen muodostumiselle paikkaakin tärkeämpi tekijä on paikasta muodostuva tulkinta. Se tapahtuu kokemuksellisesti: elämällä, keräämällä ja vaihtamalla kokemuksia. Tulkinta on osin tietoista, suurelta osin tiedostamatonta.

Paikasta muodostettujen tulkintojen kokonaisuuksia voidaan kutsua maisemiksi. Ne voivat olla monenlaisia ja monentasoisia. Omiin kokemuksiin perustuvia maisemia voidaan koostaa, rajata ja ryhmittää usealla tavalla. Puhumme esimerkiksi luonnonmaisemista ja kulttuurimaisemista tai vaikkapa äänimaisemista ja sielunmaisemista. Kaikki nämä voivat olla yksilölle kotoisia ja tuttuja tai ne voidaan vaihtoehtoisesti kokea vieraisiksi. Kotiseututunne syntyy nimenomaan tuossa tulkinnassa. Me elämme maisemat omaksi koti-

seuduksemme. Vaikka johdamme tulkintaamme itse, meitä myös manipuloidaan: kasvatuksen, opetuksen ja tiedonvälityksen vaikutus on valtava. Tulkinnat tehdään itse mutta vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. Esimerkiksi kotiseudun historiatiedot saadaan valtaosin muilta ihmisiltä. Vain pieni osa keksitään itse.

Ihminen tuntee olevansa omalla kotiseudullaan, kun hän kokee ympäröivän maiseman itselleen läheiseksi, kotoiseksi. Tämä on minun maisemani – on se sitten luontoa, rakennuksia ja teitä, ääntä, värimaailma, tai vaikkapa käytöstopojen kokonaisuus. Näin meilläpäin on tapana tehdä ja toimia. Kyse on myös kuulumisesta johonkin: minä kuulun tänne, ja tämä maisema kuuluu minulle.²² Tällaisia tulkintoja rakentavat kaikki ihmiset, myös kodittomat ja maailmankansalaiset.

2.1 YKSIPAIKKAINEN KOTISEUTU

Perinteinen yksipaikkainen kotiseutukäsitys liittyy luonteesta ja syvästi maatalousvaltaiseen elämäntapaan. Nurmossa sen historia yltää noin neljänsadan vuoden taakse. Paikalleen asettunut, yhteen paikkaan kiinnittynyt elämäntapa omakuttiin, kun vanha Ylinurmon maakirjakylä sai kiinteän asutuksen 1500-luvun jälkipuoliskolla. Tuskinpa alue aiemminkaan oli autiota. Se, mitä historiankirjoituksessa on totuttu kutsumaan alueen asuttamiseksi, oli oikeammin ilmaistuna maanviljelyksen alku. Olihan Nurmossa ihmisiä elänyt aikaisemminkin: todennäköisesti asukkaita tuli heti, kun maat jääkauden jälkeen vapautuivat vedeltä. Nämä varhaisemmat kulkijat eivät rakentaneet pysyviä, kiinteitä asumuksia. He elivät metsästyksestä, kalastuksesta ja keräilystä ja siirtyivät paikasta toiseen. Kotiseutukäsityskin oli varmasti elämäntavan mukainen – ei yksipaikkainen.

Näistä eläjistä jääneet heiveröiset jäljet ovat säilyneet huonosti Etelä-Pohjanmaan jokien matalilla tulva-alueilla. Jokivarsien vuosisatainen raivaaminen kydöttämällä on tehokkaasti hävittänyt vähäisetkin jäljet. Siksi on ymmärrettävää, että tutkijat

²² Tästä näkökulmasta ilmiötä on tarkasteltu erityisesti Ison-Britannian antropologiassa. Ks. esim. Cohen 1982.

Kuva 2. Nurmon talot 1546–1760. (Lähde: Lagerstedt 2011, 30.)

pitkään kannattivat niin sanottua autoitumisteoriaa, jonka mukaan alue tyhjenedi kokonaan ihmisasutuksesta. Viime aikoina tyhjenemiselle on suotu vähemmän ymmärrystä. Yleensä ajatellaan, että kiinteän asutuksen tullessa Etelä-Pohjanmaalla jo asui liikkuvaa elämää viettäneitä kulkijoita. Heitä on kirjallisuudessa usein nimitetty lappalaisiksi, mutta on mahdollista, että he puhuivat suurin piirtein samanlaista suomen kieltä kuin Hämeenkyröstä saapunut uudisasutus. Elämäntapa vain oli toinen.

Nurmo sai kiinteän asutuksen vasta eteläpohjalaisen uudisasutuksen kolmannessa vaiheessa. Joen merkitys oli ratkaiseva. Ensimmäinen aalto asettui Kyrönmaalle. Toisessa vaiheessa levittäydettiin pääjokien varteen ja kolmannessa vaiheessa Nurmonjoen kaltaisille sivujoille. Nurmo sai asutuksensa Ylistarosta, Ilmajoelta, Lapualta, Satakunnasta ja Savosta.²³

Kaikki Ylinurmon kylät sijaitsivat jokirannassa suhteellisen pitkien välimatkoin. Länsirannalla olivat noin 14 kilometrin asutusnauhassa yläjuoksulta alkaen Kalistaja, Penttilä, kaksi Loukoa, Jaskari, Martikkala, Ojala ja Nyrhinen. Itärannalla 16 kilometrin matkalla olivat Huumo, Ryssy, Sonni (myöh. Soini), Luukko, Teppo, Latikka, Hemminki, kaksi Koskelaa ja Muilu. Hippi syntyi 1600-luvun alussa viimeisenä tämän asutuskauden talona.²⁴ Kaikki kantatolat rakennettiin ja niiden vainiot raivattiin joenrantapalstoille.

Kiinteä asutus tarkoitti sitä, että ihmisillä oli tästedes yksi keskeinen asemapaikka, johon heidän oma elämänsä kiinnittyi. Liikkuva koti pysähtyi paikoilleen ja oli aina kohdattavissa jokseenkin samanlaisena. Myös luonnonmaisemat olivat aina samat. Vähitellen maisemaan nousi rakennuksia, peltoja, teitä. Ympäriille kertyi lisää naapureita asumuksineen. Sosiaalisten suhteiden verkosto tihtentyi. Yksipaikkainen elämäntapa tarkoitti, että useimmat ihmiset viettivät koko elämänsä samassa paikassa. Avioituminen saattoi heittää yksilön uuteen paikkaan, todennäköisesti ei silloinkaan kovin kauas.

Yksipaikkainen elämäntapa synnyttää lujan kotiseututunteen. Asuinpaikka alkaa tuntua erityiseltä, sen maisemat saavat erityisiä merkityksiä. Jokainen metsikkö, joenmutka ja kiviraunio, jokainen asuintalo, lehmihaka ja pitkospuu tuovat omia muistoja. Syntyy tunteiden tihtentymisiä, paikkoja joita yleisesti pidetään tärkeinä. Menneiden sukupolvien vaikutus ja historian jäljet kerrostuvat kotiseudussa henkilökohtaisella tavalla, joka ei täysin aukene ulkopuoliselle. Kun nykynurmolaisilta kysyttiin heidän kotiseutunsa tärkeitä paikkoja, yh-

dessä vastauksessa mielipaikaksi valittiin omissa kotipihaissa olevat oudot kuopat. Niillä tuskin voisi olla erityistä merkitystä kenellekään muulle.

Isoisäni kaivoi kotini mäkeen kaksi kuoppaa koska elettiin vuotta 1918, näihin hän piilotti viljaa ja lihaa koska oli pula-aika. Olisi pitänyt luovuttaa määrätty määrä valtiolle. Hän keksi nämä salaiset paikat, että oma perhe saisi kyllä särvintä. Nämä kuopat ovat vieläkin jollain lailla näkyvillä. [Tilaisuus 6]

Mikään elämäntapa ei tavallisesti ole täysin yksipaikkaista. Aina on myös niitä, jotka vaihtavat asuinpaikkaa. Asepalveluksessa voi joutua vaikka vieraille maille. Aina on käyty kaupungissa tai ainakin kirkolla. Asutuksen levitessä Nurmonjokivarteen valtakunta oli juuri siirtymässä luterilaiseen uskoon. Nurmolaiset tekivät kirkkomatkoja kahteen suuntaan. Jaskari, Penttilä, Kalistaja ja Ryssy, ehkä Luukko ja Soinikin, kuuluivat Ilmajoen seurakuntaan. Muut kantanurmolaiset olivat muuttaneet Ylistaron ja Nurmon suunnilta; heidän kirkkonsa oli Isossakyrössä. Kun Lapua sai oman papin 1550-luvun puolivälissä, kaikki nurmolaiset suuntasivat todennäköisesti sinne.²⁵

Taloluku kasvoi hitaasti. Monien nälkävuosien, suuren Pohjan sodan ja isonvihan jälkeen vuonna 1768 taloja oli 28 ja asukkaita puolitoista sataa.²⁶ Nurmon jokivarren kantatolat ovat yksittäisten viljelijöiden perustamia. Siksi ne sijaitsivat parin kilometrin välein joen molemmilla rannoilla. Kyläkunniksi ne kasvoivat vasta myöhemmin. Kun naapurit olivat kaukana, kukin uudistilallinen saattoi raivata vapaasti lähialueitaan. Pelot kasvoivat vähitellen yhtenäisiksi kotivainioiksi ja levittäytyivät myös joen vastarannalle. Niitytkin vallattiin aluksi jokirannasta. Viimeistään 1700-luvun puoliväliin mennessä Nurmonjoen rannat oli raivattu Nyrhisestä Knuuttilaan joen länsipuolella ja Muilusta Huumoon itäpuolella. Lähes kaksi vuosisataa viljelykset pysyttelivät nauhamaisena vyöhykkeenä joen tuntumassa.²⁷ Asutuksen kasvaessa Ylinurmo oli jaettu kahteen nautinta-alueeseen jo 1622, ja vuoteen 1755 mennessä määriteltiin pitäjän ympäröivät rajat. Asumaton eteläosa Viitalankoskesta jokivartta ylöspäin määriteltiin yhteismaaksi (*allmenniksi*), jota käytettiin esimerkiksi kala- ja riistamaina sekä tervasmetsinä. Tämä alue onkin täynnä hauta-alkuisia paikannimiä. Näiden alueiden asutus alkoi 1700-luvun lopussa.²⁸

25 Luukko 1983, 169.

26 Luukko 1983, 43–44.

27 Luukko 1983, 53–55.

28 Kartta yhteismaista: Luukko 1983, 67–68; 109.

23 Luukko 1983, 28.

24 Luukko 1983, 23–24.

Isojako aloitti nopean uudistalojen perustamisvaiheen. Talojen halkominen sallittiin 1747. Alkuperäisistä kantataloista tuli nopeasti paritaloja ja vuosisadan kuluessa kokonaisia kyliä, kun myös torppien perustaminen tuli mahdolliseksi. Taloja jaettaessa ja siirrettäessä moni niistä muutti nimeään. Vuonna 1860 Nurmon alueella oli 101 taloa, 163 torppaa ja 32 mäkitupaa. Väkiluku kiipesi yli kahden ja puolen tuhannen. Myös Viitalankylän, Kouran ja Ylijoen kylät syntyivät tässä kasvuvaiheessa. Ensimmäiset torpat niihin nousivat 1700-luvun lopussa.²⁹

Nurmolainen elämäntapa perustui yksipaikkaisuuteen koko asutuksen laajenemisen ajan. Asuttiin yhdessä paikassa koko elinikä. Kaikki kokemukset kertyivät sieltä tai ainakin ankkuroituivat sinne.

Yksipaikkainen kotiseutukäsitys on edelleen luonnollinen ja yleisesti tunnettu. Tämä tuli vahvasti näkyville nurmolaisten kotiseutukeskusteluissa. Monet muualla väliaikaisesti tai pitkäänkin asuneet nurmolaiset kertoivat, että heidän oli mahdollon juurtua toiselle paikkakunnalle, oli se sitten läheisessä naapurikunnassa, kauempana Vaasan rannikolla tai Peräpohjolassa asti.

No mäkin olin melkeen pari vuotta tuolla Kemis, mutta ei kyllä ikään tuntunu että... siellä eikä täällä jälkeempään, että mitään kotiseutua olis ollu siellä. Kyllä se täällä on. [Tilaisuus 3]

Eräs työnsä vuoksi monessa paikassa asunut mies teki selvän eron varsinaisen kotiseudun ja vähemmän merkittävän asumispaikan välille:

*Kyllä Nurmo on ollut aina **kotiseutu**. – Kyllä se on ollu aina. Kun on moneski paikas ja mones ollu elämänsä aikana mukana, ja kysytty mistä päin oot, niin minä sanon, että Nurmoosta, mutta minä oon **asunu** Kuortaneella ja **asunu** Alavudella ja tällä lailla. – Meistä ei vaan koskaan tullu alavutelaisia. [Tilaisuus 3]*

Seinäjoella kolmekymmentä vuotta asunut ja Nurmoon, kotikyläänsä, palannut kertoi, ettei koskaan kotiutunut Seinäjoelle, koska se oli pelkkä ”yöpymispaikka”:

Kyllä se niin oli, jotta, ei siellä oltu kotona. – Sanoon aina, että jos mä äkkiä kuolen, niin muistakaa, että mua ei Seinäjoelle haudata. Eikä oo kyllä ikävä tullu. Kyllä se on ihme paikka, niin sinne ei kotiutunu. No tietysti mä kävin koko ajan täällä. [Tilaisuus 3]

Kaipuu omalle kotiseudulle tuntui monista niin luonnolliselta, että jonkun keskustelijan mielessä se vertautui biologisperäiseen viettikäyttäytymiseen:

Se on kai tässä ihmisten geenissä mukana, että lohetkin nousoo aina siihen samaan jokeen, että se vietti on – – Se on pakko olla siellä, sitä ei tiedetä, mutta näin vain on. [Tilaisuus 9]

Saattaisi kuvitella, että kotiseutukeskustelujen järjestäminen juuri Nurmossa olisi hillinnyt päinvastaisten kokemusten paljastamista. Moni keskustelija kuitenkin kertoi, että pitkään kestänyt Nurmossa asuminen ei ollut muuttanut sitä heidän kotiseutukseen. Omaksi koettu kotiseutu oli edelleen jossain muualla, esimerkiksi Alavudella tai Härmässä, vaikka nykyisellä asuinpaikalla oli vietetty jo toistakymmentä vuotta.

Yksipaikkainen kotiseutukaan ei ole muuttumaton. Moni keskustelija raportoi kotiseutunsa laajenemisesta Ilmajoelta, Seinäjoelta tai Lapualta Nurmoon, niin että vanhat ja nykyiset asuinpaikat muodostivat myöhemmin yhtenäisen laajentuneen kotiseudun esimerkiksi Veneskoskelta ensin Hylläkalliolle, sitten Viitalankylään ja koko Nurmoon.

Meikäläinen on kotiutunut – – jos [naapurikunnassa] on syntynyt, niin sen kokee synnyinpaikkakseen, mutta tää Seinäjoki tietysti, kun sinä oli käyty kouluja, mutta tää Nurmo ja tää Kiikku niin voi sanoa, että lähinnä on sitä omaa kotiseutua. [Tilaisuus 5]

Yksipaikkainen kotiseutu voi olla rajoiltaan ja ulottuvuudeltaan hyvin erilainen. Yhden kotiseutu on koko maakunta, toiselle kotiseutu on oman kodin välitön lähiympäristö:

Mä ajattelisin kotiseutuna jopa kokonaisuutena tätä Etelä-Pohjanmaata. – – Jos meet kauemmaksi, saat sanoa, että oot Pohojanmaalta, niin se on se. [Tilaisuus 10]

Oon kotoisin sellaisesta aika pienestä paikkakunnasta, että mun se kotiseutukäsitys on paljon suppeampi. Kun täällä on pitkät välimatkat, niin mielletään se kotiseutu jotenkin valtavan laajaksi. Että mä lähtisin omaa kotiseutuani kartoittamaan ihan siltä perusteelta, että mitä on ihan kävelymatkan päässä meiltä. – – että vaikka täällä Haalinmäelläkin on asioita, niin en mä niin kun jotenkin ole ajatellutkaan, että tämä olisi sitä mun tai meidän lähikotiseutua, että jotenkin se pitäisi olla niin

lähellä siinä arjessa, että olis jotain ihan kävelymatkan päässä olevaa – – lähellä sitä omaa kotia. [Tilaisuus 7]

Kaikkien kotiseutu ei laajene edes oman kotikunnan sisällä kylästä toiseen:

Mä olen kakstoista vuotta asunut tuolla Oulu–Rovaniemi-seudulla, tässä välissä. Mä olen täältä Nurmosta kotoisin, en mä osaa mieltää niitä mitenkään mun kotiseuduksi. Vaikka siellä on tapahtunut paljon tärkeitä asioita, ja ne on ollu tärkeitä paikkoja silloin, mutta kyllä mä Nurmon ajattelen, että se on se mun kotiseutu. Mä en tiedä, että onko sitten jotenkin tosi vanhanaikainen ajatustapa mulla, mutta 'tunnetko Koliinin kotiseuduksesi', niin no joo, oon mä nyt tässä asunut jo... Kauanko mä olen asunut? Kymmenen vuotta, mutta ei tää vieläkään... mulle on vieläkin kaikista... no joo, kotiseutu, mä olen tuolta Mäenkylästä lähtenyt, niin se on mulle se kaikista tärkein paikka. Jos pitäisi sanoa se tärkein paikka, niin se on se siellä. [Tilaisuus 9]

Vaikka oma kotiseutu osattaisiin rajata jokseenkin tarkasti jopa kadun ja talon tarkkuudella, keskustelijat ovat huomanneet, että kauempaa tarkasteltuna paljon laajemminkin alueet alkavat tuntua kotoisilta. Kun vertailukohtat ovat vielä oudompia, kotiseuduksi voidaan kokea vaikkapa koko Etelä-Pohjanmaa. Kauempaa tarkasteltuna naapurimaakuntakin voi tuntua kotitienoolta.

Se on jännä, jos sä näät televisiossa jonkun, ja siinä tulee, että ihminen, jota haastatellaan, niin on Kurikasta tai jostain, niin silti aina aattelee, että se on täältä päin. Että jotenkin sillä lailla se laajenee se skaala. Tai että jos sä oot vaikka Helsingissä ja joku sanoo, että mä oon sieltä päin, niin vaikka se nyt olis Kauhajoelta, silti se on jotenkin niinkun kotiseudulta, vaikka mä en millään lailla liitä sitä [Kauhajokea] kotiseutuuni. Mutta se on aina vähän yhteensuuluvuuden tunne, kun ollaan Etelä-Pohjanmaalta. [Tilaisuus 10]

Pisimmillään Nurmonjokivarressa voi saavuttaa noin 400 vuoden yhtenäisen sukulinjan, jossa polvi toisensa perään on syntynyt samalla paikalla – aikaisemmin jopa samassa saunassa. Tällaisen kotiseudun side voi olla erittäin vahva. Menneiden sukupolvien tavat voidaan kokea jopa niskavuorelaisittain velvoittavina: minunkin on toimittava, kuten vanhempani tai täkäläiset ennen minua. Eri-laisia esimerkkejä sukupolvien ketjuun kuulumi-

sesta saatiin keskustelutilaisuuksissa useita. Yksi osallistuja esimerkiksi kertoi, kuinka hän lapsena seurasi vierestä isoäitinsä mehujen ja soseiden valmistusta:

Mumma on hämmentänyt hellalla sosetta, ja siellä on ollut puolukat ja marjat ja systeemit tehnyt kaikki niin. – – Jotenkin siitä tulee vähän semmoinen, että nyt on mun vuoroni tehdä näitä! [Tilaisuus 10]

2.2 MONIPAIKKAINEN KOTISEUTU

Lapset ovat usein sitä mieltä, että ihmisellä voi olla vain yksi kotiseutu³⁰. Samalla kannalla ovat monesti myös ne aikuiset, jotka ovat eläneet koko ikänsä yhdessä paikassa. He edustavat yksipaikkaista kotiseutukäsitystä. Aina on ollut myös niitä, jotka muuttavat paikkakunnalta toiselle. Maatalousvaltaisessa, pääosin yksipaikkaisuutta suosivassa kulttuurissa muuttajat olivat vähemmistönä. Muutettiin kerran, esimerkiksi lapsuudenkodista miehelään. Samalla lapsuuden kotiseutu vaihtui uudeksi, oman kodin ympärille rakentuvaksi kotiseuduksi. Vaikka useimmat suomalaiset tätä nykyä muuttavat monta kertaa, monet heistä yhä kokevat, että muuttoauton mukana siirtyy myös oma kotiseutu.

Kyllä ehottomasti se [kotiseutu] on ainakin itellä muuttunut, että lapsena oli eri – – kun äiti ja isä rakensi oman kotitalon. – – No sitten siinä välissä ei oo oikeastaan ollut kotiseutua ennen kuin sitten, kun tuo tupa ostettiin. Sillai nuorempana, kun vähän meni pitkin poikin, niin ei oikein, mutta sitten kun asettuu. [Tilaisuus 7]

Edellisen esimerkin puhujan kotiseutukäsitystä voidaan luonnehtia perhekeskeiseksi. Lapsuudessa kotiseutu oli siellä, missä lapsuuden oma perhekin eli, uusi kotiseutu on muodostunut vasta oman perheen myötä, nyt uuteen paikkaan. Hän kokee, että samalla aikaisempi kotiseutu on hiipunut pois. Yleisempää kuitenkin näyttäisi olevan se, että oman perheen muodostaminen ja asuinpaikan vaihtaminen eivät kokonaan korvaa aiempaa kotiseutua. Yhden lapsuuden kotiseudun sijasta voidaan kokea, että kotiseutuja onkin nyt kaksi. Niillä saattaa olla kuitenkin hieman erilainen asema.

³⁰ Esim. Lempäälän koululaisten kotiseutukäsityksissä. Mäkinen 1996.

Kotiseutu ainakin mun kohoralla on sitä, että siinä mihinä on pysyvästi asumaan ryhtynyt, ruvennu ja on, niin se on se kotiseutu. Kyllä lapsuuskotiseutukin – mulla se Alavudella – on mielessä joka päivä, mutta ei se oo sellaista, missä nyt asutaan. [Tilaisuus 1]

Nyky-Suomessa asuinpaikan vaihtaminen ei ole erityisen eksoottista. Tehokkaat liikenne- ja viestintäyhteydet mahdollistavat tiiviin yhteydenpidon vanhan ja nykyisen asuinpaikan välillä. Monet kokevat, että vanhakin kotiseutu pysyy omana, vaikka se saisi rinnalleen uuden, maantieteellisesti erillisen osan.

Tämä on nyt kotiseutu, ja Lapua on niinku toiseksi edellee, seuraan molempien asioita tarkasti. Se on mielenkiintoista seurata elämää Lapualla ja Nurmassa. [Tilaisuus 6]

Keskustelussa ilmeni, että kaikki Lapuan ja Nurmon maisemat eivät olleet tällekin keskustelijalle täysin samantarvoisia. Kotiseudussa on ikään kuin kaksi ydintä tai keidasta, joiden väliin jää heikommien omiksi koettuja alueita. Kotiseutu ei noudata kunnan rajoja. Yhden kunnan sisälläkään kaikki paikat eivät ole yhdenveroisia.

Kyllä sielläkin [synnyinseudulla] on tietysti just niitä rakkaita paikkoja, ja käyn usein siellä. – – Koliinikin on tärkeä paikka, siellä on kasvanut lapset, niin nyt me asutaan tuossa kilometrin päässä mun miehen kotona. [Tilaisuus 9]

Ihmisellä voi olla monta kotia ja myös monta kotiseutua. Tämä on dokumentoitu lukemattomia kertoja siirtolaisuustutkimuksissa.³¹ Siirtolaisilla on vanhamaa ja uusi asuinpaikka, ja molempiin liitytään kotiseudun lämpimin tuntein. Kaikki ihmiset – eivät vain siirtolaiset – voivat kokea samalla tavalla, kun heille kertyy useita peräkkäisiä koteja: lapsuudenkoti, opiskelijaboksi, itse rakennettu omakotitalo, vanhuuden syytinkitupa. Kaikista niistä kertyy muistoja, ihmissuhteita, kokemuksia, tärkeitä paikkoja. Paikkakunnalle muualta kulkeutunut kiintyy ympäristöönsä ja elää sen vähitellen oman kokemuspäänsä osaksi. Ihminen saa yhä uusia kotiseutuja – jopa siinä määrin, että omaksi kodikseen voi tuntea monta paikkaa samanaikaisesti. Lapsuuden kotiseutu, asuinpaikka ja loma-asunto ovat silloin kaikki yksilölle omalla tavallaan ainutlaatuisia ja arvokkaita.

Muuttaminen on arkipäiväistynyt. Useimmille suomalaisille se ei ole ainutkertainen tapahtuma. Elämänvirta vie opiskelemaan joskus kauaskin pois synnyinseuduilta, ja myös työn perässä muutetaan jopa useaan otteeseen. Ei ole tavatonta muuttaa viidesti. Mutta nykyinen monipaikkaisuus ei ole ainoastaan muuttoliikettä, vaan sillä on monia muitakin ilmenemismuotoja. Käydään naapurikunnassa töissä tai harrastuksissa, ehkä jopa kauppareissuilla. Hankitaan kakkosasunto tai lomamökki eri paikkakunnalta. Koteja voi olla myös rinnakkain. Sukulaiset ja jopa oman perheen jäsenet saattavat asua kaukana toisistaan. Kotiseudun maantieteelliset rajat ovat nykyään hyvin vaihtelevat ja yksilölliset.

Nurmon lukiolaiset, nuoresta iästään huolimatta, kertoivat kotiseutunsa koostuvan monesta osasta. Nykyinen asuinpaikka on tavallisesti tärkein, mutta merkittävä kotiseutuside voi kohdistua myös edelliseen asuin- tai lomanviettopaikkaan. Kotiseudun muodostumisen kannalta tärkeänä paikkana mainittiin myös mökki, joka sijaitsee Vaasan saaristossa.

No on se [kotiseutu] siellä missä asuu, tai se paikka vaihtuu, mihin muuttaa. [Tilaisuus 4]

No, mulla kanssa pääasiassa on se, missä asun, mutta myös missä ennen olin. [Tilaisuus 4]

Vaasan saaristo, jossa on kierrelly paljon perheen kanssa pienestä pitäen. Yksi saari on erityisen tuttu ja turvallinen paikka. Muistot tekee tärkeäksi. Tärkeä myös siksi että siellä osaa rauhoittua. [Tilaisuus 4]

Esimerkiksi kotiseudun kerroksellisuudesta ja vähittäisestä juurtumisesta uuteen kotiseutuun voidaan nostaa Kiikun kylään muuttaneen pariskunnan kertomus siirtymisestä uudelle alueelle. Ensimmäisen 1960-luvun lopussa kylässä vietetyn lyhyen asumisjakson jälkeen he kokivat, että ”ikiniä me ei tänne tulla, täällä ei ole vettä, eikä täällä oo mitään, vaikka ei se [kotimaakuntaan] ollut maisemilla kaunistettu. Mutta se oli kotiseutu.”

Myöhemmin 1980-luvulla, kun he muuttivat kylään toisen kerran, juurtuminen alkoi. Kiikkua ympäröivä lakeusmaisema latoineen muodostui kotiseudun maisemaksi.

Tää lakeus merkkää mulle tosi paljon, joka on tämän kylän ympärillä ja se on ainakin yksiköskohta, minkä toivon, että säilyis, ettei ihan joka lato häipyis täältä. – – Kyllä siellä [Keski-

31 Esim. Pooley 2007, 77; Fernández-Manjón 2010, 111.

Pohjanmaalla] *jotain tietenkä on, sitä tunnet-
ta ja sukua, mutta mä koen, että tämä on koti.*
[Tilaisuus 5]

Kotiseudun määrittäminen selvästikin muuttuu elämäntilanteiden mukana. Ainoalta oikealta koti-
seudulta tuntunut paikka voi saada rinnalleen uu-
sia kotiseutuja, eräänlaisia kotiseutukeitaita, jotka
voivat olla etäällä toisistaan.³²

Keitaina ilmenevä monipaikkaisuus kuvaa koti-
seudun dynaamisuutta ja evolutiivisuutta. Esi-
merkiksi kansatieteessä kotiseutu ymmärretään
evolutiivisesti. Kotiseutu laajenee ja muuttuu.³³
Pienellä lapsella se on ehkä vain pihapiiri. Vähi-
tellen opitaan tuntemaan naapurustoa, lähikyliä,
jopa naapuripitäjiä. Kaikissa elämäntilanteissa on omat
luonnonympäristönsä, rakennetut ympäristönsä
ja henkiset ympäristönsä. Huomaamme, että koti-
seutu ei välttämättä ole paikallinen käsite: se saat-
taa ulottua toiselle mantereelle.

Oman lisävärinsä kotiseudun monipaikkaisuus-
teen tuo kuntarakenteen muutos ja kuntien rajojen
muuttuminen, mihin keskitymme yksityiskohtai-
semmin luvussa 7. Vaikka ihminen ei itse muut-
taisikaan, hänen kotiseutunsa tutut ainekset, ku-
ten esimerkiksi kotikunnan nimi, voivat muuttua.
Voi käydä toisinkinpäin: useassa kunnassa asunut
keskustelijä huomasi, että hänen aiemmat, erilliset
kotikuntansa ovatkin nykyään yhtä ja samaa kun-
takonaisuutta.

*Mä olen itse asunut Ylistarossa ja sitten Sei-
näjoella – ja täällä Nurmassa, niin mä koen
melkein koko Seinäjoen kotiseuduksi. Että voi
sanoa, että ei ole Seinäjoelta mihinkään pääs-
syt, kun on asunut nykyisessä Seinäjoessa
koko ikänsä.* [Tilaisuus 7]

Elämänsä voi viettää alituisessa liikkeessä mat-
kustaen paikasta toiseen. Suomessakin elää pieni
joukko ihmisiä, jotka asuvat ilman varsinaista koti-
ta, nukkuen yönsä hotelleissa ja junissa. On myös
kirjaimellisesti kodittomia, asunnottomia, jotka
kuitenkin saattavat asua samalla paikalla koko
ikänsä. Jälkiteollisen yhteiskunnan kosmopoliitit
– maailmankansalaiset – ovat vielä yksi ryhmä,
joiden kotiseutu voi olla vaikeasti kuvattavissa.
Matkailun yleistyminen on arkipäiväistänyt mat-
kailuun liittyvät tilat. Matkalaisen mieli herkistyy,
kun edessä huokuu ratapihan haju tai silmiin osuu
kaikkialla tuhannesti toistuva hotellihuone tai sa-
tamaterminaali. Melkein mihin tahansa voi kiin-
tyä. Hotelliketjun huoneista mikään ei ole matkus-

tajan koti, mutta tuttuus luo turvallisuutta myös
peräkkäisenä toistona. Samalla nämä tilat toimivat
siirtyminä toisiin paikkoihin, mahdollisesti toisiin
kotiseutuihin. Jopa lentoasema voi muuttua oman
kotiseudun osaksi.

*Monet kerrat tulut oltua Helsinki–Vantaan
lentokentällä ja kuvailenkin sitä aina kotoi-
saksi paikaksi. Siellä ollaan hyvillä mielin ja
hieman jännittyneen oloisena ja iloisena kun
pääsee jonnekin ulkomaille. Se fiilis on muka-
va kun siellä on!* [Tilaisuus 4]

Kotiseudun ei tarvitse olla synnyinpaikka tai
asuinpaikka. Muualta tulleella voi olla vahva pai-
kallidentiteetti ja sidos paikkaan³⁴. Merkitykselli-
nen kotiseutuside voi muodostua toiminnallisesti,
jolloin kotiseutu-määritteen saa esimerkiksi möki
tai kakkosasunto. Tärkeitä aineksia ovat myös
leikkipaikat, harrastus- ja työpaikat sekä koulu.
Sosiaaliset suhteet, ystävät, sukulaiset ja muut tu-
tut ihmiset ovat merkittävässä asemassa kotiseu-
tutunteen syntymisessä. Kotiseutu on tiivistetysti
ilmaisten paikka, jossa on syntynyt merkittäviä
muistoja³⁵. Näin kotiseuduksi voidaan kokea se
lapsuudenaikainen asuinpaikka ja mökkipaikka-
kunta, joista on jo kertynyt muistikuvia.

*Kun mä oon pieneltä kylältä kotoisin, niin kyl-
lä se [kotiseutu] mulla aikalaila rajoittuu sii-
hen, että joo Nurmosta, mutta sitten kuitenkin
sieltä Viitalankylästä. No mä oon ollu viis, kun
mä oon muuttanut sinne. Sitä ennen mä oon
asunu Kasperissa ensimmäiset viis vuotta,
mutta mä en muista siitä käytännössä juuri-
kaan mitään. Että mä en niinkun koe, vaikka
mä oon siellä asunut ensimmäiset vuodet, että
se ois millään lailla mun koti. Vaan kyllä se
on sitten taas se Veneskoski, missä on oltu. Ja
tietenkin toinen missä oon ollu, on Kyyjärvi,
Keski-Suomessa tuossa, ja sekin oli pieni kylä.*
[Tilaisuus 10]

Itse asiassa myös samalla paikalla ikänsä asu-
neiden ihmisten kotiseutu on keitainen. Kotiseudulla
on aina laikkuja. Jotkut lähialueet tunnetaan lä-
pikotaisin, osa puutteellisesti. Yllättävän läheltä
omaa pihapiiriä voi löytyä paikkoja, joissa ei ole
koskaan käynyt. Käytännössä tunnistamme tu-
tuiksi teiden varret ja kulkureitit. Niitä myöten koti-
seutumme laajenee.

32 Mäkinen 1996, 55–56; Klusaková & Teulières 2008b, 326.

33 Esim. Aaltonen 1963, 9.

34 Ira 2008, 254–255.

35 Szpak 2008, 246.

Tämän on huomannut keskustelija, joka kertoi harjoittavansa pienimuotoista ”kotiseutumatkailua” valitsemalla perheen kanssa kulkiessaan joskus vähän pienempiä teitä. Hän on havainnut, että useimpien paikallisten kohdallakin kotiseututietämys loppuu varsin lähelle.

Melekeen pitää olla anoppi mukana, jos haluaa tietää enemmän. [Tilaisuus 10]

Teidenvarsinäkymistä ja muista liikenneväylistä muodostuu eräänlaisia kotiseutukäytäviä. Niiden maisemat ovat tuttuakin tutumpia, mutta tuttuus yltää hädin tuskin tienpenkereen toiselle puolen.

Käytävillä on merkityksensä myös kotiseutua yleisellä tasolla yhteen liimaavina tekijöinä. Ylijokiset moittivat kulkuyhteyksien heikkoutta Peräseinäjoen suuntaan. Se haittaa monien mielestä alueen luonnollisia yhteyksiä suuntaan, joka on kielellisin ja toiminnallisin sitein sekä sukulaissuhtein vahvaksi rakentunut. Kiikkulaiset puolestaan muistelevat värikkäästi tien rakentamista Nurmon kirkolle. Luotisuora linjaus yhdisti aiemmin erilleen jääneen kylän sekä kuvainnollisesti että kirjaimellisesti keskustaajamaan, ennen muuta kirkkoon ja kouluun.³⁶

Käytävien merkitys kotiseudun rakentumisessa on saanut aivan erityisen aseman tämän päivän koulukuljetuksissa: oppilaita yksittäin poimiva koulukuljetus opettaa, missä muut asuvat ja miltä heidän asumuksensa näyttävät – siis miltä kotiseutu näyttää. Opetus vieläpä kerrataan joka arkipäivä aamuin illoin. Yhteisen yläasteen ja lukion kuljetukset antavat saman opetuksen kaikille kylien lapsille ja nuorille. Yhtenä joukkona kirkonkylälle tulevat saavat myös samat nurmolaisuuteen liittyvät kokemukset kuin muutkin oppilaat: käynnit museolla, koululaisjumalanpalveluksessa tai retkellä Nurmonjokivarressa ja Ruuhikoskella.

On täällä yksi asia kuitenkin se, että kaikki lapset kuljetetaan Nurmoon samalla linja-autolla. Että se on aika iso asia – – että kyllä ne tuntee toisensa. [Tilaisuus 5]

Nurmon kotiseutukeskustelujen perusteella monipaikkainen kotiseutukäsitys on tänä päivän varsin tavallinen, nuorten keskuudessa jopa vallitseva käsitys. Tyypillisimmillään nurmolaisten monipaikkainen kotiseutu koostuu kahdesta tai kolmesta keitaasta, jotka yhdistyvät toisiinsa kotiseutukäytävillä.

3 LUONTO NURMOLAISTEN KOTISEUDUN OSANA

Kotiseututunne on universaali ilmiö. Vaikka kaikilla ihmisillä ei välttämättä ole kotia, jokaisella on kotiseutu. Kotiseutuidentiteetti alkaa kehittyä jo varhaislapsuudessa. Ensimmäisen ”kotiseutumme” merkkipisteitä ovat tavallisesti syli, pinasänky, lattia, syöttötuoli ja turvakaukalo. Harvalla kuitenkin on muistikuvia noin varhaisesta kotiseutukäsityksestä. Varhaislapsuudesta alkaa loputon kotiseudun laajeneminen kodin pihapiiriin, sukulaisiin, naapurustoon sekä leikki- ja hoitopaikkoihin.

Kasvavan lapsen mielessä läheiset paikat ja ihmiset saavat aivan erityisen sijan, ja niihin syntyy kiintymys, jopa rakkaussuhde. Pikkuhiljaa, kokemusten karttuessa kuva omasta lähiympäristöstä lujittuu kun sen eri elementit kerrostuvat ajallisesti toistensa lomaan. Tämä elämänkulun myötä syntyvä kotiseudun kokonaisuus muodostuu kolmen tyyppisistä asioista: luonnonympäristöstä, rakennetusta ympäristöstä ja henkisestä ympäristöstä.³⁷

Kotiseudun ensimmäinen taso on luonnonympäristö: maa, vesistöt ja ilma sekä niissä elävä lajisto. Tutut järvet, metsät, suot ja mäet saavat oleellisen sijan minuuden rakentumisessa: lehmihaka hajuineen, räystäspuuna tuuleen nojaava rantakoi-vu ja syksyinen lakkaneva asettuvat omille paikoilleen. Nurmolaisten kotiseutukuvissa tärkeimmät luonnon elementit ovat vesistöt, suot ja metsät – tässä järjestyksessä.

Käytännössä luonnonkohteet näyttäytyvät hyvin harvoin puhtaasti luonnontilaisina. Hieman metsiä vähemmän luontokohteiden yhteydessä puhuttiinkin pelloista. Nekin edustavat taajamassa asuvalle ihmiselle luontoa, vaikka ovat ihmisen voimakkaasti muokkaamia. Muutkin luontokohteet ovat jossain määrin kulttuurisia. Ihminen on ulottanut kätensä joka paikkaan.

JOET

Vesistöistä hallitseva on Nurmonjoki. Monille Nurmonjoki on oman kotiseudun tärkein maisemaelementti.

Tykkään, että on tuo joki, vaikka – – [siinä] ei ui, mutta ylipäättään se liikkuva vesi ja kun on linnut ja kaikki. Kyllä se on kaunis, tärkeä paikka. [Tilaisuus 7]

Jos ei tuota jokea olisi, niin olisi tää paljon vaatimattomamman näkönen tää maisema, että mun mielestä antaa sellasta rehevyyttä ja elävyyttä. Kun tota jokivartta on kulkenu ja soudellu joskus tuosta, niin siellä on kauniita pihvoja. Ne on hyviä asutuspaikkoja, ja monia pikku mökkejä sinne on tullut. Kesämökkejä sinne on tullu kans, että tuota, kyllä se jokilaakso, tai joen ranta on sellanen haluttu paikka – – Täällä muuten on niin vähän vettä. [Tilaisuus 3]

Jokimaiset tuovat mieleen lapsuuden muistoja. ”Siinähan se lapsuus on mennyt joo, Nurmonjoen varrella”, koko elämänsä joen rannassa elänyt Nurmoo-Seuran historiatoimikunnan tilaisuuteen osallistunut keskustelija totesi. Nurmoo-Seuran keskustelutilaisuudessa kertomuksia joen eri käyttötarkoituksista olisi riittänyt vaikka kuinka pitkään. Joki oli aikaisemmin kulkuväylä, jolla liikkui sekä ihmiset että tavarat. Sen virkistyskäyttö oli myös monipuolista (uinti, luistelu, hiihto, kalastus, luonnontarkkailu, leikki, vipukelkkailu, huvi- ja seuratilaisuuksien maisema jne.).

Ja pojillehan se oli sellanen harrastus täällä aina tuota muilla leipoilla kulkeminen kun jäät lähti. [Tilaisuus 3]

Se oli jokakeväänen tapahtuma, että piti olla jäitä vääntämässä. Kyllä minäkin oon tosi monena keväänä ollu. Jotta kankien kaa mentihin ja yritettiin saada leipot liikkeelle. [Tilaisuus 3]

³⁷ Kolme kotiseudun tasoa näkyvät kyllä implisiittisesti aluehistorian ja siirtolaisuuden tutkimuksissa sekä saksalaisessa kotiseutututkimuksessa, mutta tiedossamme ei ole, että niistä olisi rakennettu teoriaa. Esim. Pooley 2007, 76; Klusáková 2008, 310–311; kulttuurimaantieteilijöistä saksalaiseen *Heimat*-käsitteeseen nojautuen esim. Tuan 2011, 156.

Kotiseudun kolmen ulottuvuuden mallia on esitelty kansainväliselle tiedeyhteisölle kahdessa konferenssipaperissa: Riukulehto 2010a ja b.

Joki on edelleen Nurmon keskeinen maisemaelementti, mutta lapsuuden monikäyttöinen jokimaisema on poissa. Nurmonjoen muutos on vaikuttanut voimakkaasti osallistujien kotiseutuun.

Lapsuuteen tuo joki niin voimakkaasti liittyy ja kaikki rannat oli paljaana kilometrikauppalla. Mäkin kun koulusta pääsin – – kävin kattomassa, telkät tarkistamassa, paljonko on telkkiä, joka ikinen päivä koulun jälkeen pari kilometriä sitä jokirantaa montako telkkiä siellä on – – Tänäänkin mä kävin sen joen kattomassa, mutta nyt ei voi enää mennä kuin käydä siinä rannassa vaan ja pusikkohon mennä vaan ja tulla pois. Siellä ei voi kävellä enää yhtä. Se on täynnä puskaa. [Tilaisuus 2]

Joella oli suuri merkitys alueen elinkeinoille. Joesa uitettiin puuta, siitä otettiin käyttövesi maatalouteen, kalaa ruokapöytään, voimaa myllyihin ja sahoihin. Joen käyttäytyminen vuodenkierrossa on täydellisesti muuttunut: veden pinnan vaihtelu ei enää noudata säitä ja vuoden kiertoa. Samalla myös aiemmin jokivarren asukkaiden vuosittaisiin toimiin kuulunut jokivarustusten ylläpito ja kunnostus ovat jääneet taakse. Koko yhteisön elämä tapahtui joen ympärillä ja sidoksissa siihen. Esimerkiksi etäisyydet mitattiin ja kotiseudun rakennetun jäsenettiin joen perusteella: joki oli koskien, siltojen, myllyjen ja uimapaikkojen ketju. Nyt joesta on tullut passiivisempi tekijä. Kuljetaan teitä, ei rantoja. Joki on jäänyt selän taa.

On niitäkin, joille joella ei ole suurempaa merkitystä. Kauempana rannasta asuva ei välttämättä ole koskaan ajatellut elävänsä lähellä Nurmonjokea.

Ei Hyllykalliolla oikein tuo joki niin merkitse. [Tilaisuus 10]

Tänä päivänä joki ei merkitse meille kauempana asuville yhtään mitään. [Tilaisuus 7]

Kaikille nurmolaisille joki ei edes ensisijaisesti tarkoita Nurmonjokea. Kiikun ja Lylyn alueen asukkaille joki on ilman muuta Kyrönjoki ja Seinäjoen suosan oikaisu-uoma, joka halkaisee kylän. Ne ovat kiikkulaisille yhtä keskeisessä asemassa kuin Nurmonjoki muualla Nurmassa. Patoaluetta ja Kyrönjokivartta myötäilevä polku on Kiikun keskeinen virkistysreitti, jota käyttävät myös seinäjokiset ulkoilijat ja kalastajat. Haaveissa on yhtenäisen vaellusreitit rakentaminen jokivartta pitkin aina Kitinojalle asti, ehkäpä vielä hevosreitistönä.

Etelä-Pohjanmaan tulva-alueilla joet ja järvet ovat jo vuosisatoja joutuneet voimakkaiden rakennusohjelmien kohteiksi. Soita on kuivatettu ja järviä laskettu pelloiksi. Lisäksi vesijärjestelmämuutokset 1770-luvulta alkaen järvien laskeutukset. Kivijärven, Louesjärven, Lamminjärven ja Martikkalanjärven kuivatukset 1830-luvulle mennessä aloittivat pitkällisen vesirakentamisen perinteen. Osa järvistä kuivatettiin, tai ne muuttivat kosteikoiksi, mutta esimerkiksi Kyrönjoen vesistöön kuuluva Martikkalanjärvi on edelleen pieni järvi. Kydönpolto alensi maita noin sentin vuodessa, minkä vuoksi jouduttiin säännöllisesti syventämään ojia ja perkaamaan jokea.³⁸ Vesirakentaminen huipentui sotienjälkeisen ajan tulvansuojeluohjelmaan: vesien kanavoitiin Nurmonjoesta Hirvijärven ja Varpulan tekojärviin nielaisi valtaosan vesistä. Tällä on ollut rajua vaikutus alueen joki- ja järviluontoon sekä maisemiin. Veden virtaumat, järvien paikat ja koot sekä lasku-uomat ovat muuttuneet voimakkaasti.

Voisi sanoa, että uintimahdollisuudet on vaihtelevat. Ilmeisesti sitten sähkönkäyttö sääntele sen niin rajusti. Meilläkin rantaviiva katu-aa toista metriä aina viikonlopuksi ja nousee taas sitten. – – Mutta ihan mukava sitä kattel- la on. [Tilaisuus 7]

On merkillepantavaa, että pitkienkään keskustelujen kuluessa joen muutoksesta ei esitty myönteisiä puheenvuoroja. Virtauman lisääminen on parantanut veden laatua, mutta se on edelleen huono entisiin aikoihin verrattuna. Esimerkiksi Hipin altaila oli ennen ympärivuotista toimintaa, nyt joki on ”melkein pä haitaksi” [Tilaisuus 6]. Muualla joen varressa ajatukset ovat samansuuntaisia.

Tuo joen, siitä kalat hävisivät, kyllä se pilattiin se joki. Sitä on rakennettu ja muutettu niin. – – Mä kaipaan kyllä sitä [jokiluontoa]. Kun tää vesi varastettiin altaisiin. Jokuoman surkastumista, sen vanhan jokuoman surkastumista lähtien sieltä jostakin Ala-Holman kohdasta alaspäin, siitä Viitalankylän kautta. Se on kyllä tavallaan sääli, kun muistaa sen, miten sellainen vuolas kapea kohta kasvaa pajupuskaa. Juoksutus, virtaama ei kerta kaikkiaan riitä. [Tilaisuus 8]

Se [joki] on mennyt niin surkeeseen kuntoon, niin oikeen ei [se merkitse] tänä päivänä enää mitään. Sääliksi on vähän käynyt. Kun olin pieni, niin siinä utiitiin, – – vielä 2007 kesällä,

mutta sitten kun on vanhemmaksi tullut, niin ei enää saattanut uida, kun se on niin mutapohjainen. Sitä ei oikein tiedä, mitä sinne päästetään. Sanotaan, että vähän negatiivinen sävy on tänä päivänä omassa mielessä Nurmonjoesta, koska se on mennyt niin huonoon kuntoon. Mutta kyllä mä oon pienenä uinu ja kalastanut. [Tilaisuus 10]

Se hyöty, joka veden säännöstelyllä on saavutettu kuten esimerkiksi tulvavahinkojen pieneminen, jopa poistuminen, ei nouse esille keskusteluissa, vaikka sillä on varmasti suuri merkitys maanviljelylle, energiantuotannolle ja muullekin elinkeinotoiminnalle. Esimerkiksi vedenkorkeuden säännöstely näyttäytyi keskusteluissa yksinomaan huonossa valossa: se rumentaa jokirannan. Se on myös heikentänyt joen virkistyskäyttöä, vienyt uimapaikat ja kalat, kylien koskiosuudet ja on syylinen entistä vaikeampaan rantakaavoituksen. Tulvista ei käytännössä puhuta juurikaan, tai niiden ei katsota enää olevan uhkana. Kirjallisuuden mukaan yläjuoksu oli kuitenkin tulvaherkkä ennen perkauksia 1800-luvun lopulla, ja pahoja tulvavuotia ovat olleet esimerkiksi 1924, 1934, 1953, 1955 ja 1966. Vähemmällä päästiin 1971 ja 1975.³⁹

Kaikkein useimmin vesistöistä puhuttiin keskustelutilaisuuksissa uimarantoina. Niitä käsiteltiin jokaisessa tilaisuudessa, yhteensä 20 eri asiayhteydessä. Mainituksi tuli toistakymmentä eri uimarantaa, monet niistä useilla eri nimillä kuten Tanelinrannan tai Tanelinlammen uimaranta, Asulanranta, Honkalanranta, Keskimäenranta, Keski-Nurmon jokiranta, Kirkonranta, Museonranta, Pappilanranta, Penttilänranta, Soininkylän kohta, Kouranluoman uimapaikka, Kuorasluoman ja Nurmonjoen yhtymäkohta, Luoman kurvi, Ruuhikosken uimaranta.

Ennen viimeisintä vesirakentamiskautta Nurmonjokivarsi veti puoleensa ”*kaikki kylän kersat*” ja uimareita myös kauempaa Nurmosta:

Mehän pyörittiin silloin 50 vuotta sitten niin jokirannassa aikaa vietettiin. Kymmeneltä hypättiin pyörän päälle tästä Koliinista ja poljettiin ja illalla tultiin takaisin. Sen jokirannan ympärillä ja Pappilanrannat ja nämä, niin siellähän sitä aikaa tapettiin. [Tilaisuus 9]

Vuosikymmenten takaisia uimapaikkoja ei enää käytetä, mutta uiminen on säilyttänyt asemansa nurmolaisten vapaa-ajanvietossa. Nykyisiä uimapaikkoja mietittäessä joki ei tullut ensimmäisenä mieleen, vaan lukuisat muut uimapaikat. Esimer-

kiksi Tanelinlampi on erityisesti nuorison suosiossa. Paitsi uimapaikka, alue on myös tapaamis- ja vapaa-ajanviettopaikka. Tämä näkyy lukiolaisten keskustelutilaisuudessa. Heidän kotiseutuunsa kuuluu paljon Tanelinrantaan liittyvää nimistöä (Tanelinlampi, Tanelintupa, Tanelinranta, Tanelinrannan lentopallokenttä, Tansku).

Siellä tapaa ystäviä ja siellä on vietetty paljon aikaa kesäisin. Kesä on aina avattu Tanelinrannassa kavereiden kanssa jäätelöllä. Tanelinrannassa on pienempänä saatu hyviäkin ystäviä. Tanelinrannan lentopallokentälläkin on tullut vietettyä aikaa. [Tilaisuus 4]

Eteläpohjalainen uimapaikkojen erikoisuus ovat montut. Niistä keskusteltiinkin tilaisuuksissa varsin paljon. Tärkeimmät montut ovat Lehtisalons louhos eli Kiikun monttu sekä Veneskosken louhos eli Murska. Mainittiin myös Louvoon monttu ja Leppilahden monttu. Kiikkulaiset ovat ylpeitä omasta montustaan, ja se houkuttaa uimareita naapurikylien takaakin, esimerkiksi Nurmon Alapäästä ja Seinäjoen kantakaupungin alueelta.

Se ei meitä häiritte, vaikka siellä [Lehtisalolla] kävis ketä, se on vähän tuolla omassa rauhassa. – Ollaan vähän rinta rottingilla, että meillä on tällainen paikka. [Tilaisuus 5]

Siinä Veneskoskella on se, Murskaksi kutsutaan, se louhos tai se, niin siellä mä oon käynyt... sen mitä oon käynyt. Ja Tanelinranta. En tiedä, onko paikallisia oikein enää muita. [Tilaisuus 10]

Uimapaikkatehtävänsä lisäksi joki mainittiin yksitoista kertaa puhtaasti luonnonkohteena. Yleensä joesta puhuttaessa tarkoitettiin Nurmonjokea tai sen latvavesiä. Mielikuva Nurmonjoesta muuttuu joen varrella. Ylävesillä kotiseudun maisemana ajatellaan maastoltaan polveilevaa Ylijokea, alempana joen luonne muuttuu. Hipissä se leviää laajoiksi altaiksi.

Tää [Ylijoki] on kauneimmasta päästä, mitä Nurmossa on. Ehkä tää joki ei ole yhtä leveä kuin Alapään kohdalla, mutta täällä on polveilevat maastonmuodot ja rakentaminen on tapahtunut niin, että se on hyvin sijoittunut näihin, oikein talonpaikoille, mäille. [Tilaisuus 1]

Joki on myös koskia: luonnonkohteina mainituiksi tulivat Hipinkoski, Hytynkoski, Isokoski ja Yks-Korva. Ne olivat seikkailu- ja kalastuspaikkoja,

39 Läntinen 1994, 44–46; Ampuja 2005, 43–44.

mutta niihin liittyy myös tukinuittoon ja teolliseen toimintaan liittyviä merkityksiä. Koskien merkitykseen palataan myöhemmin myllyjen yhteydessä.

JÄRVET

Nurmolaisten vähemmän ajattelemia vesistömuotoja ovat järvet ja lammot. Hirvijärvi otettiin esille neljässä yhteydessä, Martikkalanjärvi kahdesti. Kerran keskusteltiin kotiseudun luonnonkohteina Kuoraslammesta ja Nummelanlammesta sekä keran Peräseinäjoen Kalajärvestä.

Hirvijärven tekoallas on nurmolaisille ennen muuta kalastuspaikka. Hirvijärvellä voidaan käydä lasten kanssa onkimassa, vaikka ei erityisesti kalastusta harrastaisikaan. Tekojärvissä ajalehtivat turvelautat ovat joskus aiheuttaneet outojakin kokemuksia.

Siellä [Hirvijärvellä] niitä lauttoja seilaa. – Kerran oltiin yhdellä mökillä siellä, niin se isäntä toimitti, että tuohon on yhtäkkiä tullut tuommoinen saari tuohon rantahan. [Tilaisuus 10]

Kyrönjoen vesistöön kuuluva Martikkalanjärvi on erityisen merkityksellinen luonnollisesti Martikkalankyläläisille. Järvi sitä ympäröivine nevoineen on marjapaikka ja retkeilykohde. Martikkalanjärvi koetaan tärkeäksi myös siksi, että se ”ei ole rakentamalla tehty kokonaisuus”. Monista laskurytyksistä huolimatta Martikkalanjärvi on yhä olemassa, se on siis eräänlainen ”harvinaisuus alueellaan”, kuten Nurmoo-Seuran tilaisuudessa todettiin.

Siihen nähden, kuinka vähän Etelä-Pohjanmaalla on vettä, vedestä luonnonkohteena puhutaan Nurmossa paljon, ja se myös merkitsee ihmisille yllättävän paljon. Varsinkin uiminen on maan tasaisuuden vuoksi jopa hieman yliarvostettua. Tämä uimisen into tunnetaan myös muualla Suomessa.

Ne [savolaiset] ihmetteli, että kun me ollahan niin kovia uimahan. – Aina me oltiin siellä järvessä. – Ei sitä oo pohdittu, että meillä ei oo sitä vettä, että se veti sitten kumminkin puoleensa. [Tilaisuus 9]

Omaan kotiseutuun kuuluvana tekijänä keskustelutilaisuuksissa käsiteltiin neljässä yhteydessä myös merta. Joka kerta oli kyseessä Vaasan rannikko tai saaristo. Kahdesti se mainittiin omaan kotiseutuun kuuluvana ympäristönä ja henkilökohtaisesti tärkeänä paikkana, kahdesti se suljet-

tiin kotiseudun ulkopuolelle: merelliseen ympäristöön ei sopeuduttu ja se tuntui vieraalta. Lisäksi alkulehdillä esitetystä sitaatista Nurmonjoki leveimmältä kohdaltaan vertaantui lapsen ajattelu-maailmassa mereen. [Tilaisuudet 3, 4, 6 ja 8]

SUOT

Eräänlaisia vesistöjä ovat myös alueen suot, joista monet ovat osittain laskettuja tai umpeenkasvaneita järviä. Monille suomalaiset kuitenkin edustavat Nurmon koskemattominta luonnonympäristöä. Suo muuttuu hyvin hitaasti. Siksi tutun kotisuon huoku voi herättää vahvoja tuntemuksia, jos maisemaan palaa vaikkapa 30 vuoden jälkeen. Pysyvyyden tuntu on vahva. Lauluntekijä haikaillee kotiseutua, jossa kaikki on pysynyt ennallaan. Sellaisen kotiseudun voi eteläpohjalainenkin tavoittaa suolta. Maamerkinä erottuva matala kitupuu voi helposti olla 150 vuotta vanha. Jokainen männynkakkyyrä on täsmälleen samannäköinen kuin omassa lapsuudessa.

Nurmossa suokohde ylitse muiden on Paukaneva. Paukaneva on tyypillinen keidasso, jonka kasvillisuus on karua: Keidasrämettä, rahka- ja lyhytkortista nevaa sekä isovarpuista rämettä⁴⁰. Paukaneva ja sen pitkospuut mainittiin ainakin 14 asiayhteydessä. Ihmiskäden koskematon alue ei Paukanevakaan ole. Se on ollut monien kuivausyritysten kohteena, ja osa nevesta onkin saatettu maatalouskäyttöön. Tämän päivän eteläpohjalaisille helposti saavutettava Paukaneva kuitenkin edustaa koskemattoman, luonnontilaisen suomalaisen perikuvaa. Paukaneva on soidensuojelun perusohjelman kohde, joka toistaiseksi on kuitenkin kokonaan suojelun ulkopuolella⁴¹

Paukaneva on ennen muuta kaikenikäisten virkistäytymis- ja rauhoittumispaikka. Alueelle on hyvät kulkuyhteydet. Sinne on rakennettu pururata, lintutorni, pitkospuut ja laavu. Osa reitistöistä täyttää myös esteettömyysvaatimukset. Koulut ja työyhteisöt käyttävät aluetta retkeilyyn virkistyspäivinä. Monet menevät suolle rauhoittumaan ja hiljentymään tai tarkkailemaan luontoa. Paukaneva mainitaan myös liikunta-alueena, jossa voi tavata tuttujaan. Todennäköisesti Paukanevan suosio perustuu juuri siihen, että siellä koskematon luonto on helposti saavutettavissa.

Siellä on aina joku liikenteessä! Pitkospuuta kiertävät poikki. Ja melkeen enemmän tulee vastaantulijoita, kuin tuossa iltasella käy kirkkolenkillä. Se on tosi suosittu. [Tilaisuus 3]

40 Länsi-Suomen ympäristökeskus 2012.

41 Emt.

Siellä on rauhallinen ja sillai erilainen se ympäristö. – – On se erilainen lähtee siinä lenkille, kun johonkin Tanelinvannan pururadalle ihan mettään. [Tilaisuus 4]

Kun se on niin lähellä. – – Paljon tästä käydään siellä. Juntuja tehdään sinne, kun me liikutaan. Siellä on lintutorni. – – Se oli vanha muuntamo, ja siihen vaan tehtiin. – – [Tilaisuus 9]

Kiikkulaiset pitävät Paukanevaa omaan kyläänsä kuuluvana luontokohteena. Heille se on nimenomaan Kiikun Paukaneva, joskin sitä mieluusti esitellään myös muille. Paukanevan pitköspuiden ja lintutornin rakentaminen olivat Kiikun kylähankkeita. Myös Koliinin–Solanon asukkaat pitävät jylhää suota oman kotiseutunsa osana. Niin ikään uudet nurmolaiset löytävät tänä päivänä luontevasti tiensä Paukanevalle. Luontokohde omaksutaan kohtuullisen helposti oman kotiseudun avainkohteeksi.

Kivijärven kosteikko on kouralaisten luontokohde numero yksi. Siitä puhuttiin Kouran tilaisuudessa kahdessa yhteydessä. Lisäksi se sai seitsemän mainintaa kirjallisissa tehtävissä. Kaikki maininnat tulivat juuri Kourasta, ei yhtään mainintaa muualta.

Kouran Kivijärvi tunnetaan jo vuodelta 1571 kalastuspaikkana. Siellä oli kalastusoikeuksia Ilmajoen Nikkolan asukkailla ja lapualaisilla. Isossajaossakin sillä olisi ollut ottajia. Heinittymässä olevan järven kuivaaminen tuli mahdolliseksi vuoden 1740 suoasetuksella. Nurmossa huomio kiinnittyi ensimmäisenä vanhoihin kalavesiin Kivijärveen ja Louesjärveen, sitten Lamminjärveen ja Martikkalanjärveen. Lasketukset eivät osoittautuneet niin helpoiksi kuin kuviteltiin; ne kestivät kauas 1800-luvulle.⁴²

Kivijärvi on kouralaisille samassa roolissa kuin Paukaneva Nurmon toisen reunan asukkailla. Kosteikko on monikäyttöinen luonto- ja virkistyskohde. Siellä käydään marjassa, katselemassa lintuja, hiihdetään ja lenkkeillään. Laavulla pidetään lepotauko, syödään eväitä ja keitetään kahvit. Luontotarkkailijoille Kivijärvi on metsäkanalintujen soidinpaikka- ja muuttolintualue, jolla voi seurata joutsenen pesintää. Se on myös hyvä karpalopaikka.

Myös muita erityishuomiota saaneita suoluontokohteita mainittiin keskustelutilaisuuksissa. Näitä olivat Haapokonto, joka sijaitsee Ämmälänkylän ja Yljoen välissä, Kuhjonneva ja Martikkalanjärven rantanevat.

METSÄT

Suon pysähtynyttä tunnelmaa ei välttämättä tavoita kasvullisella metsämaalla. Lapsuuden synkkä metsä voikin aikuisiällä palatessa olla hakkuuaukio tai nouseva taimikko. Metsä sai kannatusta oman kotiseudun kuvana kaikkiaan kuudessa kotiseutukeskustelussa. Ilmakuvaa omasta kotiseudustaan katsova saattaa hämmästyä metsän todellista määrää.

Kyllä näkyy niin muka metsää paljon, vaikka sitten kun ajattelee tuota aluetta, niin se on taloja täynnä. [Tilaisuus 9]

Muualta Nurmoon muuttanut kiinnitti kuitenkin huomiota siihen, että metsää on puolueettomasti tarkasteltuna Nurmossakin paljon enemmän kuin peltoa.

Tuntuu kauheen ihmeelliseltä, kun kaikki puhuu lakeudesta, mutta kun on pelkkää metsää ympärillä, joka suuntaan metsää. Meillä ei tuulekaan koskaan. [Tilaisuus 5]

Nurmolaisten kotiseudussa metsään liittyvät kokemukset ovat suhteellisesti tärkeimpiä Ylijoella ja Kourassa. Alue oli pitkään Ylinurmon yhteismaata, *allmannia*, jossa oleskeltiin vain ajoittain: metsästettiin, kalastettiin, otettiin puutavaraa ja viljeltiin talojen ulkosarkoja. Aluksi harjoitettiin maanraivausta kaskeamalla, mutta jo 1700-luvulla kaskeaminen tuli luvanvaraiseksi ja väistyi tervatalouden tieltä.⁴³ Tervanpoltto alkoi jo 1600-luvun alkupuoliskolla, aluksi talojen lähellä jokivarressa, mutta haudat siirtyivät kauemmas puurajan mukana. Kun omia metsiä haluttiin säästää tarvepuiksi, tervaa poltettiin yhä enemmän yhteismailla. Isossajaossa 1760-luvulla yhteismetsät jaettiin ja tervanpoltto oli mahdollista vain omalla maalla. Myös kydotys vieroitti nurmolaisia tervataloudesta, sillä molempia töitä tehtiin samaan aikaan vuodesta.⁴⁴ Kylän erityisesti menneisyydestä ollaan edelleen tietoisia. Yljoen eli silloisen Peränurmon asutus sai alkunsa, kun ulkopalstojen omistajat jäivät lopulta pysyvästi alueelle ja raivasivat itselleen maatilat.

Nämä on nurmolaisten ulkosarkoja kaikki. Tänne muutti sitten joku pojista, kun kotona ei ollut oikein tilaa. Aikasemminhan täällä poltettiin tervaa, ja sitten tultiin raivaamaan tänne. [Tilaisuus 1]

42 Luukko 1983, 19, 119–120, 190, 259–262.

43 Luukko 1983, 74.

44 Läntinen 1994, 206; Luukko 1983, 273.

Kuva 3.
Paukaneva. Kuva Taisto Hietämäki.

Tänä päivänä metsä on tyypillisimmillään marjastuksen, metsästyksen ja metsänhoidon maisema, mutta samalla myös rauhoittumis- ja virkistäytymispaikka. Tienvarsimetsään voi poiketa vaikkapa postinhakumatkalla. Hyvinä marjapaikkoina mainittiin muun muassa Murhakallion puolukkametsät.

Joka postireissulla syödään kourallinen vadelmia ja nyt puolukoota. Lapset, jotka ei enemmin ole puolukan päälle paljon katonutkaan, niin nyt kun ne löytää itte mättähän päältä niin: Äiti, mikä tämä on? Saako tämän syödä? [Tilaisuus 10]

Metsä on kuin kirkko kun siellä kävelee. [Tilaisuus 6]

Meillä on aina mun isä marjastanut. Äiti ei tykkää. No puskista voi poimia. Se [isä] on pohjalainen mies, se puhu ei pukahda. Mutta isälle se on terapiaa käydä metsässä marjastamassa. [Tilaisuus 10]

Kotiseudun metsäinen luonne tuotiin esille marjamatkoista ja luonnonilmioista kertovissa tarinoissa. Kun metsästä kerrottiin kotiseutuna, tarinaan liittyi usein ihmisen ja eläimen kohtaaminen. Säästä ja tapahtumista muistikirjaa pitävä keskustelija kertoi Yljoella tarinan metsässä kahvittauella kohtaamastaan kuukkelista sekä kaapelin päällä tuntikausia pysytelleestä haarapääskystä. Viime vuosina kyläläiset ovat nähneet myös susia ja karhuja, ei vain metsissä, vaan myös keskellä kylää.

Ittensäkin voi viedä johokin tuonne sokkona jonnekin, missä on käynyt joskus muutama vuosi sitten, niin on metsät kadonnu ympäriltä. [Tilaisuus 1]

Minä oon nähnyt molemmat kymmenen metrin päästä. Ei oo kun kaksi viikkoa, kun susi meni. Karhu oli joskus kolome-neljä vuotta sitten. Nousi vaan takajalaalleen ja katto mun mukaan, ja minä kattoin kans hetken sen mukaan ja lähin sitten pikkuhiljaa tupahan päin. [Tilaisuus 1]

Suurpetojen paluu luontoon on Yljoella kuitenkin vielä suhteellisen uusi ilmiö. Vielä 1700-luvulla karhuja kaadettiin tasaisesti myös Nurmosta. Vuonna 1729 koko Lapuan suurpitäjän alueella kaadettiin yhteensä toistakymmentä karhua, yksi tai kaksi karhua kaadettiin Nurmosta esimerkiksi vuosina 1752, 1755, 1760, 1765, 1770. Susi oli arki-

päiväisempi vieras, jonka vuoksi suunnitelmallinen paimen- ja aitausjärjestelmä oli välttämätön. 1800-luvulla karhu kävi harvinaisemmaksi. Kymmenvuotiskaudella 1825–1834 pedot tappoivat Nurmosta 15 nautaeläintä ja 40 lammasta, mutta samana aikana yhtään karhua ei enää kaadettu. Vuodelta 1843 tunnetaan yksi kaato, mutta 1800-luvun loppupuolella niitä ei enää nähty.⁴⁵

Hyvät metsästysmahdollisuudet ovat yksi rikkaan metsäluonnon mukanaan tuomista vahvuuksista. Se on joskus ratkaissut muuttopäätöksenkin. Esimerkiksi Kouran metsästysseuran jäsenmäärä on ollut kasvussa. Myös pienriistan harrastajia on saatu lisää.

Jos mä haluaisin kehua tätä kylää niin kyllä mä toisin justiin tuon esille, että täällä on hyvät metsästysalueet. Tuossa on tuo Kivijärven kosteikko – – Ne on melekein järestään mettämiehiä, jotka tänne on muuttanu. [Tilaisuus 2]

Nurmon pohjoisosissa metsä liitettiin useimmiten laajemman joki- ja peltomaiseman osaksi, mutta ei maiseman pääelementiksi. Erillishuomiota sai Isovuoren metsäalue Atrian tuotantolaitoksen takana. Isovuoren metsä tarjoaa rauhallisuutta, mutta Atria koettiin alueen pienenä miinuksena.

[Siellä] on retkeilty monet kerrat. – – Sinne johtaa pitkospuut, ja perillä on laavu. Talvella voin mennä potkukelkalla, kun en enää juurikaan hiihdä. [Tilaisuus 7]

Jos metsä koettiin erityisen mieluisaksi, siihen saattoi olla jokin erityinen peruste kuten suunnistusharrastus tai oman kotimetsän hoito. Tai sitten kyse oli muualta Nurmoon muuttaneesta, jolle metsä on aina ollut mieluisin luonnonmaisema.

Metsä oli Nurmonjokilaakson kotiseutukusteluissa se luonnonmaiseman elementti, joka useimmin rajattiin oman kotiseudun ulkopuolelle. Sitä pidettiin tavanomaisena ja yleisenä. Jonkun mielestä se tuntui vieraalta ja jopa ahdistavalta. Mainittiin myös, että metsämaisemat varsinaisesti alkavat Kuortaneelta päin.

Suomi on täynnä mettää, niin se aiheuta mun mielestä minkäänäköistä ajatusta. [Tilaisuus 9]

45 Luukko 1983, 117–119, 264, 289; Läntinen 1994, 214.

YKSITTÄISET LUONNONKOHTEET

Yksittäisiä luonnonkohteita nostettiin keskusteluissa esille verrattain vähän. Kolme kertaa mainittiin Nurmonjoen perkauksissa tuhoutunut Väärämänty eli Seuramänty, jonka luokse oli 1800-luvun lopulta alkaen sukupolvien ajan koonnuttu körttiseuroihin. Jokeen voimakkaasti kallistuneen puun ali kuljettiin veneellä. Nurmonjoen vesirakentamisen ja ruoppaamisen yhteydessä 1960-luvun lopussa mänty kuitenkin kaadettiin, kun ”kukaan ei silloin huolehtinut siitä”.⁴⁶

[Se] olis saanu jäädä pystyyn. [Tilaisuus 1]

Lähellä Ylijokea oli sellainen kuin Seuramänty, joka oli arvokas, mutta ei sitä sitten [säätetty], kun joki perattiin. – Ei siitä oo kun kuva enää, joillakin. [Tilaisuus 3]

Väärämännyn lisäksi luonnonmuistomerkeistä mainittiin ainoastaan Yljoen Rahapuu. Peltomaismaa hallitseva puu tuo vahvasti mieleen vanhaan markkaan kuvatun männyn.

Sitä on kyllä tännepäin pari kilometriä sellainen mänty, jota voi sanoa rahamännnyksi. Niin kuin markan setelissä. Se kyllä aivan muistuttaa sitä. Se on vielä hengissä, keskellä peltoa. [Tilaisuus 1]

Toinen luonnonmuistomerkki, Kiikun Persekivi, mainittiin ainoastaan siksi, että sen olemassaolo oli tullut kyläläistenkin tietoon vasta äskettäin Hämä-elokuvan kuvauksissa. ”Ei mekään oltu kuultu sitä. Se on karttaan merkitty.” [Tilaisuus 5]

Luonnonmuistomerkkien osana on usein unohtus. Ne eivät ole aktiivisesti mielessä eivätkä siksi tule ensimmäisenä mieleen kotiseudun avainkohteita kysyttäessä. Yksittäisillä kohteilla käydään harvoin. Usein ne muistetaan vasta siten, kun kohdalle osuttaessa paljastuu, että kohde onkin kadonnut. Silloin luonnonmuistomerkkin menettämisestä koetaan yleisesti mielihapaa, aivan kuten Seuramännyn tapauksessa oli käynyt. Nurmonjokilaakson kotiseutukeskustelussa eivät tulleet millään tavalla esiin esimerkiksi Keski-Nurmon Latovuori, Käkimänty, Lehtisalons kuusi, Santerinkuusi, Martikkalankylän mänty, Latokivi tai Honkaportaan siirtolohkare, jotka on aiemmin raportoitu tärkeinä luonnonmuistomerkeinä.⁴⁷

LAJISTO

Luonnonympäristöön kuuluvat myös maassa, vedessä ja ilmassa elävä lajisto. Keskustelijat antoivat monille kasvilajeille erityisen roolin kotiseudun tuntomerkkinä, mutta nämä merkitykset olivat hyvin henkilökohtaisia. Mieli-piteet hajosivat niin, että yhtäkään lajia ei voi nostaa muiden yläpuolelle jonkinlaisesti kotiseudun suosikiksi.

KASVIT

Mänty mainittiin kolmesti. Joka kerta kyseessä oli yksilöity puu (Väärämänty, Seuramänty, Rahamänty). Männystä puulajina ei keskusteltu. Lisäksi puista mainittiin tuomi ja pihlaja pihapiirin somistuksina, kuusi ainoastaan joulukuusena ja paju ikävästi rantojen pusikoitumisen yhteydessä. Kotiseudun topeliaaniseen kuvaan kuuluvaa koivua ei mainittu kertaakaan, ei pihakoivuna eikä rantakoivuna.

Ympäristön siistimiseen kiinnitettiin paljonkin huomiota. Yksityinen pihapiirikin on aina samalla muiden asukkaiden maisema, ja hoidettua pihapiiriä on kauniimpi katsella. Tällä tarkoitettiin rakennusten maalaamista ja repsottavien vuorilautojen korjaamista sekä nurmikkoa ja puutarhaa. Pihapiirin hyötykasveista mainittiin erikseen omena, peruna ja porkkana sekä yleisemmin vilja, marjapensaat ja istutukset. Voikukka oli ainut huomiota saanut villi laji. Kaiken kaikkiaan kasvit tuotiin esille maiseman terapeuttisena osana.

Kaipaisin, pellon keskellä kun asun, niin vähän istutuksia, mutta ymmärrän kyllä sitäkin, että se ainutkin pihlaja voi olla lasin edessä. [Tilaisuus 7]

Kun [töissä] on aika hektistä se meno, niin kun tuolla kättelee ympärilleen, niin sieltä ei esimerkiksi ikinä ne voikukat lopu. Sen hyväksyminen ja sulattaminen on oikein hermolepoa. [Tilaisuus 7]

Metsien lajistoa käsiteltiin hieman harvemmin. Marjastaminen tuotiin usein esille kirjallisissa vastauksissa, lajeina mainittiin karpalo, puolukka ja vadelma, joka tietysti saattaa kasvaa pihassakin. Muistakin lajeista puhuttiin luonnontuotteina ja hilloina. Metsäkukista mainittiin kielo ja metsätähti – ne kuuluivat vanhan Ruuhikosken maisemaan – sekä valkovuokko, jolla on ollut erityinen merkitys karjalaisille taaksejäätäneen kotiseudun muistona.

46 Tilaisuus 1.

47 Läntinen 1994, 41–42.

*Mä muistan, että vanhemmat piti isona asi-
ana, että ne sai valkovuokkoja. Se on tuolla
Kannaksella sydänkevällä. [Tilaisuus 3]*

ELÄIMET

Eläimiä lueteltiin enemmän kuin kasveja. Eniten puhuttiin kotieläimistä, ja ne mainittiin eri yhteyksissä 24 kertaa (hevonen 5, kalkkuna, kana 3, karja, kissa 2, koira 5, lammas, lehmä 5, sika). Ne kuuluvat erottamattomasti kotiseudun kuvaan, ja saavat siksi paljon huomiota, hevos- ja koiraharrastuksena, tuotanto- ja seuraeläiminä. Kotieläimet limittyivät keskustelun teemoihin saumattomasti arkiseen elämään kotiseudun kokonaisuuteen kuuluvina osina.

*Jos lähtee johonkin ja meilläkin jättää alaoven
auki, ja sillai, jos ollaa reissus, niin voi naapuri
hoitaa kissat ja kesällä kanat. [Tilaisuus 7]*

Myös linnut kuuluvat kotiseudun kuvaan. Puhuttiin yleisesti linnuista, muuttolinnuista ja metsäkanalinnuista. Nimeltä mainittujen lajien lista oli monipuolinen: haarapääsky, joutsen, kuovi, kurki, kuukkel, käki, telkkä ja töyhtöhyppä. Lintujen

ääniin ja käytökseen liitettiin yleensä voimakas, elämyksellinen kotiseudun tuntu. Linnut ovat tunnelmanluojia: ”käki kukkuu”, ”kurjet huikkii”, korviin kantaa ”kuovin suruisa laulu”.

Metsän eläimistä puhuttiin lähinnä Yljoen ja Kouran suunnilla – siellä, missä metsä muodostaa kotiseudun olennaisen osan. Siellä kokemuspäiriin kuuluvat metsäkanalinnut ja hirvenmetsästys, kohtaaminen metsässä kuukkelin tai jopa karhun kanssa. Muualla Nurmosta ainut keskusteluun nostettu metsäneläjä oli liito-orava, jonka saamaa huomiota nykyaikaisissa liikennejärjestelyissä pidettiin liioitteluna.

*Eikö teherä niille [liito-oraville] oikeen kävely-
silta? [Tilaisuus 3]*

Kaloista keskusteltiin kalastusharrastuksen yhteydessä. Mainittiin ahven, hauki, kiiski, kirjolohi, lohi, särki ja taimen. Muista vesieläimistä esiin otettiin kerran myös norppa, nimenomaan Nurmoon norppa. Se on Nurmosta tehty esihistoriallinen löytö, ”Nurmon vanhin asukas” [Tilaisuus 6], jota säilytetään luonnontieteellisessä museossa. Nurmoon norppa oli ainoa kotiseudun esihistoriaan keskusteluissa tehty maininta.

4 RAKENNETTU YMPÄRISTÖ NURMOLAISTEN KOTISEUDUSSA

Kotiseutukuva olisi kovin onntto, ellei siihen liittyisi saumattomasti myös ihmisen itse tekemä ympäristö. Lapsi törmää ensimmäisenä juuri rakennettuun ympäristöön: vauva pannaan kehtoon, ei metsään. Lapsi valtaa ja järjestää itselleen kasvaessaan lähi-alueen – kodin tarve-esineineen. Rakennettu ympäristö on kotiseutumme toinen taso. Se on samalla myös kokoelma elämyksiä, tunteita ja tuoksuja. Kotiseutu on voimakkaasti kokemuksellinen asia.

Miltä kotona tuoksuu, kun leivotaan? Tai miltä tuoksuu maakellarissa, heinäladossa tai verkonlaskussa? Kaikki eivät tiedä. Näitä kotiseudun tapahtumia ei ole olemassa ilman ihmisen rakentamaa ympäristöä. Se, joka asuu toisenlaisessa ympäristössä, jää tietenkin paitsi näitä kotiseudun kokemuksia.

Rakennettua ympäristöä koskeneissa keskusteluissa esiin nostetut kohteet voidaan koota kahdeksaan ryhmään.

1. Kokonaiset maisemat: pellot, lakeus ja peltomaisemat, oma koti rakennuksineen ja lähiympäristöineen sekä rakennusryhmät ja kylät
2. Kirkolliset rakennukset ja niiden ympäristö: kirkko, hautausmaa, kirkonmäki.
3. Liikuntapaikat
4. Koulut
5. Teolliset ja liiketoiminnalliset rakennukset: tuotantolaitokset, myllyt, kaupat
6. Logistiset rakenteet: tiet, sillat, padot, asemarakennukset
7. Muut rakennukset
8. Muistomerkit

KOKONAISET MAISEMAT

PELLOT

Luonnonympäristön ja rakennetun ympäristön raja on häilyvä. Peltomaisema asettuu monien ihmisten mielessä jokseenkin näiden puoliväliin. Pelloista keskusteltiin Nurmonjokilaakson asukastilaisuuksissa paljon myös luonnonympäristöinä. Nimeltä mainituiksi tulivat Mäenkylän peltomaisemat ja Kurjenluhdan peltoaukea Ylihärmän ja Alahärmän välissä. Pellot mielletään usein luon-

nonkohteiksi, vaikka ne ovatkin ihmisen tekemiä maisemia – kulttuurimaisemia mitä puhtaimmassa mielessä.

Pelloista puhuttiin lisää rakennetun ympäristön virikkeiden kohdalla, ei niinkään lakeutena tai yleisenä peltomaisemana vaan yksilöitynä kotipeltoina. Usein huomio kiinnitettiin latoihin. Näyttää siltä, että lato mielletään rakennukseksi mutta pelto luonnoksi.

Näistä on tullu nurmolaisista sellasia niinku pellon kasvatteja, ettei ollenkaan niinku itä-suomalaiset on metsässä olleita. [Tilaisuus 6]

Peltojen merkitystä verrattiin siihen, mitä tunturit ovat Lapille. Avoin peltomaisema, jossa on paljon latoja, sai monelta keskustelijalta kannatusta kaikkein rakkaimpana maisemana. Tosin epäiltiin, että varsinainen latomeri on jo lähes kadonnutta maisemaa. Tätä pohdittiin esimerkiksi 1990-luvun lopulla otetun virikekuvan kohdalla ja epäiltiin, että samassa kuvauspaikassa ei olisi tätä nykyä enää yhtään latoa. Peltoja häviää myös laajenevien asutusalueiden alle. Vanhojen latojen täplittävä peltomaisema liittyy kuitenkin vahvasti muistoihin, kun tällaista maisemaa on katseltu koko lapsuus-aika.

Kyllähän se latomeri ja pelto on kaikkein rakkain maisema.– – Näköö kauas, ja taivas on korkialla. [Tilaisuus 7]

Se on häviävää tämä lakeusjuttu tällä menolla, mikä nyt on menos. Se on lopullinen asia, kun sinne talonpaikka tehdään. [Tilaisuus 3]

Eteläpohjalainen erikoisuus on ollut soiden muuttaminen vainioiksi erikoisella menetelmällä, jossa suo on ensin ojitettu, sitten kuivattu ja viimein kydötetty. Kydötyksellä eli turvemaan poltolla ei ollut suurta merkitystä vielä 1700-luvulla. Ennen kytoimaiden saveamisen aloittamista se olikin luonteeltaan ryöstöviljelyä.⁴⁸

48 Ranta 1988, 440–441; Luukko 1983, 76.

Viljelysmaita levitettiin voimallisesti soille järjestelmällisen kydönpolton avulla 1800-luvun alkupuoliskolla. Se synnytti 1800-luvun loppuun mennessä eteläpohjalaisen maiseman tunnetuimman tyyppiin: lakeuden. Nurmonjoen varrella se on Alapäässä noin kolme kilometriä leveä ja kapeenee vähitellen, kunnes päättyy Keski-Nurmossa.⁴⁹

Vielä tänä päivänä laakea viljelysmaisema hallitsee nurmolaisten kotiseutukuvia. Peltoja käsiteltiin 35 yhteydessä joskus yhdistyneenä jokeen, joskus karjaan, toisinaan asuinrakennuksiin. Pelot mainittiin keskustelutilaisuuksissa seuraavissa muodoissa: joki- ja peltomaisema, pellot, peltoaukea, peltolakeudet ja jokineva, peltomaisema, peltosarat, oma kotisarka, oma pelto, oma koti ja pellot, oma kotisarka, maalaistalo peltoineen ja karjoineen, maalaistalo peltoineen, viljapelto, viljelymaisema, laiduntava karja, laitumet, lakeus, lakeusmaisema, lakeusmaisema latoineen. Erityisesti sanoja lakeus ja lakeusmaisema käytettiin useaan otteeseen. Näitä lähelle tulevia mainintoja olivat esimerkiksi maalaismaisema ja maaseutumaisema, minkä lisäksi omalla nimellään mainittiin vielä Tuomiston ladot. Pellosto elantonsa saavalle maanviljelys ja viljelysmaiseman vuodentkierto ovat kotiseudun tärkeä piirre. Lakeus merkitsee myös ihmiskäden työtä.

Ja sitten kun elämäntyö on ollu täällä maataloudesta, niin ne on ne vuotukset vaihtelut niin mukavia seurata. Keväällä ensiksi kun päästähän pellot siihen malliin, että pääsöö äestämään, että mullakin on 72. vuosi menos, mitä mä äestän – ja sitte tuota kun se pelto on kylvetty, se orastuu, vilja kasvaa, tuleentuu ja korjataan ja jälleen maa käännetähän orotamahan uuden kevään tuloa. [Tilaisuus 3]

Se oli mahtavaa, kun oli monta traktoria pelolla. Sitte tuli se oras, niinku sanoit, perunat kukkii, sitte tuli vihriää viljaa ja sitte tuli taas elonkorjuun aika. Se oli hienoa. [Tilaisuus 3]

Nurmonjoen ylä- ja alajuoksun erot ovat jälleen huomattavia. Jakolinja kulkee Keski-Nurmossa. Yläjuoksun maalaismaisema on mäkien ja metsien rajaamien peltosaarekkeiden Nurmo. Ylivoimainen metsäinen menneisyys on synnyttänyt jokivarren peltoviljelyksistä poikkeavan kotiseudun omine kerrostumineen. Tätä tarkoitetaan, kun puhutaan syvähistoriasta tai historian syvärakenteista ja pohjavirtauksista. Kotiseudun kuvana lakeusmaisemaa ei siellä juurikaan ajatella. Vähäisetkin pellot ovat ”muisto menneestä, ne oikiastaan kaikki menny jo, niitä ei kannata enää viljellä”, Ylijoella

49 Läntinen 1994, 50–51.

Kuva 4. Latomaisema Martikkalankylästä vuodelta 2004. Kuva Jaakko Olavi Antila.

todettiin. Yljiöjen pellot sopivat kuitenkin rehuntuotantoon, ehkä siksi Nurmon maitotilat keskittyvät alueen eteläosiin.

Alapään alueella viljelyvyöhyke levenee, ja se alkaa hallita yleisesti ihmisten mielikuvia omasta kotiseudustaan, myös niiden, jotka eivät elä maataloudesta. Sama huoli viljelysmaiseman muuttamisesta jaetaan kuitenkin koko Nurmon alueella.

Latomaisema, joka tosin on jo ränsistymään päin, on minulle hyvin tärkeä kotini lähellä. [Tilaisuus 7]

Kaikille nurmonjokilaaksolaisille lakeus ei tarkoita pelkkää peltomaisemaa. Ja aivan vastaavalla tavalla kuten metsämaisemaa käsiteltäessä jo huomattiin, Nurmossa on niitäkin, jotka rajaavat lakeuden kotiseutunsa ulkopuolelle. Esimerkiksi kotiseudun suosikkikuviinsa lukiolaiset valitsivat peltoa ja asutusta. Pyrkimystä urbaanimman maiseman suuntaan myös ilmeni, sillä joku halusi rajata kuvasta pellot ja metsät kokonaan pois. Prismän liikekeskus edusti hänen kotiseutuaan ennemmin kuin peltomaisema. Kirjoitustehtävässä myönteisenä esitettiin visio, jossa kotiseutu on alkanut muistuttaa suurta kaupunkia.

Palasin takaisin Nurmoon ja moni asia on muuttunut. Nurmon asukasluke on kasvanut ja sen mukana myös asutusalue on levinnyt. Kertunlaakson alue on levinnyt leviämistään. Metsää on raivattu teiden tieltä pois ja uusia taloja on syntynyt hirveästi. Nurmosta on tullut enemmän kaupunkimainen, juuri sellainen jossa olen lapsena asunut, (Turku). Se tekee Nurmosta viihtyisän. [Tilaisuus 4]

KOTI

Oma koti rakennuksineen on toinen rakennetun maiseman kokonaisuus, johon keskustelijat mielellään viittasivat. Tähänkin maisemaan liitettiin usein pelto, joki tai metsä.

Nurmonjoki peltomaisemineen, koska oma koti, joka on myös lapsuudenkoti, sijaitsee siellä. [Tilaisuus 7]

Oma kotitalo, takana metsää, edessä aukeaa laajat pellot, näkee kauas. – – Kotia ei voita mikään. [Tilaisuus 4]

Osalle vastaajista kyseessä on nykyinen koti ja sen pihapiiri sellaisena kuin se on tänä päivänä, toisille kyse oli lapsuudenkodista tai aikaisemmasta

asuinpaikasta ja sen pihapiiristä. Oman kotiseutunsa tärkeimpiä asioita luettiin esimerkiksi näin:

Vanha kotipaikkani, lapsuuden kotini Latinkanmäellä. Vanhat ulkorakennukset, navetan ja saunan. Kaunis kotipiha, jossa ruskeat kannot tepastelisivat. Se rauha ja linnunlaulut. Kaikki ihanat kivet, sammaleiset metsät. Oli lapsille virikkeitä ja turvallista leikkiä. [Tilaisuus 7]

Tärkeää omassa kotihapiirissä voivat olla esimerkiksi yksittäiset rakennukset, vaikkapa ”lutit ja puorit” [Tilaisuus 7] tai ulkorakennuksen pienet yksityiskohdat kuten aittojen ovet, lukot ja niiden avaimet. Oli myös niitä, joiden koti ei ollut vanha maalaistalo ulkorakennuksineen vaan omakotitalo tai rivitalo asutusalueella.

Asuinalue, rivarilähiö kavereineen, leikki-paikkoineen, piilopaikkoineen, kauppa, kioski yms. Koulumatka pyöräillen, kaverien kodit, autiotalot, joihin seikkailuja. [Tilaisuus 10]

Oma koti on aina ainutlaatuinen tekijä kotiseudun rakentumisessa jo siksi, että siellä vietetään paljon aikaa. Kotikiinteistöön ja irtaimistoon liittyy todellinen omistussuhde, ei pelkästään tuttuutta tai käyttöoikeutta. Kaikki on omassa kodissa tuttua ja kotoista.

Lisäksi koti merkitsee henkisten ja sosiaalisten suhteiden tihtymää: sukulaisia, läheisiä, yhteisten tapojen ja tottumusten tuomaa turvallisuutta, jota ei voi tyystin irrottaa kodista fyysisenä ympäristönä.

Suvun juuret ovat vahvasti kiinni maanviljelyksessä ja vieläkin isäni viljelee veljiensä kanssa suvun maita. Oman suvun pelloilla kulkiessa tuntee olevansa kotonaan. [Tilaisuus 3]

Nurmolaiset mainitsivat keskustelutilaisuuksissa kodin eri muodoissan kaikkiaan noin 50 kertaa. Eniten käytettiin ilmauksia oma koti tai koti, mutta mainittiin myös koti ympäristöineen, kotikyliä, kotimetsä, kotimäki, kotipiha, kotipiha kanoineen, kotipihan ulkorakennus, entinen koti, nykyinen koti, oma koti ja pellot, lapsuudenkoti, oman pihan lutit ja puorit, oma rivitalon koti, oma kotimäki, oma kotitalo, oma pihapiiri sekä oma talo. Lähelle tulevia muotoiluja ovat esimerkiksi asuinalue, asuinpaikka ja oma mökki. Pihapiirin rakennus on myös navetta, ja se mainittiin erikseen kahdesti.

Mainintojen mekaaninen laskenta ei kerro koko totuutta kodin merkityksestä kotiseutukuvien muodostumisessa eikä edes siitä, kuinka paljon kotia käsiteltiin keskustelutilaisuuksissa. Kaikki erisnimellä kotiin tehdyt viittaukset jäivät äskeisen luettelon ulkopuolelle.

Kodin käsitteeseen voidaan sisällyttää myös siitä erillään sijaitsevia satelliitteja, sellaisia kuin sauna ja mökki. Suomalaisen mökkikulttuurin vahvuutta osoittaa, että saunat nostettiin esille myös itsenäisinä kotiseudun avainkohteina kuudesti viitaten niihin sanoilla pihasauna, rantasauna, saunamökki tai yksinkertaisesti vain sauna. Lisäksi ne nivoutuivat muutaman kerran muuhun keskusteluun: kerrottiin saunailasta kylän miesten tapaamispaikkana tai harmiteltiin, kun vanhasta lammashaasta ei enää saakaan saunavihtaa.

Oma rantasauna kodin lähellä joen rannassa on tärkeämpi kuin moni uskookaan. [Tilaisuus 7]

Mikäs sen mukavampaa kuin istua löylyn jälkeen vilvoittelemassa vanhan 1800-luvulta olevan saunasaunan edessä ja kuunnella kun käki kukkuu, tuomi tuoksuu, kurjet huikkii läheisellä suolla. [Tilaisuus 1]

Mökki mainittiin kotiseudun tärkeänä paikkana seitsemän kertaa, ja kerran mökki mainittiin myös merkityksessä 'pieni talo'. Lisäksi puhuttiin Hirvijärvestä mökkialueena. Mökki ja asunto muodostavat yhdessä nykyaikaisen monipaikkaisuuden arkipäiväisimmän ilmentymän.

Monipaikkainen kerroksisuus näkyy myös lapsuudenkodin käsitteessä. Siihen viitattiin kolmesti yleisellä tasolla lapsuudenkotina, ja lukuisia kertoja paikan nimellä yksilöitynä. Oma lapsuudenkoti on myös omien lasten mummola. Mummola eri muodoissa otettiin esille kuudesti.

Se huoleton lapsuusaika. Missä se on vietettykin kotona, mummolassa, mökillä. [Tilaisuus 10]

Lapsuudenkoti sijaitsee Veneskoskella Nurmonjoen varrella. Omat vanhemmat asuvat yhä siellä, joten mummila on myös omalle lapselle tärkeä paikka. Perinteinen punainen pohjalaistalo, jossa toisessa päässä isovanhemmille rakennettu 'syytinki'. Pihassa vanha navetta, joka muutettu ulkorakennukseksi. Käymme lapsen kanssa viikoittain. [Tilaisuus 10]

KYLÄT

Kolmas rakennetun maisemakokonaisuus, joka sai Nurmonjokilaakson kotiseutukeskusteluissa toistuvaa huomiota, ovat rakennusryhmät ja kylät. Merkityksellisinä paikkoina mainittiin ”kylän talot ja tiet” [Tilaisuus 1]. Esimerkiksi Alapään alueen tilaisuudessa mainittiin, että ”kylän talot ovat tärkeitä: ne tekevät juuri sen kotiseudun.”

Nurmon nykyisessä keskustaaajamassa kylänäkymään kuuluvat olennaisesti peruspalvelut kuten koulut, terveyskeskus, kauppa ja kioski sekä kirjasto. Nurmo-Seuran historiapiirin kotiseutukeskustelussa kiinnitettiin erityistä huomiota Nurmon asemanseudun rakennettuun maisemaan, joka on valtaosin jo kadonnut. Yksittäisistä keskustan rakennuksista mainittiin nykyisen kirjaston paikalla ollut osuuskauppa ja Nurmo-talon paikalla sijainnut kestiekievarinakin toiminut Sivosen talo. Samaan kokonaisuuteen kuuluivat koulunmäen vanha puinen koulurakennus, painikämpä Jymylä sekä asemarakennus.

Kyllä se oli sellainen harmoninen kokonaisuus. Tyyllisesti paljon yhtenäisempi kuin nämä nykyiset ratkaisut. [Tilaisuus 6]

Ajattelemme kylän kokonaisuutena. Siksi on mahdotonta sanoa tarkasti, kuinka monessa eri asia-yhteydessä kylistä puhuttiin nimenomaan rakennettuna ympäristönä. Rakennettuun ympäristöön liittyvien virikkeiden kohdalla eri kylien nimiä mainittiin 23 kertaa. Yleisemmällä tasolla kylästä puhuttiin sellaisin lähisukuisin käsittein kuten asuinalue, asuinpaikka, asutus, asutus tiestön varressa, maaseutukylä, kotikylä, kylämäinen asutus, kylän asukkaat, kylän talot, kylänmuodostus tai kyläyhteisö.

Jo aiemmin käsitellyn asutushistorian lisäksi Nurmon kylärakenteen muodostumista ovat muuttaneet myös hallinnolliset rajat ja niiden muutokset. Alun perin Nurmon kunta käsitti vain Nurmonkylän maakirjatalot, jotka joki jakoi kahteen hallinnolliseen osaan: itä- ja länsipuoleen. Lisäksi Nurmoon kuului näiden talojen ulkosarat Ylijoella ja osin Kourassa. Pitäjä jakaantui siis kirjaimellisesti kahteen palaan, joiden välissä oli Alanurmon ja Ruhan sarkoja ja niiden torppia eli siis Lapuaa. Kun ulkosarkoja alettiin asuttaa 1700-luvun lopussa, syntyi eriskummallinen tilanne: ulkopalstoilleen asumaan siirtyneet asukkaat kuuluivat Nurmon seurakuntaan, mutta esimerkiksi koko nykyisen Viitalankylän (silloisen Perä-Nurmon) maat edelleen Lapuan kuntaan. Tuosta kiilasta on käytetty nimitystä Nurmon kurkku: Lapuan torppariasutus katkaisi Nurmon noin peninkulman

matkalla. 1800-luvun puoliväliin mennessä Nurmon kurkussa oli noin 40 Alanurmon ja Ruhan torppaa, saman verran oli nurmolaisviljelmää kurkun eteläpuolella, Kourassa ja Yljoella.⁵⁰

Lapuan maata siirrettiin Nurmoon monessa vaiheessa. Koskela ja Hippi liitettiin jo 1901, mutta viitalankyläläiset joutuivat käymään monet neuvottelut ennen kuin aluesiirto käynnistettiin vuonna 1922. Muun muassa Ruhan ja Alanurmon ulkosarat (tuolloin jo yli 250 tilaa) liitettiin lopulta Nurmoon 1934–1937.⁵¹

Hallinnolliset rajamuutokset asutushistoriaan yhdistyneenä ovat vaikuttava selitys Nurmon etelä- ja pohjoisosien erilaisuudelle. Tämä selitys on ehkä jopa vaikuttavampi kuin alueen luonnonolojen erot. Se on myös vaikuttanut voimakkaasti siihen, miten asukkaat mieltävät tänä päivänä kyliensä ja kotiseutujensa rajat.

Kotiseutukeskusteluissa tunnistettiin, että Nurmo ei ole yksi yhtenäinen kokonaisuus, vaan Nurmosta voidaan erottaa useita erilaisia alueita. Eräässä keskustelussa erotettiin kolme erilaista Nurmoa, joita implisiittisesti näytti profiloivan suhde Kouraan. Erottaa voidaan toisistaan Koura, Ylijoki sekä muu Nurmo, millä viitattiin etenkin Nurmon kirkonkylään. Myös nuoret tunnistivat Nurmon sisäisen erilaisuuden ja jaottelun ”peräkyliin” sekä keskustaan, mikä ilmenee siten, että yläaste tuo eri kyllien ikäluokat yhteen.

Mutta menisin Kourasta Yljoelle, niin mulle on sellainen käsitys syntynyt, että tää keskustaa oli vaurainta seutua, täällä oli, mentiin Kouraan, mutta kun mennään siitä vielä Yljoelle päin, niin siellä oli, en mä nyt sanoisi vähemmän vaurasta, mutta karumpaa seutua. Sielähän on valtavan kivistä maastoa. – – Voisi varmaan puhua kolmenlaisesta nurmolaisuudesta kyllä. [Tilaisuus 8]

15 vuotta sitten, kun olin yläasteella ja sieltä Kourasta peräkylyiltä tulivat tänne keskustaan yläasteelle ja lukioon, niin kyllä siinä selkeesti oli kaksi eri Nurmoa. – – Kyllä se mun mielestä edelleen näkyy. – – mutta toisaalta myös se, että mulla itellä kirkonkyläläisenä on se tunne, että se on jotenkin, että siellä on jotenkin oma kyläyhteisönsä. Ja sieltä tuli ne, näin nuoren näkökulmasta, sieltä tuli ne omat jengit. – – siellä Kourassa, siellä on oma urheiluseuranakin Kouran Louhi. [Tilaisuus 8]

Kouran asukastilaisuudessa keskustelu kotiseudusta ohjautui heti keskusteluksi kylästä. Kotiseutuna tarkasteltiin nimenomaan kylää. Kaikki läsnäolijat kokivat Kouran kylän omaksi kotiseudukseen, mutta muualta tulleet muistuttivat, että kotiseutua on kyllä muuallakin. Kotiseutuun liitettiin sellaisia asioita kuin murre, suku, luonnonrauha ja jokirantamaisema.

Ei mikään paikka korvaa kotiseutua. Jos on vieraalla paikalla, vaikka siellä on tuttuja, niin murteet ja asiat on pikkusen erilaasia, ettei pysty keskustelemahan koska ei aivan tarkkaan tunne. Kyllä ymmärtää naapurien ja kaverien puhetta, kun näitten kanssa on yhdessä eletty. [Tilaisuus 2]

Ikäni oon asunu täällä Kourassa ja toivon mukaan en lähde kulumallakaan. Vaimokin on täältä, ei oo päässy paljon sekottumaan muualle – – Kyllä tuntuu kotooselta, ei oikein varmaan osais muualle mennäkään tällä ikää... kotiseutua vaihtaa mihinkään. [Tilaisuus 2]

Kouralaiset korostivat voimakkaasti Kouran ja Kirkonkylän–Alapään välistä eroa. Eroavuudet perusteltiin järkevääntuntuisesti: historialliset kehityspolut ovat erilaiset ja tämä on synnyttänyt Kouraan omanlaisensa, muusta Nurmosta poikkeavan sosiaalis-kulttuurisen rakenteen, myös rakennettu maisema on omanlaisensa. Tämä ei ole pelkästään kirjaviisuutta. Osallistujat kuvasivat eroja omiin kokemuksiin pohjautuvilla kertomuksilla.

Siinähan se koko Koura on oikeastaan syntynyt rautatien varteen syntyneen sahan ympärille, joka on 1900-luvun alussa sieltä lähtenyt. Sitten siellä koko kylä kävi töissä ja miehet kävi kesäansiossa. Sitten siihen syntyi niitä mökkejä, ja asemanvarteen syntyi Lakisussunmäki. Siinä on jotain kouralaisuuden kovaa ydintä, mitä on olla kouralainen. [Tilaisuus 8]

Teollisuus veti kylään asukkaita muualta Suomesta. Se näkyy ”värikkyytenä”, jonka kyläläiset tunnustivat mieluusti omaksi erityispiirteekseen.

Värikkyyttä löytyy. – – Alapää on ihan erilainen ja Keski-Nurmo, ne on monotonisia. Tämä on hyvin tämmönen heterogeeninen. [Tilaisuus 2]

50 Luukko 1983, 199, 203.

51 Läntinen 1994, 30–34.

Kourasta muodostui rautatien ja teollisuuden ansiosta vuosisadan alkupuolella Nurmon suurin taajama. Aseman nimi oli alun perin väärinkäsitys: sen piti olla Kuoranen tai Kuoras (vrt. Kuorasjärvi), mutta uusikin kirjoitusasu omaksuttiin ja hyväksyttiin nopeasti⁵². Kouran taajamassa oli useita kauppoja, bensa-asema, kahvila, kestikievari, oma lainajvästö, leipomo, pyöräliike, korjaamo, sekä tietenkin mylly, saha ja kansakoulu. Vanhasta koulurakennuksesta tehtiin 1920-luvun lopussa kulkutautisairaala. Muita palveluja olivat lääkekaappi, neuvola, kirjasto, posti, kaksi säästökassaa ja poliisi.

Monipuolinen yhdistystoiminta toi harrastusmahdollisuuksia ja niillekin tarvittiin toimintatiloja ja rakennuksia: työväenyhdistyksellä (1907) oli talonaan Luhtalan luuva, nuorisoseura (1913) rakensi oman talonsa. Molemmat ovat vuodelta 1913. Maamiesseura (1923) ja sen naisosasto (1932). Urheiluharrastusta viljeltiin ampumaradalla ja urheilukentällä (1934), jonka avajaisissa Paavo Nurmikin oli juoksemassa. Lottatalo (1936) päättyi oman urheiluseuran, Kouran Louhen, omistukseen ja sittemmin seurakunnalle. Työväellä oli vuodesta 1928 alkaen oma seura Kouran Vauhti. Vapaakirkolla oli oma seurahuone. Kunnansairaalan ja pankin perustamista suunniteltiin pitkään, mutta molemmat jäivät toteutumatta, vaikka tonttikin säästöpankkia varten jo hankittiin. 1930-luvun kehitys oli niin vahvaa, että kaupungiksi kasvamisestakin puhuttiin.⁵³

Aktiivisuutta on Kourasta löytynyt sittemminkin. Asukkaat käyttävät edelleen hyvin hyödyksi ne ohjelmaperusteiset kehittämissälinet, joita EU-Suomi tarjoaa. Hankerahoituksella Kouraan on noussut myös uusia yhteistiloja.

Mutta viriä kylä tämä nyt on ollu. Täällön tehty, mä oon itte ollu kylien Nurmon kehittämishankkeessa mukana silloin, kun se alakoo.– – Tämäkin tila on yksi sellainen, kouhulla on tila ja naapuritontilla on VPK. Nämä on kaikki tehty niillä kylien kehittämishankkeilla. [Tilaisuus 2]

Ylijokiset erottavat oman kylänsä selvästi myös Kourasta. Ero joen alapäähän on kuitenkin vielä suurempi.

Me ollaan täällä sivukyläs syrjäs, eikä meillä täällä ihmiset oo sen huonompia, mutta kyllä sieltä kirkolta katteltiin aina, että joo se on sieltä kaukaa, ei se oo mistään kotoosin'. [Tilaisuus 1]

Nurmoo on oikeastaan loppunut tuonne 7 kilometrin päähän. Jos on ollut jotain keräyksiä tai juttuja, niin se on tuonne 5–7 kilometrin päähän loppunut. Tämä on unohdettu tänne. [Tilaisuus 1]

Suhde Kouraan on kaksijakoinen: Perinteisesti Koura on ollut myös ylijokisten oma palvelukeskus. Sen kaupat, rautatieasema, baari ja asema ovat kylä jossain määrin osa ylijokistenkin kotiseutua. Siellä on käyty töissä, kaupoilla ja muilla asioilla. Ylijoen oman kylänraitin ilme on kuitenkin varsin toisenlainen: siellä ei ole teollisia rakennuksia, kylämaisemaa hallitsevat yksittäiset maalaistalot, kumpuilevaa maastoa myötäilevä tie siltoineen, koulunmäki, aiemmin myös oma kyläkauppa ja kylämeijeri.

Tää on kauneimmasta päästä, mitä Nurmossa on. Ehkä tää joki ei ole yhtä leveä kuin Alapään kohdalla, mutta täällä on polveilevat maastonmuodot ja rakentaminen on tapahtunut niin, että se on hyvin sijoittunut näihin, oikein talonpaikoille, mäille. [Tilaisuus 1]

Kourankin maisema on maalaismainen, mutta sen keskeisillä rakennuksilla on sellaisia kaupunkimaisia palvelutehtäviä, jotka Ylijoelta puuttuvat. Kylien ero näkyy rakennetussa ympäristössä, mutta henkisen ympäristön ero on vielä suurempi. Koura on epäyhtenäisempi, koska siellä on aina ollut toisinajattelevia ihmisiä monenlaisine poliittisine ja uskonnollisine käsityksineen sekä myös runsaasti mahdollisuuksia poiketa totutusta.

Ylijokiset kehuivat omaa kylänsä esimerkiksi näin:

Ylijoki kyllä nyt on maailman napa, näin täytyy sanoa. [Tilaisuus 1]

Koliinilaiset näin:

Tarviiiko tähän mitään lisää? Tää on tällainen hieno, rauhallinen paikka.. – – [Tilaisuus 9]

Ja Alapään asukkaat puolestaan näin:

Hipinmäki, täällä etuoikealla, niin siinä oli kyllä ihan oikeasti Nurmon upeimmat maisemat.

Tää on upeinta aluetta Nurmosta mitä on. [Tilaisuus 7]

52 Luukko 1983, 202.

53 Läntinen 1994, 311–317, 548.

Alapään alue koostuu monesta pienemmästä kyläkunnasta. Ne muodostavat luonnolliset raamit monen asukkaan kotiseudulle. Osa kylistä on harvaanasuttuja, osa tiiviimpiä. Kylille on epäilemättä muodostunut omia alakulttuureja.

On Martikkalankylä, Haalinmäki, Latikanmäki, Hemminginmäki, Manunkylä, Mäenkylä, Jaskarinkylä. Mä ainakin itte miellän sillä lailla, että se on se kyläalue. – – Meillä on tiiviitä ne kylät. Että se ei ole niin laajalla alueella, mutta se on nimenomaan se kyläyhteisö, se on tosi vahva ja kiinteä ja tiivis. Ja se on ehkä vahvimmin sitä kotiseutua, mulle ainakin päässä ajatusmaailmana. [Tilaisuus 7]

Samanaikaisesti Alapään kylillä on ollut myös voimakkaasti yhdistäviä tekijöitä. Yhteinen koulupiiri, Haalin alue toimintoineen sekä yhteinen seura ja osuuskuntatoiminta (esimerkiksi nuorisoseura ja osuusmeijeri) ovat liittäneet Alapään pikkukyliä toisiinsa niin, että ne tänä päivänä ovat järjestäytyneet yhteen kyläseuraan, jonka toiminnot keskittyvät Haali-taloon. Myös kirkonkylän paikat ja rakennukset mielletään Alapäässä ongelmattomasti ainakin melkein omiksi kotiseudun kohteiksi. Nurmon keskustaajaman paikat valtasivat ison osan Alapään vastauksista: kirkko ympäristöineen sai kuusi mainintaa ja vanha keskusta palveluineen kaksi. Mainittiin myös kirjasto, Siwa, R-kioski ja monet palvelut, joita Nurmosta saa. Vanhan Kurkkunurmon pohjoispuolen eri kotiseutukusteluissa luetellut avainkohteet olivat yhteisiä. Kohteita mainittiin useammin muilta kyliltä kuin Nurmon eteläosissa.

Kyläkulmia sulauttavat tekijät ovat Alapäässä niin vahvoja, että uusimmat asukkaat eivät enää osaakaan nimetä tarkemmin, millä kylällä asuvat. Ne kulttuuriset toimintatavat, joiden avulla kylärajat hahmotetaan, kuten esimerkiksi kyläily ja tallooperinne, ovat vähentyneet. Ehkäpä juuri siksi käsite Nurmonjokilaakso on Alapäässä omaksuttu nopeasti. Keskustelijat käyttivät sitä oma-aloitteisesti.

Nyt vasta tajusin ensinnäkin asuvani Nurmonjokilaaksossa. Meidän talosta ei joki näy, olen tiennyt, että joki siinä lähellä menee, mutta joen olemassaolo ei meillä joka päivä näy. Ne muutamat sillat, mitä siinä joen yli menee, on tosi ihania, mutta niitä on hirvu harvakseltaan. Että se on sellainen asia, mitä mieltii, että miten voisi muutkin ihmiset päästä nauttimaan niistä maisemista. [Tilaisuus 7]

Koko jokivarsi mielletään yhä useammin yhtenäiseksi alueeksi ja yhdeksi kotiseuduksi. Ehkä laaksomaisuus mielikuvakin sopii paremmin Alapään Nurmonjoen rantamaisemiin kuin ylävesillä. Ainakin kasvillisuus on rehevämpää. Vaikka koko aluetta ajatellen asunnot ovat kaukana toisistaan, Alapään asukkaat kuitenkin kokevat toisensa naapureiksi.

Tää on sellainen alue, että kaikki asuu aika kaukana toisistaan, että se naapurikäsite on hyvin erilainen kuin monessa muussa paikassa, että naapuriin voi hyvinkin olla se puoli kilometriä ja silti koetaan, että ollaan naapureita. [Tilaisuus 7]

Nurmon pohjoisosien yhtenäisyyteen on kuitenkin kaksi poikkeusta: Hylykallio ja Kiikku. Lylyn ja Kiikun alue on maantieteellisesti ja asutushistoriallisesti niin erillinen, että myös kotiseutu jäsentyy siellä varsin omaleimaiseksi.

Kiikun erityisyys juontuu sen asutuksesta. Alun perin kylä syntyi karjalaisirtolaisten yhteisöksi, ja tämä erityisyys muistetaan yhä. Nykyinen asukaspolvi on suurelta osin tullut kylään myöhemmin, mutta karjalaisvaikutuksesta ollaan erittäin tietoisia.

Tuo Lylynkujan varsi – – ja sitten tämä mäki, – – tää on evakkojen keskus. [Tilaisuus 5]

Me on tutustuttu täällä karjalaisuuteen. Ikinä mä en tietäisi karjalaisuudesta niin paljon, jos meillä ei olisi ollut naapureina evakkoja. [Tilaisuus 5]

Myös asukastilaisuuden osallistujat olivat enimäkseen kylään muualta muuttaneita. Tämä näkyi heidän kotiseutukäsityksissään. Kiikkulaiset olivat suurelta osin sillä kannalla, että kotiseutu kasvaa elämänvaiheiden mukana. Kuulimme monta puheenvuoroa monipaikkaisista kotiseuduista, joissa Kiikun kylä muodosti tärkeän, mutta ei suinkaan ainoaa osaa. Monet keskustelijat kertoivat kotiseutunsa laajenemisesta esimerkiksi Seinäjoelta Kiikkuun tai Kiikusta johonkin muuhun asuinpaikkaan.

Lylyn alueelle muodostettiin vuoden 1940 pika-asutuslain nojalla lähinnä Loukon kartanon ja Ojelmiston (seurakunnan) maille nopeasti 28 varsinaista ja 11 muuta asutustilaa, joista lopulta käyttöön otettiin 16 asutustilaa Lylyssä ja 8 muualla Nurmossa, siis yhteensä 24 tilaa. Tiloille luovutettiin 799 hehtaaria maata, joista 553 hehtaaria kartanon maista. Näille asutettiin metsäpirttiläi-

siä. Jatkosodan jälkeen Nurmoon sijoitettiin vuoden 1945 maanhankintalain nojalla Jaakkiman Kokonniemen kylän asukkaita.⁵⁴

Lylyn karjalaiskylä rakentui huonon kulku-yhteyden päähän erilleen Nurmon kirkonkylästä. Pitäjän reunalta yhteydet olivatkin vähintään yhtä hyvät Seinäjoelle. Matka oli Kiikusta kumpaankin keskustaankin sama, mutta ”Seinäjoelle on ollut parempi tie aina.” Seinäjoelle suuntautumista vahvisti se, että sähkö ja posti tulivat Seinäjoen suunnasta ja postitoimipaikka on koko ajan ollut Seinäjoki.

Tää on vähän erillään Nurmon kylistä, kun tää on nevan takana. Vähän pistemäinen kylä ja kuitenkin aika suppee tuonne justiin Lylyn suuntaan – ja Seinäjoki [raja] on meillä ollut tuossa muutamana sadan metrin päässä. [Tilaisuus 5]

Tieyhteys Nurmoon oli huono vielä 1980-luvulle asti. Nurmoon kiikkulaisia on yhdistänyt koulu ja kirkko. Siksi on ymmärrettävää, että asukkaat luonnehtivat eläneensä Nurmon ja Seinäjoen välissä, jonkinlaisena ”sekasotkuna”. Yksi keskustelijat luonnehtii tilannettaan siten, että ”kyllä mä melkeen seinäjokelainen olen”.

Rajan läheisyys on aina kuulunut kiikkulaisten kotiseutuun. Merkillepantavaa on, että asukkaiden kokema raja ja karttaan merkitty hallinnollinen raja eivät kulje samassa kohdassa. Tosin keskustelijat eivät itsekään olleet aiemmin tajunneet eroa. Kotiseudun kokemuksellinen raja oli yhteisölle niin itsestään selvä, että sitä ei ollut pysähdytty pohtimaan. Aluksi keskustelijat kertoivat, että raja Seinäjoen suuntaan on jyrkkä: ”Ei sinne ison tien [Vaasantien] toiselle puolelle mennä.” ”Se ei kuulu enää Kiikkuun.” Kuitenkin tiedettiin, että risteuksen toisella puolellakin oli Nurmoa. Edelleen kerrottiin, että ”osan ihmisistä [sieltäkin] tuntee, mutta ei ollenkaan kaikkia.” Alue on lähellä, mutta kuitenkin vieras. ”Siinä menee joku raja.” Tarkemmin kysyttäessä ilmeni, että kaikki talot osattiin luetella Uimoseen asti, mutta ei yhtäkään siitä eteenpäin.

Musta tuntuu, että mäkin tunnen Uimosen talon, kun mäki rupeaa laskemaan ja sen jälkeen alakaa olla semmosta epämääräistä. [Tilaisuus 5]

Raja on siis niin ehdoton, että edes asukkaiden nimiä ei tiedetty. Keskustelun kuluessa kuitenkin ilmeni, että Uimonen onkin aina ollut osa Seinäjo-

kea. Siirtolaistaustaisena talo kuitenkin oli kytkeytynyt Kiikkuun ja näin muodostunut kotiseuduksi koetun kylän osaksi. Myös Kiikun kyläkirjaan laaditun kartan mukaan Lylyn–Kiikun -asutukseen kuuluvista taloista kahdeksan sijaitsee vanhan Seinäjoen puolella⁵⁵.

Uimonen oli Seinäjoen puolella. Se oli Seinäjoen puolella, mutta se kuulu tähän. Se oli aina täs maamiesseuraskin. Se oli siirtolaistalo, mutta se oli kuitenkin Seinäjoen puolella. [Tilaisuus 5]

Kiikussa ei koskaan ole ollut koulua. Jossain vaiheessa alueelta on kuljettu koulussa Seinäjoella, pääsääntöisesti kuitenkin Nurmossa. Yhteiset kuljetukset – ensin hevosilla ja sitten linja-autolla – on ollut yksi merkittävimmistä asukkaita Nurmon suuntaan hitsanneista tekijöistä. Toinen, yhtä merkittävä Nurmoon sitova tekijä on ollut kirkko. Kaikki osallistujat tunnistivat omaksi kotikirkokseen Nurmon kirkon. Vaikka yhteyksiä Seinäjoelle on runsaasti, Seinäjoen kirkoista ei ole tullut kiikkulaisten henkistä omaisuutta.

Kiikun asujaimisto on hajanaista. Osallistujat erottavat peräti kolme kiikkulaista kyläyhteisöä: Lyly, Kiikunmäki ja Vaasantien takainen vieraaksi luonnehdittu alue.

Lylynkuja on – ihan eri juttunsa, sitten me aina puhutaan, että – – mennään mäellä käymään, niin se on tämä [kylätaloo ympäröivä] alue. Sitten tämä, joka on Vaasantien toisella puolella, niin se on vähän niin kun outo alue. [Tilaisuus 5]

Hyllykallio puolestaan on rakennettu 1960-luvulta alkaen tiiviisti Seinäjoen kaupungin kylkeen. Suuri asuinalue on toiminnallisesti melko itsenäinen, ja kun tarvetta tulee, sieltä asioidaan helposti Seinäjoelle. Hyllykalliolaaisia pidettiin monessa keskustelussa seinäjokisina. Hyllykallio näyttää olevan identiteetiltään horjuva alue nurmolaisuuden ja seinäjokisuuden välissä. Tätä ilmentävät esimerkiksi ne keskustelut, joita sanomalehdissä käytiin 1990-luvun puolivälissä liittyen Hyllykallion kehittämiseen ja alueen erillisyyteen muusta Nurmosta⁵⁶.

Aiemmin kuvattu luonnon ja kulttuurin sekoittuminen peltomaisemissa pätee vielä voimakkaampana kylämaisemaan. Kun kylä esitetään kotiseudun avainkohteeksi, ei luontoa, rakennuksia ja kyläyhteisön henkeä tavallisesti mitenkään eroteta toisistaan. Näin kuvataan Hyllykalliota:

54 Läntinen 1994, 61, 638–639, 647, 665.

55 Ampuja 2005, 166.

56 Esim. Ilkka 22.7.1995.

Siellä on pesäpallokentät, ja siellä on lenkipolut, ja siellä on uutta asutusta, ja siellä on palveluita, ja siellä on koulut ja päiväkodit ja kaikki, ja seurakunta toimii aktiivisesti. Joka uuteen asutusalueeseen laitetaan seurakunnan nuorille joku kerhotila tai muu. Mun mielestä siinä on aika kattava alue. [Tilaisuus 3]

KIRKOLLISET RAKENNUKSET YMPÄRISTÖINEEN

Yksittäisistä rakennuksista useimmin mainittu kotiseudun avainkohde on kirkko. Kirkko keskellä kylää on suomalaisen pitäjän historiallinen perustuntomerkki. Muut palvelut ovat rakentuneet kirkon ympärille. Se on maisemaa hallitseva maamerkki, joka yleensä ympäristöään kookkaamana erotetaan jo kaukaa. Kirkkorakennukset ovat aina olleet myös arkkitehtonisesti kunnianhimoisia. Lisäksi kirkko on todellinen tunteiden tihentymä. Kirkossa koetaan suuria hetkiä: häät, kastetilaisuudet, rippijuhlat, hautajaiset.

Rakas kotikirkko, siellä oon päässy ripille ja menny vihille, kaikki tapahtunut tuolla, tärkeä paikka. [Tilaisuus 9]

Kaunis vanha rakennus, josta tulee mieleen paljon muistoja lapsuudesta, erityisesti koulun kevätkirjot. [Tilaisuus 4]

Kirkko on – – ehkä kotiakin tärkeämpi. [Tilaisuus 7]

Itse kirkko, kirkonmäki ja hautausmaa ovat tärkeitä rauhoittumispaikkoja, joissa voi kokea olevansa osa sukupolvien ketjua. Suuria tunteita liittyy myös kirkon sisätiloihin ja sen yksityiskohtiin. Niiden ymmärtämisessä kirkon järjestämät esittelykirokset ovat seurakunnan jäsenillekin hyödyksi.

Kaunis ristikirkko, jossa isäni ja hänenkin vanhempansa ovat ahkerasti käyneet. [Tilaisuus 7]

Sain olla mukana Nurmon kirkon esittelykiroksella, kun olin töissä tuolla ryhmiksessä. Niille pidettiin kirkkokierros. Se oli kyllä aika hieno juttu itellekin – – Jos se kiinnosti pieniä nassikoota, niin kyllä siitä sai aikuinenkin paljon. [Tilaisuus 10]

Antti ja Kaappo Hakolan rakentama ristikirkko on vuodelta 1778 ja tapuli 1770. Molemmat olivat alun perin punaisia. Vuoden 1913 peruskorjauksessa

väri vaihtui vaaleaksi ja useita kirkon yksityiskohdita muutettiin, mikä yllätti monet nurmolaiset ja jäi painamaan esimerkiksi Heikki Klemetin mielestä. Hän kirjoitti vielä 1928 nurmolaisten pilanneen oman kirkkonsa. Klemetti ei suostunut edes tulemaan kirkon 150-vuotisjuhlaan 1928.⁵⁷ Mieli-pahan tunne on ilmeisesti ollut aika vahva. Seuraavan kerran Nurmon kirkko oli perusteellisessa restauroinnissa 1977–1978. Sisätiloja palautettiin nyt osin alkuperäisiin väreihinsä.⁵⁸ Tällä kertaa mielensäpahoittajia oli paljon vähemmän. Vaikka värin vaihtumisesta on jo vuosisata, se muistettiin mainita myös 2000-luvun alun kotiseutukeskusteluissa.

Pitäisi olla se alkuperäinen väri. Elikkä se oli punaanen. [Tilaisuus 1]

Hakolat rakensivat monia muitakin 1700-luvun lopun puukirkkoja, muun muassa Klemetin oman kotikirkon Kuortaneelle. Monet keskustelijat näkivät näissä kahdessa kirkossa lukuisia yhdistäviä piirteitä.

Rakkain on se Kuortaneen kirkko, mutta täytyy sanoa, että tuo Nurmon kirkko on kyllä hyvä kakkonen. [Tilaisuus 7]

Nurmon kirkkorakennus mainittiin yksiselitteisesti rakennetun kotiseudun avainkohteena 28 kertaa, yhdessä hautausmaan kanssa se mainittiin kuudesti, kirkonmäkenä kahdeksan kertaa, kirkonseutuna kolmesti. Hautausmaa nostettiin esiin yhden kerran myös ilman kirkkoa. Lisäksi kirkonmäeltä mainittiin kerran kirkon aittarakennukset ja sankarihautausmaan enkelipatsas kaksi kertaa. Kirkonmäkeä ympäröivää miljöötä arvostettiin, koska se on säilynyt maaseutumaisena ja rauhallisena.

Monessa paikassa kirkko on joutunut tasakattoisten betonibunkkereiden ympäröimäksi. Jokivarren läheisyys on myös tärkeää. [Tilaisuus 7]

Nurmon kirkko ja ympärillä oleva hautausmaa ovat aina olleet minulle tärkeitä paikkoja. Jo lapsena menin yksinkin kirkkoon kävellen (n. 2km) tai pyörällä. Aina en tunnistanut edes pappiakaan, oliko Maunula vai Elonheimo. [Tilaisuus 7]

57 Luukko 1983, 395–397; Takala 1965, 89 – 91; Läntinen 1994, 653–656.

58 Haaramäki 2008, 91–92.

Muista kirkollisista rakennuksista esiin nostettiin seurakunnan leirikeskus Lankari, kaksi seurakuntataloa, erikseen mainiten Hyllykallion seurakuntakoti, ja vanha pappilarakennus, joka on toiminut Ylijoen kouluna. Lisäksi mainittiin Nurmon seurakunta (kappeliseurakunta) viidessä eri yhteydessä, Hyllykallion seurakuntakodin yhteydessä oleva kohtaamispaikka Hyllykamari sekä Kourassa sijainneet rukoushuoneet.

Lankari oli Lapuan Ruhan kylään kuuluvan Kosken talon torppa, jota körttiläinen Lankarin suku hallitsi 135 vuotta. Vuonna 1958 talon viimeinen lapsettomaksi jäänyt omistajapari testamentasi tilansa Herättäjä-Yhdistykselle. Näin vanha heräntien kansan kokoontumispaikka päätyi lopulta leirikeskukseksi, jossa on muun muassa järjestetty rippileirejä vuodesta 1968 alkaen.⁵⁹ Siihen liittyi tärkeitä muistoja.

[Kirkon sijasta] *mä voisin laittaa Lankarin leirikeskuksen. Sen vanhan. En sitä uusittua versiota.* [Tilaisuus 10]

Seurakuntatalot saivat yhteensä viisi mainintaa. Ne ovat 1970- ja 1980-lukujen kirkollisia rakennushankkeita. Seurakuntakoti on valmistunut 1973 ja Hyllykallion seurakuntatyon tilat monessa eri vaiheessa 1984, 1990 ja viimein Hyllykamari-nimellä 2007.⁶⁰ Seurakuntatalojen kohdalla huomiota ei kotiseutukeskusteluissa kuitenkaan kiinnitetty rakennuksien ulkonäköön, yksityiskohtiin tai maisema-arvoon. Esimerkiksi Hyllykamari on ennen muuta tärkeä tapaamisen ja kohtaamisen paikka.

Siellä mä oon tutustunut paikallisiin ihmisiin, jopa nuoriinkin ja tälläsen oman ikäluokan ihmisiin – – mutta siellä ei tartte Raamattu kädes, sanotaanko näin, vaan siellä voi todelta tutustua. Voi puhua mistä vaan.– – se on mulle paluumuuttajana äärimmäisen tärkeä. [Tilaisuus 3]

Koura ja Ylijoki erosivat tässäkin kohdassa alueen pohjoisosista: Kourassa kirkkorakennusta ei otettu esille millään tavalla, sen sijaan muistettiin mainita Kouran omat rukoushuoneet ja Lankarin leirikeskus. Ylijoella kotikirkko mainittiin kahdessa kirjoitustehtävässä mielipaikkana, mutta itse keskustelussa kirkko herätti vain yhden kommentin, jossa otettiin kantaa alkuperäisen värin puolesta. Sitäkin selkeämpi on oman kirkkorakennuksen suosio Keski-Nurmossa pohjoiseen.

Joskus arkinen ja pyhä yhdistyvät kotiseudussa aivan kuin huomaamatta. Ne kuuluvat samaan elämän kokonaisuuteen. Kirkko ja hautausmaa ovat osa jokapäiväistä kotimaisemaa, kun kauppareisuilla kuljetaan kirkon ohi.

Prismassa tuloo käytyä harva se päivä. Samoin tuo hautausmaa on tullut tutuksi.

[Tilaisuus 10]

Kirkon sivuutte mennään aina Prismahan kauppaan. [Tilaisuus 7]

LIIKUNTAPAIKAT

KENTÄT

Kotiseutumääre annetaan usein toiminnallisin perustein siten, että kotiseudun avainkohteeksi koetaan paikka, jossa käydään säännöllisesti, paikka jossa on toimintaa ja johon liittyy suuria tunteita. Liikuntapaikat saivat nurmolaiskeskustelijoilta paljon mainintoja kotiseudun avainkohteiksi.

Ihanaa kuunneltavaa kesäiltana, kun Haalin lavalta alkoi kuulua haitarin soittoa. Urheilukenttä luku sinänsä, sitä jännitystä ja huutoa ja kannustusta, kun Jymy pelasi pesäpalloa. [Tilaisuus 7]

Haalin alue näyttäytyi keskusteluissa monipuolisena liikunta- ja harrastusalueena, joka on merkittävä varsinkin Nurmon pohjoisosien asukkaille, mutta pitkän historiansa vuoksi myös muille lähi-seutujen asukkaille. Urheilupaikkana alue heräsi ensimmäiseksi hevosurheilun näyttämöksi.

Nurmo oli koko maakunnan keskeisin hevoskilpa-ajojen ja -näyttelyiden paikka. Lylyn tiellä ajettiin epävirallisesti kilpaa kirkkomatkoilla. Oikeita kilpa-ajoja pidettiin aluksi Martikkalanjärven jäällä, josta kehittyi maakunnallinen raviurheilukeskus. Tepon Pihlajamäestä tuli 1906 hevosjalostusyhdistysten liiton virallinen ravirata ja näyttelyalue, joka oli kolmas koko Suomessa. Rata oli valmistunut vuotta aikaisemmin. Siellä pidettiin jopa nelipäiväisiä näyttelyjä.⁶¹ Paikan menneisyydestä ollaan yhä hyvin tietoisia. Haalin seinällä on kehystettynä valokuva hevoskilpailuista.

Se Haalikin on alun perin hevosnäyttelyjä varten, että ei sitä oo tanssipaikaksi tehty. [Tilaisuus 7]

59 Kujanpää 2008, 51–52; Läntinen 2008b, 69.

60 Haaramäki 2008, 92; Ikola 2008, 125–127.

61 Latikka 2003, 74; Läntinen 1994, 189–191.

Kuva 5. Nurmon kirkko. Kuva Pasi Komulainen.

Alueen luonne muuttui 1921, kun suojeluskunta rakensi sinne urheilu- ja pitkäpallokentän sekä tanssilavan, joka sai amerikkansuomalaiselta kalskahtavan nimen Haali. Täällä harjoitteli ja pelasi Nurmon pesäpallojoukkue, joka voitti suojeluskuntien mestaruuden vuoteen 1931 mennessä kuusi kertaa.⁶² Nykynurmolaisten mielissä alue on ennen muuta pesäpallokenttä ja tanssilava. Monille se on yhä ainoa oikea pesäpallostadion, jonka aitoa tunnelmaa ei voi tavoittaa missään muualla.

Tämä paikka, Haali, tunnetaan kyllä pesäpallosta. – – Ja tunnelma oli silloin! Vimpelissä on tänä päivänä samanlainen tunnelma. [Tilaisuus 7]

Siellä saatto olla yli 3 000 henkeäkin kentän reunoolla, kun Ilmajoen kisailijat oli siellä pelaamas. Siellä oli tunnelmaa. – – Oli suuri vahinko ja moni nurmoolainen jätti [pelien seuraamisen], että ei oo Hyllykalliolla käynykään, kun ottelet siirrettiin sinne. [Tilaisuus 3]

Haalin kenttä mainittiin keskusteluissa yhteensä 11 kertaa. Lavana siitä keskusteltiin neljässä yhteydessä. Yleisellä tasolla mainittiin myös tanssilava ja tanssipaiikka todennäköisesti Haalia tarkoittaen. Vielä alueelta nimettiin erikseen kylätalo ja paikan menneisyys raviratana. Nykytilassa kentällä ei ole keskustelijoiden mielestä arvoistaan käyttöä. Kenttä on peruskorjattu, mutta koululaisten lisäksi käyttäjiä ei juuri ole.

Haalin tanssilava äänineen kuuluu varttu-neempien keskustelijoiden kotiseutuun. Haalin tanssilavan kultakausi oli keskustelijoiden mukaan 1950-luvulla, jolloin ”monta linja-autoa toi väkiä”. Maakunnan tanssipaiikkojen joukossa Haalin oli Alapään asukkaiden mukaan ainakin keskitasoa, joidenkin mielestä kaikkein paras. Tunnelmaa oli niin tansseissa kuin pesäpallo-otteluissakin.

Kyllä se kotiseutu vaan liittyy keskeisesti tähän Haalin alueeseen. Ja muistaa tenavana, kun Haalilla oli tanssit ja avattiin luukut ja rupes musiikki kuulumaan, niin tuolla me kerstat aidan takana opeteltiin tanssimaan. [Tilaisuus 7]

Tämä Haali on tullut tunnetuksi meikäläiselle 60-luvulla, kun tämä on ollut hyvä tanssipaiikka, ainut hyvä. – – 80-luvun puolivälin paikkeilla tuli rakennettua tähän. Mä olen tykännyt kovasti tästä alueesta, täällä on kivoja ihmisiä, ja ollaan viihdytty. [Tilaisuus 7]

Vaikka pesäpalloilu on siirtynyt muualla ja kenttä on vähäisessä käytössä, Haali on kuitenkin elävä toimintaympäristö. Se on koko Alapään toiminnallinen symboli, jota voidaan käyttää koko alueen maamerkinä. Alue kokoaa yhteen kyläseuran toimintoja. Kyläseuralla on alkavia perinteitä, muun muassa pikkujouluvaellus, jonka suosio herättää muualla Nurmassa ihailua.

Kyllä mä aina ensimmäisenä kysyn, tietääkö Haalin. – – Jos ei tätä tiedä, niin sitten on vähän vaikeempi selittää. [Tilaisuus 7]

Mä oon tavallaan melkeen kateellinen tolle Haalin–Alapään alueelle, että siellä on tosi toimiva se kyläseura. – – Kun mentiin ekan kerran sinne pikkujouluvaellukselle Haalin kentälle. – – Se on kyllä niin hieno, että olisi pa joskus täs meilläkin semmonen kyläseura. [Tilaisuus 9]

Uusi pesäpallokenttä Hyllykalliolla nostatti keskusteluissa vähemmän kotiseututunteita. Siitä käsiteltiin kolmessa keskustelutilaisuudessa ja yhteensä viidessä asiayhteydessä. Kentästä käytettiin myös torjuvia puheenvuoroja. Kaikkien mielestä se ei ole saavuttanut Haalin tunnelmaa. Mutta eräs keskustelija kuitenkin olisi valmis valitsemaan Hyllykallion kentän kotiseutunsa valokuva-aiheeksi, kun kentällä olisi kolme-neljäsataa nuorta pesäpalloleiriläistä pelaamassa.

On iso asia, että täällä on tuollasta tuo elämä, jotta siellä niinku mitatahan aina sitä kaveria tuolla lailla ja särvät hioontuu tuolla lailla ja itsekkyydet katoaa ja porukasta häipyvät sellaiset, joilla olkapäät on liian terävät. [Tilaisuus 3]

Yleisellä tasolla kotiseudun avainkohteeksi ilmoitettiin myös urheilukenttä ja urheilukenttien laidat. Jalkapalloilijoille ja lajin harrastajille tärkeä paikka on Nurmon Pallon kotikenttä Pallonurmi.

LIIKUNTAHALLIT

Nurmon liikuntahalli nimettiin kotiseudun avainkohteeksi viidessä keskustelussa, ja se keräsi kaikkiaan 13 mainintaa. Sen merkitys on keskustelijoiden mielestä suuri varsinkin käyttäjämäärillä mitattuna. Samalla paikka on tuttu myös monille vanhemmille, jotka kuljettavat lapsiaan liikuntahallille harrastuksiin.

Paljon käydään, jos ei muuta niin parkkipaikalla käydään kääntymässä. [Tilaisuus 9]

Liikuntahallilla on suhteellisesti suurin merkitys lukiolaisille. Nuoresta iästä huolimatta hekin ovat harrastuksissaan saattaneet kokoontua liikuntahalliin jopa kymmenen vuoden ajan monta kertaa viikossa. Hallissa on luotu ystävyysseuroja ja koettu suuria tunteita: voittoja ja pettymyksiä.

Siellä on onnistuttu ja epäonnistuttu, voitettu ja hävitty. [Tilaisuus 4]

Ei se nyt sillai, jos joku talo puretaan tosta matkan varrelta, ei siihen kiinnitä huomiota, mutta sitte, jos liikuntahalli häviää, niin sen kyllä huomaa. [Tilaisuus 4]

Pitäjän eteläosissa liikuntahallilla tarkoitettiin Kouran liikuntahallia, joka on kouralaisille paitsi liikuntatila myös kylän kokoontumispaikka. Liikuntahallin tarpeellisuus herätti aikanaan epäilyjä, mutta rakennus on osoittanut tarpeellisuutensa. Hallissa pelataan paljon esimerkiksi sählyä ja myöhemmin laajennetun tupakeittiön puolella järjestetään erilaisia tilaisuuksia. Useimmin liikuntahalliin viitattaessa tarkoitettiin liikuntahallin tupaa, josta on tullut kouralaisten uusi kylätalo. Tärkeimpiä kotiseudun kohteita kysyttäessä kouralaiset mainitsivat oman liikuntahallinsa viisi kertaa, neljästi nimenomaan liikuntahallin tuvan.

Kouralaisilla oli muutenkin omat liikuntapaikkansa: Kouran urheilukenttä, Kouran painikämpä ja Kouran pururata, joka myös nimettiin kotiseudun tärkeäksi paikaksi. Kouran urheilukenttä sai kannatusta myös Yljoelta.

GOLF-KENTTÄ

Ruuhikoski tuntuu joen ohella herättävän nurmolaisissa keskustelua. Golf-kenttänä siitä puhuttiin kahdeksassa yhteydessä. Yljoella, Kourassa ja Kiikussa kukaan ei mieltänyt sitä kotiseudun osaksi. Perhekahvilan keskustelijoille kenttä oli jokseenkin yhdentekevä. Muissa keskusteluissa kenttä mainittiin ensin tärkeänä imagotekijänä. Ruuhikoski on ”upea paikka golfaajille” ja ”sillä on mainetta maailmalla” [Tilaisuudet 2 ja 3]. Pienen hiljaisuuden jälkeen alkoi yleensä pitempi ja monisyinen pohdinta, jossa myönteisiä piirteitä ei juuri esitetty. Esimerkiksi Nurmo-Seuran keskustelutilaisuudessa kenttä sai ensin tunnustusta, minkä jälkeen kuitenkin esitettiin moitteet.

En oo golfin pelaaja, mutta joskus oon kokeillu, mutta sen vaikutelman mä oon saanu, että kyllä Nurmo tunnetaan tästä Ruuhikosken golfkentästä. Että eikö se oo Suomen parhaita? Siis tällä hetkellä? [Tilaisuus 3]

Asioilla on aina puolia. – – Kuuskythuvulta muistan niin, se oli lehtimetsätyyppinen se alue. Siellä oli kieloja, ja siellä oli metsätähtiä. Siellä kävi meidän kyläläiset ainakin uimassa aina. Se oli niin kun uimapaikka. Ja mentiin piknikille, niin kun nykyään sanotaan. [Tilaisuus 3]

Kentän alle jäi Nurmon paras paikka, ”todella luonnonkaunis paikka, että niitä ei löydy joka puolelta”, paikka, johon kaikilla tuntui liittyvän läheisiä, henkilökohtaisia muistoja. Muisteltiin lehtimetsää, metsäkukkia, uimapaikkaa, eväsretkiä, juhannusvalvojaisia, seurojen pitopaikkaa ja kallion salaperäisiä jalanjälkiä. Ruuhikosken alueeseen tuntuu kasautuneen vapaa-ajanviettopaikkana vahvoja muistojen kerrostumia. Monessa tilaisuudessa niitä kuultiin lisää.

Isän äiti on asunut Keski-Nurmassa, ja kun olttiin pieniä, niin mentiin mummin luo, ja isä vei meidät sinne kalliolle katsomaan jättiläisen jalanjälkiä, kun sinne oli kallioon tehty sellaiset isot peikonjalat, tosi isot, niin ne on tämän golf-kentän tulon myötä hävinneet sieltä. [Tilaisuus 9]

Vesiensäännöstely vei ensin sitä [Ruuhikosken aluetta], ja loput vei tää golfi. [Tilaisuus 3]

Ruuhikosken muuttuminen on häirinnyt ulkonurmolaisia erityisen voimakkaasti. Keskustelussa annettiin runsaasti esimerkkejä ja muistikuvia ”kunnan kauneimmasta paikasta”, johon kuului oleellisesti silta, rantatöyräät, koski ja polut, uintipaikan kirnu ja ennen kaikkea juhannusjuhlien tunnelma. Paikan aiemmasta erityisyydestä oli kuullut myös nuorempi polvi.

Oikealla puolella on se paikka, missä uitiin, siellä on tällainen pyörre. Siellä aina katsottiin, että pääseekö ne isot pojat sinne pyörteen pohjalle. Siellä on sellainen, kirnuksi sanottiin. [Tilaisuus 8]

Siellä oli juhannuksena aina juhannusjuhlat. Siellä oli pieni tanssilava ja siellä vietettiin juhannusjuhlia. Oli kokot ja lapset sai punaista limunaattia ja possuja. [Tilaisuus 8]

Sanottiin myös sitä, että rippikuvat käytiin ottamassa siellä reian 18 jossain yläpuolella, jossa on korkeampi kohta. Kunnan kaunein paikka. [Tilaisuus 8]

Keskustelu kuulosti siltä, että paikkaa jopa boikotoitiin jonkin aikaa kentän rakentamisen jälkeen. Muutokseen liittyi paikan menettämisen tunne ”herroille”, jonkinlainen jokamiehenoikeuden loukkaus. Alue kuului aiemmin meille, nyt herroille. 2000-luvulle tultaessa kuitenkin koetaan, että alueella voi vapaammin liikkua myös ne, jotka eivät itse golfaa.

Se oli vähän, sitä pidettiin vähän sellaisena herrojen konhotuksena. Ja sitten kun siinä oli vielä tämä toinen juttu, että koko kylän kaunein paikka menetettiin siinä. Ja silleen jopa vähän, että tietyille harrastajapiirille, että voiko sinne mennä. Mutta nythän se on, 2000-luvulla siellä voi jo vapaammin kulkeakin. [Tilaisuus 8]

Pienten lasten vanhemmillä ei ollut kentästä paljon kauniimpaa sanottavaa, ja historiapiiriläisten jyrkimmät arviot suorastaan tyrmäsivät golf-harrastuksen.

Jos rumasti saa sanoa, se [Ruuhikosken golfkenttä] on se viidenkymmenen kilometrin hidaste siinä matkan varrella, kun mennään läpitte. [Tilaisuus 10]

Yhrestä asiasta tunnen tyytyväisyyttä, jotta tämä golfkenttä, joka nyt kaiken hyvän tuoja on Nurmoihin, jotta se jäi niin kauas, jotta mun ei tarte sitä kattella. Jotenki luonnoton-tahan se on. [Tilaisuus 6]

Nuorimmilla kotiseutukeskustelijoilla ei voi olla muistikuvia vanhan Ruuhikosken juhannusjuhlista ja eväsretkistä. Heidän on ollut helpompi sulauttaa alueen nykyinen käyttötarkoitus oman kotiseutunsa sisällöksi.

Itse en golffaa, mutta asun melko lähellä ja kuljen ohii melkein päivittäin. Tästä johtuen tuntuisi pahalta, jos se yhtäkkiä siitä hävitettäisiin. Se kuuluu siihen ja sitä kautta kotiseutuuni. [Tilaisuus 4]

Uudessa käytössä alueelle on jo alkanut kerros-tua uusia tärkeitä merkityksiä. Golfkenttäkään ei ole pelkästään liikuntapaikka. Lukiolaispoika muisteli sitä taskurahojen ansaitsemispaikkana:

”Pienempänä kerättiin siellä palloja ja myytiin toisille.”⁶³ Nostalgiseen sävyyn esitetyt pyöräretket ala-asteelta vanhalle Ruuhikoskelle eivät ole kokonaan kadonneet. Niihin on tullut uusia sisältöjä, kuten kiikkulainen nuori muisteli: ”Rehtori golfas sen reitin, ja me tultiin perässä.”⁶⁴

MUUT LIIKUNTAPAIKAT

Muita esille nostettuja liikuntapaikkoja olivat pururadat, painikämpät, (Jymylä ja Kouran painikämpä) ja Koivusalon talli. Pururadat eivät ole pelkästään kunnonkohottamista varten. Kouran, Tanelinrannan, Haalin ja Koliinin pururadat mainittiin myös tapaamis- ja rauhoittumispaikkoina sekä kylän yhteisöllisyyden näyttämöinä.

Onhan meillä pururatakin, sekin on ite kökälä tehty. Täällä oli ahkeria koliinilaisia aikoinaan. Ihan tehtiin ite, kun ei saatu kunnalta. – Semmosta kökkähenkeä täällä oli ehkä tosi paljon, että tehtiin isolla porukalla ja yhdessä töitä. Ja nyt purutetaan. [Tilaisuus 9]

Lukiolaisten vapaa-ajanviettopaikoissa erottuivat erityisen voimakkaasti harrastukset (liikunta, kalastus) ja tapaamispaikat (Tanelinranta, Leppilahti). Liikuntapaikat ja tapaamispaikat myös sekoittuivat keskenään. Liikuntakohteita lukiolaiset luettelivat monipuolisemmin kuin muut: useita pallo- ja urheilukenttiä, uimapaikkoja, jäähalli, kuntosali, ja Paukanevakin mainittiin juoksupaikkana. Lukiolaiset käyttivät muita runsaammin Tanelinrannan alueeseen liittyvää sanastoa: Tanelinlampi on heille tuttavallisesti Tansku. Tarvittaessa kohde voitiin tarkentaa Tanelinrannan kuntoradaksi, pururadaksi tai lentopallokentäksi.

Kaikista esiin nostetuista liikuntapaikoista neljä sijaitsee Nurmon ulkopuolella: mainittiin Ilmajoen ja Seinäjoen uimahallit, Jouppilanvuori ja Seinäjoen jäähalli kahteen otteeseen. Ne tulivat esille nuorten ja lapsiperheiden keskusteluissa. Lukiolaiset eivät nähneet erityistä ongelmaa siinä, että harrastus vie kaupunkiin. Kaupungin urheiluseuraan siirtyminen ajateltiin monessa lajissa kasvuna vakavamman urheiluharrastuksen tasolle.

63 Tilaisuus 4.

64 Tilaisuus 5.

Kuva 6. Ruuhikoski. Kuva Pasi Komulainen.

KOULUT

Lapsi menee ensimmäistä kertaa kouluun. Joka syksy kymmeniätuhansia kertoja toistuva tapahtuma saa erityisen merkityksen, kun se on oma kokemus. Minä itse ensimmäistä kertaa koulussa. Kunnan omistamasta koulusta tulee minun kouluni, koulutien varrella ohitetusta näkymistä tulee minun koulutieni.

Koulu on tyypillinen toiminnallinen paikka, joka helposti mielletään kotiseudun avainkohdeksi. Koulu on usein myös kylän keskus, ja siellä vietetään aikaa koulupäivän päätyttyä. Koulun menettäminen on raskas isku, josta toipuminen kestää pitkään.

Näytti kovin hyvältä jo, kun tässä oli kylällä koulu, niin silloin lapsiperheet kyseli täältäpäin ja rakensi jo, mutta tämä koulun menetys oli aika paha isku. Että se vaikuttaa aika monelle. Että täältä on aika hyvät yhteydet kaupunkiin. [Tilaisuus 1]

Kansakoulujen varhaisvaiheissa asenteet Nurmossa eivät olleet kouluttautumiselle ja kirjastivistykselle erityisen suopeita. Kansakouluasetus annettiin jo 1866, mutta ensimmäinen kansakoulu perustettiin Nurmooon vasta 1884, toiseksi viimeisenä Etelä-Pohjanmaan kunnista. Perustamispä-

tös tehtiin 1880 Aleksanteri II:n 25-vuotisjuhlan kunniaksi. Omaan kansakoulurakennukseen, Valkiavuoren eli Kirkonkylän kouluun, siirryttiin 1895. Kiertokoulua Nurmossa käytiin vielä niin-kin myöhään kuin 1934.⁶⁵ Silloin oli seuraavakin kansakoululaki (1921) jo voimassa. Ilmeisesti nurmolaiset pelkäsivät koulujen levittävän maailmalisuutta ja laiskuutta.

Rakennetun ympäristön avainkohteina koulu mainittiin kotiseutukeskusteluissa yleisellä tasolla viidesti, kyläkoulu neljästi ja yläaste kerran. Koulu-

⁶⁵ Rasku 1984, 1–5; Läntinen 1994, 490–499, 565; Takala 1965, 79.

kaan ei ole pelkkä rakennus. Keskusteluissa koulua ja sen toimintoja käsiteltiin muissa yhteyksissä muun muassa kyläkeskuksina ja kylän maisemina. Puhuttiin myös koulukuljetuksista, koululaisretkistä ja kouluruuista.

Nimeltä erikseen mainittiin Kouran, Knuuttilan, Valkiavuoren, Viitalan, Ylijoen ja Ämmälänkylän koulut sekä Nurmon koulukeskus. Lisäksi mainittiin Nurmon koulurakennukset, kyläkoulu ja kouluun liittyvät asiat kuten koulukuljetukset tai koulun retket yleensä.

Lakkautettujen koulujen merkitys uudessa käytössä näkyy Ylijoella ja Viitalassa. Vaikka koulu menetettäisiin, se saattaa jatkaa elämäänsä kylä-

Kuva 7. Ylijoen koulunmäki. Kuva Pasi Komulainen.

talona, harrastuspaikkana tai kotina. Silloin sen rooli kotiseudun avainkohteena ei välttämättä vähene. Tämä on monien mielestä kylän elävänä pysymiselle parempi vaihtoehto kuin kyläseuran talo kylmillään.

Tää tuo uutta vireyttä tänne yhteisöön myöskin. – ja pitävät huolta tuosta arvokkaasta rakennuksesta. Sehän on koko Nurmon vanhin rakennus tää Ylijoen vanha koulu. Oliko se 1766 vuodelta. Vanha pappila siirretty tänne. [Tilaisuus 1]

Ylijoen koulu perustettiin valtion kehotuksesta ja kuntakokouksen vastustamana. Kun uusi pappila valmistui 1894, kunta näki tilaisuuden toteuttaa Yli-Nurmon kouluhanke edullisesti. Vanha pappilan pyntinki päätettiin siirtää Ylijoen kouluksi. Se on vuodelta 1766 – siis vanhempi kuin museona palveleva Mäkitepon talo – ja se oli perusteellisesti korjattu 1800. Pappila siirrettiin Ylijoelle 1898, mutta sen huonejärjestys muutettiin. Myös sauna, aitta ja navetta siirrettiin paikalle muualta pari vuotta myöhemmin.⁶⁶

Merkittävänä paikkana mainittiin peräti viisi kertaa Ylijoen koulun kerhotila. Se sijaitsee koulun pihapiirissä ja toimii kyläläisten kokoontumispaikkana. Kerhotila on yhteinen kokoontumispaikka, jossa on tarjolla tekemistä ystävien kanssa, kuten jumppaa tai Nurmon kappeliseurakunnan järjestämää eläkeläisten kerhotoimintaa. Kerhotila toimii kylän yhteiselämän keskuksena, koska siellä on hyvä tavata muita ihmisiä ja jutella asioista.

Samoin viisi kertaa mainittiin Ylijoen koulunmäki, joka tarjoaa muitakin toimintamahdollisuuksia. Vielä erikseen mainittiin Ylijoen koulurakennus neljästi ja vielä yhden kerran alkuperäisessä tehtävässään pappilana.

Viitalan koulun perustamisen kankeus johtui erityisesti hallinnollisista kuntarajoista. Viitalankylä kuului siihen Kurkkunurmon alueeseen, jonka kohdalta Lapuan kunta leikkasi Nurmon kahtia. Jo 1898 alkoi pitkälinen keskustelu siitä, tekekö koulun Viitalaan eli silloiselle Nurmonperälle Lapua vai Nurmo vai molemmat yhdessä. Koulu aloitettiin 1907 Kustaa Lankarin talossa. Lapua rakensi uuden koulurakennuksen, joka avattiin 1910. Alue siirrettiin Nurmoon 1922, mutta koulurakennus paloi jo tammikuussa 1923. Uusi vuonna 1924 rakennettu koulu on nykyinen Venestalo.⁶⁷ Koulu-toiminta siinä päättyi keväällä 2009. Myös Viitalan koulu otettiin esille keskusteluissa sekä vanhana kouluna että nykyisessä roolissaan Venestalon.

Jos mun pitäis kotiseutua ajatella, mä ajattelin sitä vanhaa Viitalan kotikoulua. [Tilaisuus 10]

Paljon hyviä lapsuus- ja nuoruusmuistoja. Silloin tällöin käymme huviksemme paikkaa katsojissa. Aina muistuu mieleen hyvä, pienen koulun yhteishenki. [Tilaisuus 10]

Seinäjoen seudun viimeaikaisessa kasvussa nähdään mahdollisuuksia. Jos Nurmon eteläiset, Kouran ja Viitalankylän alueet, onnistuvat houkuttelemaan osan muuttajista ja jos kaavoitus toimii, alueelle voidaan tarvita uusikin koulu. Pienten lasten vanhempia kyläkoulujen turvallinen oppimisympäristö houkuttaa. Asuinalueiden jatkuva kasvu tarkoittaa sitä, että pienten lasten vanhemmat eivät oikein tiedä, missä omat lapset tulevat koulunsa käymään. Uusiakin kouluja saattaa tulla.

Siellä [Kourassa] koulu pysyy ennallansa ja vielä vaikka Venestalo otettaisiin takaisin kouluksi. Mä haluisin, että kelattas taaksepäin, että kun koko ajan pikkukouluja lopetetaan ja niitä häviää. – – Vaikka me ollaan pieni vielä Seinäjokikin kaupunkitasolla, mutta ongelmat alkaa olla jo vähän isompien kaupunkien. [Tilaisuus 10]

Kilometrin päässä olis kyllä Ämmälänkylän koulu, mutta se ei ole sitten vuoden 79 ottanut oppilaita enää vastaan. [Tilaisuus 10]

Siinä vaiheessa, kun mun lapsi menee kouluun, niin hyvällä säkällä tuossa välissäkin jököttää koulu, kun tätä väkeä lisääntyy ja lisääntyy. – – Tuntuu, että kaikki, mitä rakennetaan on valmiiksi jo pieniä siinä vaiheessa, kun ne valmistuu. [Tilaisuus 10]

Knuuttilan koulu perustettiin kyläläisten aloitteesta 1908 Knuuttilan taloon, jota laajennettiin koulun kasvaessa kahdesti, 1912 ja 1924. Peruskorjaukset tehtiin 1960 ja 1976.⁶⁸ Koulu lopetettiin 2009.

Vanhanaikainen koulu, jonka lähellä on peltoja, urheilukenttä ja myös metsää. [Tilaisuus 4]

Nurmon kansakoulupiirit jakoivat Kouran kylän lapset kolmeen eri kouluun. Vuonna 1910 kouralaiset alkoivat voimaperäisesti ajaa omaa koulua, mutta asia ei tahtonut edetä. Koulu perustettiin viimein kuvernöörin päätöksellä 1917. Koulu aloitettiin vapaakirkon rukoushuoneesta, niin sanotussa

66 Heinonen 1984, 14; Läntinen 1994, 534–538.

67 Ulvinen 1984, 17–18; Läntinen 1994, 538–541, 663.

68 Läntinen 1994, 541–545; Kahila 1984, 22.

Jokisen talossa, jonka paikalla toimi kulkutautisairaala ja myöhemmin terveystalo. Uusi koulurakennus tehtiin 1927. Lisärakennus saatiin 1957, ja perusteellinen peruskorjaus tehtiin 1980.⁶⁹ Luottamus koulun ja kylän tulevaisuuteen on Kourassa vahva.

Koura tulee kasvamaan; koulu pysyy ja ehkä asemakin vielä avataan ja kauppa. [Tilaisuus 2]

Kirkonkylän koulupiiri jaettiin kahtia 1922, ja uusi Alapään koulu rakennettiin Alahemmingin maille. Myös Keski-Nurmo päätettiin erottaa omaksi koulupiirikseen 1932 alkaen. Koulurakennus piti tehdä Ryssyyn, mutta hanke viivästyi ja lopulta kunta perui päätöksensä 1934.⁷⁰

Sotien jälkeen kirkonkylän koulupiiri kävi ahtaaksi, ja opetusta jouduttiin antamaan vuorolukuna ja väliaikaistiloissa pitkin kirkonkylää. Uusi koulukeskus saatiin vasta 1955, ja sen laajennus valmistui 1970. Peruskoulu-uudistuksen yhteydessä 1975 koulupiirirajoja tarkastettiin: Alapää yhdistettiin takaisin Kirkonkylään. Ahtaus Kirkonkylän koulussa helpotti seuraavana vuonna, kun Hyllykallion uusi koulupiiri aloitti.⁷¹

Yläasteen päärakennus avattiin 1974. Siihen asti kansakoulun yläluokkia, eli kansalaiskoulua, oli pidetty vuodesta 1958 alkaen pääosin Kourassa, koska siellä oli oppilasmäärän vähentymisen vuoksi vapaita tiloja. Samaan pihapiiriin valmistuivat tilat lukiolle vuonna 1983.⁷² Uusi arkkitehtuurikin on synnyttänyt kiintymystä ja kotiseudun tunteen.

Matalat tasakattoiset rakennukset, joista ulos näkyy punaiset tiilet koulun edessä ja takana on urheilukenttä. [Tilaisuus 4]

Koulun suhteellinen rooli kotiseudun muodostumisessa oli vahva lukiolaisten kanssa käydyssä keskustelussa. Sen merkitystä ei niinkään perusteltu rakennusten ulkonäöllä, useimmin ajankäytöllä ja ihmissuhteilla, mutta siihen myös liitettiin syvempiä merkityksiä. Viitattiin koulun sivistävään vaikutukseen, joka kestää koko eliniän. Koulu muokkaa yksilöä hyvin voimakkaasti, syvällisesti ja tarkoituksellisesti. Mainituiksi tulivat kaikki kouluasteet.

Koulu. Koska siellä näkee kavereita ja joutuu viettämään joka päivä 8 tuntia. Käydään ruokalassa syömässä ja keskustellaan ystävien

kerä. Lisäksi käymme lähikaupassa aikaa tappamassa. [Tilaisuus 4]

Koulu on minulle tärkeä koska se vie pitkän osan elämästä, ja sillä on suuri vaikutus loppuelämälle. [Tilaisuus 4]

Kotiseutu ei koskaan ole rajautunut tiukasti kuntarajoihin. Toiminnallinen levittyminen kuntarajojen yli näkyy myös vanhoissa kansakoulupiireissä. Nurmolla oli kolme yhteistä koulupiiriä: Ämmälänmaan pitkälinen kunnanrajat ylittävä kouluhanke toteutui, kun ulkosarat siirtyivät Nurmooon 1922. Ilmajoen, Nurmon ja Seinäjoen yhteinen koulu aloitti 1924. Koulurakennus tehtiin Seinäjoen puolelle vuonna 1926. Samaan aikaan suunniteltiin yhteistä koulua Peräseinäjoen kanssa Pastonmäelle. Siellä koulu aloitti 1925. Viimeisenä yhteisenä kouluhankkeena käynnistyi Hirvijärven koulu. Lapuan kanssa toteutettu Hirvijärven koulu aloitti supistettuna vasta 1938. Paston ja Ämmälän koulupiirit lopetettiin 1970-luvun alussa, ja oppilaat siirtyivät Yljoelle ja Seinäjoen kouluihin.⁷³

TEOLLISET JA LIIKETOIMINNALLISET RAKENNUKSET

MYLLYT, SAHAT JA MEJERIT

Maalaismaisessa Nurmonjokivarressa teolliset maisemat ovat harvinaisia. Poikkeuksena on Kouran kylän voimakas teollistuminen, joka on myös synnyttänyt alueella edelleen näkyvän omintakeisen profiilin. Eteläosien teollinen perinne alkoi Kouran höyrysaahan perustamisesta vuonna 1903. Rautatie keräsi ympärilleen myös muita yrityksiä, joita olivat Veneskosken puunjalostus- ja naulatehdas, Kouran terva- ja systehdas ja Lahtisen potkukelkkatehdas vuodesta 1928 alkaen.

Koko Nurmonjokilaakson vanhinta teollisuutta ovat jokivarteen nousseet ja pääosin jokivoimaa käyttäneet laitokset, joista tärkeimpiä olivat myllyt ja sahat. Vuonna 1750 Nurmossa oli viisi myllyä ja vuonna 1900 yhdeksän. Ulkopalstojen asutuksen yhteydessä uusia myllyjä tehtiin lähinnä yläjuoksulle.⁷⁴ Yläjuoksulla vesi riitti vain keväällä ja syksyllä, Hipin mylly toimi ympäri vuoden. Lisäksi nurmolaiset käyttivät lähimpiä naapuripitäjien myllyjä. Yljoella oli Jyläskosken mylly, joka toimi vielä sotien jälkeen, 1960-luvulla se ei enää pysynyt kilpailemaan Kaappo Paston Peräseinäjoen puolelle vuosisadan vaihteessa rakentaman myllyn

69 Lepänhaara 1984, 23–25; Läntinen 1994, 545–549.

70 Läntinen 1994, 549–552.

71 Rantamäki 1984, 26; Rasku 1984, 9–10.

72 Pollari 1984, 30–32.

73 Läntinen 1994, 552–554; Heinonen 1984, 15.

74 Myllyt ja niiden osuudet: ks. Luukko 1983, 89, 251–254.

kanssa. Samassa yhteydessä oli myös höyrysaha. Pastossa oli yhdistelmämylly, jossa kiviä pyörítettiiin kuivanakin aikana höyryvoimalla. Halkaisusirkkeli toimi 1930-luvulta alkaen. Myllyn toiminta päättyi vasta 1974⁷⁵ ja siitä on monilla alueen asukkailla vielä eläviä muistoja.

Siellä [Paston suunnassa] tulee Jylhäntie. Siellä tulee pari upeeta kohtaa. – – Mä kävin vanhimman pojan kanssa siellä pyöräilemässä, ja on todella paljon nyt vettä, ja se koski kuohuu, ja siinä on vanha tämmönen pärehöylä ollu siinä kosken partaalla, jossa mäkin oon ollu pikkupoikana, kun on höylätty siellä. – – Nää on semmosia upeita paikkoja, mitä tuolla latvoilla näkee. [Tilaisuus 8]

Nämä olivat sellaisia paikkoja, joissa vielä muutama kymmenen vuotta sitten ihmiset tapas toisiansa. [Tilaisuus 1]

Kaikki Nurmon myllyt olivat: Pasto (Peräseinäjoella), Jyläkoski, Kaataja, Viitala, Kapela, Hytty, Ruuhikoski, Hirvikoski, Huumonkoski, Autio, Ykskorva, Hippi, Koskela (Lapualla). Koskela oli perustettu jo 1500-luvulla ja 1880-luvulla se oli ylivoimaisesti suurin seudun myllyistä: siinä oli neljä kiviparia ja luujauhomylly. Samassa yhteydessä toimi myös saha. Sota-aikana rakennettiin vielä Nurmon aseman lähelle osuuskaupan vehnämylly. Se paloi kuitenkin toimittuaan vain neljä vuotta (1944–1948).⁷⁶

Kotiseutukeskusteluissa myllyt ja sahat nousivat esiin lähes yksinomaan menetettynä ympäristönä. Kotiseudun avainkohteiksi nimettiin Hipin mylly, Kouran mylly ja Paston mylly, jokainen kahdesti sekä vanhat myllyt yleisesti kerran. Yleisenä sävynä on, että jokivarren myllyjä olisi pitänyt säästää.

Hoitamattomat pihat, pellot, vanha mylly tai tyhjilleen jäänyt kauppakiinteistö näyttävät surullisilta ja rumilta. Pienten asioiden korjaaminen, esimerkiksi talkootyöllä, voisi parantaa kylän ulkonäköä huomattavasti. Tästä näkökulmasta keskusteltiin esimerkiksi Kouran vanhasta myllystä. Ensimmäinen todettiin, että nykyisessä alennustilassaan se rumentaa kyläkuvaa. Purkamisestakin keskusteltiin. Mutta ajatus kääntyikin kohta muisteluksi myllyn aiemmasta sijainnista, merkityksestä ja rakennuksen monista käyttötarkoituksista aikojen saatossa. Oikeastaan mylly alkoi näyttäytyä kotiseudun tärkeänä kohteena, johon monilla keskustelijoilla oli kerrostunut omakohtaisia muistoja ja merkityksiä.

Monen myllyn yhteydessä on toiminut myös raamisaha, yleensä yksiraaminen. Niistä puhuttiin myllyjäkin vähemmän. Hipin vesisaha oli Nurmon vanhin. Muut olivat Autio, Koskela, Kaataja ja Ykskorva. Niillä oli vain joitakin työntekijöitä.⁷⁷

Siellä on ollu saha ja luumylly ja jauhomylly ja kaiken näköstä teollista toimintaa tossa Hipin-koskessa, mutta nyt ollaan niin rikkaita, että annetaan veden mennä ohi. [Tilaisuus 3]

Paapalla oli se mylly ja saha, ja kohiseva koski on siinä. Sitä on tosi kiva kuunnella ja sen veden varassa olla. [Tilaisuus 7]

Kouran höyrysaha kohosi aivan eri mittaluokkaan. Kourassa toiminut Kurikan saha sai ymmärrettävästi eniten huomiota osakseen. Kouran keskustelutilaisuudessa sen vaiheita käytiin läpi pitkissä puheenvuoroissa ja kertomuksissa.

Täällähän oli kaksi sahaa, aikoonansa. Ja saha Lahtis-Samppankin tänne toi – – ja saharahoilla kulki Porista asti remonttihuoneissa – – ja sitten teki itsellensä pajan tuonne Asemanmäelle ja rupes korjaamaan. [Tilaisuus 2]

Sahoja oli kaksikin, ja kaksi laivaa, Kuortane 1 ja 2, ajoi koko ajan puuta Englantiin. Lahtea myöten tuli puuta. [Tilaisuus 2]

Juho Lammi siirsi toimintansa Peräseinäjoelta Kouraan 1903. Kymmenen vuotta myöhemmin saha muutettiin Lammin ja Heikki Kurikan osakeyhtiöksi. Höyrysaha ei ollut riippuvainen veden määrästä. Se oli ensin kaksi- ja myöhemmin kolmiraaminen. Se sai käyttövoimansa ensin höyrykoneesta, 1919 alkaen vesiturbiinin ja generaattorin -yhdistelmästä. Työntekijöitä oli 18 toiminnan alkaessa 1903, mutta vuonna 1921 jo 113. Lisäksi höyrysaha työllisti välillisesti helposti toisen mokoman metsiin, ja kuljetuksiin. Sahalla oli myös oma ulkomaanvientiosasto: laivat Koura, Kurikka ja Kemi kuljettivat puuta Etelä-Amerikkaan ja Afrikkaan asti.⁷⁸

Myös meijerien katoamisesta käytiin keskustelua, joka kuitenkin painottui maataloustuotannon rakennemuutokseen ja perinnemaiseman tunto-merkkien kuten maitolaiturien ja laiduntavan karjan katoamiseen. Aikoinaan meijeri oli joka kylässä. Vasta, kun isompi yhteinen osuusmeijeri saatiin aikaan kirkolle, päästiin yli miljoonan maitokilon tuotantoon 1930-luvulla. Nurmon osuusmeijeri ke-

75 Läntinen 1994, 221, 223.

76 Läntinen 1994, 223–231.

77 Läntinen 1994, 231–237.

78 Emt. Laivoista ks. myös Klemetti 1932, 378–380.

räsi yli 500 lehmän maidot. Nurmo kuuluu niihin pitäjiin, joissa kylämeijerit yhdistyivät verrattain nopeasti yhdeksi osuusmeijeriksi.⁷⁹

TEHTAAT

Atria on ylivoimaisesti laajimmin keskusteluissa kotiseudun tekijäksi tunnistettu liikeyritys. Atrias-ta tunnetaan selvästi kotiseutuyrpeyttä. Erityisen ylpeitä ollaan siitä, että yritys saatiin aikanaan juuri Nurmoon ja siitä, että toimintoja on keskitetty Nurmon alueelle entisestään.

Kyllä se on tärkeä paikka. [Tilaisuus 2]

Kyllä kai se Atria on tärkein – onhan se Nurmon kannalta kuuluisa ja valtava työnantaja. [Tilaisuus 5]

Ja Atriahän on [tunnettu] maailmanlaajuisesti ja euroopanlaajuisesti, no ehkä maailma on liika laaja, ehkä euroopanlaajuisesti. [Tilaisuus 7]

Yhtiön juuret ovat Itikan teurastamossa, joka perustettiin 1914. Konttori siirrettiin Vaasasta Seinäjoelle jo vajaan vuoden kuluttua. Itikka profiloituikin alusta alkaen eteläpohjalaiseksi teurastamoksi.⁸⁰

Atrian merkitys leiväntuojana ja työllistäjänä tiedostettiin hyvin. Siihen viitattiin ”Nurmon pelastajana” [Tilaisuus 7]. Iso teollisuusrakennuskompleksi on myös maamerkki, jonka avulla voidaan kulkijoita opastaa oikeaan kohteeseen.

Atria nyt ainakin antaa työtä monille. Hyvä työnantaja, paras mahdollinen, mitä voi olla. [Tilaisuus 1]

Semmoiselta, joka ei yhtään tiedä, niin kysyn tiedätkö sen kantatien, mikä menee Lapuulle päin, tiedäksä sen Atrian, ja siitä vähän eteenpäin, niin siinä lukee että Hippi, käänny siitä, sitten tulet siihen, missä on ennen ollut mylly ja saha, nyt siinä on pato. [Tilaisuus 7]

Kriittisiä arvioita kuului keskusteluissa erittäin vähän. Isovuoren metsän luonnonarvoille ison tuotantolaitoksen läheisyys koettiin pienenä miinuksena. Ulkonurmolaisille entinen Itikka puolestaan oli rakkaampi kuin nykyinen Atria. Ehkäpä heillä ei ole uudesta yhtiöstä omia muistoja?

[Atria on] aika tommonen vieras jollain tavalla. – – Vaikka se Nurmassa on, mutta eteläpohjalainen se ehdottomasti on, mutta ei oikein nurmolainen. [Tilaisuus 8]

Enemmän [kotiseututunnetta] Itikkaan kyllä liittyisi kuin Atriaan. Itikka se oli, Itikan mäkin oli, taitaa olla vieläkin. [Tilaisuus 8]

Lukiolaisten kanssa käyty keskustelu on ainoa, jossa Atriaa ei nostettu esiin kotiseudun avainkohteena. Kaikkiaan Atriasta käytiin kymmenen keskustelua. Atria rajautui varsin tiukasti omaksi keskustelunaiheeksi, joka ei juurikaan lomittunut muihin puheenaiheisiin. Yleisesti Atrian tulevaisuuteen suhtauduttiin hyvin luottavaisesti, niin luottavaisesti kuin suureen yritykseen globaaleilla markkinoilla voidaan luottaa.

On ihan turha sanoa Atriasta, että se on varma työpaikka, se on aivan yhtä epävarma kuin Nokia. [Tilaisuus 7]

Atrian rinnalla teollisen rakentamisen nykykohteista noteerattiin ainoastaan E.S. Lahtisen potkukelkkatehdas. Lahtisen potkukelkkatehdas aloitti toimintansa 1928, ja se jatkaa edelleen ”maan”, ”Pohjoismaiden” tai ”maailman” suurimpana potkukelkkatehtaana, kuten keskustelijat yleisesti kertoivat.

Se on kyllä maanlaajuisesti tuo, kyllä se nyt on potkukelkkatehdas Lahtinen ja Atria koko maassa [tunnettuja]. [Tilaisuus 6]

Lahtinen aloitti yritystoimintansa Indian-merkkisten moottoripyörien edustajana. Ensimmäiset potkukelkat valmistuivat 1933. Nykyään Lahtinen on käytännössä ainoa merkittävä potkukelkkojen valmistaja Suomessa.⁸¹

Itse tehdas mainittiin rakennetun ympäristön kohteena kolmessa keskustelussa, mutta potkukelkkailu ilmiönä nauttii paljon laajempaa suosiota. Jopa niin suurta, että se voidaan nostaa yhdeksi koko Nurmoa yhdistäväksi kotiseudun piirteeksi. Tähän teemaan palataan tarkemmin henkisen ympäristön kohdalla. Tehdasalueena E.S. Lahtinen kuuluu nimenomaan kouralaisten kotiseutuun.

Käsityöläisperinteestä kertoviin kohteisiin kuuluvat kaksi pajarakennusta: Kouran vanha paja ja Mannilan paja. Pajoille olisi voinut odottaa paljon suurempaakin merkitystä – olihan alasin Nurmon vaakuna-aihe. Sen alkuperää eivät nurmolaiset tuntuneet oikein käsittävän.

79 Läntinen 1994, 258–266; Nurmon osuusmeijeri keräsi 1,35 milj. kg vuonna 1940. Ainoa kylämeijeri Ylijoella 300 tht kg. Nyyssölä 2005, 48, 68, 140.

80 Läntinen 1994, 204

81 Potkukelkka 2000, 32.

Yksi pieni paja oli silloin siinä keskustassa Mannilan paja oli. että mä en oikein ymmärrä, että mistä se [vaakuna-aihe] voi tulla. – – Että se ei mee ymmärrykseen. Että kuka sen on ollut suunnittelemassa tai päättämässä?
[Tilaisuus 9]

KAUPPALIIKKEET

Kaupan kohteista nykynurmolaisten kotiseutua ehdottomasti hallitseva kohde on Kivisaaren ja Hyllykallion liikekeskus ja erityisesti sen suurin kauppakeskus, S-ketjuun kuuluva Prisma. Sen nurmolaisena lähtökohtana oli Nurmon osuuskaupan perustaminen 1906. Nurmon osuuskauppa oli poliittisesti riidaton, ja se nousikin jo 1920-luvulla yhdeksi maan vahvimista osuuskaupoista. Sillä oli seitsemän myymälää: kirkonkylä, Koura, Ylijoki, Koskela, Haanpää, Asemakylä ja Veneskoski. Ämmälänmaalle perustettiin vielä yksi 1938. Tuhanne jäsenen raja ylittyi 1930-luvulla. Nurmon osuuskauppa oli alueellaan ylivoimainen osuustoiminnallinen kauppaliike. Ensimmäinen Edistysellinen osuuskauppa perustettiin vasta 1936 Kouraan, mutta E-ketju ei koskaan saanut suurta kannatusta Nurmassa. 1960-luvulla Nurmon osuuskaupan markkinaosuus ja kunnan asukasluvu kasvoivat yhtä aikaa. Sulautuminen Seinäjoen osuuskauppaan toteutettiin 1970-luvun alussa, ja fuusioituminen jatkui Etelä-Pohjanmaan osuuskaupaksi 1984. Osuuskaupan asema on Nurmassa yhä vahvistunut: vuonna 2002 sillä oli alueellaan Etelä-Pohjanmaan suurin markkinaosuus.⁸² Syynä on epäilemättä maakunnallisen yhtiön tavaratalotoiminnan keskittäminen Nurmon Hyllykalliolla sijaitsevaan automarket Prismaan.

Prisma oli ainoa kotiseudun avainkohde, joka nostettiin esille kaikissa keskustelutilaisuuksissa, yleensä naurujen saattamana tai jotenkin epäilevästi tunnustellen.

Mutta toi Prismamäki kai nyt sitten on se pikku lähikauppa, sen melkein jo voi laskea siihen [kotiseutuun], että se on tämä [Kiikunmäki] ja sitten tuo kauppa. [Tilaisuus 5]

Niinkin arkipäiväinen toiminto kuin ostoksienteko saattaa kotiseutukeskustelun yhteydessä tuntua joistain keskustelijoista jollakin tavoin epäsopevalta tai nololta – aihetta pehmenettiin huumorilla. Prisma tuntui keskustelijoilta kotiseudun kohteeksi ”jotenkin kylmältä”, ”liian arkiselta” ja ”läpikäyntipaikalta” [Tilaisuus 10]. Esimerkiksi Kiikun keskustelussa ajatus herätti hilpeyttä ja pohdintaa,

voiko kauppakeskusta ollenkaan nostaa kotiseutukeskusteluun. Kauppakeskusten laajeneminen ja yhä uusien ostoskeskusten synty nähdään usein kotiseudun kielteisenä kehityksenä.

Kauppakeskus on kuitenkin paikka, jossa ihmiset nykyään aidosti tapaavat toisiaan ja vaihtavat kuulumisia. Kun Prismaa pidetään oman kylän kauppana, se liittyy yhdeksi arkipäiväiseksi osaksi muiden kotiseudun avainkohteiden joukkoon. Mielenkiintoista on, että Prismaa ei silti kertaakaan esitetty kirjallisissa tehtävissä henkilökohtaiseksi mielipaikaksi, mutta keskusteluissa se nousi yhdeksi kärkikohteista. Prismaa käsiteltiin 14 eri asiayhteydessä, usein varsin laajasti. Se on asukkaille paitsi ostospaikka, myös tapaamispaikka, jossa vietetään aikaa.

Siellä kun menee käymään, niin tulee kauppareissu ja iltalenkki samalla. [Tilaisuus 2]

Sinne ei saa koskaan mennä, jos on kiire, kun siellä tulee aina tuttuja vastaan joka hyllyn takaa tulee joku ja sitten menee aikaa. [Tilaisuus 7]

Prisman edeltäjä, Seinäjoen Osuuskaupan Sokos-market RM-keskus rakennettiin 1970-luvun puolivälissä. Taloudellisia vaikeuksiakin oli 1970-luvulla. Merkittävien laajennusten jälkeen, erityisesti 1992 ja 2011, automarketista on kasvanut jättimäinen tavaratalokeskus, joka kerää asiakkaansa kaukaa maakunnasta.⁸³ Kyläkauppojen kuolemissen jälkeen se on ollut jopa ylijokisten ja kouralaisten lähikauppa. Ylijoelta on tosin jonkin verran lyhyempi matka kauppaan Peräseinäjoelle. Prisma on yksi harvoista asioista, jotka yhdistävät koko Nurmon alueen keskustelijoita. Myös nuoret mainitsevat sen yhtenä tapaamispaikkanaan.

Prismalla on myös käsitteellistä syvyyttä: se on joko laaja liikekeskus, Prisman alue tai itse Prisman rakennus, jota tosin ei kauniiksi kehuttu. Se voi olla myös pelkkä kassajono, jossa tavataan tuttuja. Kotiseudun kohteena se herätti myös muistoja vanhasta Sokos-marketista tai sen Poomi-kahvilasta.

Sokos-marketti oli, sen mä muistan kersana hämärästi, kun menttiin Sokos-markettiin.
[Tilaisuus 9]

Suuri tavaratalo voi olla myös nähtävyys ulkomaanvieraille. Monissa maissa ostokset tehdään edelleen pienemmistä kauppalikkeistä.

82 Kokko 2003, 38, 220 – 229, 243, 281; Läntinen 1994, 293–310.

83 Kokko 2003, 263.

Kuva 8. Hyllykallion Prisma. Kuva Pasi Komulainen.

Mulla oli serkut ja täti Ruottista käymässä – – täti sanoi, että hän lähtee nyt väkiä viemään Prismaan, että ihme, jos joku täällä näkee nälkää. Mä olin ihan, että mitä sä nyt meinaat? Se vaan, että hän vie niitä kattomaan ruuan määrää. – – Ei heillä oo tällaista kaupassa kuin täällä, se tuore vihannesten ja niitten määrää. Ei heillä oo tuollaista. [Tilaisuus 9]

Suuret ostoskeskukset, Prisma ja Minimani valtatie toisella puolella, kuuluvat niihin rakennuksiin, joilla on merkitystä myös maamerkinä. Minimani kiinteistö on ennen muuta Kiikun-Solanon asukkaiden kotiseutua. Oman kotiseutunsa rajoja pohtiessaan he käyttävät Minimania raja-alueena: jonkun mielestä se kuuluu Solanoon, jonkun toisen mielestä ei. Myös vieraiden opastukseen kauppa-keskukset sopivat erinomaisesti.

Kun sanoo, että Prisman ja Nurmon keskustan välissä. Sitten ne hoksaa, että 'jaa siinä, [sähkö]linjojen alla' [on Koliini]. [Tilaisuus 9]

Maalaiskylän maisemaan on perinteisesti kuulunut myös kyläkauppa⁸⁴. Vahvimmillaan kauppvoja saattoi olla kylässä kolmekin lähekkäin. Asukkaita oli enemmän, ja he käyttivät lähipalveluja. Lapsuuden kaupassakäyntiin liittyy usein vahvoja muistoja, ainutlaatuisia tunnelmia ja jopa makuelämyksiä.

Siinä [Kourassa] oli osuuskauppa, ja sitten oli Hautalan kauppa ja yhdessä välissä oli vielä asemanmäellä. Kato, väkilukukin oli 2,5-kertainen, ja autoja oli vissiin muutama. [Tilaisuus 8]

Siitä Ylijoen koulun ohi kun mentiin Pastoon päin, siellä oli kauppa, Paston risteyksessä, siellä oli yksi ja vähän ennen sitä oli yksi, mistä isoäiti tapas hakee mulle Koskenlaskija-juustoa, jos ei sitä ollut. Pojan piti saada sitä. [Tilaisuus 8]

Lähikauppojen kuoleminen on yksi keskusteluis- sa useimmin mainittuja harminaiheita. Kauppojen katoaminen on kuitenkin niin viimeaikainen ilmiö, että vanhat kyläkaupat ovat vielä hyvässä muistissa. Avainkohteina mainittiin Veneskosken kauppa, Ylijoen kauppa, Hautalan kauppa, Kouran kauppa ja Kouran osuuskauppa. Yleisellä tasolla pikkukaupoista puhuttiin neljästi.

Nurmon keskustaajamassa sijaitsevaa Siwaa ei mielletä varsinaiseksi kyläkaupaksi, vaikka se muuten mainittiin pariin otteeseen. Siwan lisäksi kirkonkylän kappaliikkeistä huomiota sai parikin kertaa R-kioski. Kokonaisuutena Nurmon keskustan kauppaliikkeissä nähtiin kylämäinen vaihtoehto Prisman ruuhkalle.

84 Nurmon 1900-luvun alun kauppiat kylittäin ks. Läntinen 1994, 290–291.

Pienen kylän mukava ostosparatiisi – — siehu lepää ostoksia tehdessä (vrt. Prisma). [Tilaisuus 7]

Nurmossa ei ole enää yhtään kyläkauppaa, vaikka ennen oli useita joka kylässä. Kourassa ja Alapäässä elätellään vielä toiveita kaupan henkiin heräämisestä uuden asutuksen ja tiejärjestelyjen ansiosta. Kyläkauppojen liiketoiminnallinen todellisuus tuotiin kuitenkin muistutuksena esiin.

Sellanen kauppa, johna joku silloin tällöin käy aamupäivällä kelloa kysymäs ja iltapäivällä on vähän hiljaasempaa, niin ei sitä kukaan pyöritä. [Tilaisuus 6]

Kotiseudun kauppakaan ei kaikille keskustelijoille tarkoita aina nurmolaista kauppaa. Puhutaan myös Seinäjoen kaupoista ja kauppareissusta Keski-Suomessa. Kahdessa yhteydessä esiin otettiin tori Seinäjoella ja Keski-Suomessa. Muista palveluliikkeistä mainittiin nimeltä ainoastaan Tanelintupa, Nurmon apteekki ja Yljoen pankki. Kerran puhuttiin myös yleisesti pankeista.

LOGISTISET RAKENTEET

TIET JA RISTEYKSET

Teistä käytiin lähinnä neljäntyyppistä keskustelua. Eniten keskustelua herättivät tiestön nimenmuutokset, mihin syvennytään tarkemmin luvussa 8. Toiseksi keskusteltiin tiestöstä paikkoja yhdistävinä kulkuväylinä. Tätä käsiteltiin osin jo kotiseutukäytävien yhteydessä. Kolmanneksi keskusteltiin jonkin verran tiestöstä maisematekijänä. Neljänneksi tuotiin esille tiejärjestelyihin liittyviä uhkia ja toiveita.

Tienkäytön turvallisuus limittyi maisemakeskustelun ja tiejärjestelyjen osaksi. Keskusteluissa mainittiin kaikkiaan parikymmentä eri tien nimeä: Alapääntie, Havilantie, Hermanninpolku, Isokoskentie, itäinen ohikulkutie, Jylhäntie, Keskustie, Kiikunpolku, Kiikuntie, Kurjennevantie, Kustaankuja, Keski-Nurmontie, Lylynkuja, Länsitie, Martikkalantie, Nurmonjoentie, Rengastie, Rinkitie, Vaasantie, Valtatie 18.

Mainittujen teiden ohella muista pääteistä ei tilaisuuksissa keskusteltu. Niitä pidetään ilmeisesti niin itsestään selvästi kotiseutuun kuuluvina, että niiden arvoa ei mietitä, myöskään muutoksia ei ajatella tai kaivata. Sekin on mahdollista, että päätieyhteyksillä ei nähdä erityistä kotiseudullista arvoa.

Kiikun suora on tieyhteys, joka nousi toistuvasti esille joko sellaisenaan tai kotiseudun tapahtumiin kerrostuneena. Nurmosta Munakkaan johtava tien rakentamisesta tehtiin päätös vuonna 1875, ja se valmistui 1880. Siihen tuli poikkeuksellisen pitkä viivasuora linjaus, jota tuon ajan tekniikalla ei ollut aivan ongelmaton toteuttaa. Molempiin päihin tietä sytytettiin merkkitulet, joiden avulla linjatolpat suunnattiin.⁸⁵ Vanhan tien kerrottiin olleen huono vielä 1980-luvullakin.

Se oli niin pehmiä tie, että meillekin tuli Seinäjoelta vieraita sen kautta, niin isännällä oli komia iso amerikanrauta, niin se tie oli niin savipohjainen ja vetelä, että se oli pysäyttänyt jossain vaiheessa ja tutkinut, onko akseli poikki. [Tilaisuus 5]

Tänä päivänä Kiikun asukkaat ovat tiestään ja sen tunnettuudesta ylpeitä. Kiikun suoraa pidetään jonkinlaisena alueen tuntomerkinä. Yli kuuden kilometrin suora on erikoisuus, joka tunnetaan hyvin lähialueella. Samalla kiikkulaiset ovat huolestuneita kasvavista liikennemääristä ja kylän liikenneturvallisuudesta. Mutkaisuja tai hidastetöyssyjä tiehen ei kuitenkaan haluta, vaan toiveissa on kevyen liikenteen väylä.

Suora yhdistää Kiikun Nurmoon – ennen muuta kirkkoon ja kouluun. Suoran päästä näkyvällä kirkolla on voimakas symbolinen merkitys. Ilman tätä valtasuunta kylä olisi todennäköisesti kasvanut kokonaan Seinäjoen vaikutuspiiriin.

Jo kaukaa menneisyydestä muistetaan kirkkomatkojen ”kilpa-ajaja”, ja vieläkin tiellä käy hurjastelijoita. Tiellä kulkee myös työpaikkaliikennettä, sillä Atrialle ajetaan Ylistarosta ja Kyröstä Kiikun suoran kautta.

[Tunnetaan] vähän vauhtitienäkin koko seudulla – — käydään moottoripyörällä ottamassa vauhtia. [Tilaisuus 5]

Vaikka on uusikin tie, niin ne ajaa tästä – — siellä saattaa kolomelta loppua vuoro, niin sieltä tulee isoja letkoja ja ajetaan vähän lujaakin. [Tilaisuus 5]

Kiikun kohdalla liikenteeseen ja liikenne- rakentamiseen liittyvää keskustelua käytiin monessa yhteydessä. Myönteisenä puolena korostuivat hyvät kulkuyhteydet, ei vain Seinäjoelle vaan myös Härmänmaalle ja Vaasan suuntaan, ajoneuvoliikenteen osalta nykyään myös Nurmoon. Kiikkua luonnehtivat massiiviset liikennejärjestelyt, käy-

tännössä Vaasantie. Vaasantien ylityksestä keskusteltiin huolestuneeseen sävyyn. Vaasantie on osa Kiikun hyviä liikenneyhteyksiä, mutta samalla se halkaisee lähikotiseudun kahtia. Uusien liikennejärjestelyjen toteutuksessa oli lähellä se tilanne, että osa toiminnallisesta yhteisöstä olisi erotettu kyläkeskuksesta.

Minua saa syyttää siitä, että tämän ison risteuksen yli pääsee sinne kevyen liikenteen kaistalle. Kävin kyselemässä, kun sitä tehtiin, – kun näytti, että ne ei tee mitään ylityskohtaa – – ne otti sen asiaksi – – se on vaarallinen silti. Pitäisi olla alitus, se olis tosi tärkeä. [Tilaisuus 5]

Oma keskustelunaiheensa ovat kevyen liikenteen järjestelyt. Niitä kaivattiin sekä Kiikunsuoralle että oikaisu-uoman vaelluspolulle, jonka kiikkulaiset mielellään näkisivät jatkuvan hevosreitistö-nä Kitinojalle asti. Etenkin kevyen liikenteen väylä oli ymmärrettävästi toivelistalla korkealla.

Olisi mahtava, jos se saataisiin Nurmon kirkkoon asti kevyen liikenteen kaista, niin niitä olisi pyöräilijöitä, niitä on nytkin, ne kiertäisi Seinäjoen kautta tämän lenkin. [Tilaisuus 5]

Ylijoelle tulee Kouran suunnasta hyvä, päällystetty tie, mutta yhteys Peräseinäjoelle pätkii. Kurainen auto ja rapatie erottavat muista ja herättävät harmituksen tunteita. Välimatka on kilometreissä Peräseinäjoen suuntaan lyhyt – Yliljoen koululta vain kymmenisen kilometriä – mutta yhteydenpitoa heikentää huono tieyhteys.

Jos täältä lähtee hyvällä kelillä käymäs kaupassa, niin tulee ajettua Seinäjoelle ja niihin kauppoihin, ja samalla matkaa, kun pääsee Seinäjoelle, niin vois käyrä Peräseinäjoella, mutta tässä on syksyisin ja keväisin sellaiset kelit, että kun maasturilla tai traktorilla määrätyn aikaa vain pääsee. Eli se on niin kuin katkaistu tästä puolen kilometrin päästä. Että ei oo yhteyksiä. Ja siellä olisi kaikki palvelut lähellä. Se on siis kerta kaikkiaan, että koulutaksitkin on joskus meinannut kieltäytyä, ettei ne kuljeta lapsia sinne. [Tilaisuus 1]

Maisema-arvot tulivat vahvasti esiin keskustellessa tienvarsiasiutuksesta. Alapäässä maisemallista arvoa nähdään erityisesti jokivarilta myötälävällä Nurmonjoentiellä, jossa monet tunnistavat myös kotoisan äänimaailman kokonaisuuden. Sen muodostavat jokiluonto ja tien äänet yhdessä. To-

sin tiemaisemaan kuuluvat moottoripyörät jakavat mielipiteitä. Se, mikä on yhden mielestä ”ihanaa” ja ”upian näköstä”, on toisesta ”aivan hirvittävää”.

Tuohon ääniin on vielä pakko sanoa, että aina se kevään eka kuovi. Kyllä sitä odottaa. Siitä se lähtee. Harrikka ja eka kuovi. [Tilaisuus 7]

Kyllä mä sitä kuovia odotan enemmän, että sitten kun se kevät tulee, niin alkaa kova moottoripyöräralli tuossa. Emmä sitä niin mielelläni kuuntele. [Tilaisuus 7]

Kapealle tielle halutaan turvallisuussyistä kevyen liikenteen väylä. Toisaalta maisema- ja turvallisuustavoitteet saattavat olla keskenään ristiriidassa. Kevyen liikenteen väylän rakentamisen jälkeen tie tuskin enää myötälisi jokirantaa ja asutusta tavalla, johon asukkaat nyt ovat tottuneet.

Tämä puoli [Nurmonjoentie] on se maisemareitti ja toinen puoli [Länsitie] on se pikataival sitten. Siinä on meidän kohdas sellaanen kunnan suora, että siinä sitten saadaan kyllä kaikki irti, mitä koneesta lähtee. [Tilaisuus 7]

Kyllä niitä lapsiperheitä, joita tänne tulee, hirvittää tuo tie, ihan varmasti. [Tilaisuus 7]

Kourassa oman kotiseudun kehitykseen suhtaututtiin luottavaisesti. Koura tulee kasvamaan, mutta siihen liittyy myös omia huolenaiheita. Kylässä erottuu kaksi eri liikennekulttuuria: joen länsipuolella Viitalantien rauhallinen idylli, itäpuolella Valtatien 18 nopeusrajoituksista piittaamattomat kaaharit ja raskas liikenne. Tien ja piennarten lentäminenkin ei ole tuonut asukkaille turvallisuudentunnetta: paremman tien tarjoama hyöty ulosmitataan entistäkin korkeampina nopeuksina.

Valtatie 18 sai kouralaisilta jopa maininnan kotiseudun avainkohteeksi. Se on kylän keskeinen maantie, mutta aiemmin rauhallisesta, raittimaisesta tiestä on nyt tullut vaarallinen. Nykyisellä valtatiellä pystyi entisaikoina pelaamaan jopa jääkiekkoa.

Nurmon ikääntyneempiä asukkaita nykyaikaiset ja suunnitteilla olevat liikennejärjestelyt kauhistuttivat. Niiden välttämättömyys kyllä ymmärrettiin, mutta silti kotiseudun kasvu ja siihen liittyvät liikennejärjestelyt saivat heiltä runsaasti kritiikkiä. Yksi vastaaja uhkasi jopa muuttaa pois, jos suunnitelmat toteutetaan. Nimeltä mainiten puhuttiin Itäisestä ohikulkutiestä ja siitä, kuinka Nurmon eritasoliittymä muuttaa kotiseudun maisemaa.

*Se on niinku sellanen, mikä mua oikeen tym-
päsöö, tympäsöö se risteuksen ajattelemisen-
kin... [Tilaisuus 6]*

*Itäinen ohikulkutie tekee kaikkine kiertoliit-
tymineen ja kiemuroineen parantumattoman
haavan nykykulttuuriin. [Tilaisuus 3]*

*Se [monitasoristeys] vähän hirtittää – ja kun
se tulee vielä kolmeen kerrokseen, niin sitten
se onkin, tämä onkin pientä, Prisman risteys.
[Tilaisuus 6]*

Edellä mainittujen lisäksi myös muutamia muita risteyskohtia tai liikennejärjestelyjä otettiin tilaisuudessa esille. Näitä olivat Nurmon vanha teiden risteyskohta, Paston risteys, Prisman alueen liikennejärjestelyt sekä Tanelinrannan ja Kuortaneentien kiertoliittymät.

SILLAT JA PADOT

Sillat ovat tärkeitä rakennetun maiseman kohteita. Silta yhdistää nopeasti vastarantojen asukkaat toisiinsa. Vesistön erottamina rannat elävät omalle puolelleen suuntautunutta elämäänsä. Sillat ovat perinteisesti olleet myös tapaamispaikkoja ja vapaa-ajanviettopaikkoja tansseineen ja soitantoinneen.

*Kyllä koko Pohjanmaa perustuu jokehen ja jokivarteen, kaikki elokuvatkin on jokea ja siltaa. – Silalla tanssitaan ja tapellahan.
[Tilaisuus 2]*

Nurmon vanhin silta, eli Kirkonsilta on tehty jo 1770-luvulla⁸⁶. Muut sillat ovat Koskimäen I. Veneskosken silta, I. Niukkasilta (1850), Pappilansilta (1883, 1898), Lätinsilta (1895), Kaatajansilta (purettu 1934), Munakan silta (Kyrönjoki 1896), Hipin–Koskelan silta (1909), Martikkalan I. Lati-kan silta (uusittu 1926), Jaskarin silta (1927), Hirvikosken silta (1934), Saarikosken eli Kaihon silta (1928), Juurakon silta (Ahvenjoki 1935). Sillat olivat kohtaamispaikkoja, joilla järjestettiin tapaamisia ja tansseja. Nurmossa Tepon, Latiikan ja Koskimäen sillat olivat suosituimpia ja levottomimpia. Joskus tarvittiin jopa järjestyksenpitoa. Pitäjäniänsä tappeluitakin oli.⁸⁷

Padot ovat ensisijaiselta tarkoitukseltaan vesistönsäännöstelyyn liittyviä rakenteita. Ne voivat liittyä uittorakenteisiin, tulvajärjestelyihin tai energiantuotantoon. Padon yhteyteen rakentuu usein myös silta, näin Nurmossakin esimerkiksi Hipissä ja Kiikussa.

Aina haluan käydä siinä padolla. [Tilaisuus 5]

Tässä kun tuonne Alapähän mennään, niin siellä on tosi ihania ne, ja se on aika korkeeta, kun on niitä patoja tehty, niin se on tosi näyttävän näköistä. [Tilaisuus 9]

Kotiseutukeskusteluissa mainitut sillat olivat Kiikonsilta, Martikkalansilta, Pappilansilta, Pastonsilta, Patosilta, Rintalansilta, Simpuransilta, Vehkaojansilta, Ykskorvaasen tammi ja Hipin pato. Silta voi olla paikka, johon pysähdytään onkimaan tai ihailemaan jokimaisemaa. Kalastuspaikkana mainitaan Simpuransilta kolme kertaa.

*[Simpuransillalla] pitää käydä ongella aina lastenlasten kanssa, ja tuloo kaloja joka kerta.
[Tilaisuus 7]*

Ne muutamat sillat, mitä siinä joen yli menee, on tosi ihania, mutta niitä on hirmu harvakseltaan. Että se on sellainen asia, mitä miettii, että miten voisi muutkin ihmiset päästä nauttimaan niistä maisemista. [Tilaisuus 7]

Upeina näkyminä muistettiin luetella sekä Ylijoen pienet sillat, Hipin ja Kiikun patosillat että Martikkalansilta. Muistojen maisemiin kuuluivat vielä väliaikaiset riukusillat eli sutipäät, joita muisteltiin Nurmoo-Seuran keskustelutilaisuudessa.

Kaunis lenkin varrella oleva silta joka ainut yhteys lähellä olevaan jokeen. Ihana maisema ja vuodenaikojen vaihtelu. Rakennettu ympäristö ja luonto sulassa sovussa. [Tilaisuus 7]

Ittekin käytin sitä lapsena paljon, tuosta vanhainkodin kohdalta meni riukusilta tonne vanhalle kunnantalolle. Sitä käytettiin kun vesi oli matalalla. [Tilaisuus 3]

RAUTATIET

Nurmon tapauksessa huomattava kotiseudun liikenteellinen maisematekijä on myös rautatie. Vihtori Ylisen opetustaulussa maisemaa halkova rautatie höyryjunineen on lähes yhtä hallitsevassa roolissa kuin lakeusmaisema. Rautatie yhdisti Nurmoo: Nurmo–Koura -välille oli mahdollista ostaa lippu.⁸⁸ Mutta koska asiointi Kourasta Seinäjoelle oli käytännössä vielä helpompaa, rautatie yhdisti nurmolaiset vielä tiiviimmin Seinäjokeen. Omien asemien lisäksi lyläläiset käyttivät Munakan seisaketta ja Alapään asukkaat Ruhan seisaketta.

86 Luukko 1983, 322.

87 Läntinen 1994, 364–369.

88 Läntinen 1994, 389.

Kourassa asema oli koko kylämuodostuksen ydin; kylästä tuskin olisi tullut pitäjän eteläpuolen teollisuus- ja palvelukeskittymää ilman rautatietä. Se kuljetti ihmisiä ja tavaraa. Sen läheisyyteen nousivat kaupat ja tehtaat.

Rautatieympäristöön kuuluivat myös asemarakennukset. Aikaisemmin nurmolaisilla kerrotaan olleen varaa leveillä kahdella asemallaan peräseinäjokisille ja jalasjärvisille, joilla asemaa ei ollut ollenkaan. Kouran ja Nurmon asemat kuuluvat jo kadonneeseen kulttuurimaisemaan. Varsinkin Nurmon asemanseudun muutokset ovat jääneet harmittamaan alueen asukkaita. Siinä asemarakennus muodosti kokonaisen puurakennusryhmän ytimen. Tähän vanhaan kokonaisuuteen kuuluivat muun muassa asema, osuuskauppa, kansakoulu, alakoulu (lukkarintalo) sekä apteekki. Myös Kouran asemalle olisi keksitty monenlaista käyttöä.

Oli kiirus hävittää tuo Nurmon asema. Se oli suuri vahinko. [Tilaisuus 6]

Kouran asemakin oli hyvää punahonkaa. – – Se hajotettiin. Se maksoi siitä 50 markkaa, se mies, joka sen vei. [Tilaisuus 6]

Asemaan liittyy sekä henkilökohtaisia muistoja että historian tapahtumia. Henkilökohtaiset muistot voivat limittyä saumattomasti myös historian tapahtumiin, kuten alla olevassa muistossa, joka sijoittuu Nurmon ratapihalle. Yhtenä rautatiemiljöön kohteena mainittiin myös Seinäjoen Rautatieläisten talo, joka on ollut nurmolaisien historian näyttämönä. Rautatieläisten talolla Seinäjoella pidetty kokous ja venäläisten asestariisuminen mainittiin vuoden 1918 sodan tapahtumina.

Minoon ollu viemässä [vankeja] sitten vankienvaihtojunaan joskus 44 lokakuussa. – – Koko asemanpuisto sinitti savua, kun ne pistivät tupakaksi. Ja se oli kova juttu, kun meidänkin vangitkin odotti sitä lähtöä. Minä en oo nähny aikuisten miesten niin itkevän. Kyyneleet virtas koko ajan, kun ne liikkui siitä lähdöstään. Äitini pisti isot pussit niille evästä molemmille, pari-kolme kilo paistettua lihaa, leipää, pannukakkua, voita kilo, ja niin edelleen. Kyllä ne itki tosissaan. Kun ne tiesi, ainakin Konstantin, kun keskusteltiin, pisti etusormen näin, tähän näin ja sano Bum-Bum, että mikä on kohtalo. [Tilaisuus 6]

MUULIIKENNE

Lentoliikenne ei ole perinteisesti kuulunut Nurmonjokilaakson arkipäivään. Siksi erityisenä tapauksena muistettiin yhä kertoa, kuinka lentokone laskeutui ensimmäisen kerran Martikkalanjärven jälle vuonna 1930, ja toinen kone teki pakkolaskun 1938.⁸⁹

Lentoliikenteen merkitys on noista ajoista koonaan muuttunut. Se ilmeni hyvin lukiolaisen kuvauksessa Helsinki-Vantaan lentoasemalta. Muita liikenteeseen ja liikkumiseen välillisesti liittyviä keskusteluaiheita olivat uitot, pitkospuut ja potkukelkkailu. Pitkospuilla kulkemista ja potkukelkkailua on käsitelty toisaalla tässä julkaisussa.

MUUT RAKENNUKSET

Muut kotiseudun avainkohteiksi nostetut rakennukset ovat seurantaloja, museoita ja asuinrakennuksia. Menneisyydessä nuorisoseuroilla on ollut suuri merkitys yleisinä sivistysjärjestöinä. Monessa keskustelussa pahoiteltiin nuorisoseuratoiminnan hiipumista ja nuorisoseurantalojen katoamista kotimaisemista.

Nurmolainen kotiseututyökin alkoi Alapään nuorisoseurassa 1914 aineistojen kokoamisella ja esittelyllä. Vuoden 1935 kotiseutujuhlaa pidetään tärkeänä virstanpylväänä oman kotiseututyön järjestäytymisessä. Nurmo-Seura kuitenkin perustettiin vasta 1947.⁹⁰

Nurmo-Seura on aktiivinen kotiseutuyhdistys. Sen toiminta on vireää ja monipuolista. Vuonna 2009 tapahtunut kuntaliitos Seinäjokeen on tuonut yhdistykseen runsaasti uusia jäseniä. Kuntamuutoksen yhteydessä monet ovat heränneet nurmolaisuuden ajatukseen uudella tavalla. Tämä on koko kotiseutuliikkeen parista tuttu havainto.

MUSEOT

Nurmo-Seuralla ei ole varsinaista seurantaloa, vaan järjestötoimintakin keskittyy kotiseutumuseona toimivaan Mäkitepon pohjalaistaloon. Talo on peräisin 1700-luvulta, ja se sijaitsee alkuperäisellä paikallaan. Mäkitepon taloa ei ollut olemassa ainakaan kaksifooninkisena vielä 1825 pidetyssä katselmuksessa. Päärakennus on siinä kuvattu sekamuotoiseksi: pohjoisessa kaksi kerrosta ja eteläpäässä puolitoista.⁹¹ Nurmooseuralaiset pitivät hienona myös museon tontin rajautumista Nurmonjokeen ja mahdollisuutta päästä soutelemaan suoraan rannasta. Talon nykyinen asu on peräisin 1800-luvulta. Se mainittiin kotiseutukeskusteluis-

89 Läntinen 1944, 340.

90 Läntinen 1994, 566, 571.

91 Luukko 1983, 299–301.

sa 17 kertaa kotiseudun avainkohteeksi ja näyttää tällä perusteella olevan yksi Nurmon pidetyimmistä rakennuksista.

Museo on ja pysyy. [Tilaisuus 7]

Se on mun mielestä ihana paikka. Musta tuntuu että se on nyt viime vuosina, se on saanut vähän itteään mainostettua esillekin. [Tilaisuus 9]

Keskeisellä paikalla sijaitsevaan Mäkitepon taloon on kerrostunut muistoja sekä kylän toiminnallisenä osana ja kylämaisemana että nykyisessä käytössään Nurmo-Seuran kokoontumispaikkana ja kotiseutumuseona.

Tuossa oli tässä kohti [museon alueella], isä teki aina laskiaseksi ison liukumäen tästä, ja se meni aina toiselle puolelle rantaa sitten. – Siinä kävi vähä muutkin, kun vaan meidän kylän väki. [Tilaisuus 3]

Kyllä tuolla museolla ne historian piirit pyöräi, sinne on kutsut aina. Siellä on mielenkiintoisia asioita. [Tilaisuus 7]

Jo Nurmon museoon astuttaessa näkee, että kyseessä on toimiva ja monipuolisessa käytössä oleva kotiseutumuseo. On siistiä, näyttelystä pidetään huolta, molemmissa kerroksissa on nykyaikaiset esitystekniset välineet ja museossa on lämmintä. Varsinkin kesäkaudella museossa on tapahtumia ja monenlaista toimintaa: järjestetään esimerkiksi historiapiirejä, savitöiden tekoa, koululaisvierailuja ja vietetään Nurmo-päivää.

Harva vapaaehtoistyöllä toimiva museo on näin ympärivuotises käytös. [Tilaisuus 3]

Opettajat tai muut haluaa tutustuttaa lapset tänne, ja sitten kun lapset on käyny, niin tullaan perheen kanssa ja muuten. Että se ei oo niinku sellanen kylmä museorakennus. [Tilaisuus 3]

Kaikkien jakamatonta suosiota ei museokaan saanut. Pitäjän eteläosien keskusteluissa siihen ei kiinnitetty paljonkaan huomiota, tuskin edes tunnistettiin kuvasta. Yhtä komeita vanhoja taloja löytyisi kouralaiskeskustelijoiden mukaan omalta kylältä: Perälä, Lankari, Kuitula ja Salokorpi.

Se ei edusta Nurmon rakennustyyliä parhaimmillaan ollenkaan. [Tilaisuus 1]

Kotiseutumuseon lisäksi keskusteluissa mainittiin Ritarin kotimuseo ja Traktorimuseo, jossa on Suomen suurin kokoelma, 151 traktoria. Keskustelujen perusteella traktorimuseo tunnetaan kuitenkin yllättävän heikosti. Tienkysyjää ei osata opastaa museoon.

Televisiosta olen saanut eniten tietoa tästä traktorimuseotoiminnasta. [Tilaisuus 7]

KYLÄ- JA SEURANTALOT

Tänä päivänä kotiseututyötä tekevät kotiseutuyhdistyksen ohella yhä useammin kyläseurat. Myös kylien muu toimeliaisuus keskittyy kylätaloihin. Nurmonjokilaakson keskustelutilaisuuksissa tällaisessa roolissa mainittiin Haali-talo, Kiikun kylätalo, Koliinitalo ja Venestalo. Ylijoen ja Kouran kokoontumistilat nostettiin niiden keskustelutilaisuuksissa aivan vastaavaan asemaan. Muita tilaisuuksissa esille otettuja seurantaloja olivat Kouran lotta-talo ja Kouran VPK:n talo.

Haalin alue miellettiin sekä laajemmin asuinalueena että kylätalon ja urheilukentän ympäristönä. Vastaavasti Ylijoella koulun pihapiirissä sijaitseva kerhotila oli kolmanneksi suosituin vaihtoehto mielipaikaksi oman kodin ja luonnonympäristön jälkeen. Kourassa kyläseuran käytössä oleva liikuntahallin tupa niin ikään oli kolmanneksi suosituin kohde. Muut kylätalot keräsivät hajamainintoja. Avainkohteena mainittiin myös Venestalo, jossa keskustelutilaisuutta ei järjestetty.

Kylätalot ovat aikamme seurantaloja. Niissä vietetään aikaa ja tehdään asioita yhdessä. Kylätalot ja kyläseurojen kerhotilat on pääosin rakennettu tai kunnostettu hanketoiminnalla, jossa EU:n Leader-rahoituksella on ollut keskeinen merkitys.

Tää [alue] on malliesimerkki kotiseututyöstä, eli meillähän on Leader-hankeet, me lähdettiin heti ensimmäisenä täällä Nurmosta näitä tekemään koko Nurmon alueella. Ja siinä oli talkooporukka, siihen lähti väki mukaan, ja jos vähäkin jotain oli, niin sankoin joukoin. Se oli sitä kotiseututyötä. – Jos ajattelee koko Nurmoa, Monta vanhaa miljoonaa markkaa ihan tehtiin tällä talkootyöllä ja TE-keskuksen rahoilla ja kunta laittoi siihen muutaman latingin sinne sekaa – Esimerkiksi tämä rakennus, ikänä, koskaan, milloinkaan ei kunta olisi tätä pystynyt rakentamaan. [Tilaisuus 7]

Me tehtiin aikanaan, painettiin niska limassa. Tämä on esimerkki [Haali-talo], on leikkipuis-to, luontoreiitit ja uimapaikat. Niitä tehtiin ky-

lätaloja, niitä tehtiin joka puolelle. Mutta ihmiset teki itsensä loppuun. [Tilaisuus 7]

Kiikussa ei ole ollut omaa kyläkoulua eikä ennen kylätaloa muutakaan kokoontumispaikkaa. Ensimmäisen kylätalon saaminen vuonna 1992 pirsti kylätoimintaa. Nykyinen talo on valmistunut 2004, ja myös Kiikussa kylähankkeilla on ollut ratkaiseva rooli yhteisen kokoontumispaikan rakentumisessa.

Koliinin keskustelussa säilytettäväksi kohteeksi valittiin yksimielisesti nimenomaan Koliinitalo. Talossa toimii kyläseuran lisäksi muita yhdistyksiä ja seurakunta, joka järjestää kerhotoimintaa. Talo on entinen yksityisasunto, joka oli ennen kyläseuralle siirtymistään 1990-luvun alussa pari vuotta romanien omistuksessa.

Niin kunta päätti kerran, että ne tarjos niille Seinäjoelta taloa, että vaihdetaan. Että he tarttis nyt semmosta taloa. – – Niin tehtiin kaupat, ja tästä tuli kylätalo. [Tilaisuus 9]

Kylätalot voisivat keskustelijoiden mielestä saada paljon nykyistä suuremman roolin haja-asutusalueiden palvelujen järjestämisessä. Ehdotettiin, että niissä voitaisiin tarjota joitain terveyspalveluja.

Kaupunki voisi tuoda niitä palveluja, voisi käyttää esimerkiksi kylätaloja hyväksi, verennäpennemittauksia ja tällaisia. [Tilaisuus 7]

ASUINTALOT

Yksi rakennetun ympäristön suosikkikohteista oli asuintalo. Siihen viittaavia mainintoja tehtiin lukuisissa asiayhteyksissä yleisellä tasolla mainitsemalla pohjalaistalo, maalaistalo tai käyttämällä vastaavaa asuintaloon viittaavaa muotoilua.

Noita pohjalaistaloja näkee joka päivä, kun asuu tuolla vähän syrjemmällä. [Tilaisuus 4]

Kyllä toi niinku vanhassa lepää mieli paremmin, toi uusi rakennustyöli on tollasta, hajotavaa. [Tilaisuus 6]

Pohjalaistalo on yksi yleisimmin eteläpohjalaisuuden liitettävistä mielikuvista. Myös kotiseutukustelijoiden valitsema kotiseudun mallikuva on usein ”tällainen komia kaksifooninkinen pohjalainen tuparati joentyörällä, jota Nurmostakin vielä muutama löytöy⁹²

Esimerkiksi sopii myös edellä juuri käsitelty Nurmon museo, Mäkiten talo, joka siis nykyasunaan on kaksifooninkinen.⁹³ Se on alueella kuitenkin verrattain harvinainen rakennustyyppi. Monet keskustelutilaisuuksissa nimeltä mainittuista asuinrakennuksista ovat toisenlaisia: Kuitula, Kuronen, Loukon kartano ja erityisesti sen purettu torniosa, Lukkarintalo, Pihlajamäen kotitalo, Sivosen talo tai Terijoelta tuotu talo.

Monet omaan kotiin tehdyt viittaukset ymmärtävät oman kodin myös rakennuksena, kuten tämä vastaaja, joka selvästi kuvailee kaksifooninkista pohjalaistaloa:

Mieheni kotitalo jossa myöskin vanhin lapsemme on syntynyt. Talo on tänä päivänä asumaton. Komea kaksikerroksinen talo, jossa on 4 isoa tupaa ja 12 muuta huonetta. [Tilaisuus 7]

Julkisista rakennuksista kotiseutukustelijat nostivat kirkollisten rakennusten, koulujen ja museon lisäksi esille Nurmo-talon ja vanhainkodin alueen rakennuksineen. Nurmo-talo on entinen Nurmon kunnantalo, jossa nykyään toimii alueen asukkaiden palvelupiste.

MONUMENTIT

Kulttuurihistorioitsijat ja -maantieteilijät pitävät patsaita, muistomerkkejä ja muita monumentteja tärkeinä alueellisen identiteetin jälkinä. Nurmonjokilaakson kotiseutukustelujen perusteella niillä näyttää kuitenkin olevan varsin rajallinen merkitys alueen asukkaiden kotiseudun määrittämisessä. Monet monumenttityyppiset kohteet ovat perinteisesti saaneet näkyvän paikan Nurmoaiheisissa postikorteissa, kirjoissa, esitteissä ja nettisivuilla. Kaikkiaan kymmennestä kotiseutukustelusta neljä oli sellaista, joissa monumentit tulivat mainituiksi. Neljä eri kohdetta mainittiin kukin yhden kerran.

Ensimmäinen tämän tyyppin kohde mainittiin kuitenkin vasta viidennessä tilaisuudessa, kun historiapiiriläiset ottivat esiin Minimanin kaupan tontilla sijaitsevan Nurmon ja Seinäjoen välisen vanhan rajakiven. Se mainittiin – ehkä ajankohtaisuutensa vuoksi – sekä keskustelussa että kirjallisissa töissä tärkeänä kohteena.

Eikö siihen pitäisi panna joku opaste? [Tilaisuus 6]

⁹³ Nurmolaisen talon kuvaus, ks. Luukko 1983, 131–134. Nurmon vanhin säilynyt asuinrakennus on Alahemmingin tuparati vuodelta 1764.

[Rajakivi] pitäisi huomioida jotenkin, kettingit ympärille, vieressä oleva koivu kaataa tai jotakin sellaista. [Tilaisuus 6]

Alapään tilaisuudessa avainkohteeksi mainittiin sankarihautausmaan Enkelipatsas. Kalervo Kalion veistämä sankaripatsas valmistui 1951. Sen mallina on helsinkiläinen Eila Lehtonen.⁹⁴ Suoraan silmiin katsova enkelipatsas mainittiin säpsähdyttävän eläväkäteiseksi. Yksi keskustelija kertoi käyneensä usein kuvaamassa juuri tätä patsasta. Hän nimesi sen myös kirjallisessa tehtävässä kotiseutunsa tärkeäksi kohteeksi.

Ulkonurmolaiset mainitsivat Äyräpään taistelun muistomerkin. Talvisodan raskaat nurmolaistappiot tulivat pääosin yhdessä taistelussa, Äyräpäässä.⁹⁵ Äyräpään erityinen merkitys on välittänyt nuoremmillekin sukupolville.

Veteraanit tavallaan vanheni siinä samaan aikaan, kun me kasvettiin. Me tiedettiin se, ja se muistomerkkikin tuli 90-luvun puolivälissä. Ja sitten on aina sitä 5.3. muistettu täällä, ja on tilaisuuksia kirkossa. Mun sukupolvi [1980-luvulta] sen vielä tietää. En tiedä, kuinka nykyään kouluissa. [Tilaisuus 8]

Jonkinlaisena nurmolaisuuden symbolina pidetty Painijapatsas otettiin ensimmäisen kerran esille yhdeksännessä keskustelussa, Koliinitalolla. Elis Räsänen Valtakunnallinen painijapatsas on vuodelta 1984. Se sijoitettiin entisen painikämpän, Jymylän, paikalle. [Latikka 1994, 210] Painijapatsas mainittiin vielä Hyllykallion perhekahvilan tilaisuudessa, mutta sillä kertaa esimerkkinä kohteesta, jota ei pidetty nuoremman sukupolven edustajalle merkittävänä.

Siellä on se Painija-patsas, mutta – – mä oon ehkä liian nuorta aikakautta siihenkin, että se mulle merkkais oikeen mitään. [Tilaisuus 10]

Kokonaan mainitsematta jäivät monet voimakkaasti nurmolaista maisemaa hallitsevat monumentit, kuten Vesitornin vanha vaakuna. Kuortaneentien kiertoliittymään sijoitettu, vaakunasta tuttua, alasinta kuvaava veistos nousi keskusteluun yhdessä tilaisuudessa.

Ensimmäisenä kun liityttiin Seinäjokeen, niin pohdittiin, että poistetaanko se vaakuna nyt sieltä liikenneympyrästä, mutta kyllä se nyt sitten saa siellä kuulemma olla. [Tilaisuus 9]

Ahti Hammarin 1955 suunnittelemaa vaakunaa ja sen alasinaihetta keskustelijat eivät tuntuneet erityisemmin ikävöivän. Vaakunassa on vihreässä kentässä hopeinen alasin ja sen ympärillä neljä hopeista kulkusta. Ainoastaan yhdessä keskustelutilaisuudessa vaakuna nousi ylipäätään aiheena esiin ja siinäkin alasin kuva otettiin esille ainoastaan siksi, että sen nurmolaisuutta ei käsitetty.

Vaskenvalajat eli pelttarit tunnetaan kyllä Nurmon erikoisuutena. He valmistivat kelloja, kulkusia, aseita ym.⁹⁶ Pitkässä keskustelussa alasinaiheelle ei kuitenkaan löytynyt yhtään ymmärtäjää. Nurmo-sukkien kuva-aiheenakin toistettu alasin tuotiin esiin ihmettelevään sävyyn. Lopuksi vielä todettiin, että vaakunalla ei ole vaikutusta ihmisten arkielämässä.⁹⁷

En minä tiedä, ei meillä oo mitään tekemistä raudan kanssa. Paitsi peltruja [kulkusia], niitä on tehty. [Tilaisuus 9]

Eipä tuo vaakuna paljoa normaalis elämässä [vaikuta]. En mä ainakaan ole miettinyt. [Tilaisuus 9]

96 Vaakunasta ks. Yli-Hakola 2010, 4–5; pelttareista tarkemmin ks. Läntinen 1994, 281–286.

97 Nurmolaisten alueellisen identiteetin ulottuvuuksia tarkastelleen Anu Mattilan kyselytutkimuksen tulosten mukaan neljännes kyselyyn vastanneista ei kokenut vaakunalla olevan mitään merkitystä. Ks. Mattila 2011, 74–75.

94 Läntinen 1994, 661.

95 Taistelun kuvaus ks. Saari 2009, 3–13.

Kuva 9.
Enkeliöatsas Nurmon
sankarihautausmaalla.
Kuva Suvi Lakso.

5 NURMOLAISTEN SOSIAALINEN JA HENKINEN KOTISEUTU

Luonnon- ja kulttuuriympäristön kokonaisuutta emme osaa ajatella ilman kolmatta kotiseutumme tasoa eli henkistä ympäristöä⁹⁸. Paitsi luontoon ja rakennettuun ympäristöön, olemme liittyneet myös monimutkaiseen kansanperinteen kudelmaan. Kukaan ei synny tyhjiin maailmaan. Jo pienokainen huomaa, että isä ja äiti eivät ole keitä tahansa kulkijoita. Heillä on erityisasema, oma rooli, velvollisuuksia ja erioikeuksia. Monta asiaa on mietitty valmiiksi. Tavat ja tottumukset imetään ympäristöstä aivan kuin huomaamatta. Omaksumme lähimmäisten puhe- ja käytöstavat; hyväksymme ne ruokalajit, joita kotona syödään; opimme pukeutumaan kuten muutkin meillä päin; omaksumme ihmisten roolit, uskomukset ja periaatteet. Tämä kolmas lähiympäristö on vaikea havaita, mutta monesti kaikkein sitovin. Sen todellisuuden huomaa, kun tapaa ihmisiä, jotka eivät puhu, käyttäydy, pukeudu ja ajattele samalla tavalla. Silloin ymmärtää, että on jostain kotoisin.

Henkisen ja sosiaalisen maiseman kokonaisuus on erittäin laaja, ja sen eri osa-aloja on vaikea erottaa toisistaan. Kaikki kolme lähiympäristöä kutoutuvat yhteen. Emme tavallisesti ajattele luonnonympäristöä, rakennettua ympäristöä tai henkistä ympäristöä erillisinä vaan yhtenä kokonaisuutena, joka on meille tuttu. Tämän kokonaisuuden kerääminen on sen alueellisen identiteetin rakentamista, jota kutsumme myös kotiseutuidentiteetiksi. Olemme jo edellisissä alaluvuissa käsitelleet monia henkisen ja sosiaalisen maiseman ilmiöitä luonnonkohteita ja rakennetun ympäristön kohteita tarkastellessamme. Esimerkiksi kotia, kirkkoa ja kylätaloa rakennuksina on vaikea kokonaan erottaa sukulaisuudesta, seurakunnasta ja kylätöiminnasta, eikä sellainen erottelu olisi tarkoituksenmukaistakaan.

On kuitenkin syytä kiinnittää erikseen huomiota henkisen ja sosiaalisen ympäristön maisemiin sellaisina kuin ne Nurmonjokilaakson kotiseutukeskusteluissa ilmenivät. Tarkastelu kohdenneetaan kymmeneen henkisen ja sosiaalisen maiseman kokonaisuuteen.

1. Luonteenpiirteet
2. Uskonto
3. Henkiset ja poliittiset liikkeet
4. Urheilu ja harrastukset
5. Ruokakulttuuri
6. Perinteet ja tapahtumat
7. Kieli ja murre
8. Sukulaisuus ja etniset yhteydet
9. Historian tapahtumat sekä
10. Kotiseutua luonnehtivat henkilöt.

LUONTEENPIIRTEET

Naapurien Nurmosta maalaama kuva ei ole mairitteleva: Nurmo on pieni paikka ja sen asukkaat vanhanaikaisia, yksinkertaisia, sääliteltäviä ja taitamattomia; he aiheuttavat muille ongelmia ja ovat kaikki yhdestä puusta veistettyjä.⁹⁹

Kuva on jyrkästi ristiriidassa nurmolaisten oman arvion kanssa. Nurmon historiaan koottujen esimerkkien valossa nurmolaiset ovat itsetuntoisia, mutta kokevat alemmuudentuntoa isojenveljiensä, ensin lapualaisten ja myöhemmin myös seinäjokisten rinnalla. Maahenki, ahkeruus ja yksinkertainen elämä ovat nurmolaisuutta aina tarkkuuteen asti, joka voi ulkopuolisesta näyttää myös nuukuudelta. Nurmolaiset omaksuvat hitaasti uutuuksia. Tasa-arvoisuus ja sopuisuus, jotka kuitenkin yhtyvät urheilu- ja kilpahenkisyyteen. Vielä luonteenpiirteisiin kuuluvat isänmaallisuus ja nöyryys.¹⁰⁰

Samoja piirteitä on tallentunut myös nurmolaisiin sananlaskuihin:¹⁰¹

Nurmolaaset mattoja myytyjä ja seinäjokiset oikoo.

En mää mitään tiärä, mä oon Nurmoosta.

Äläkää ny, olokaa ny, minä keitän kupin ja kaaran pannun.

Ei koskaan niin hyvää vuatta, ettei Nurmoos leipä kelepäasi.

Ota poika palijo sinappia, se on ilimaasta.

Päivää, sano nurmolaanen keskellä yätä.

98 Henkisen ympäristön kokonaisuutta on käsitelty tutkimuskirjallisuudessa monilla termeillä: puhutaan esimerkiksi ihmisten kokemusten, toiminnan ja historian luomista puitteista. Esim. Betlii 2008, 214; Ira 2008, 256.

99 Läntinen 1994, 9.

100 Läntinen 1994, 9–13.

101 Kokoelmasta *Sen verran Nurmoosta... Nurmolaisia juttuja ja sanontoja*.

*Min'oon meiltä ja muut on meirän krannista.
Komiasti vaikka kelakalla.
Taloosta mäkin oon, vaikka vaan vaivaastaloosta.
Sen verran Nurmoosta, ettei kutita, sanoo Nur-
moon flikka seinäjokelaaselle.
Täs ei auta körtti eikä tuttuus.
Kaikki on katunu, jock'on Nurmoosta lähteny.
Sen verran Nurmoosta, ettei karikalla partaa aje-
ta.
Tuukko sä mulle vai haenko Prustista kaksi?
Nurmoosta Jumala nähköön, periltä asti Herra
siunakkohon.
Viiskymppiä saa, joka mua terveeseen paikka-
han lyää.
Ookko sä Härmästä, viitiisikö sua lyärä maista-
miksi?*

Meidän aineistossamme nykynurmolaisten an-
tama itsearvio sisältää pitkälti samoja määreitä.
Osallistujilla on aina taipumus nähdä omat luon-
teenpiirteensä myönteisempinä kuin naapureiden.

*Ei siinä suurta eroa oo, mutta jonkin verran.
[Tilaisuus 7]*

Varsinkin naapurikuntien asukkaiden huonoja
piirteitä mielellään vähän liioitellaan¹⁰². Historia-
piiriläisten puheenvuorossa tämä ilmiö tuli esille
selvemmin kuin muissa Nurmon kotiseutukeskus-
teluissa. Nurmolaisuutta luonnehdittiin tällaisilla
määreillä: yritteliäs, rehellinen, yhteistoiminta-
kykyinen, reilu, suvaitsevainen, vakavahenkinen,
tavoiltaan yksinkertainen, uskonnollinen, isän-
maallinen ja nuuka. Viimeinen tunnustettiin vasta
pienen nurinan jälkeen. Naapureilla on sitä vastoin
ikävämpiä piirteitä, varsinkin lapualaisilla: ovat
komianluonteisia, reteitä ja ylpeitä.

Useimmin kuvailtu luonteenpiirre on yhteis-
työhalukkuus ja yleinen toimeliaisuus, jotka ilmen-
vät esimerkiksi seurojen ja naapurustojen yhtey-
denpitona ja rikkaana vapaaehtoistyön perinteenä,
tuttavallisemmin sanottuna kökkinä.

*Aivan just oli kyläseuran siivouskökkä, ja ur-
heilukenttä siivottiin Haalilla, ja viime viikolla
siivottiin täällä museolla ja koko kylätalo ka-
tosta laattiaan. [Tilaisuus 7]*

*Onhan meillä pururatakin, sekin on ite kökäl-
lä tehty. Täällä oli ahkeria koliinilaisia aikoi-
naan. Ihan tehtiin ite, kun ei saatu kunnalta.
-- Semmosta kökkähenkeä täällä oli ehkä tosi
paljon, että tehtiin isolla porukalla ja yhdessä
töitä. Ja nyt purutetaan. Nyt on sitä tehty. [Ti-
laisuus 9]*

Ominaisuutta kuvattiin keskusteluissa esimerkiksi
muotoiluilla kylän yhtenäisyys (Ylijoki), yhteistoi-
minta, yhteishenki, kökkäperinne, kökkähenki ja
kylähenki. Toimeliaisuuteen viittasivat myös mää-
reet yritteliäisyys, yhdistysaktiivisuus (Koura), toi-
meliaisuus, järjestötoiminta, omatoimisuus, oma-
aloitteisuus ja aktiivisuus.

*Kyllä siinä sellaista ilotulitusta on täältä Kou-
rasta ollut, että kun esimerkiksi syksyllä, kun
alkaa kaikki seurat pyörimään, usein sellaista
Eparin [lehti] seurapalstaa saa lukea, jossa on
viis Kouran eri yhdistyksen tilaisuutta. Kyllä
minulta on moni kysynyt, että mikä ihmeen
paikka se on tuo Koura, kun siellä on tuollaas-
ta tuo toiminta. [Tilaisuus 2]*

Muutaman kerran keskusteltiin laajasti myös siitä,
että yhteishenki tuntuu olevan vähenemään päin.
Vapaaehtoistyö ei enää kiinnosta, talkoolaisia ei
enää tahdo saada liikkeelle. Kaikkialla oltiin huo-
lissaan kyläilyn vähenemisestä.

Toinen usein keskusteluun nostettu luonteen-
piirre oli rehevyys, rehvakkuus tai rehentely, mutta
se esitettiinkin useimmiten muiden eteläpohjalai-
sten, ei niinkään oman kotiseudun ominaisuudeksi.
Ylijoella ja Kourassa tämä luonteenpiirre nähtiin
myös Alapään ja kirkonkylän asukkaissa, itseä
luonnehdittiin mieluummin muotoilulla vaatima-
ton ylpeys.

*Kyllä mä olen ainakin sen huomannut, että
tuolta toisesta päästä Nurmoa, niin pohjalai-
set on rehevämpiä kuin täällä Ylijoella. Ylijo-
kiset, **me** ylijokiset, ollaan paljon vaatimat-
tomampia ihmisiä. En tiedä, ootteko samaa
mieltä. -- Että onko se sitten sitä kylähenkeä,
että meillä ollaan kuitenkin vähän parempia,
mutta me ei ilmaista sitä muuta kuin näin. [Ti-
laisuus 1]*

*Monestihan se on vaikutelma sellainen, var-
sinkin savolainen kun kattoo, että ei se nyt
ehkä aivan voimakkaasti ole, mutta se puhu-
tapa on ehkä sellaanen ja vähä ollaan niinku
komeeta ja ruokaa pitää riittä, ja kaikkea
muuta, että pärjätään hyvin. Mutta se olemus
ehkä on sellanen. Ehkä me ollaan vähän komi-
aluontoisia. [Tilaisuus 3]*

Naapureihin, varsinkin lapualaisiin liitettiin pöyh-
keämpi ylpeys ja reiteys, ilmajokisiin komianluon-
toisuus, pohjalaisuuteen yleensä rehevyys ja oman-
arvontunto. Kaikki nämä mainesanat liittyvät
jollain tavoin hyvään itsetuntoon.

Oon käräjillä istunu lautamiehenä – – Jotenkin sen vaistos lapualaisen ja nurmolaisen luonteen eron. Jotenkin tuntuu, että lapualaiset oli ylypeempiä ihmisiä. Sen vaistos jotenkin. [Tilaisuus 6]

Lapualaaset on vähän sellaista kränkkää. Ne on vähän sellaisia. Niille pitää antaa turpaan [naurua]. [Tilaisuus 8]

Rehentelystä on vain askel häyjyyn. Puukkojunkkariperinne herättää Nurmossa kahdensuuntaisia ajatuksia. Varsinainen häyjen aika vallitsi Nurmossa 1840–1855. Asukasluvuun suhteutettu huippu oli 1846–1850, jolloin väkivallantekoja oli suhteellisesti enemmän kuin Kauhavalla ja Härmässä. 1850-luvun puolivälin jälkeen rikollisuus painui samalle tasolle, jolla se oli 1820-luvulla. Häyjä olivat Juho Collin, Juho Latikka, Matti Latikka, Yrjö Hemminki, Antti Alalouko, Matti Penttilä, Salomon Penttilä, Juho Kustaa Ylilouko ja Mikko Hemminki.¹⁰³

Puukkojunkkariperinteestä nykypäivän rehvasteluun yltävään häyjyyn suhtauduttiin hieman kaksijakoisesti. Harmiteltiin sitä, että vielä tänäkin päivänä joudutaan kantamaan ”häyjen taakkaa” [Tilaisuus 3]. Samassa kuitenkin kerrottiin melkein ylpeänä, että vaikka Härmää ja Kauhavaa pidetään pahimpina häyjen tihentymänä, Nurmossa tehtiin vahingontekoja vähintään samassa suhteessa.

Sitä ei enää ole, vaikka tuota ulkopuoliset pitää helposti eteläpohjalaisia, härmäläisiä, lapualaisia, nurmolaisia, sellaisina, kuin häyjät on ennen ollu. [Tilaisuus 6]

Vakavamielisyyden on keskustelijoiden mielestä aina kuulunut kotiseudun asukkaiden luonteeseen. Se ilmenee tapojen yksinkertaisuutena ja perinteisenä uskonnollisuutena – sekä evankelisuutena että varsinkin herännäisyytenä.

*Ja sitte kyllä voimakkaasti mun mielestä tuo herännäisyys. Mä en oo kulkenu herännäisten seuroissa enkä muissa, mutta niin oon seurannu näitä kirkollisia toimituksia ja kuullu, niin kyllä se hengellisyys on täällä, ainaki alkupe-
räisissä nurmolaisissa. [Tilaisuus 3]*

Ylijoki näyttäytyy alueista kaikkein körttiläisimpänä. Muita ilmauksia olivat hengellisyys ja vakavahenkisyys. Lähelle tulevia ominaisuuksia ovat myös rehellisyys, tarkkuus ja jäyhyys, joka saattaa ilmetä myös vaitonaisuutena.

*On täällä sen verran jäyhiä pohjalaasia kaikki, ettei ne nyt sentään imaase sua joukkohon-
sa, et tuus nyt vähän tänne. [Tilaisuus 7]*

Pohjalaiset on kahta lajia. Ite oon tällanen vähän sosiaalisempi, mutta mun mies edustaa sitä ’mikä ristus on, ku ei aharista’ -tyyppiä. Eihän sellaiset mee heleposti puhumaan. [Tilaisuus 7]

Vastakohta on ollut suuri esimerkiksi nurmolaisten ja karjalaisten kulttuurin kohtaamisissa. Nurmolaissa häissä karjalaisen kommentti kuului: *Kyllä meillä eroja näköjään on, meillä hautajaisetkin ovat hauskeempia kuin teillä häät. [Tilaisuus 6]*

Ystävällisyyteen viitattiin myös reiluutena ja hyväntahtoisuutena. Tämä reiluus houkuttelee muuttajia Nurmooon ja edistää nurmolaisten työnsaantia maakunnan ulkopuolella.

Yks Ylihärmästä muuttanut mies meinas sitä, että minkä takia hän muutti tänne Nurmooon, niin että täällä on niin reiluja ihmisiä. [Tilaisuus 6]

Niillä [helsinkiläisillä] on tää käsitys Nurmooon, että nurmolaiset on reiluja pohjalaisia. Niin kyllä siitä on ollut tosi paljon hyötyä. Siinä on niinkun sellainen ekstraluotto tavallaan. [Tilaisuus 8]

Ehkä yllättävin luonteenpiirre, jonka nurmolaiset liittävät kotiseutuunsa, on tasa-arvoisuus ja suvaitsevuus. Niistä puhuessaan nurmolaiset ajattelivat esimerkiksi evakkoihin suhtautumista tai sitä, että maanomistusolot eivät aiheuttaneet suuria luokkaristiriitoja itsenäisyyden alkuvaiheissa. Nurmon tilalliset eivät juuri torpista eronneet: tilat olivat pieniä ja keskikokoisia, alle puolen hehtaarin kääpiöviljelmiäkin oli huomattavasti (1910 57 kpl); ainoana poikkeuksena ylivoimaisesti suurin Loukon kartano (1910 279, 5 ha).¹⁰⁴ Lisäksi torpparit olivat tavallisesti talollisten verisukulaisia. Myös kunnan kehittämiseen ja maanhankintoihin kerrottiin suhtaudutun myönteisesti, ei riidellen, kuten josakin muualla.

Kyllä se oli valtava se ero [Loimaasta] tähän Nurmooon, että täällä on kaikki tasa-arvosia, mutta siellä oli vanhat tilalliset. Siellä oli siirtolaiset, ja sitten oli ne entiset torpparit. [Tilaisuus 3]

103 Luukko 1983, 371–372, 381.

104 Läntinen 1994, 56.

Vastaanottavuudesta kertoo suhtautuminen siirtokarjalaisiin. Nurmooseuralaiset kertoivat, että Nurmossa karjalaisten ja kantanurmolaisten välisiä avioliittoja on solmittu paljon, mutta kahden karjalaisen välisiä liittoja ei juurikaan. Sama luonteenpiirre näkyy tänä päivänä esimerkiksi Hyllykalliolla: vaikka Nurmoon on muuttanut paljon uutta väkeä, tilanne on keskustelijoiden mielestä ongelmaton. Suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa perusteltiin toisaalta myös sellaisin sanakääntein, jotka eivät kuulosta ulkopuolisen korvaan erityisen suvaitsevilta.

Niin tämä tasa-arvo on mun mielestä näkyneenä aika hyvin [Nurmossa], että täällä ei kattota, kuka menee tuohon ja tuohon tilaisuuteen ja näin. – Siinä näkyy mun mielestä, että [toisuskaisia] ei heti lytätä, ainakaan näin julkisesti. [Tilaisuus 3]

Vielä mainituiksi tulivat urheilullisuus ja isänmaallisuus. Näitä ominaisuuksia tarkastellaan toisessa yhteydessä enemmän.

Täältä se lähti vapaussotakin matkaan. [Tilaisuus 3]

Neljässä keskustelussa omaa kotiseutua luonnehdittiin erilaiseksi kuin muu eteläpohjalaisuus tai erilaiseksi kuin muu nurmolaisuus. Korostettiin lapualaisuuden ja nurmolaisuuden eroa tai Ylijoen ja Kouran kulttuurista etäisyyttä Nurmon kirkonkylästä. Eteläosien erottautumisen toisena puolena nähtiin tiiviimmät toiminnalliset yhteydet ja sukulaisuus Peräseinäjoelle ja Alavudelle.

Ylijoen keskustelutilaisuudessa välittyi vahva käsitys Ylijoen erityisyydestä Nurmon osana. Osallistujat olivat lujasti sitä mieltä, että Ylijoki on osa Nurmoa. Nurmosta ja nurmolaisuudesta ollaan ylpeitä. Nurmon nimen häipyminen tai haaleneminen Seinäjoen rinnalla herätti vahvoja tunteita. Muualta kylään muuttaneille eronteko Nurmon ja Seinäjoen välillä ei ollut yhtä tärkeää kuin syntyperäisille nurmolaisille. Samalla kaikki korostivat ylijokisuuden henkistä etäisyyttä muuhun Nurmoon. Ylijokinen mentaliteetti on oma, nurmolaisuutta pidetään toisutena: on eri asia olla Ylijoelta ja muualta Nurmosta. Erityisyys korostuu varsinkin Nurmon kirkonkylän ja Alapään suuntiin, mutta jonkin verran myös Kouraan. Muusta Nurmosta puhuessaan ylijokiset tarkoittivat ennen muuta kirkonkylän ja Alapään asukkaita.

Ylijokisuus kuvattiin muusta Nurmosta erottuvaksi mielenlaaduksi, jonka muodostumisessa kylän syrjäisellä sijainnilla on ollut merkittävä rooli.

Muina Ylijokea luonnehtivina henkisinä piirteitä lueltiin yhtenäisyys, oma-aloitteisuus ja vaatimaton ylpeys.

Kyllä täällä sitä yhtenäisyyttä on, aika vahvasti ollut poliittisesti yhtenäisiä, kyllä kovia keskusteluja on käyty, ei se siitä oo kiinni. Ja sitten myöskin hengellisesti. Täällä on körttiläisyyttä, ei täällä sitten paljon muuta. Siis tähän on sulautunut, yhteen hiileen. Vaikka tuota ei se nyt niin näkyvästi ole, määrätyt herätysliikkeen ihmiset, niin kuitenkin se pohja ja tausta liikkuu. Tää kylä on yhtenäinen vähän joka asiassa. [Tilaisuus 1]

Oma-aloitteisuudella tarkoitetaan sitä, että sivukylällä, huonojen yhteyksien takana on opittu huolehtimaan omista asioista itse. Täällä kasvetaan sellaiseen ajatukseen, että apua muualta ei välttämättä tule. Ylijokisetkin ovat tietoisia omasta arvostaan, mutta pohjalaisuuteen yleisesti liitettävä rehevyys ja rehenty koetaan täällä vieraaksi. Sellaista käytöstä nähdään joen alajuoksulla, Alapäässä ja Lapualla. Kotiseutukeskustelussakin kylä näyttäytyy yhtenäisenä: kukaan ei harrasta golfia, Kouran Louhi voittaa kannatuksessa Nurmon Jymyn ja körttiläisyys on ainoa tunnustettu herätysliike.

Rautatien tuoma piristysruiske ohjasi Nurmon kirkonkylän ja Kouran yhä selvemmin eri urille. Kourasta kehittyi teollisuuskeskus, jossa maanviljelyksellä ei ollut yhtä vankkaa roolia kuin Nurmon Alapäässä. Rautatien ja teollisuuden mukana Kouraan virtasi monenlaista väkeä. Kylästä tuli poliittisesti, henkisesti ja hengellisesti epäyhtenäinen. Tämä mielipiteiden ja maailmankatsomusten kirjo levitti suvaitsevaisuutta koko Nurmoon mutta aivan erityisesti Kouraan. Muiden nurmolaisien suvaitsevaisuuteen Kouran kotiseutukeskustelussa suhtauduttiin epäillen.

Me hyväksytään uudet ihmiset ja uudet asukkaat. Siinä me erotaan, esimerkiksi noista alapääläisistä ja muista nurmolaisista, et me tykätään ja halutaan muita ihmisiä. Nehän on henkeen ja vereen, että pitää olla 50 hehtaaria peltoa ja ettei saa mitään tapahtua siinä peltolakiolla. Siinä on meillä iso ero. [Tilaisuus 2]

Oman kotiseutunsa tyyppillisyyksiksi kouralaiset nostivat värikyyden, heterogeenisuuden, suvaitsevaisuuden ja toimeliaisuuden. Nämä ilmenevät esimerkiksi vireänä järjestötoimintana ja puuhakkaina persoonallisuuksina, jotka toimivat koko yhteisön ”moottoreina”. Muualle muuttaneidenkin aktiivisuudesta näkyvä merkkejä: ulko-

Kuva 10. Körttipukuiset hahmot Nurmon museossa. Kuva Timo Suutari.

Kuva 11. Makkaranpaistotuokio Lehtisalon laavulla. Kuva Taisto Hietämäki.

kouralaiset kokoontuvat kylätilaisuuksiin ja ovat ideoineet uusiakin toimintamuotoja, kuten serkkubileet ja entisten kouralaisten Facebook-sivuston.

Kouralaisuus on aika vahva tunnetila, kouralaisten keskuudessa ja näin. – – Totta kai se on ollu samaa kuntaa Nurmon kanssa. Kyllä mä olen aistivinani kouralaisista sen oman kouralaisuuden. – – Kyllä ne kouralaiset on ensisijaisesti vahvasti kouralaisia. [Tilaisuus 8]

Alapää nähdään Kourassa erityisen yhtenäisenä, monotonisena alueena, jossa kaikki ajattelevat samansuuntaisesti. Kouralaisten itselleen antamat määreet ovat – mielenkiintoista kyllä – pääosin kuitenkin samoja, joita myös jokivarren alapäässä itsestä viljellään.

USKONTO

Uskontoa kotiseudun osatekijänä on jo sivuttu rakennetun kulttuurin yhteydessä kirkollisten rakennusten osalta. Nurmon kirkko todettiin yhdeksi kaikkein tärkeimmistä nurmolaisten kotiseudun avainkohteista. Lisäksi tapojen ja luonteenpiirteiden kohdalla käsiteltiin lyhyesti myös vakavahenkisyyttä ja sen ilmenemistä uskonnon harjoittamisessa.

Aluksi Nurmon alue oli jakautunut Ilmajoen ja Lapuan seurakuntiin. Kirkon rakentamisen myötä Nurmosta tuli saarnahuonekunta, joka korotettiin kappeliseurakunnaksi 1816. Seinäjokiset ja nurmolaiset kuuluivat pitkään yhteiseen kappeliin. Kun Seinäjoki sai oman kappelioikeuden 1863, peräti 23 talollista vauraimmasta päästä (ns. väätyrit) halusi pysytellä Nurmon kappelin yhteydessä. Siellä olivat perinteet ja hautausmaa. Viimeiset siirtyivät Törnävän suuntaan vasta 1890-luvulla.¹⁰⁵

Kirkollisista liikkeistä ehdottomasti suurin vaikutus Nurmoon on ollut herännäisyydellä. Tänä päivänä herännäisyyden vaikutus näkyy vahvimmin Ylijoella, Kourassa, Viitalankylässä ja Ämmälänmaalla. Herännäisyys tuli sinne Peräseinäjoelta O. W. Forsmanin (1815–1886) vaikutuksesta, Nurmon pohjoisosat kuuluvat Lapuan herännäisyyden ja Niilo Kustaa Malmbergin (1807–1858) vaikutusalueeseen. Nurmon körttiläisyys ei ole ollut yhtä ankaraa kuin Lapuan. Evankelisuus on hieman myöhempää perua. Se levisi Salomon Hirvisen toimiessa seurakunnan pappina 1860-luvulla.¹⁰⁶

Ylijoella körttiläisyys oli ainoa tunnistettu herätysliike. Hengellisyys mainittiin siellä tärkeänä henkisenä perintönä. Merkkihenkilöistäkin mieleen tulivat ensimmäisinä körttisaarnaajat, Ukko-

jen ajan paappa Iisakki Mansikkamäki ja Kohdan Heikki.¹⁰⁷ Molemmista keskusteltiin pitkät tovet. Kumpikaan ei tullut mainituksi yhdessäkään muussa tilaisuudessa.

Kotiseutukeskustelijoiden vanhempi polvi tunnistaa körttiläisyyden yhä kotiseudun osaksi, mutta nuoremmat eivät tähän aiheeseen tarttuneet. Muistoissa körttiläisten ja muiden eli ”suruttomien” välillä oli ainakin jonkinlainen kilpailuasetelma, niin että kirkollisissa vaaleissa äänestäjiä haettiin jopa kuorma-autoilla Ylijoelta asti.

Sanoosin notta tuosta Veneskoskelta ylöspäin Koura–Viitalankylään on niinku vähä enempi [körttiläistä], mutta kyllä niitä on Keski-Nurmos ja Alapääs sitte, notta tasaasesti kyllä, että jossakin talossa on körttiläisyyttä ja jossakin ei oo körttiläisyyttä. [Tilaisuus 6]

On täällä ollu kissanhännän vetua körttiläisten ja suruttomien kesken, esimerkiksi papin vaalit, lukkarin vaalit. Aina melekein suruttomat voittanu, niitä oli enemmistö. [Tilaisuus 6]

Nykypäivänä jako körttiläisiin ja suruttomiin ei juuri näy. Myös heränneiden ja evankelisten raja on löyhtynyt: ”on maallistuttu”. Esimerkiksi Nurmo-Seuran juhannusaaton körttiseuroihin osallistuvat myös muiden herätysliikkeiden kannattajat.

Kaikkihan siinä on, ei niitä jaotella enää. [Tilaisuus 6]

Seuroja pidetään vieläkin seurakuntatalossa, Herättäjä-yhdistys -henkiset pitää, ja pitää evankeliset taas toisia seuroja, mutta niissäkin kyllä käy molempia. [Tilaisuus 6]

Myös perinteinen körttitakki on kadonnut katukuvasta vuosikymmeniä sitten. ”Niiltäkin, jotka sitä vois vielä kantaa. Olisko se liiaksi muita ärsyttävää sitten?”¹⁰⁸

Körttipuku eli -västi tehtiin kotikutoisesta sarasta tai parkkumista. Se oli yksinkertainen, siinä oli kaksirivinen napitus, ja se oli kääntökaulukseton. Puvun kanssa käytettiin roukkokenkiä.¹⁰⁹ Kaikkea koreilua vältettiin. Nurmolaisnaiset puukeutuivat värikkäämmiin kuin miehet ja käyttivät myös ostokankaita.¹¹⁰ Kuitenkin myös naisten pu-

¹⁰⁷ Ukkojen aika on herännäisyyden historiaan kuuluva ajanjakso. Nurmosta puhuttiin ukkojen lisäksi myös *paapoista*. Tunnetuimmat paapat olivat Salomon Kulju, Juho Jaskari, Sakari Kankaanpää ja Iisakki Mansikkamäki. Seppo 1987, 184–185; Takala 1965, 98–102; laajemmin: Kares 1942, 303–310.

¹⁰⁸ Tilaisuus 6.

¹⁰⁹ Läntinen 1994, 677–679.

¹¹⁰ Luukko 1983, 312.

¹⁰⁵ Luukko 1983, 393–395; Takala 1965, 58–60.

¹⁰⁶ Läntinen 1994, 677–679; Kujanpää 2008, 41–42.

keutuminen oli Nurmassa hillitympää kuin naapurikunnassa Kuortaneella, mutta sallivampaa kuin toisessa naapurissa, Lapualla. Karjalaisten kirkkokeutuminen oli tyystin toisenlaista: he panivat kirkkoon ylle parhaansa, ja se saattoi olla vaikkapa värikäs kansallispuku¹¹¹.

Miesten ja naisten puolten erottelu kirkonmenoissa oli Nurmassa vielä 1950-luvulla elävä käytäntö. Penkkijärjestys oli muutenkin tarkka: lähimpänä kuoria istuivat suurimmat tilalliset miehet omalla ja naiset omalla puolellaan. Mitä pienempi tila, sen kauempana penkki oli kuorista.¹¹² Yhdessä kotiseutukeskustelussa tapa saa vieläkin kannatusta oman kotiseudun tuntomerkinä.

Mä sanoisin, että yks asia on se, kun mennään tonne kirkkohon, niin kattoo, että onko tuo [mies] perusnurmolaasia, kun se on akkain puolella kirkos. Mennään pääovesta, on vasemmalla puolen. Niin se on perinne, joka tohdella täällä on jäänyt [käyttöön]. [Tilaisuus 3]

Osa keskustelijoista vastusti tällaista perinnettä tasa-arvosyistä. Ajat muuttuvat. Myös karjalaisille käytäntö oli vieras.

Seurakunta kohtaa ihmiset eri toimintamuotojensa kautta. Niissä se tulee myös seurakuntalaisen kotiseutukokemuksen osaksi. Nurmon kotiseutukeskusteluissa seurakuntatyö ei kuitenkaan saa yhtä suurta huomiota kuin kirkollinen rakentaminen. Kirkkorakennuksen keskeisyyden rinnalla on jopa hivenen hämmentävää huomata, että seurakunta yhteisönä mainittiin kaikissa kotiseutukeskusteluissa vain viisi kertaa ja seurakunnalliset työmuodot yhdeksän kertaa.

Kinkerit mainittiin kolmessa tilaisuudessa, tyttö- ja poikakerhot kahdessa, päiväkerho, pyhäkoulu, kesäleirit sekä eläkeläisten kerhotoiminta kukin yhdessä tilaisuudessa. Pisin keskustelu käytiin Alapäässä. Pyhäkoulu ja poikakerho otettiin esille yhteisöllisyyden muodostajina. Ne voisivat edelleen vetää lapsia hetkeksi näyttöpäätteen äärestä.

Kyllä niitä voisi olla ennen kuin tuloo kielletykse se Suvivirren laulamien kokonaan, seläistakin aktiviteettia voisi näissä kylissä olla. [Tilaisuus 7]

Se kanssakäyminen toisten talojen kanssa keskittyi paljon kesäpyhäkouluun, mikä hienosti siihen aikaan pyöri. – – Siinä sekä lapset että lasten vanhemmat näki viikoittain luontevasti sitä kautta. – – Nyt varmaan rupiais taas taas

alkaa olemaan senikäistä väkeä Martikkalan kylällä, että voisi sitä kesäpyhäkouluu. [Tilaisuus 7]

Muusta kirkollisesta toiminnasta annettiin esimerkinä suuret valtakunnalliset herättäjäjuhlat, ”ensimmäiset Korkiamäellä”, jotka tekivät Nurmoa tunnetuksi. Herättäjäjuhlien järjestäminen aloitettiin 1893. Nurmassa ne järjestettiin 1896 ja 1914.¹¹³

Luterilaisen kirkon ulkopuolisilla hengellisillä liikkeillä on ollut Nurmassa vain marginaalinen merkitys. Kouraan muodostui 1910-luvun lopulla pieni vapaaseurakunta. Se kokoontui aluksi Jokisten talossa, josta myöhemmin tuli koulu. Vuonna 1934 valmistui rukoushuone. Myös adventistit ja helluntailaiset saivat 1930-luvulla kannattajia.¹¹⁴ Kaikilla näillä suuntauksilla on yhä kannattajia Kourassa, vaikka omista rukoushuoneista onkin luovuttu. Tämä on osa sitä ”heterogeenisyyttä”, jonka kouralaiset tunnistivat oman kotiseutunsa yhdeksi piirteeksi.

HENKISET JA POLIITTISET LIIKKEET

Uskonnollisten liikkeiden lisäksi henkinen harrastus on Nurmassakin kukoistanut monipuolisessa seuratoiminnassa. Menneisyydessä suurin merkitys on ollut nuorisoseuroilla. Ne toimivat Ylipäässä, Alapäässä ja Kourassa. Niillä oli omat talot (Alkula, Alapää, Koura), joissa järjestettiin esimerkiksi kokoontumisia, iltamia ja näytelmäpiirejä. Seuroilla on ollut huomattava rooli yleisinä sivistysjärjestöinä. Jo 1900-luvun alkuvuosina niillä oli omia pienjulkaisuja (*Touhu, Säde, Yritys*), kuoroja ja orkestereita (Kiuru) kirjastoja, opinto-kerhoja (puhujaseura), raittiusseura (Lietsoja) ja urheiluseuroja (Kaverit, Koitto). Ne myös aloittivat nurmolaisen kotiseututyön.¹¹⁵ Kouran nuorisoseura oli suuntautunut Peräseinäjoelle. Sen alueeseen kuuluivat myös Ylijoki, Ämmälänmaa ja Viitala.

Nuorisoseuratoiminnan hiipuminen harmittaa vanhimpia nurmolaisia, jotka ovat nähneet seurat voimiensa aikoina, tärkeinä ”huvittelu- ja opintopaikkana” [Tilaisuus 3].

Nurmassa on vetentuomia nykyään niin paljon, jotka ei esimerkiksi tiedä vanhaa Ylipään nuorisoseuraa missä päin Nurmoa se on. – – Nurmassa on niin paljon vierasta väkeä, joka ei tällasista jutuista tiedä yhtään mitään. Kyllä meidän piiri tuntuo nämä, ja nämä vanhat kantanurmolaiset, ne on kaikille tuttuja.

¹¹³ Läntinen 1994, 683–684.

¹¹⁴ Läntinen 1994, 685–688.

¹¹⁵ Läntinen 1994, 567–580.

¹¹¹ Ampuja 2005, 89.

¹¹² Luukko 1983, 172–173.

Mutta se on pieni vähemmistö, tänä päivänä.
[Tilaisuus 6]

Maamiesseurojen nykyinen toiminta keskittyy lähinnä kuivaamojen, koneiden ja laitteiden yhteishankintaan, mutta aiemmin niilläkin on ollut suurempi sivistysrooli. Maamiesseurat perustettiin samana kansalaisyhteiskunnan rakentamisen aikana kuin nuorisoseuratkin. Kouralla, Viitalankylällä ja Ämmälänmaalla oli yhteinen seura 1923–1947. Sitten se hajaantui kolmeksi seuraksi. Lylyn seuralla on karsalaistausta: se perustettiin 1945 jatkamaan Metsäpirtissä 1909 aloittaneen seuran toimintaa.¹¹⁶

Mainituiksi tulivat Ylijoen, Kouran, Lylyn, Alapään ja Keski-Nurmon maamiesseurat. Nurmo-Seuran historiapiirissä kerrottiin, että viimeksi mainittu on joskus arvioitu Suomen toimivimmaksi maamiesseuraksi. Ylijoen ja Alapään keskusteluissa mainittiin myös maa- ja kotitalousnaisten toiminta.

Kourassa oli aktiivinen työväenyhdistys. Sillä oli oma talo 1913–1959. Välillä Kourassa oli myös kilpailevia suuntauksia, ja lapualaisaikana yhdistys välillä kiellettiin. Toimintaan kuuluivat näytelmät, iltamat, opintopiirit ja urheiluseura Vauhti. Kouran ja Nurmon työväenyhdistykset yhdistyivät 1966.¹¹⁷ Sen sivistyksellinen toiminta ei ole enää yhtä merkittävä. Työväenyhdistys mainittiin kotiseutukusteluissa vain yhden kerran.

Valistusseurojen roolin ovat nykyään ottaneet Nurmon Jymy, Nurmo-Seura, Nurmon seurakunta ja kyläseurat. Vastuunkantajista vain tuntui olevan pulaa. Kun kylässä toimii monta eri yhdistystä, vetäjiäkin tarvitaan paljon.

Koura on, vois sanoa tämmönen yhdistysten luattu maa. Yhdistyksiä on vähän kaiken näköösiä. Minoon niissä suurin pirtein ollu – – Kultaisen iän kerhoon minä en oo vielä päässy, mutta alakaa sekin olla ajankohtaasta. [Tilaisuus 2]

Täällön niin monta seuraa, kyllä ne johonkin tulee. Ei kaikki samahan. Ei sitä voi yleistää, ettei ne tuu mihinkään. [Tilaisuus 2]

Seuratoiminnassa on ylä- ja alamäkiä. Hyllykalliolla aikanaan vireästi toiminut kyläseura on kokonaan nukahtanut, vaikka alueella elää tuhansia ihmisiä. Kotiseutukustelujen kokemuskin vahvistaa tämän havainnon: yrityksistä huolimatta Hyllykalliolle ei onnistuttu järjestämään asukastilaisuutta. Tästä huolimatta Hyllykallion alueelta löydettiin runsaasti kotiseudun avaintekijöitä.

Pitäjänseuran aktiivit katsoivat, että kotiseutuasiat eivät kuulu pelkästään kotiseutuyhdistyksille ja kyläseuroille. Niitä voi käsitellä melkein minkä tahansa yhdistyksen jäsenillä: vastuu omasta kotiseudusta jakautuu esimerkiksi urheiluseuroille, seurakunnalle, kansalaisopistolle ja ammattijärjestöille.

Kyllähän kyläseurat olis se paras kanava yhdistää vakiä. – – Mutta siihen tarvittais niin hyviä veturia. [Tilaisuus 7]

Huolta kannettiin siitä, että hartiat kapenevat. Jos nurmolaiset kuntaliitoksen jälkeen alkavat yhdistää myös omia järjestöjään Seinäjoen kanssa, seurauksena on Nurmon institutionaalinen oheneminen. Toisena saman ilmiön juonteena pelättiin, että uudet aktiiviset ihmiset eivät löydäkään nurmolaisia järjestöjä vaan liittyvät Seinäjoen vastaaviin yhdistyksiin. Tällaista on jo havaittu esimerkiksi hyväntekeväisyysjärjestöissä (Rotary, Leijonat).

Poliittisten liikkeiden osalta Nurmo on ollut konservatiivinen. Oikeastaan historian vaiheita on aina leimannut huomattavan varovainen suhtautuminen kaikkiin muutoksiin. Poikkeuksena näyttäytyy Koura. Pienessä kylässä olivat edustettuina kaikki poliittiset puolueet ja neljä uskonsuuntaa. Tämä monipuolisuus on edelleen nähtävissä. Vuoden 2008 kuntavaaleissa Kouran äänestysalueen äänien kerrottiin jakautuneen 101 ehdokkaalle.

URHEILU JA HARRASTUKSET

Urheiluharrastus on Nurmassa huomiota herättävän laajaa. Se on niin laajaa, että on perusteltua mainita urheilu erikseen kaikkien muiden harrastusten rinnalla. Nurmon historiankirjoituksessakin yksi kokonainen nide on päätetty omistaa liikuntahistorialle.¹¹⁸ Se on ainutlaatuinen ratkaisu pitäjänhistorioiden joukossa.

Urheilua ja harrastuksia kotiseudun henkisenä ympäristönä tarkasteltaessa kiinnitämme huomiota kolmeen asiakokonaisuuteen: urheiluseuroihin, suosituimpiin urheilulajeihin ja muihin harrastuksiin. Urheilu ja harrastusten henkisen ympäristön asioitakin on jo osin käsitelty rakennetun kulttuurin yhteydessä, liikuntapaikkoja koskevassa alaluvussa.

Nurmassa tämäkin aihepiiri alkaa joesta. Joki ja joen ranta on ollut kaikenlaisten liikuntaharrastusten perusnäyttämö. Siinä on kalastettu, uitu, soudettu, hiihdetty ja pelattu palloa.

116 Läntinen 1994, 165.

117 Läntinen 1994, 455–462.

118 Latikka 1994.

Tuosta kun Latikanmäki loppuu niin – – siitä laskettiin jäälle ja hiihrettiin jäätä pitkin koululle se kilometri – – ja sitten siellä en muista millä konstilla, mutta tehtiin kuitenkin sinne koulun kohtaan tavallansa se jääpallo[kenttä]. – – Jääpalloa pelattiin siellä pesäpallolla. [Tilaisuus 3]

Urheiluseuroista vahvimman kannatuksen saa vuonna 1925 perustettu Nurmon Jymy. Sitä edelsivät nuorisoseurojen piirissä perustetut urheiluseurat Alapään Koitto (1907) ja Nurmon Kaverit (1913).¹¹⁹

Tuo Jymy, – – se on aika merkittävä asia, jussiinsa harrastusten puutteista. Ja se on tosin iso semmonen, minkä yhdistää kotiseutuun. Se on nimenomaan Jymy. [Tilaisuus 9]

Valtakunnallisesti seura tunnetaan lähinnä pesäpallosta. Joukkue pelasi sotien jälkeen silloisessa Suomi-sarjassa, kunnes nousi mestaruussarjaan 1954.¹²⁰ Pesäpallo lähensi nurmolaisia, varsinkin alkuvaiheissa, kun pitäjän ulkopuolelta hankittuja pelaajia ei ollut. Pesäpalloilijat tunnettiin pitäjässä hyvin.

Jymy ei kuitenkaan ole Nurmon ainoa urheiluseura. Kourassa oma urheiluseura, Kouran Louhi, koetaan vielä omemmaksi kuin Jymy, jota on totuttu pitämään enemmän Nurmon Alapään seudun seurana. Myös Ylijoki on Kouran Louhen valtakuntaa, joskin Jymyn menestystä kyllä seurataan.

Tietysti pitää muistaa, että täällä on ollut vahva urheiluseura Kouran Louhi, ja melkein päihittänyt Jymyn, mutta se on tietysti hiljentynyt ja lopettanut. Meistä ei ihan tuu jymyläisiä, ainakaan mun ikäpolvesta. Toki lehdestä pitää aina seurata, miten jymyläiset pärjää. [Tilaisuus 1]

Kouran Louhea pidettiin Ylijoen ja Kouran kotiseutukeskusteluissa monipuolisena ja merkittävänä urheiluseurana. Muisteltiin sen pesäpallomenestystä, pyöräilyä ja Paavo Nurmen juoksua Kouran kentän avajaisissa.

Nurmon Jymy nähtiin nykypäivänä eritoten lasten ja nuorten liikuttajana etenkin pesäpallossa ja lentopallossa. Oli urheiluseuran nimi mikä hyvänsä, sen rooli on suuri nimenomaan lasten ja nuorten kasvattajana. Tämän totesi painokkaasti eräs kotiseutunsa avainkohteita kirjoitustehtävässään kuvannut kotiseututilaisuuden osanottaja.

Kuinka valtaisia määriä se liikuttaa nuoria ja lapsia liikuttaa tuo sama Jymy! Se on todella aivan ainutkertaista. Rohkenen sanua, se on Suomen suurin nuorison pesäpalloseura ja lentopallossa sama. [Tilaisuus 3]

Lasten kasvattaja ja nuorten erinomainen kouluttaja ja suomalaiseen yhteiskuntaan KUNNON KANSALAISIA valmistava järjestö. [Tilaisuus 3]

Jymy on lukiolaisten mukaan ensimmäinen vaihtoehto seuraa valittaessa. Sitä luonnehdittiin kotiseuraksi, mutta jos tietyssä lajissa ei joukkuetta löydy, on mentävä seinäjokisiin seuroihin harrastamaan.

Riippuu lajeista, mutta [Jymylle kuuluvat] justiin tällaiset, mitä perinteisesti täällä on pesäpallo, lentopallo, salibandykin. [Tilaisuus 9]

Kysymykseen, voivatko Seinäjoen seurat tuntua omilta, lukiolaiset vastasivat myöntävästi. Jymy on kuitenkin omimmaksi koettu kotiseudun seura. Myös niille lukiolaisille, jotka eivät itse seurassa harrasta, Jymyn menestys voi olla ”mieltä sykähdyttävä asia”. [Tilaisuus 4]

Tunnetun kaskun mukaan suurin eteläpohjalaista urheilukenttää jakava kysymys on, kumpi urheilumuoto on tärkeämpi, pesäpallo vai paini. Ainakin Nurmon kohdalla kysymys tuntuu kotiseutukeskustelujenkin perusteella aiheelliselta. Juuri nämä lajit, paini ja pesäpallo, herättivät eniten keskustelua.

Eikö se joskus ole ollut niin, että onko ne ollut olympiakisat vai mitkä, niin on ollut suurin piirtein Nurmo vastaan muu maailma se painimatsi siellä? Että niin kovettuja painijoita täältä on lähtenyt. [Tilaisuus 7]

Tällaisesta maailman haastamisesta puhuttiin Nurmassa 1930-luvun lopussa, kun Jymy oli voittanut kahdesti peräkkäin painiliiton järjestämän seurajoukkueiden mestaruuden¹²¹. Nurmon paini tulee myös helposti puheeksi ulkopaikkakuntalaisten kanssa. Nurmolaisten menestystä olympiatasolla pidetään poikkeuksellisen: kymmenen olympiamitalia, joista peräti viisi on kultaista. Merkittäväksi tapahtumaksi nurmolaisen urheilun kehittymiselle mainittiin erityisesti Kustaa Pihlajamäen Pariisissa 1924 voittama olympiakulta. Monien menestyneiden joukossa juuri Pihlajamäki on suurimmassa roolissa.

¹¹⁹ Lintala 1993, 6–7.
¹²⁰ Latikka 2003, 97–98.

¹²¹ Juhani Kujala on laatinut leikkimielisen esityksen, ketä Nurmon ja maailman joukkuseen olisi tullut ja kuinka ottelussa olisi käynyt. Ks. Kujala 2011a.

Samoin pesäpallo on muokannut nurmolaisuutta syvällisesti. Nurmolaisen kuuluu ymmärtää pesäpalloa. Pelin merkitystä valotettiin kuvaavalla kertomuksella.

Täällähän on Haalin kentällä pelattu sellanenkän peli, kun nurmoolaisnyntyiset papit ja Nurmoon naiset. [Tilaisuus 6]

Nurmo on pesäpallo- ja painipitaja. Tämä tuli entistäkin selvemmäksi, kun keskusteltiin muista lajeista. Kuvaavana esimerkkinä kotiseutukeskustelijat kertoivat, miten jalkapallojoukkue ja -kenttä Nurmossa toteutettiin.

Hannu Haapasalmi rakenti tänne jalkapallojoukkueen ja kentän – omillansa, kun ei saanut [kunnalta], kun kunta vaan harrasti pesäpalloa ja oli pesäpallomiehiä, niin jalkapalloilijoiden piti kaikki tehdä itse. Ei tullu avustuksia tai mitään, jalkapallomaalit ne saivat kunnalta lahjoituksena. [Tilaisuus 9]

Menestyslajien rinnalla elää pienempiä lajeja ja kuntoliikuntaa harrastetaan vireästi. Kylissä on omat liikuntapaikkansa, joiden merkitystä kunto liikunnassa ei pidä unohtaa. Esimerkiksi Koliinisessa kyläseura järjestää lasten urheilukilpailuja. Koliinin kentällä pelataan myös lentopalloa, ja talvella siinä on luistintrata.

Hiihtokisoja on nyt taas. Nyt on ollut kolmena vuotena hiihtokisat. – Että siinä on kyllä toimintaa hyvin – lentopalloilijat varmaan ahkerimpia on. [Tilaisuus 9]

Kiikussa kyläläisten erityiseksi harrastukseksi mainittiin hevoset. Muu urheilu ei niinkään. Jymykään ei ole kyläläisten omien sanojen mukaan saanut oikein sijaa. Kiikkulaiset mielsivät omikseen useammin Seinäjoen urheiluseurat. Painiharrastustakaan ei Kiikussa ole eikä painikämppääkään. Muisteluponnistelujen jälkeen keksittiin yksi, joka on harrastanut tätä Nurmossa niin perinteikästä lajia.

Nurmonjokilaakson kotiseutukeskusteluissa kaikki muut harrastukset jäivät urheilun rinnalla varsin vaatimattomaan rooliin. Harrastuksista puhuttiin yleisesti neljässä keskustelutilaisuudessa. Niissä huomio ohjautui kyläseurojen ja seurakunnan toimintaan sekä toimitiloihin. Lasten harrastuksista Alapäässä heitettiin ensimmäisenä ilmoille kannettava tietokone: ”Sillä voi huurella kaverille”.¹²² Tietokone monine mahdollisuuksineen nähtiin kilpailijana lasten harrastuksille. Jos ollaan kotona, huomion vie tietokone; jos lähdetään harrastuksiin, lapsia kuljetetaan ”ympäri Nurmon kouluja” sekä Seinäjoelle.

Päivisin kaikki on töissä ja sitten iltaisin kuskataan tenavia harrastuksiin. [Tilaisuus 7]

Verrattain hyvin omaa huomiota saivat luontoon liittyvät harrastukset: koira- ja hevosharrastus, metsästys ja kalastus sekä pari kertaa erikseen harrastuksena mainittu metsänhoito. Näitä käsiteltiin osin jo luvussa 3 luonnonympäristön kohdalla.

Nurmonjokea voisi kehittää esim. kalastusmahdollisuuksia lisäämällä ja kalaistutuksin. [Tilaisuus 7]

Metsästys ja kalastus nähtiin tulevaisuuden mahdollisuuksina, jotka voivat houkuttaa alueelle uusia asukkaita ja matkailijoita. Maalaismainen kylä on luonteva ympäristö eläinharrastuksiin. Tämä tunnustetaan kotiseudun vahvuudeksi Kourassa ja Kiikussa, vaikka kumpaakaan ei perinteisenä maalaiskylänä pidetäkään. Koiraharrastajille kaivataan myös omia, heille erikseen suunniteltuja harrastuspaikkoja esimerkiksi Koliinissa.

Täällä on niitä tiloja niin tosi vähän, vain hevosetiloja, yksi porkkanatila ja tää porukka käy muualla töissä. [Tilaisuus 5]

Useen on sellaaasia muuttajia, joilla on koiria esimerkiksi. Joillakin on hevosia. Niille se tämä maaseutu on paras paikka asua. Kissanhan voi pitää kaupungissakin. [Tilaisuus 2]

Taiteen harrastukselle osoitettiin vain vähän kiinnostusta. Ainoat maininnat kymmenessä keskustelussa olivat Nurmo-Seurassa mainittu kuorolaulu ja Alapäässä keskusteluun nousut lasten taidekoulu, jotka mainittiin yhden kerran ilman syvempää pohdintaa sekä Kouran tilaisuudessa laajemmin käsitellyt valokuvapiiri ja kultaisen iän kerhon näytelmätoiminta. Kaikkiaan keskusteluissa viitattiin eri taidemuotoihin harrastuksina vain neljä kertaa. Se on merkillisen vähän, kun osallistujia tilaisuuksissa kuitenkin oli kaikkiaan 128. Kun keskusteluihin osallistuneiden asukkaiden näyte on näin suuri, tulos on tuskin sattumaa.

Taiteilla ja taideteoksilla näyttää olevan nurmolaisten kotiseudussa varsin pieni osa. Kuoroa, orkesteria tai teatteria ei koeta keskeiseksi. Kotiseutua kuvatessaan nurmolaiset eivät tyypillisesti

ajattelle lauluja, sävelmiä tai muitakaan esittäviä teoksia. Virikkeenä näytetty Vihtori Ylisen maalaus oli ainoa kotiseutuun keskusteluissa liitetty kuvateos. Nurmolaisten harrastukset painottuvat voimakkaasti ruumiinkulttuuriin: urheilun ohella he suosivat luonnossa liikkumista ja tekemistä¹²³. Tähän kuvaan sopii hyvin myös kyläseurojen ja muun yhdistystoiminnan suosima kökkäperinne.

RUOKAKULTTUURI

Kotiseutukokemukseen kuuluvat myös maut. Opimme syömään juuri niitä ruokia, joita meillä päin on tapana syödä, ja syömme niitä juuri omalle kotiseudulle tyypillisellä tavalla. Etelä-Pohjanmaa on ruokamaakunta. Siksi ruokakeskustelukin liittyi sujuvasti osaksi pellolta pöytään yltävää ruokaketjua. Keskusteltiin ruuan tuottamisesta, tuotantolaitosten sijoittamisesta ja ruuan alkuperästä.

Me jokahinen täällä varmasti tierämme, että ruoka tuloo pelloolta! [Tilaisuus 3]

Varsinaista perinneruokakeskustelua viritettiin kotiseutukeskusteluissa pannukakua esittävällä kuvalla. Tätä Nurmon perinneruokaa kutsutaan kropsuksi, ja se tunnistettiin hyvin tilaisuuksissa.

Samoja perinneruokia on hieman varioiden valmistettu laajemminkin alueella. Jaakko Kolmosen toimittamassa pitäjänruokien keittokirjassa Nurmon perinneruuan nimeksi ilmoitetaan maitokropsu, mutta sen rinnalla esitellään myös riivinkropsu Vähästäkyröstä ja perunakropsu Kurikasta¹²⁴. Kotiseutukeskustelijatkin tunsivat monia versioita: perunakropsun lisäksi myös verkropsun.

Kropsulla on monia piirteitä, joita kotiseutuun oleellisesti liitettävällä ruualla kuuluukin olla. Se liittyy Nurmoon niin syvästi, että alueella yleisesti tunnettu sananlaskukin yhdistää asiat toisiinsa.

Nurmoosta kotoosin ja ropsua evähänä. [Tilaisuudet 6 ja 8]

Sanonta kerrottiin keskusteluissa parikin kertaa. Kropsu on Nurmassa elävää ruokakulttuuria, se ei ole jäänyt Nurmo-päivän juhlaruuksi. Lukiossa kropsu tunnettiin nimellä ”*pannari*”. Tosin kukaan ei ollut ajatellut, että siinä olisi jotain erityisesti kotiseutuun liittyvää.

Niitä tulee joskus kotona tehtyä, mutta en mä sitä välttämättä kotiseutuun liittäisi. [Tilaisuus 4]

Muualle muuttaneet ovat vieneet mukanaan kotiseutunsa pannukakun valmistustavat ja tekevät sitä edelleen. Monessa nurmolaiskodissa pannukakua on tavattu tehdä viikoittain, tosin nykyään ei aivan niin säännöllisesti kropsua paisteta.

Nytkin taisi tulla kropsua mukaan. [Tilaisuus 8]

Meillä ainakin ennen lauantaina aina leivottiin, aina. – – Kyllä, mä olen tehnyt tänään viimeksi ropsua. [Tilaisuus 9]

Meillä tenavat sanoo, että muori tekee maailman parasta pannukakua, että äiti tekee sitten maailman parhaita lätyjä. [Tilaisuus 9]

Pannukakut ovat olleet äitien ja mummojen tekemää kotiruokaa. Ruuanlaitto on Nurmassa kuulunut naisten töihin, ja se näkyi edelleen Nurmo-Seuran historiapiirin kotiseututilaisuudessa. Siirryttäessä ruoka-aiheeseen teemaan keskustelu haluttiin kokonaan siirtää naisten vastuulle: ”*Nyt naisväki!*”¹²⁵

Kropsu sai kannatusta kotiseudun ruuaksi koko Nurmonjokilaaksossa. Muista perinneruuksista useimmin mainittiin hautajaisten, häiden ja kinkerien juhlaherkuina tarjotut salla, kaljavelli ja klimppivelli¹²⁶. Muiksi perinneruuksi mainittiin piimävelli ja höystöperunat, mutta niiden todettiin olevan perinneruokia myös muualla Etelä-Pohjanmaalla.

Sitä vanhan ajan sallaa ei saa enää mistään. – – Siinä oli silliä ja lihaa mukana. Nyt on pelekkää kasvista. Se ei oo mitään tämä. [Tilaisuus 3]

Sehän olis se klimppivelli, joka nimettiin Nurmon pitäjänruuksi. [Tilaisuus 3]

Vuonna 1977 tehdyn perinteenkeräyksen mukaan kinkarit olivat koko Etelä-Pohjanmaalla ruokapidot 1800-luvulla. Myöhemmin tarjottiin vieraille vain kahvit ja papeille ruoka. Nurmassa kinkervieraiden tukevampi kestitys jatkui pitkälle 1900-lukua. Laskiainen oli kropsujuhla. Saman perinteenkeräyksen mukaan nurmolaisissa häissä vuonna 1928 tarjolla oli *kahvia ja nisukranssia*;

¹²⁵ Tilaisuus 6.

¹²⁶ Suomen pitäjäruoat ilmoittaa klimppisopan Teuvan (s. 153–154) ja kaljavellin Laihian perinneruuksi (s. 150).

¹²³ Urheilun merkitys nurmolaisten kotiseutukuvassa nousi esiin myös Anu Mattilan kyselytutkimuksessa, jonka mukaan useimmille vastaajille nimenomaan urheilu, urheiluseurat ja urheilijat olivat parhaiten Nurmoa edustavia asioita. Ks. Mattila 2011, 69–80.

¹²⁴ Suomen pitäjäruoat 1986, 150–154.

*sallaa ja alatoopia; liotetuttua kalaa, perunoita ja maitokastiketta, makiata perunalaatikkoa ja uunissa paistettua sianlihaa; rasvaklimppivelliä sekä riisipuuroa ja sekahedelmäsoppaa.*¹²⁷

Ruoka voidaan mieltää kotoisaksi esimerkiksi sillä perusteella, että se on aitoa, oikeista aineksista, oikeilla menetelmillä tai oikeiden henkilöiden tekemää, esimerkiksi ”*mummon tekemää ruokaa*”¹²⁸, kuten lukiolaiset mainitsivat. Samasta ilmiöstä on kyse, kun kesänurmolainen kertoo syövänsä kaljavelliä vain Nurmossa käydessään. Silloin siihen tarvitaan ehdottomasti Perämäen kotijuustoa. Juuri tällaisena kaljavelli kuuluu hänen kotiseutukokemuksensa. Kokemus on äärimmäisen aito: tätä ruokalajia ei ole tässä muodossa olemassa missään muualla.

Tottumuksen merkitys on aitoudessa suuri; ruoka on aitoa ja hyvää, jos se on totuttu syömään juuri näin. Esimerkiksi klimppivelli jakoi keskustelijoiden kannatusta: jonkun mielestä se oli ”*aiivan kauheata*”, mutta ikänsä juhlaruokana syöneelle suurinta herkkua.

Kun vanhainkodilla on [klimppisoppaa, kaljavelliä tai piimävelliä] ruokana, niin kyllä mummat ja vaarit on ilosia. [Tilaisuus 9]

Karjalaiset toivat oman lisänsä myös nurmolaiseen ruokaperinteeseen. Esimerkkeinä mainittiin karjalanpiirakat, happamat, pehmeä leipä, sienestäminen sekä kalan ja hunajan käyttö¹²⁹.

Kovan ja pehmeän leivän raja oli jo keskiajalla asettunut Kymijoki–Päijänne-linjalle. Pohjanmaalla leivottiin leipää harvoin mutta paljon. Reikäleivät ripustettiin vartaaseen ja nostettiin tuvan orsille kuivumaan. Karjalaiset leipoivat usein ja pienempiä määriä: pehmeää leipää ja monenlaisia piirakoita. Niistä tuumittiin Nurmossa aluksi lyhyesti, että ”*leipä leipänä ja puuro puurona*”¹³⁰. Olisiko kuitenkin siirtolaiskulttuurin vaikutusta, että eteläpohjalaisleipomotkin ovat omaksuneet karjalanpiirakan tuotevalikoimiinsa?

Historiapiiriläiset kertoivat, että nurmolaiset oppivat syömään sieniä vasta sotien jälkeen. Se oli aluksi hätäravintoa. Alapään tähän perinteen toivat karjalaiset.

Ne poimi niitä sieniä, ja voi sanoa, että suorastaan ainakin siellä päässä pitäjää opettivat nämä sieniruokien teot, kastikkeet ja sellaiset, kun ne näyttivät, että herrajee! Ne on tosiaan ruokaa eikä mitään madonlakkia! [Tilaisuus 3]

Tänä päivänä sienestäminen kuuluu nurmolaisten arkeen. Metsästä haetaan myös marjoja. Marjastaminen kuuluu keskustelijoiden mielestä kotiseudun tapoihin. Sen merkitys korostuu usein omien lasten myötä. Kyse ei ole nykyisin muodikkaaksi tulleesta kotoilusta, vaan ennemmin aikuistumisesta ja perheen tarpeista. Marjastus ja kasvitarha ovat lapsiperheelle myös säästämisen paikkoja.

Kun on lapsen hankkinut, niin haluais ehkä siirtää sitä perintöä. [Tilaisuus 10]

Ei ole aikaisemmin kiinnostanut. – – Se tulee ihan siitä, että pitäis yrittää lasta opettaa syömään normaalia kotiruokaa ja siihen kuuluu marjat. [Tilaisuus 10]

Ruokaan liittyvä kotiseutuelämys voi olla myös uusi ja yllättävä. Nuoret kertoivat tästä vaikuttavan esimerkin, joka tuotiin esiin peräti kolmessa eri kotiseutukeskustelussa. Heitä yhdisti ruokaan liittyvä oman kokemuspäiirin loukkaus: kuntaliitoksen jälkeen koulun ruokajärjestys uhkasi vaihtua. Suurimman yllätyksen aiheutti jauheliihakastike pinaattihukaisten lisukkeena.

Sellanen meillä Nurmos on – – kun Seinäjokeen liityttiin, niin Nurmos on aina syöty pinaattilättyjen kanssa niin raparperihilloa [oik. karviaishilloa] ja sitte Seinäjoella on jauhelihakastiketta, niin ei sitä voi hyväksyä! [Tilaisuus 3]

Se on kyllä oikeesti, ettei varmaan moni nurmolainen syö pinaattilättyjä jauhelihakastikkeen kanssa. [Tilaisuus 4]

Perinteisen makuyhdistelmän rikkomista vastustettiin ja lukiolaiset saivat pitää karviaishillonsa pinaattilättyjen päällä vaihtoehtona jauhelihakastikkeelle, kuntaliitoksesta huolimatta. Kokemus on varmasti vahvistanut nurmolaisopiskelijoiden yhteenkuuluvuutta ja kotiseututunnetta.

Kouluruuista nostettiin esille myös rokka, jota muisteltiin hyvällä, sekä yksi nurmolaisen keittiön erikoisuuksista: veriruuat. Kouluruokiin on kuulunut veriohukaiset. Ennen veriruokia oli enemmänkin verilättyjä, veripalttua tai verikropsua.

80-luvun alussa niitä syötiin puolukkahillon kanssa, mutta ne on vissiin häipyny 90-luvulla. [Tilaisuus 3]

127 Heikkilä 1980, 94, 98.

128 Tilaisuus 4.

129 Tilaisuus 3.

130 Ampuja 2005, 72–74.

Kuva 12. Pinaattilätyt ja karviaishillo. Kuva Sakari Hatakka.

Kouluruuat olisivat kiinnostava erillistutkimuksen aihe myös kotiseutututkimuksen näkökulmasta. Eri kunnissa ja kouluissa on tehty ravintoympyrän puitteissa erilaisia ratkaisuja. Niissä kotitalousopettajilla on ollut keskeinen rooli, mutta niissä näkyvät jossain määrin myös paikalliset mieltymykset. Veriruuat ja pinaattiruuat näyttäisivät sopivan suorastaan tyypittelyn pohjaksi. Terveellisen ja tasapainoisen kouluruuan ohjeistus (mm. ravintoympyrä) ja kuntien antamat määrärahat ovat ohjanneet kouluruuan koostumusta. Pinaatti on yksi niistä raaka-aineista, jotka sisällytettiin ruokajärjestykseen lähes kaikkialla. Pinaattiohukainen ei ollut suomalaisessa ruokapöydässä kovin tuttu. Kenties juuri siksi sille on eri alueilla valittu kovin erilaisia kyytipoikia: Puolukkahillo on todennäköisesti suosituin pinaattiohkaisen lisuke. Ähtärissä se sai rinnalleen myös pari viipaletta maksamakkaraa. Alavutelaiset syövät pinaattilätytensä makean omenahillon kanssa, seinäjokiset jauhelihakastikkeen ja nurmolaiset karviaishillon kanssa. Koulu on levittänyt näitä mieltymyksiä erittäin tehokkaasti. Samat yhdistelmät ovat siirtyneet kotien ruokapöytiin ja välittyvät seuraaville sukupolville.

Uutta kotiseudun ruokaperintöä ovat myös makkarat. Makkaroista ja niiden paistamisesta

mökillä tai makkaranpaistopaikoilla kuten Lehtisalon laavulla puhuttiin muutamassa tilaisuudessa (ks. kuva 11.). Atrian tuotteissa kotiseudun maku tiivistyy keskustelijoiden mukaan juuri perinteiseen käristemakkaraan. Kun Itikan käristettä – siis nykyistä Atrian käristettä – on opittu syömään lapsesta asti, sitä on aikuisenakin melkein pakko saada. Ja monille se on edelleen nimenomaan Itikan käriste – ei Atrian. Varsinkin Etelä-Suomessa Atrian käristeitä on edelleen vaikea löytää. Moni on turhaan etsinyt niitä kauppansa lihatskiltä.

Itikan käriste – on aina ollut semmonen, mistä mää olen pitänyt kynsin hampain kiinni. Sitten kun on tuolla Keski-Suomessakin kuljettu, niin siellä ei oo sitä ollu. Niin se on ollut kauhee puutos! Kun on mökillekin lähretty, niin on pitänyt ottaa käristettä mukaan monta pakettia, että pärjää.... – Kyllä se tänä päivänä näyttelöä meillä ainakin perheessä suurta osaa. Nyt jo viihsenkisenä perheenä tuhostetaan se yks käristepaketti samalta istumalta. Se on kyllä vahava juttu. Jos käriste häviäis maan päältä, niin mä en varmaan tiedä, mitä mä tekisin. [Tilaisuus 10]

PERINTEET JA TAPAHTUMAT

Pääsiäiskokko – tai valakia, kuten Nurmossa halutaan korostaa – on Nurmonejokilaakson alueella kotiseutuun keskeisesti kuuluva vuotuistapahtuma. Pääsiäiskokolla useimmat ovat käyneet pienestä pitäen. Se tarjoaa tilaisuuden kerääntyä yhteen ensin rakentamaan ja lopuksi polttamaan kokko. Se on toiminnallinen tapahtuma, johon kuuluu arkinen kökkä ja karnevaalimaisempi illanvietto.

Juhannuskokkokaan ei ole Nurmossa täysin tuntematon, mutta tuiki harvinainen. Pääsiäisenä valkea on koko kylän yhteinen asia, toisin kuin juhannuksena, jolloin – jos kokkoa ylipäänsä edes on – saatetaan perheen kesken polttaa risuja.

Pääsiäisvalkia voittaa sen suurin piirtein 60–1. [Tilaisuus 3]

Kauhavan kentällä taitaa olla ainoa juhannuskokko... eikä sitäkään montaa vuotta enää. [Tilaisuus 5]

polttaa vain joitakin risuja perheen kesken. Pääsiäiskokko on kylällä, ja ne on suurempia, ja siellä käy koko kylän väki. [Tilaisuus 4]

Olenainen osa pääsiäisvalkean perinteestä on yhteinen kokoontuminen pääsiäisen viettoon. Kokko on kokoava yhteisöllinen perinne. Tämä pääsiäisvalkean karnevaalipuoli on vain vahvistunut. Esimerkkinä Nurmoo-Seuran historiapiirin tilaisuudessa muisteltiin Hyllykallion kokontekotalkoita, joihin lehden kuulutuksesta huolimatta saapui 3 000 asukkaan kylässä vain ”kaksi eläkeukkoa”¹³¹. Vaikka kökkä ei väkeä kerännyt, illalla vilskettä riitti.

Ilmeisesti kylien yhteiset pääsiäisvalakiatkin ovat vähenemään päin. Yleisiä pääsiäiskokkoja oli keskustelijoiden mielestä ennen kymmenittäin, mutta nyt niitä eivät enää kaikki kyläseuratkaan polta. Ainakin Kiikussa ja Koliinissa on luovuttu kyläseurojen kokoista. Sen sijaan Lyllyssä on jo 27 vuotta joka vuosi ollut oma kokko.

Koliinissa yhteiseen pääsiäiskokkoon ”tyhjättiin aina niitä kylän sotkujä”. Perinne päättyi ainakin toistaiseksi, kun tuuli kuljetti liikaa savua läheisiin taloihin.

Tuli sitten palokunta ja poliisikin, ja se loppu siihen sitten. Se oli viimeinen kokon teko. Ei saa enää lupia. [Tilaisuus 9]

Kokoh ohella muusta maasta poikkeaviin pääsiäisperinteisiin kuuluu trullittaminen, joka tapahtuu Etelä-Pohjanmaalla pääsiäislauantaina. Nykyisessä muodossaan trullitukseen on sekoittunut kaksi erilaista pääsiäisperinnettä. Länsisuomalainen trullitus oli alun perin kiusantekoa naapureille, kun trullit eli pääsiäisnoidat kulkivat tekemässä koiruuksiaan pääsiäislauantaina. Itäsuomalainen virpominen taas on alkujaan ortodoksinen palmusunnuntain perinne, jossa virpomalla siunattiin lähimmäisiä. Perinteiden sekoittuminen ei miellyttänyt kaikkia: virpova noita on ristiriitainen ilmestys.

Joo siinä on tullu tällänen sekasotku tästä asiasta, että siellä Kannaksella oli palmusunnuntaina se virpominen. Se oli aivan toista tyyliä. Eikä sinä oo tätä noitakuviota ollenkaan. Että tällänen sotku tullut, että ainakin mitä meidän oven takana on ollu, niin ne on ruvennu virpomaan. [Tilaisuus 6]

Useimmat nykyurmolaista eivät kuitenkaan näe trullien virpomisessa mitään outoa. Enemmän on häirinyt, jos trullit ovat vain virpomatta pyytäneet palkkaa.

Pääsiäisvalkeiden lisäksi monilla seuroilla on omia perinteisiä tapahtumia. Esimerkiksi Kourassa valakia on kylän yhteinen perinne, joka kerää paikalle myös entisiä kouralaisia. Toinen iso tapahtuma on syysmarkkinat. Niihin tulee osallistujia kauempaakin. Lisäksi kylässä järjestetään monia urheiluseuran järjestämiä tilaisuuksia, kellonsiirtotanssit sekä itse toteutettu taiteiden yö-tyyppinen tapahtuma. Kylän monet tapahtumat tehdään ”kökkähommina”, ja talkootyön varassa on koko kylän elinvoima.

Nämä niin sanotut peruskouralaiset: kyllä ne aina johonkin ottaa osaa, pääsiäisvalakialla käyvät. [Tilaisuus 2]

Pikkujouluvaellus on Alapään alueen suurin ponnistus. Vaellus alkoi kyläseuran toiminnan virkistymisen aikoihin, kun kylätalo oli uusi. Tapahtuma järjestetään Haalissa ensimmäisen adventin jälkeisenä maanantaina, ja se kerää vuosittain paikalle väkeä satamäärin. Aluksi pikkujouluvaellus oli pienimuotoinen tapahtuma, jossa lapset saivat kulkea pimeässä taskulamppujen kanssa. Nykyään vaellus on vajaan kilometrin pituinen reitti, jonka varrella on erilaisia rasteja. Pikkujouluvaellus onkin nykyään kylän päätapahtuma ja syrjäyttänyt pääsiäiskokkon polttamisen.

Siellä on pisteitä parikymmentä ainakin. On erilaisia tonttuja, kaiken maailman kotatonttuja, mäkitonttuja, hoitotonttu ja tallitontut ja navettatontut ja kaiken maailman nuotiotontut. Mitä meillä siellä kaikkea onkaan, ja muskarit ja siten tuloo posti ja sitten tuloo pukin muori ja pukki. Ja sitten tullaan tuosta sellaisesta tähtiportista. Meillä on monta sataa heijastinta siellä puskipissa. Kun ne pimiässä valottelee siellä, ne on niinkun tähtiä. Ja kun ne tuloo tuohon kuusen alle, siinä on seimi ja Joosef ja Maria. Sitten tulee tuohon saliin – – siellä keittiötontut tarjoiloo kaikille joulupuuroa. – – Ja oikeita elukoota on. [Tilaisuus 7]

Oli meillä pääsiäsvakiaakin, mutta nykyään kelit niin litkuusia ja sohjoosia, ettei tänne voi tulla autolla eikä oo paikkaa, mihin tehdä kokkoa. [Tilaisuus 7]

Pikkujouluvaellusta on järjestetty yli kymmenen vuotta. Se kerää paikalle noin 700–800 ihmistä, ja kävijöitä myös kylän ulkopuolelta. Pisimmillään tulijoiden autojono on yltänyt Nurmon kirkolle saakka.

Potkukelkkailu on kaikissa keskusteluissa huomiota saanut kotiseudun ilmiö. Kun maailman suurin potkukelkkatehdas on Kourassa, kelkkailusta on kaikissa muodoissaan tullut osa nurmolaista kulttuuria. Potkukelkka on niin tavallinen, että kelkkailun ja kotiseudun yhteys kunnolla paljastuu vasta ajan myötä tai kun asuu jossakin muualla.

Meni varmaan aika kauan, ennen kun edes hoksasin, että ne [kelkat] tehdään täällä. [Tilaisuus 10]

Meille tuttu potkukelkka kehitettiin todennäköisesti Ruotsissa 1800-luvun alkupuolella. Vahvinta potkukelkka-alueita oli maan pohjoisosassa, Norlanti. Etelä-Pohjanmaaltakin on varmoja mainintoja potkukelkasta jo 1800-luvun jälkipuolelta, esimerkiksi Teuvalta 1860. Jo 1930-luvun kokonaistuotanto oli E.S. Lahtisen kelkkatehtaalla noin 4 000. Huippukautta elettiin öljykriisien varjostamalla 1970-luvulla. Silloin Suomessa oli vielä viisi potkukelkan valmistajaa, jotka tekivät kymmenessä vuodessa 249 000 kelkkaa. Vain E.S. Lahtinen ja sen tuotemerkki ESLA on yksin jäänyt jäljelle. Kelkkatehtaan tuotanto on jo kymmenen vuotta sitten ylittänyt miljoonan kelkan rajan.¹³²

Eipä ihme, että Kourassa kotiseudun perinteesiin liittyvistä kuvista potkukelkkailija valittiin

välittömästi tärkeimmäksi. Kelkat näkyvät kylässä: kylän radanvarrtta hallitsee jättiläiskokoinen, maailman suurin potkukelkka ja liikuntahallin tupakeittion kaapin päälläkin oli kaksi pienoispotkukelkkaa. Kysymys ”onko teillä kaikilla potkukelkka”, nauratti keskustelijoita. Kourassa oli aiemmin mahdollista sekin, että pääsi kouluaikoina itse tekemään potkukelkan Lahtisen tehtaalla pidetyillä metallityön tunneilla.

Niitä on ainaki kymmenen jokahittella. [Tilaisuus 2]

On, joka taloos. – Kolome vai nelijä. – On yksi nelipyöräänkin. – On potkupyörätkin ja mulla potkulautakin. [Tilaisuus 7]

Kelkka pitää olla, vaikka tiet ovatkin pääasiassa hiekoitettuja. Siitäkin keskusteltiin kolmessa tilaisuudessa: toinen puoli kulkuväylästä pitäisi jättää hiekoittamatta. Lahtisen tehtaan innovatiiviset potkukelkkojen sovellukset myös tunnetaan hyvin ja osataan luetella: potkukelkan irtopyörät, potkupyörä, lyhennetty city-potkuri, hankijalakset ja rollaattori.¹³³

Potkukelkkoihin liittyi paljon muistoja lapsuudesta. Lapsuudenmuistoihin kuului vanhemmalla sukupolvella lakanapurjeiden kanssa tehty hankikelkkailu. Kerrottiin myös isältä jääneestä perintökelkasta, joka on juuri hiekkapuhallettu ja maalattu. Samalla kelkalla potkuttelee nykyisin oma lapsi.

Vähemmän enää potkutellaan, mutta kyllä se oli kakarana sellanen kulkuvälines talavella maantiellä. [Tilaisuus 3]

Ne on hyviä kelkkoja, Ne kestää, jos ne vaan on hyvin pidetty. Ei niissä oo mitään vikaa. [Tilaisuus 10]

Nuorten potkukelkkailumuistoihin liittyi teiden hiekoittaminen. Toisaalta kelkalla ei edes tarvitse kulkea hankikantaman aikaan tietä pitkin, mikä tuotiin esille myös turvallisuustekijänä.

Mä muistan ala-asteajoilta sen, että lähti potkukelkalla linkkapysäkillä, kun oli sellanen vajaan kilsan matka, mistä linja-auto otti kyytiin. Aamulla ilosesti potkutteli potkukelkalla, sitten kun tuli koulusta, niin joku oli vetänyt hiekat tielle. Sitten olikin kotimatka vähä tiukempi. [Tilaisuus 3]

132 Potkukelkka 2000, 8, 12, 32.

133 Tilaisuudet 6 ja 7.

Tuo kelekka on aika kätevä kevättalvella, kun on hanki, niin ei tarvi mennä sinne tielle, kun menee naapuriin. On turvallista tenavien mennä. [Tilaisuus 7]

KIELI JA MURRE

Kaukana kotoa ihmiset puhuvat kummasti. Kaikkia sanoja ei ymmärrä. Ja toisin päin: itselle tutut sanat voivat olla kuulijoille täyttä hepreaa. Jossain tulee raja, jonka jälkeen ymmärrys kokonaan loppuu. Tutut sanat ja ilmaukset, kotoisa puhenuotti ja tutuntuntuinen sanojen käsittely ovat kotiseutututunteen muodostumisen keskeisimpiä tekijöitä. Murteella on suuri yhdistävä merkitys.

Murre on sellainen, että se jyrää. Ei tartte montaa sanaa vaihtaa tuolla maailmalla, vaikka ulkomailla, tai laivalla. [Tilaisuus 10]

Oma lapsuudessa opittu ensimmäinen kieli, oma murre, kyllä se luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja antaa taustaa itselle. [Tilaisuus 6]

Varmaan tuntuis oudolta, jos täällä puhuttas savoo tai jos ite vaikka joutuis johonkin Savoona. Se heti se ihmisten puhetapa ja muut ei tuntuisi kotosalta. [Tilaisuus 1]

Monille keskustelijoille tunne omista eteläpohjalaisista juurista yhdistyy voimakkaasti eteläpohjalaiseen murteeseen tai sen johonkin osaan. Vaikka Lapuan vaikutus kantatalojen syntyyn oli pieni, nurmolainen puheenparsa on hyvin läheistä sukua lapualaisten murteelle.¹³⁴

Se laajempi kotiseutukäsite, niin ainakin mulle on tämä murrealue, mikä on tämän Härmän–Lapuan tämän seudun murrealue, niin kyllä siinä hyvin vahvasti juuret on. [Tilaisuus 8]

Vaikka oma murre mainittiin kahdeksassa, siis lähes jokaisessa, keskustelussa kotiseudun tärkeäksi tekijäksi, murteesta kuitenkin puhuttiin verrattain lyhyesti. Vain Ylijoella, kesäasukastilaisuudessa ja Hyllykallion perhekahvilassa käytiin pitempi keskustelu.

Muita kieleen liittyviä asioita käsiteltiin enemmän. Usein päällimmäisenä olivat ajankohtaisuutensa vuoksi nimistön muuttumista koskevat esimerkit. Muutaman vuoden takainen kuntaliitos on muuttanut Nurmon alueella koko joukon teiden nimiä, ja asukkaat epäilivät, että muutokset koskevat seuraavaksi seurojen ja järjestöjen ni-

miä. Käsittelemme tätä nimimaiseman muutosta myöhemmin luvussa 8.

Eteläpohjalaisessa murteessa on alueittaista vaihtelua. Tarkkakorvainen kuuntelija huomaa eroja myös Nurmonjoen varrella pitkään eläneiden ihmisten puheessa. Ylijoen murre eroaa joiltain osin muun Nurmon puheenparresta, mutta erot huomatakseen täytyy olla joko seudun syntyperäinen asukas tai muusta syystä eteläpohjalaisen murteen asiantuntija. Peräseinäjoen vaikutus tuntuu Ylijoella, ja siitä oltiin tietoisia.

Onhan meillä tietysti tuo Peräseinäjoki lähellä, että meidän murteessa ei ole sellaisia nurmolaisia sanoja. Täällä on 'kylmä ilma' ja kirkolla sanotaan 'kylmä ilma'. [Tilaisuus 1]

Minä taas oon Peräseinäjoelta, niin murre on [täällä Ylijoella] aikalailla samaa. Joitakin oli uusia sanoja mulle... Ankkastukkaa en tienny. En ollu ikinä ennen kuullu. [Tilaisuus 1]

Samalla tavalla vaihtelua on myös Lapuan ja Alavuden suuntaan ja jo naapurikylä Kouraan mentäessä. Mutta muutokset ovat niin hienovaraisia, että ”kun kouralaiset ja ylijokiset liikkuu kylhillä, niin ei niiden puheenparresta erota, kumpiko on kumpi”¹³⁵.

Muualla Suomessa liikkeessa nurmolaisten puhe tunnustetaan helposti eteläpohjalaiseksi. Yksi keskustelija kertoi kokemuksensa Turun torilta. Normaali kahvikeskustelu oli paljastanut seurueen eteläpohjalaisiksi, ja heiltä tultiin kysymään: ”Onko teillä puukootkin joukoos?”¹³⁶

Murteessa on aina omia, hauskoja tapoja ilmaista asioita. Esimerkkinä kerrottiin nurmolainen ilmaus ”Se on Louoon touhua”¹³⁷. Se tarkoittaa, että asia on vähän tavallista suurempi. Loukon kartano oli aikanaan Nurmon suurin talo.

Murteen merkityksen huomaa parhaiten vähän kauempaa, silloin kun on seurassa, jossa muut puhuvat eri tavalla. Moni on kaivannut muresanakirjaa, kun itselle tutun sanan vivahteita olisi pitänyt kuvata yleiskielellä.

Eihän ne tienny siellä [opiskelupaikkakunnalla] jopparia ja lesta, ja mitä näitä nyt oli. [Tilaisuus 10]

Kauempana kotoa ja omien seurasta moni muuttaa huomaamattaan tai tarkoituksellakin omaa puhetapaansa, jotta ei erottuisi muista. Mutta omien joukkoon palatessa murrekin helposti palaa.

¹³⁵ Tilaisuus 1.

¹³⁶ Tilaisuus 1.

¹³⁷ Tilaisuus 6.

¹³⁴ Luukko 1983, 28.

Tämä eteläpohjalaisuus on semmoinen – se on se laajempi viitekehys, joka aina kulkee mukana. Puheesta lähtien, että vaikka kuinka yrittää, niin aina se jostain pulpahtaa esiin. [Tilaisuus 8]

Mä kauan puhuin eri tavalla, mutta aina, kun tultiin lähelle Lapuaa tai muuta, niin rupes palaamaan nurmolaiset murrasanat mieleen, ja se on äkkiä palautunu. [Tilaisuus 3]

Murrekin muuttuu. Vanhat sanonnat jäävät pois käytöstä, sanasto kuluu ja kehittyä. Tiedotusvälineet ja koulutus yhtenäistävät puhetta. Sotien jälkeen nurmolaiseen kielimaisemaan olennaisesti kuulunut karjalan murre on jo käytännöllisesti katsoen poistunut. Se tulee esille enää vain kahden karjalaisen tapaamisessa. Pitkän muistelun jälkeen keksitään yksi puheeseen liittyvä ero: karjalaistaustaisissa perheissä tehdään yhä vasta, muut nurmolaiset käyttävät vihtaa.

Konkretia näkyy enää karjalanpiirakoissa. [Tilaisuus 3]

Myös leveä pohjalaisuus hioutuu. Vaikka isoäideistä ja mummoloista puhuttiin kahdeksassa eri yhteydessä ja käytettyjä puheenvuoroja oli varmasti kaksin verroin, vain kahdella puhujalla kuului olevan perinteiseen eteläpohjalaiseen tapaan mumma. Muut kutsuivat isoäitiään mummoksi, mummiksi tai mummuksi. Kukaan kotiseutukusteluihin osallistuneista nuorista ei käyttänyt kokosta perinteistä pohjalaisnimitystä valakia ja kropsu oli lukiolaisten mielestä pannaria.

SUKULAISSUUS JA ETNISET YHTEYDET

Sukulaisuus mainittiin kotiseutukeskusteluissa ja kirjallisissa tehtävissä yleisellä tasolla monta kertaa. Paljon useammin sukulaisista kuitenkin puhuttiin tarkemmilla nimityksillä. Esimerkiksi lapset ja lapsenlapset tai isovanhemmat mainittiin molemmat keskusteluissa parikymmentä kertaa ja perhe miltei kolmekymmentä kertaa. Äiti ja isä kumpikin mainittiin kymmenkunta kertaa, sisarukset, tati tai serkku muutaman kerran ja anoppiikin sai yhden maininnan. Sukulaisuus onkin yksi yleisimpiä kotiseutukokemuksen syntymisen syitä.

Se mikä mulla vaikutti tänne kylään kotiutumiseen, niin totta kai se oli avioliitto ja perhe. [Tilaisuus 1]

Kotona joka päivä juttelen äitin ja sisarusten kanssa, mikä on tärkeää minulle. Omassa kodissa voi olla oma itsensä ja miten haluaa. [Tilaisuus 4]

Lähinnä jotenkin aattelee, että läheiset, mummot, paapat, tädit. Kun se suku on täältä lähtöisin, kotiseudulta, se liittyy siihenkin. [Tilaisuus 10]

Sukupolvien saatossa sukulaissuhteista muodostuu tiheä verkosto; naapuri ja sukulainen alkavat tarkoittaa melkein samaa asiaa. Neljän sadan vuoden asutushistorialla kaikki kantatalojen asukkaat ovat sukua toisilleen. Asuinpaikasta tulee menneiden sukupolvien kotiseutu. Myös suku saa spatiaalisen sisällön.

Mun täytyy sanoa, että mä tämän paikan koen kotiseuduksi. Mä oon sitä sitte miettiny, että mistä se johtuu, niin se johtuu mun mielestä siitä, että Nurmo on siis ollut aika pieni, ja kaikki tuntee toisensa ja ovat sukulaisia keskenään. [Tilaisuus 6]

Kotiseutu, jota on itte kattellu, isä on kattellu, ja paapa on kattellu. Toivottavasti omatkin kersat pystyis katteleen, mutta eihän sitä tietysti voi niiden puolesta päättää. [Tilaisuus 7]

Tämä on varsinkin yksipaikkaiseen, paikallaan pysyvään kotiseutukäsitykseen sopiva kokemus. Mutta suku ja perhe voivat olla myös monipaikkaisen kotiseutukäsityksen tukijalkana. Kotiseutukeitaita syntyy helposti sinne, missä on tärkeitä ihmissuhteita, esimerkiksi omia perheenjäseniä ja lähisukulaisia.

Kyllä se on koti siellä, missä on perhe. [Tilaisuus 9]

Ylijoella korostetaan seudun yhteyttä Peräseinäjoelle. Asutus jatkuu siihen suuntaan yhtenäisenä ja myös puheessa ja tavoissa nähdään yhtäläisyyksiä. Tämä on luonnollista, sillä suvut ja asiointi ovat perinteisesti ylittäneet kuntarajan Ylijoelta Peräseinäjoen suuntaan. Myös tyytymättömyys liikenneoloihin tulee ymmärrettäväksi tässä yhteydessä.

Täällä on sitten kans jo monen sukupolven ajan ylijokisilla on avioliittojen kautta sukulaisuussuhteita Peräseinäjoella. Tällaisetkin siteet liittää sinne. Ett ehkei muissa Nurmon kylissä sillä lailla ookkaan, että pitäjänrajan yli on avioiduttu. [Tilaisuus 1]

Kotiseudun mielipaikat yltyvät kauas Nurmon rajojen taa, mutta kyseessä ei ole Peräseinäjokea koskeva poikkeus. Ylivojo ja Kouran asukkaiden kotiseutu jatkuu myös Alavudelle, ja Alapäästä on vastaavasti enemmän sukulaissuhteita Lapuulle.

On luonnollista, että poismuuttaneet korostavat sukujuurien merkitystä linkkinä lapsuuden kotiseutuun. Tällainen kotiseututunne voi liittyä myös paikkoihin, joissa henkilö ei itse ole asunut, mutta jotka ovat olleet merkityksellisiä suvun vaiheissa. Esimerkiksi sukututkimuksen ja omien juurien löytämisen kautta voi kokea yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Isä aikoinaan tutki niitä hommia ja löysi nämä juuret sinne [1500-luvun Tiistenjoelle]. Justiin eilen siellä ajelin, niin kyllä siinä jotain vähän läikähtää. – – Että jonkinnäköinen merkitys, kun sen tietää. [Tilaisuus 8]

Karjalan siirtolaisten vaikutus nurmolaisuuteen tuotiin painokkaasti esiin kotiseutukeskusteluissa. Sitä käsiteltiin laajasti kolmessa tilaisuudessa. Vahvinta vaikutus on luonnollisesti ollut Kiikussa ja Lylyssä. Siirtolaisten vaikutusta myös perusteltiin esimerkein: Karjalaisten ja nurmolaisten suhteet olivat lähes ongelmattomat. Karjalaiset osallistui- vat aktiivisesti yhdistystoimintaan ja nurmolaisiin järjestöihin kyläpatriarkka Aapro Hatakka etunenässä.¹³⁸ Tapakulttuurin leviäminen on jo ollut esillä (esimerkiksi sieniruuat ja karjalanpiirakat) ja aiemmin jo mainittiin, että kantanurmolaisten ja karjalan siirtolaisten väliset avioliitot ovat olleet yleisiä. Riitta Ampujan laskelmien mukaan 1940-luvulla vain neljä kertaa vihille meni täysi karjalaispari, kun taas karjalaisten ja pohjalaisten kesken solmittiin 13 avioliittoa.¹³⁹

Ehkä painavin osoitus siitä, että nurmolaiset ottivat siirtolaiset enemmän kuin myötätuntoisesti vastaan, on kantanurmolaisten aktiivisuus metsäpirttiläisten omien järjestöjen toiminnassa. Vaikuttaa siltä, että karjalaiseksi tunnustautui moni sellainenkin nurmolainen, jolla ei ollut sukuyhteyttä luovutetulle alueelle. He ovat osallistuneet esimerkiksi Metsäpirtti-päiville. Evakkojen yhteisöllisyys ja lapsirakkaus tekivät suuren vaikutuksen eritoten Kiikkuun myöhemmin muuttaneisiin asukkaisiin.

Musta oli niin ihanaa, kun tämä [karjalainen naapuri] sanoi, että 'ei oo lapsii näkyne'. Näki, että hän kaipasi, että tulisi lapset käymään. [Tilaisuus 5]

Vielä 1980-luvulla Kiikkuun muuttaneen seuraavan asukaspolven jäsenet kertoivat karjalaisuuden ja erityisesti metsäpirttiläisyyden kuuluvan omaan kotiseutukuvaansa, vaikka omat sukujuuret ovat aivan muualla. Aluksi muuttajat kokivat tulleen ikään kuin ”muiden maille” saapuessaan pääosin karjalaisten asuttamaan kylään. Karjalaisuus kuitenkin tarttui heihin uudessa kotikylässä siinä määrin, että eräskin perhe on toistuvasti osallistunut Metsäpirttiin tehdyille kotiseutumatkoille.

Silloin kun me tultiin, niin se vähän, silloin oli vielä tosi paljon sitä metsäpirttiläistä väkeä täällä, että tänne oli vähän niinkun sellainen, että tultiin vähän muiden maille, jotta niin katoittihin vähän, että mitä nää on. [Tilaisuus 5]

Se on hyvin iso osa mua. Oon käynyt eräänkin kerran läpi nämä jutut, mitä he on kokeneet. [Tilaisuus 5]

Tätä taustaa vasten ei ole ihme, että Nurmon museoon on perustettu karjalaisuus-aiheinen huone, jossa metsäpirttiläisyydellä on merkittävä rooli. Tämä karjalaisen perinnön vaaliminen koettiin keskusteluissa tärkeäksi erityisesti siksi, että Kiikussa ei enää asu alkuperäisiä karjalaislähtöisiä asukkaita lainkaan. Viimeinen heistä kuoli korkeassa iässä talvella 2012.

Omana etnisenä ryhmänään Koliinin alueen keskustelussa nousi esiin myös nurmolainen romaniväestö. Historiankirjojen mukaan Nurmossa on suhtauduttu romaniväestöön nurjasti. Vuonna 1892 kunta päätti omalla päätöksellään asettaa mustalaisen majoittajalle kahdenkymmenen markan sakon. Omiakin mustalaisia oli, mutta vain yksittäisiä, eikä Nurmoon ole myöhemminkään asettunut merkittävää romanivähemmistöä.¹⁴⁰ Vaikuttaa siltä, että kunta jossain vaiheessa jopa ohjasi romanasukkaita lähikuntiin.

HISTORIAN TAPAHTUMAT

Ympäristömme on historian muovaamaa. Kotiseudun maisemat ovat suuri historiankirja ja menneet teot sekä tapahtumat näkyvät kirjaimellisesti ympäristön maisemissa. Historiasta on jäänyt konkreettisia jälkiä. Kiviraunioita, rakennuksia ja pat-saita voi kosketella. Historian maisemassa on myös aineeton puoli: yhteisen kotiseudun asukkailla on samankaltainen historiatietoisuus. He tietävät samat menneisyyden tapahtumat, teot ja henkilöt. Heidän käsityksensä niistä on samansuuntainen.

138 Hatakka 1965, 162; Ampuja 2005, 61–62.

139 Ampuja 2005, 69.

140 Läntinen 1994, 594–595.

Menneisyys vaikuttaa tulevaisuuteen paitsi kerta-luontoisina tapahtumina, myös rakenteina, jotka kerran synnyttyään ovat jääneet vaikuttamaan pitkäksi aikaa. Ajatellaan vaikkapa sellaisia valintoja kuin Nurmon kunnan perustaminen ja lakkauttaminen, keskusta-alueen kaavoittaminen tai Nurmonjoen tulvansuojeluohjelman toteuttaminen.

Kaikilla aiemmin tehdyillä valinnoilla on merkitystä tuleville mahdollisuuksille. Valinnoista tähän mennessä punoutunut polku vaikuttaa siihen, mitä voidaan valita nyt ja tulevaisuudessa. Valinnan mahdollisuuksiin vaikuttaa myös reitti, jota aiemmin on kuljettu. Kaikki vaihtoehdot eivät ole tarjolla, kaikki tarjolla olevat vaihtoehdot eivät ole mahdollisia eivätkä kaikki mahdolliset vaihtoehdot ole järkeviä.

Nurmonjokilaakson kotiseutukeskusteluissa historian tapahtumat ja rakenteet eivät näytelleet kovin suurta osaa. Tämä johtui jossain määrin käyttämästämme virikeaineistosta, joka perustui enemmän maantieteelliseen kuin historiatieteelliseen lähestymiseen. Tästä huolimatta keskustelijat nostivat esiin peräti yksitoista tärkeänä pitämäänsä historian tapahtumaa tai rakennetta. Useimpia niistä käsiteltiin kuitenkin vain yhden kerran.

Eniten huomiota sai viime sotiin liittyvien tapahtumien kokonaisuus. Tosin sekin jäi yllättävän vähälle huomiolle: yhdessä keskustelussa se otettiin esille yleisesti, koko sota-aikana monine vaikutuksineen. Siinä yhteydessä puhuttiin muun muassa evakoista ja sotavangeista. Kahdesti käsiteltiin yksittäistä sotatapahtumaa – nurmolaisille kohtalokasta Äyräpään taistelua. Vielä kahdessa yhteydessä mainittiin karjalaisiirtolaisten asuttaminen. Sekin kuuluu laajasti ymmärrettyinä viime sotien vaikutukseen, ja se on jo tullut monipuolisesti puretuksi tähän julkaisuun. Kaikkiaan viime sotien tapahtumat nostettiin kotiseudun muodostumisessa tärkeiksi tekijöiksi viidessä asiayhteydessä. Se on yllättävän vähän, kun ajatellaan, miten voimakkaasti nämä luetellut tapahtumat ovat muokanneet Nurmonjokilaaksossa asuvien ihmisten elämää.

Isoviha on yksi kertaalleen mainittu historian avaintapahtuma. Se on vaikuttanut syvästi etelä-pohjalaisuuteen, ja kuten historiapiiriläiset osaavat kertoa, sen merkitys on ollut suuri myös Nurmossa.

Tavoitteenahan oli Pohjanmaa hyvin leveästi ja laveasti panna aivan matalaksi ja aivan ilman asukkaita olevaksi paikaksi. [Tilaisuus 6]

Suuren Pohjan sodan ratkaisutaistelu käytiin Na-puella 1714. Siellä kaatui noin 400 miestä pelkäs-tään Kyrönmaan pitäjistä. Se merkitsi silloisissa oloissa 45–70 prosenttia miesväestä. Lisäksi venäläiset ryöstivät mukaansa vielä yli 500 ihmistä, enimmäkseen lapsia. Tämän jälkeen alkanut venäläismiehitys eli niin sanottu isoviha levitti tuhoa laajemmin Etelä-Pohjanmaalla vuoteen 1721. Säätyläiset pakenivat Ruotsiin, tavallinen kansa metsiin. Siviilejä tapettiin vanhempien arvioiden mukaan 5 000, ja uusimmissa tutkimuksissa luvut ovat kasvaneet tuhansilla. Venäjälle ryöstettiin uudemman arvion mukaan jopa 30 000 suomalaista. Lapsiakin venäläiset riistivät kodeistaan jopa tuhat pelkästään Etelä-Pohjanmaalta. Vaikka Nurmo ei ollut ollut isonvihan pahinta aluetta, miehitysaika näkyi myös siellä.¹⁴¹

Etä kyllä sieltä tietysti osittain on isänmaallisuudenkin juuria lähtöisin. Ja se on täällä osittain sama asia kuin ryssäviha. Mikä ei tietysti täydellinen synonyymi voi olla. Vähän menee päällekkäin nämä asiat. Kyllä täällä paljon autioitui tiloja. Jälki oli karkea. [Tilaisuus 6]

Jos pintaa raaputtaisi enemmän, tässä saattaisi olla sellainen historian tapahtuma, joka pohjavirtauksena on vaikuttanut halki vuosisatojen. Sittenkin on ymmärrettävää, että isonvihan ajanjakso ja sen tapahtumat ovat nykynurmolaisille vieraita. Harva tietää isostavihasta juuri mitään.

Äyräpää on aivan toisenlainen tapaus. Se edustaa historian vaihetta, josta nuorimmillakin nurmolaisilla on vielä omia havaintoja. Lähes jokaisella nurmolaisella on Äyräpään taisteluun osallistuneita sukulaisia. Kuka tahansa voi kohdata sotaveteraanin. Tapahtumia muistellaan yhä säännöllisesti koulussa, kirkossa, kodeissakin. Tapahtumia on myös käsitelty kirjallisuudessa ja elokuvissa.

Talvisotaan lähti aluejärjestelmän mukaisesti koottu 8. div. Kev. Os 8:n riveissä ratsumiehistä muodostettu jalkautettu eskadroona, joka sai tulikasteen helmikuussa 1940 Muolaan suunnalla. Osaston kohtaloksi muodostui Äyräpään kirkonmäen valtausyritys Vuosalmella 5.3. Eskadroonan 177 miehestä 90 lähti valtaamaan kirkonmäkeä, heistä 39 kaatui ja yli 30 haavoittui. Lisäksi lähestymisvaiheen aikana oli kuollut kolme sotilasta ja haavoittuneistakin osa myöhemmin menehtyi. Taistelukuntoisena selviytyi vain kymmenkunta sotilasta.¹⁴² Kaikkiaan talvisodassa kaatui 67 nurmolaisista. Äyräpään yhdessä taistelussa kaatui enemmän nurmolaisia, kuin muissa sodan taiste-

141 Alanen 1980, 68–70; Viilkuna 2005, 108; 120.

142 Saari 2009, 88–91.

luissa yhteensä. Sankaripatsasta alettiin puuhata heti huhtikuussa 1940.¹⁴³

Kaikki tämän huomioon otettuna oli silti melko yllättävää, että Äyräpään taistelu mainittiin ensimmäisen kerran vasta kuudennessa, historiapiirin keskustelutilaisuudessa. Se ei sittenkään taida olla niin keskeinen tekijä nykynurmolaisten kotiseututietoisuuden muodostumisessa kuin voisi kuvitella.

Jatkosodassa nurmolaiset palvelivat eteläpohjalaisista kootussa 19. divisioonassa. Nurmolaista kaatui 85.¹⁴⁴ Jatkosodan tapahtumia ei erikseen nostettu keskusteluun.

Asutuksen leviäminen ja siihen liittyvä uudisraivaus otettiin esille kolmesti. Edelleen mainittiin monia alueen myöhempään taloushistoriaan vaikuttaneita tekijöitä: tervanpoltto, uitot, ulkosarjien raivaaminen, uusjako sekä Kouran teollinen historia. Omaan kotiseutuun voimakkaasti vaikuttaneiksi aatehistorian ilmiöiksi mainittiin herätysliikkeet ja puukkojunkkarius. Vielä otettiin esille nurmolaisten urheilusaavutukset ja sekä vuoden 1918 tapahtumat nimellä vapaussota. Kaikkia näitä keskusteluja on jo käsitelty muussa yhteydessä.

KOTISEUTUA LUONNEHTIVAT HENKILÖT

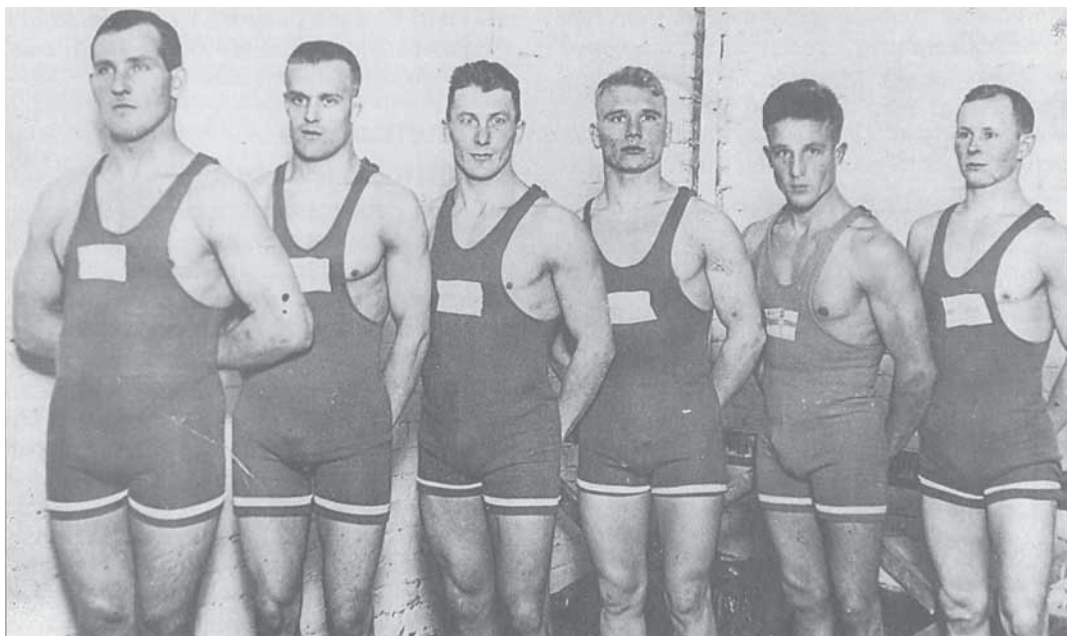
Osassa keskustelutilaisuuksia virikeaineistoon kuului myös kysymys, jossa tiedusteltiin kotiseudun keskeisiä henkilöitä. Tavoitteena oli tunnistaa sellaisia historian tai nykyisyyden ihmisiä, jotka ovat paikan muodostumisen ja kotiseuduksi kokemisen kannalta tärkeitä. Ne voivat olla sellaisia henkilöitä, joita ilman paikka ei olisi kehittynyt sellaiseksi, kuin sen nyt tunnemme tai ne voivat olla eläviä henkilöitä, jotka kuuluvat juuri tähän paikkaan. Miltei jokainen alueen asukas tietää heidät ja heidän vaikutuksensa.

Kaikkiaan keskusteluissa mainittiin noin 50 henkilöä. Luku ei ole aivan tarkka, sillä joskus puhuttiin veljeksistä, pojista tai kokonaisuudesta.

Painijalegenda Kustaa Pihlajamäki (1902–1944) oli ainoa henkilö, joka nimettiin kotiseudun avainhenkilöksi neljässä eri keskustelutilaisuudessa. Hänen kuvansa oli mukana virikeaineiston henkisen ympäristön kuvakentässä, mikä mahdollisesti helpotti nimen mieleen palautumista. Toisaalta keskustelijat muistelivat Pihlajamäen merkitystä hyvin monipuolisesti: hänestä puhuttiin mestaripainijana, mutta myös hartaana körttiläisenä; hänen kotitalonsa mainittiin arvokkaana rakennuskohteena, vieläpä jonkun keskustelijan omana pihapiirinä. Hänen saavutuksiaan luettiin jopa ulkomuistista.

143 Läntinen 1994, 632–638.

144 Läntinen 1994, 643–646.

Kuva 13. Painin olympiamitalisteja kuvattuna 1930-luvulla. Vasemmalta Kyösti Luukko, Hermann Pihlajamäki, Kustaa Pihlajamäki, Aarne Reini, Lauri Koskela ja Aatos Yli-Jaskari. Kuva Latikka 1994, 74. Ks. myös Kujala 2011b, 59.

Kaks olympiakultaa, hopiamitalli, yhreksän Euroopan mestaruutta ja kakskytäkahreksan Suomen mestaruutta. [Tilaisuus 3]¹⁴⁵

Pihlajamäen nurmolaisuudesta oltiin selvästi ylpeitä. Painijat olivat muutenkin hyvin edustettuna: vanhemmista suuruuksista mainittiin Kyösti Luukko (1903–1970), kotiseudullaan Luukoon Köysti, sekä Lenni Viitala. Mainittiin myös muita nimekkäitä painijoita: Tauno Jaskari, Jouko Salomäki ja Ilmari Maunula. Vaikka painin suosio on Suomessa viime vuosina hiipunut, Nurmon lukiolainen saattaa yhä mainita kuuluisimpina kotiseutunsa asukkaina painijoita: Juha Ahokkaan ja Rami Hietaniemen.

Saattaa olla, että heitä ei tiedetä, mutta joskus nimet ovat olleet tuttuja. [Tilaisuus 4]

Tunnetuista urheilijoista on tullut nurmolaisia kulttuurivaikuttajia ja yhteiskunnallisia puuhamehiä. Heistä esimerkkinä mainittiin Kustaa Rasku (1934–2010), joka sittemmin toimi opettajana Nurmossa. Kustaa Raskun kohdalla tuotiin esiin perinteinen opettajien rooli kotiseutukasvattajina.

Suomen paras lukkari, vasuri. [Tilaisuus 8]

Ainakin meidän luokka on saanut sieltä sen nurmolaisen kasvatuksen. [Tilaisuus 8]

Urheilijoiden rinnalla esiin nostettiin joukko hengenviljelijöitä. Nurmon pitkäaikainen kirkkoherra Viljo Elonheimo (1903–1974) mainittiin kahdes-keskustelussa ja esiin nostettiin myös hänen puolisonsa Margareta. Runsaslapsinen perhe on jäänyt monien nurmolaisten mieleen. Kerrottiin, että kirkkoherra muisti aina jokaista nurmolaista merkkipäivinä.

Jos oli joku juhlatapahtuma pitäjässä, että oli ylioppilaaksi pääsy, kihlaus, vihillemeno, niin sieltä löytyy myös sitten Margareta ja Viljo Elonheimon nimet, että he muistaa juhlan hetkenä. Tällainen ei tänä päivänä olisi käytännön syistä mahdollista. Ja johan siihen rahaa-kin menisi. [Tilaisuus 6]

Viljo Elonheimo toimi Nurmon kirkkoherrana 29 vuotta, 1940–1969. Hänen ensimmäisiä tehtäviään oli 42 talvisodassa kentälle jääneen siunaaminen poissaolevana.¹⁴⁶

Vanhat herännäisjohtajat muistettiin Ylijoen suunnalla. Kareksen herännäisyyden historiaa käsittelevissä teoksissa Nurmon eteläinen alue on erikseen mainittu ukkojen ajan kohdalla. Keskustelussa muisteltiin erityisesti korpifilosofi Kohdan Heikkiä sekä Mansikkamäen paappaa, Iisakki Mansikkamäkeä (1828–1906). Seurapaikkana tunnettu Väärämänty sijaitsi Läntis-Mikin eli Mikko Läntisen mailla. Hänen kerrottiin olleen siinä määrin hengellinen mies, että maataloustyötkin tahtoivat jäädä tekemättä.

Tää Kohdan Heikki oli sellainen korpifilosofi, et se ajatteli mielessänsä hengellisiä asioita, mutta sillä oli hirveen huono ulosanti, niin se puhu sille Mansikkamäen paapalle, jolla taas oli hyvä ulosanti, mutta ilmeisesti ei niin syvällisiä ajatuksia, niin se lainas niitä Kohdan Heikin hyviä ajatuksia ja käytti niitä seuroisansa. [Tilaisuus 1]

Tieteen, taiteen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen puolella ansiotuneita nurmolaislähtöisiä lueteltiin pitkä rivi: Aukusti Ripsaluoma (1884–1947), vuorineuvos Mauri Honkajuuri (1882–1946), professori Armas Luukko (1908–1993) ja veljensä Yrjö Luukko (1914–1988), kansallisoopperan pääjohtaja, oopperalaulaja Oiva Soini (1893–1971).

Ostin professori Armas Luukon kirjan täältä museolta pari viikkoa sitten. Eikö hän ole ollut aikamoinen vaikuttaja? Hän toki teki työtään muualla. [Tilaisuus 8]

Professoreita löytyy aika monta, Viitamäki psykologian professori ja mitä nuo Läntisenkin pojat on sieltä, mutta niiden päävaikutus on Nurmon ulkopuolella. – – Kouran päästä on Heikki Siltala, opettaja, ja poikansa Juha Siltala. Heikki oli aika keskeinen henkilö ympäristössään. [Tilaisuus 8]

Poliitikkoja, virkamiehiä ja luottamushenkilöitä mainittiin aika vähän. Neljässä asiayhteydessä esiin nousi kunnanjohtaja Kari Maunulan nimi: nurmolaisten ”paras ja ainut kunnanjohtaja”¹⁴⁷. Keskusteluissa Maunula nähtiin koko Nurmon kunnan henkilöitymänä. Häneen viitattiin pelkällä etunimellä, kun kuvailtiin esimerkiksi Nurmon kunnan kanssa käytyjä neuvotteluja ja mielipiteiden vaihtoa.

”Nurmon kehittäjäksi” mainittiin kansanedustaja Pentti Mäki-Hakola (1929–1996). Entinen kunnansihteeri V.J. Talvitie oli muistelun mukaan ”yli-

¹⁴⁵ Pitemmänkin ansioluettelon voi toki esittää: näiden lisäksi Pihlajamäen arvomitallisiin kuuluvat yksi olympiahopea, kaksi EM-hopeaa. Lintala 1993, 4.

¹⁴⁶ Läntinen 2008a, 20–22.

¹⁴⁷ Tilaisuus 7.

*veto persoona, joka tunsi kaikki nurmolaiset*¹⁴⁸. Nurmoon asettuneiden karjalaisten voimahahmona mainittiin Aapro Hatakka (1903–1979), joka toimi myös kunnallisissa luottamustehtävissä.

Aapro tasas näitä [karjalaisia] ja piti väkensä ojennuksessa, se oli sellanen Lyllyn patriarkka kyllä. [Tilaisuus 3]

Elinkeinoelämän kärjistä useimmin (kolmessa keskustelussa) mainittiin osuusteurastamo Itikan toimitusjohtaja, vuorineuvos Gustav Sandelinin (1924–2012) nimi. Hänellä oli tärkeä merkitys Atrian sijoittumisessa Nurmoon ja näin hänet mainittiin ”*koko Nurmon pelastajana*¹⁴⁹”.

E.S. Lahtisen kelkkatehtaan perustaja Erkki Samuli Lahtinen eli ”*Lahtis-Samppa*” on toinen elinkeinoelämän edustaja, joka muistettiin hyvin. Lahtisten yrittäjäsukua luonnehdittiin ”*näkyjä näkeviksi keksijöiksi*” ja kylän visionääreiksi¹⁵⁰.

Kotiseudun avainhenkilöitä ei aina tarvitse hakea kaukaa. Arkisemman ryhmän muodostavat kaikkien tuntemat kansanmiehet ja muut joka-päiväiseen elämään kuuluvat kotiseudun hahmot. Usein heistä kerrotaan kaskuja ja muisteluksia. Tällaisina mainittiin esimerkiksi suorasukainen puhuja Verner Knuuttila, eduskuntataloa rakentamassa ollut Heikki Teppo sekä Nurmon aseman viimeinen asemapäällikkö, Arjalvalta. ”Koppava” ja siististi koppalakkiin pukeutunut asemapäällikkö muistettiin esimerkiksi junien sotilaallisesta vastaanotosta ja lähettämisestä. Eräässä jutussa päällikköä nimitettiin ”*Nurmon kenraaliksi*”¹⁵¹.

Monille nuoremmillekin nurmolaisille tuttu persoona oli Erkki Ikola. Tämä persoonallinen kylähahmo heitti mielellään kuulijoiden kanssa kilpaa häränpyllyä vielä vanhuksena. Erkin tempaukset kirjoittivat historiapiiriläisiltä kymmenkunta tarinaa.¹⁵²

Ikolan Erkki minuum ainakin teki vaikutuksen, kun kaikki suhtautuivat sillä tavalla myötmielisesti. [Tilaisuus 6]

Kotiseudun avainhenkilöiksi nimettiin myös muutama Nurmon ulkopuolella asuva: kirkonrakentajana ansioitunut härmäläinen rakentajamestari Antti Hakola (1704–1778) sekä seinäjokiset stunt-viihteen ammattilaiset Duudsonit. Omista viihdyttäjistä mainittiin Kourassa viihteen Suomen mestari, haitarinsoittaja Matti Lepänhaara sekä historiapiirin tilaisuudessa Matti Kujala, viimeinen koskenlaskija.

148 Tilaisuus 3.

149 Tilaisuus 7.

150 Tilaisuus 2.

151 Tilaisuus 6.

152 Ikolasta kertovia kaskuja on koottu myös Nurmoo-Seuran julkaisemaan *Historialliseen vuosikirjaan 2010*. Ks. Peltonen 2010.

6 KOTISEUDUN KUVAT JA MIELIPAIKAT

Kolmessa edellisessä luvussa olemme käyneet järjestelmällisesti läpi Nurmonjokilaakson kotiseutukeskusteluissa ilmenneet kotiseudun luonnonmaisemien, rakennettujen maisemien ja henkisten maisemien kerrokset. Tavallaan kotiseudun kokemus tulee näkyväksi ja todeksi juuri tilasta ja ajasta muodostetuissa tulkinnoissa, siis maisemissa ja kertomuksissa, koska maisemat ja kertomukset voidaan jakaa yhteisesti.

Vaikka kotiseutu on aina itse henkilökohtaisesti koettu ja siis kokemuksellisesti ainutlaatuinen, on kiinnostavaa tarkastella kotiseutukuvia myös yleisellä tasolla. Millainen on Nurmonjokilaaksoissa asuvien ihmisten kotiseutukuvien kokonaisuus? Mikä on kotiseutukuvien suurin yhteinen tekijä? Tällaisia kotiseudun yhteisiä (mieli)kuvia tavoittaaksemme laadimme haastattelurunkoon kysymyksiä, joiden avulla keskustelutilaisuuksien osallistujia ohjattiin ajattelemaan kotiseutuaan valokuvina. Ensin pyysimme keskustelijoita pohtimaan, mistä he ottaisivat valokuvan ja mitä kuva esittäisi, jos heidän tulisi kuvata kotiseutuaan yhdellä ainoalla valokuvalla. Tämän jälkeen näytimme kolme erilaista kuvakokonaisuutta, ja osallistujien tehtävänä oli kertoa, millaisia ajatuksia esitetyt kuvat heissä herättävät.

Ensimmäinen kuvakokonaisuus esitti luonnonympäristöä, ei yksinomaan villiä luontoa vaan ympäristöjä, joihin myös ihminen on vaikuttanut. Kuva-aiheina olivat pelto, joki, suo ja metsä. Toinen kuva esitti Nurmoon ja nurmolaisuuteen yleisesti liitettäviä asioita: pääsiäiskokon polttoa, potkukelkkailua, perinneruoka kropsun, painija Kustaa Pihlajamäen muotokuvan sekä Nurmon Jymyn, Atrian ja Ruuhikoski Golfen logot. Kolmannessa kuvakentässä osallistujille tarjottiin rakennetun ympäristön kohteita: Nurmon kirkko, Nurmon museo, Kivisaaren alueen kauppakeskuksia ja liikennejärjestelyjä sekä Nurmon liikuntahalli.

Virikemenetelmässä yksittäisten virikkeiden sisällöllä ja esittämisjärjestyksellä on aina vaikutusta siihen, millaisia vastauksia keskustelijoissa herää. Tämän vuoksi kotiseutua parhaiten kuvaavan valokuvan valitseminen oli luontevaa sijoittaa kuvavirikkeiden alkuun. Vasta tämän keskustelun jälkeen näytettiin meidän valitsemamme kuvakentät. Rohkaisimme keskustelijoita ajattelemaan

kotiseutuaan mahdollisimman monipuolisesti ja kertomaan myös Nurmon ulkopuolisista kuva-aiheista, mikäli sellaisia nousisi mieleen.

Saimme kaikkiaan yli 40 ehdotusta kotiseudun kuva-aiheeksi, ja lähes kaikki mainitut kohteet olivat Nurmosta. Useimmiten tarjottiin maisemakuvia, ja monet niistä paikallistettiin johonkin tiettyyn maaston kohtaan. Kuva-aiheet myötäilivät jo aikaisemmista keskusteluvirikkeistä tuttuja aihepiirejä: ne liittyivät valtaosin jokeen ja jokivarteen, pelto- ja lakeusmaisemaan, Nurmon kirkkoon ja kirkonseutuun sekä kouluihin ja nuorten harrastusympäristöihin.

Nurmonjoki ja jokivarren maisemat oli yksi vastaajien suosikkikohteista. Joenvarren maisemat saivat kannatusta erityisesti siksi, että monet keskustelijoista olivat asuneet joen varressa koko ikänsä. Tämä vaikutti myös siihen, että joenrantakuvaksi mielellään valittiin jotenkin omiin lapsuudenkokemuksiin liittyvä näkymä. Usein kuvan tarkkaa paikkaa ei mainittu, vaan esimerkiksi Koliinissa todettiin, että ”*kyllä tuosta joestakin voisi hyvästä kohtaa ottaa kuvan*”.¹⁵³ Tarkempiakin määrittelyjä tehtiin: valittiin esimerkiksi joen leveimpiä kohtia Alapään alueelta tai Ruuhikosken vaihtelevia joenrantamaisemia. Kyseessä olisi Alapään alueen keskustelijoille esimerkiksi laajakuva ”*Martikkalan sillalta Hipinmäkeä kohti*”¹⁵⁴, sama maisema toisin päin tai Hipin allas ilmakuvana. Myös tämän kirjan alkuun nostettu sitaatti kuvaa upeasti tällaista jokimaisemaa, jossa joki leveimmillään näyttäytyy katselijalleen ”*Nurmoon merenä*”. Historiapiirin keskustelutilaisuudessa esitetty kielikuva rinnastuu veikeästi myös eteläpohjalaiseen latomereen. Annos kotiseutuyhpeyttäkin on kuultavissa.

Justiin kun tulee tuolta Lapualta päin tänne, niin siinä on kyllä tosi kaunis. Se on niin levee.
[Tilaisuus 9]

Se [Ruuhikoski] on niin paljon muuttunut, no ei se nyt paljon oo muuttunut, golfkenttä on rakennettu, mutta siellä on ne upeat rantatöyräät ja se koski ja ne polut. Se on vaikee, se pi-

153 Tilaisuus 9.

154 Tilaisuus 7.

täisi ottaa jonkinlaisena panoraamana, mutta siellä on hyvin vaihtelevaa se maasto sillä kohtaa. [Tilaisuus 8]

Joki on tärkeä osatekijä myös monissa sellaisissa kuva-aiheissa, joiden pääsisältönä on oman kodin pihapiiri tai Nurmon kirkko. Joki antaa viitteen kotiseudun laajemmasta maisemakehyksestä, johon muut elementit sijoittuvat.

Kaikki nurmolaiset eivät kuitenkaan ikuistaisi kotiseutunsa kuva-aiheeksi juuri Nurmonjokea. Kiikkulaisten kuvassa näkyisi Kyrönjoki tai Kyrönjokeen yhtyvä Seinäjoen suosan oikaisu-uoma.

Niin että siinä näkyisivät mulle tärkeät asiat, pihapiiri ja se joki siinä takana. [Tilaisuus 4]

Mulla on ihan sama, mutta että näkyisi vielä Kyrönjoki – aina haluan käydä siinä padolla. [Tilaisuus 5]

Moni vastaaja valitsi suosikkikuvakseen lakeus- ja peltomaiseman määrittelemättä tarkemmin, mistä kuva pitäisi ottaa. Kotiseudun kuviksi he nimesivät ”jonkun peltomaiseman” tai ”aakeen laakeen Alajoelta”¹⁵⁵. Mieluisissa maisemissa peltosarat jatkuvat kohti jokea tai pellot ja metsäsaarekkeet vaihtelevat. Nippa-nappa pystyssä pysyvä latokin voisi olla kuvassa. Peltomaisemaan voi kuulua kiinteästi myös pellonreunasta alkava asutus, ja tällaisen kuvan voisi ottaa esimerkiksi Tepon alueelta. Pellot eivät kuulu kuitenkaan kaikkien kotiseudun kuvaan.

Mä ottasin ilimakuvan Prisman yläpuolelta. Niin ettei näkys mitään peltoja. [Tilaisuus 4]

Osa vastaajista rajasi kuvansa sisältöä ja paikkaa tarkemmin. Mielenkiintoista on huomata, että tarkan kuvauspaikan määrittelemisen ei ole ensinnäkään helppoa ja toisekseen, paikan löydyttyä tällainen maisemakuva ei välttämättä sijoitukaan Nurmoon, vaan muualle Etelä-Pohjanmaalle. Kannatusta saivat kuvat Seinäjoen ”Murron lakialta”, Härmänmaalta ja Ilmajoen Alajoelta.¹⁵⁶ Kotiseutua kuvaavan valokuvan ei tarvitse rajoittua entisen Nurmon rajojen sisäpuolelle. Näin ajatteli esimerkiksi lukiolainen, joka ehdottaa kuvauspaikaksi Jouppilanvuoren huippua, jotta ”näkyis koko lakeus, näkyis kaikki”¹⁵⁷.

Se ois varmaan jostain Nurmonjoen varrelta, siinä ois vähän jokea, sit siinä näkyis vähän peltoa ja joku tie siinä menis. – – Voi olla että se olis tuossa jossakin Ala-Nurmonjoen varrella. [Tilaisuus 10]

Minä ottaisain Seinäjoen paisunnoilta, ja siinä pitäisi olla paljon latoja. Murron lakialta. Mulla on sellainen kuva, mä on saanu sen lahjaksi, se on Härmästä, Benjam Pöntisen ottama, siinä oli vielä jonkin verran latoja. Se on yksi sellainen, johon peilautuu tämä laajempi konteksti. [Tilaisuus 8]

Ensimmäisenä tuloo mieleen, kun Härmässä asuu, niin se Kurjenluhta. En tiedä, kuinka virallinen nimi se Kurjenluhta on. Se Ylihärman ja Alahärman välinen suora, missä ei oo mitään muuta kuin peltoa. – – Sitä väliä on lapsena ja nuorena kulkenu erestakaasin.” [Tilaisuus 10]

Keskustelutilaisuuksien alussa ensimmäisenä kuvana näytetty Vihtori Ylisen maalaama kansakoulun opetustaulu vuodelta 1915 johdatti erään keskustelijan pohtimaan, millainen oikeastaan on tyypillinen lakeusmaisema ja mistä tällaisen maiseman voi löytää. Opetustaulussa Nurmo on nostettu kuvaamaan koko Etelä-Pohjanmaata, vaikka edustavampaa lakeutta olisi löytynyt ja löytyisi nykyäänkin muualt maakunnasta. Olennaisinta pohdinnassa on kuitenkin se, että lakeusmaisema on sisäistetty eteläpohjalaiseksi maisemaksi, johon oman kotiseudun näkymiä ja omaa mielenmaisemaa peilataan.

Mä olen aina itte sitä ihmetellyt positiivisessa mielessä, että se kuva, mikä oli ekana, se Nurmon kirkko ja lakeus, niin sen kuvan nimi on Etelä-Pohjanmaa, ja kuitenkin ne lakeudet on tuolla Alajoella ja Härmänmaassa, ne oikeat lakeudet. Kuitenkin Nurmo edustaa eteläpohjalaista lakeutta. Samantyyppistä kuvaa haen. Henkilökohtaisesti kotiseudun kuva on eteläpohjalainen lakeus, jota ei varsinaisesti tässä ole. [Tilaisuus 8]

Joki ja pellot näkyisivät myös kuvassa, jonka pääaiheena olisi Nurmon kirkko ympäristöineen. Kirkonmäessä on historiallista syvyyttä ja symboliikkaa. ”Se on niin hieno ja kaunis, hienolla paikalla”¹⁵⁸. Kirkon ympäristön maisemat, joki ja Loukon kartano haluttiin liittää tähän kuvaan.

155 Tilaisuus 10.

156 Tilaisuus 8.

157 Tilaisuus 4.

158 Tilaisuus 9.

Moni ehdotti ilmakuvaa, jossa kirkonseutua ympäröivä asutusta ja kylät näkyisivät laajemmin. Kotiseudun kuvaksi ehdotettiin myös näkymää Kiikuntieltä Nurmon kirkkoa kohden.

Mun mielestä se on erittäin kaunis kuva, kun mennään Kiikun suoraa – – milloin rupeaa kirkko näkymään. Se näkyy kivasti silloin vassemmalla. Se on mun mielestä sellainen taulun aihe, että jos nyt jotain aattelis, että lähtee kylästä pois, niin mun mielestä se on tosi tärkeä. [Tilaisuus 5]

Oman ryhmänsä kotiseudun kuva-aiheina muodostavat nykyiset ja entiset koulut. Erikseen mainittiin Valkiaavuoren, Knuutilan, Kouran ja Yljoen koulut, joihin liittyy keskustelijoilla paljon muistoja. Lisäksi kotiseudun kuvassa voisi olla Nurmon museon pihapiiri tai Nurmo-talon ympäristö painijapatsaineen. Mainintoja saivat myös teollista maaseutua kuvaava E.S. Lahtisen tehdas tai toisenlaista maaseutumaisemaa edustava Ruuhikosken golfkentän seutu. Yksi vastaaja valitsi omasta pihapiiristä otetun ilmakuvan, josta avautuu näkyvä naapurikylään.

Koska tähän koulunalueeseen [Yljoen koulunmäkeen] liittyy niin paljon muistoja, niin ottaisin jostain kuvakulmasta tästä kuvan. Olen täällä kouluni käynyt. Toivon, että se säilyis tämä ympäristö tällaisena. Ettei seinäjokiset, kun tarvii niihin kuparitaloohinsa rahaa, myis näitä. [Tilaisuus 1]

Kyllä Nurmo-talokin on mun mielestä hieno ja ne painijapatsaat siinä, se on hirveen hyvä. Siinä tulisi jo taas tämä koulukokonaisuus. Vähän näkyisi takaa. [Tilaisuus 9]

Siinä näkyy mettä ja taivaanraja ja näkyy Mäenkyläkin ihan pikkusen. Että siinä näkyy hyvin, miten se asettautuu tämä meidän kylä. [Tilaisuus 5]

Kotiseudun henkistä ja sosiaalista kerrosta kuvavia kuvia valittiin melko vähän. Vain kolme kuvaa liittyi näihin keskusteluissa laajasti ja monipuolisesti käsiteltyihin aiheisiin. Yhdessä kuvassa näkyisi lapsia ja nuoria urheiluharrastusten parissa esimerkiksi Nurmon liikuntahallilla tai Hyllykallion kentällä. Toinen toiminnallinen kuva-aihe esittäisi Alapään alueen tunnettua kylätapahtumaa: pikkujouluvaellusta. Kotiseudun hengellinen ja historiallinen syvyys välittyvät kuvasta, jonka yksi keskustelija nosti suosikikseen: kyseessä on vanha

hääkuva, jossa hänen omat isovanhempansa ovat körttipuvuissaan.

Nykyisin hyllykalliolaisena ja lasten ja nuorten kanssa elämäni tekemisissä olleena tuli mieleen: Tänään olin lenkkipohulla. Siinä on koulu, siinä on seurakuntakeskus, pallokenttä: tämä on mun mielestä nuorten. Mä ottaisin sieltä sen. Siinä on monta eri asiaa. Mun mielestä täällä on valtavasti tarjontaa lapsille ja nuorille. Täällä on valtavasti lapsiperheitä. Että on harrastuksia. [Tilaisuus 3]

Tulkaa kuvaamaan se meidän pikkujouluvaellus ilmasta käsin. – – Viime jouluna oli Nurmon kirkolle asti jono. [Tilaisuus 7]

Keskustelijoiden omien kuvaehdotusten jälkeen tilaisuudet jatkuivat kuvavirikeosioilla, jossa näyttettiin kuvia erilaisista luonnonympäristöistä, kokoelma Nurmoon ja nurmolaisuuteen yleisesti liitettävistä asioista sekä kuvia rakennetun ympäristön kohteista. Vaikka paikallaolijoille kerrottiin, että kyseessä ei ole tunnistuskilpailu, paikkojen nimeäminen alkoi joskus jo ensimmäisen nelikentän kohdalla. Siinä olivat kuvat pellostä, joesta, suosta ja metsästä.

Yleisesti luonnonkuvakenttä johdatti keskustelijat huomaamaan, että kaikkia maisemaelementtejä (pelto, joki, suo, metsä) löytyy omasta lähiympäristöstä. Kaikki niistä voitiin liittää Nurmoon ja omaan kotiseutuun. Yhteenvetona todettiin, että ”ei siinä huonoja oo mikään”.¹⁵⁹

”Varmaan riippuu siitä, missä on syntynyt, että mikä se mieluinen kuva on” [Tilaisuus 7]

Kotona on, justiin mettää on, ja nevaa on, ja peltoja on ja jokikin. Että kaikkia on. [Tilaisuus 6]

Kuitenkin Kourassa huomattiin keskustelun lopuksi, että nelikentän luontokuvat esittävät kokonaisuudessaan tyypillistä maaseutua, jota Koura ei itse asiassa edusta. Vaikka näitä kaikkia luontotyyppejä toki löytyy Kourastakin, keskustelijat halusivat alleviivata sitä, että teollisen perintönsä vuoksi Koura ei ole tyypillinen maaseutukylä.

Eri luonnonelementtejä ei voida asettaa selkeään järjestykseen sen suhteen, mikä olisi tyypillisin tai edustavin Nurmon kuva. Metsäkuva sen sijaan herätti selvästi eniten epäilyjä.¹⁶⁰

159 Tilaisuus 5.

160 Tilaisuudet 5, 9 ja 10.

Mä en miellä tota metsää ollenkaan paikalliseksi, vaikka metsää täällä tietenkin on ja mäkin sieltä metsäkylästä olen kotosin. Se on enemmän, kun lähdetään tuonne Kuortaneen suuntaan, niin sitten. [Tilaisuus 10]

Toisaalta lukiolaisten keskuudessa metsä sai eniten kannatusta. Se toi mieleen lapsuuden leikit ja seikkailut. Niille, jotka pitivät metsää merkittävässä kotiseudun osana, se oli usein erittäin tärkeässä roolissa. Metsäkuva oli mieluisin, suorastaan ”paras paikka”, yhdelle alun perin Pohjois-Suomesta kotoisin olevalle nurmolaiselle, joka harrastaa suunnistusta.¹⁶¹ Myös oma metsä ja metsätyöt siellä mainittiin painokkaasti. Edelleen metsäretket, marjastus ja sienestys sekä metsässä rauhoittuminen kuuluivat tärkeisiin luontokokemuksiin.

Metsä on siitä hyvä, että siellä on marjoja ja sieniä ja siellä on rauha. [Tilaisuus 7]

Kitinojan mettä, siellä ny lähinnä lapset käy miehen kanssa. – – Viimeksi viikonloppuna olivat molemmat isänsä kanssa mettäs. [Tilaisuus 10]

Kenties kaikkein läheisimmäksi luonnonympäristön kuvaksi nousi peltomaisema. Se koetaan kotisaksi, peltoa on aina löytynyt kodin läheltä, tai on aina asuttu pellon reunalla. Siksi peltomaisema on tuttu ja kotoinen. Toisaalta myös suomalaisena läheinen: todettiin, että nämä kaksi ”on sellaisia, joissa on tilaa hengittää, ehkä toi vesimaisemakin, jos siinä näkyis taivasta.”¹⁶²

Peltomaisemaa, mihnä on vanhoja latoja. Sitä on aikoinaan kattellu koko lapsuuden, niin se on yks ainaki mun mielestä. [Tilaisuus 6]

Viljapello se on se paras syksyllä, tai miksei kesälläkin. [Tilaisuus 3]

Mä taas valittisin tuon peltomaiseman, kun ei Härmässä oikein muuta oo kuin peltoa ja latoja. Se kolahtais mulle. [Tilaisuus 10]

Eniten kommentteja kuitenkin aiheutti suoaiheinen kuva. Se viritti keskustelua laajasta Paukanen suoalueesta, pitkospuureitistä ja lintutornista sekä pitkospuiden rakennusvaiheista. Etenkin Kii-kussa ja Koliinissa Paukaneva koettiin läheiseksi. Kourassa puolestaan Kivijärven kosteikko nousi kotiseudun luontokohteiden kärkeen myös kuvana.

Yhdessä kuvassa näkyviä lintutornia ja pitkospuuta kommentoitiin hyviksi esimerkeiksi pyrkimykseltä ”säilyttää aitoa luontoa”.¹⁶³ Paukanen pitkospuuta pidettiin erinomaisena paikkana ulkoilla ja tavata tuttuja, ja suokuva toi mieleen koulun retket Paukanevalle. Lisäksi arveltiin, että uudelta nurmolaiselta kysyttäessä läheisimmäksi luontokohteeksi koettaisiin juuri Paukaneva.

Sellainen ihana paikka, ja siellä pääsee jopa vaunuillakin menemään pätkän. Siellä on hyvin tehty Seinäjoen puolelta leveeksi, että pääsee pyörätuolillakin. [Tilaisuus 9]

Jokiaiheinen kuva synnytti pääsääntöisesti kahdenlaisia kommentteja. Toisaalta keskusteltiin jokiluonnon muutoksesta ja siitä, kuinka jokiranta on monin paikoin niin pusikkoinen, että sitä on mahdoton käyttää. Muisteltiin myös lapsuuden uimapaikkoja ja todettiin, että moni niistä on käytännössä menetetty. Jokikuvassa laiturilla istuva onkiva lapsi nosti mieleen omakohtaisia kokemuksia ja varhaisia muistoja onkiretkistä ja lapsuuden kesistä.

Tuo vesikuvahan nyt on kuin suoraa meidän joenrannasta lapsuudesta. Meillä oli tuollainen harmaa lauri ja siinä istuttiin ongella. [Tilaisuus 9]

Luonnonympäristön nelikenttä herättikin keskustelijoissa varsin omakohtaisia muistoja luontoelämyksistä ja eläinten kohtaamisesta luonnossa. Näitä luontoelämyksiä ja kohtaamisia on käsitelty aiemmin luvussa kolme.

Keskustelun lopuksi kysyttiin jokaisen kuvakentän kohdalla, puuttuiko kuvasta jokin aihe. Muutama keskustelija kaipasi jo luonnonympäristön kuvakenttään rakennetun ympäristön kohteita ja ehdotti niitä. Yksi erityinen luonnonympäristöön liittyvä teemakin nousi esiin. Ylivoimaisesti luonnonympäristöjä esittäviin kuviin ehdotettiin lisättäväksi kylän kivikkoista maaperää.

Se [Ylijoki] on todella niin paljon erilaista, kun tää muu Nurmo. Siellä kun lyö rautakangonkin maahan, ei siellä taho reikää saada, ja kivee on isompaa ja pienempää. Mistä lie sinne ilimestyyny. [Tilaisuus 8]

Kuten todettu, kaikki luonnonelementit saivat kannatusta kotiseudun kuviksi. Yksi keskustelija kuvasi mainiosti, kuinka luonnonympäristön kohteet voivat saada erilaisia merkityksiä eri elämän-

161 Tilaisuus 3.

162 Tilaisuus 5.

163 Tilaisuus 3.

vaiheissa. Oman kotiseudun kutominen on erittäin kokemuksellinen ja henkilökohtainen prosessi.

Veten liittäisin lähinnä mökkihin. Mä oon lapsuuteni hypänny mökillä. Se nyt oli toki Keski-Suomessa, mutta tuo vesi oli niinku sinne. – – Tuo latomaisema nyt on tuttu mummulasta, ja nyt tällä hetkellä – – kun ikkunasta kattoo. Ja sitten aikuisempänä on ehkä tuo vasen alareuna [Suo ja pitkospuut]. – – Itse asiassa ei oo kun kuukaus takaperin, kun käytiin Kuhjonnevan laavulla ja oli kyllä komia näkymä! [Tilaisuus 10]

Luonnonympäristöä esittäneiden kuvien jälkeen näytimme Nurmoon ja nurmolaisuuteen yleisesti liitettäviä henkisen ja sosiaalisen ympäristön asioita. Keskustelijoiden mielestä valitut kuvat edustivat hyvin nurmolaisuutta. Kuvakenttään ei keksitty muuta täydennettävää kuin uimamontut, joita on Nurmon alueella useita.

Sanotaan, että kaikista kuvista tulee mulla ainakin Nurmo mieleen, vaikka ne näkis yksitel-len. [Tilaisuus 3]

Jostain syystä keskustelu useimmiten käynnistyi urheiluaiheisista kuvista. Parikin kertaa ensimmäisenä tunnistettiin painijalegenda Kustaa Pihlajamäki. ”Asun tuossa Kustaa Pihlajamäen koron plassilla.”¹⁶⁴ Painia pidettiin ”kovana juttuna”, ja muisteltiin, kuinka Nurmossa on aikanaan ollut maailman parhaat painijat. Tosin 1990- ja 2000-luvuilla lapsuuttaan ja nuoruuttaan eläneissä painikuva ei aina herättänyt yhtä voimakkaita kotiseututuntemuksia.

Ainahan paini ja pesäpallo on ollu sellasia, mitä Nurmosta on tullut mieleen. Kova paini ja pesäpallo. [Tilaisuus 7]

Mää oon ehkä liian nuorta aikakautta siihenkin, että se mulle merkkais oikeen mitään. [Tilaisuus 10]

Lukiolaiset ja nuoret äidit tarttuivat ensimmäiseksi urheiluseura Jymyn logoon. Jymy on lukiolaisten mielestä luonteva paikka aloittaa urheiluharrastus. Se on kotiseura, mutta jos jossain lajissa ei Jymyssä joukkuetta synny, siirrytään Seinäjoen seuroihin. Sinne saattaa ajaa myös menestyksen halu.

Jymy-kuvasta tulee mieleen, että sinne on pieninä menty vaan pelailemaan huvikseen, kun on kaverit siellä. Sitten jos haluaa menestyä, pitää vaihtaa Seinäjoelle. – – Nehän pesäpallossa vaan pärjää. [Tilaisuus 4.]

No Jymy tietenkin. Mä oon itseni tosiaan hankkinut pesäpallosukuun. [Tilaisuus 10]

Kourassa ja Yljoella valittaisiin Jymyn sijasta Kouran Louhen logo, kiikkulaisia urheiluharrastukset ovat vieneet pikemmin Seinäjoen seuroihin, mutta Kiikussahan erityisenä harrastuksena ovatkin hevoset.

Nurmon Jymyn logo herätti vilkkaan keskustelun myös seuran nimenmuutoksesta. Tätä kuvataan raportissa toisaalla.

Ruuhikosken Golfin logo herätti niin ikään vilkasta keskustelua. Kuvaa kommentoitiin toteamalla, että Ruuhikosken kentällä on hyvä maine ja että se on tehnyt nurmolaista jokimaisemaa tunnetuksi. Kentällä tiedettiin olevan kansainvälistäkin arvoa tunnetun suunnittelijan ja kansainvälisten kisojen ansiosta. Golfkenttää pidettiin siis alueen imagotekijänä.

Kyllä tuo golfikin, kyllä se aika korkeassa kategoriassa kulkee näistä golfkentistä. [Tilaisuus 7]

Samalla kuva herätti keskustelua siitä, mahtaako kukaan paikallaolijoista tai joku keskustelijoiden tuttava harrastaa golfia. Joskus joitain henkilöitä mainittiin nimeltä, mutta yleisenä harrastuksena ei golfia kotiseutukeskustelujen perusteella voi pitää. Yksikään keskustelutilaisuuksien osallistuja ei tunnustautunut golfinpelaajaksi. Esimerkiksi Kiikussa Ruuhikoski koettiin etäiseksi. Sillä ei nähty juurikaan merkitystä, ei ennen eikä jälkeen golfkentäksi tulon. Ruuhikosken logo ei herättänyt myöskään mitään erityisiä kotiseututunteita perhekahvilan keskustelijoissa. Itse kentän lähistöltä kotoisin oleva keskustelija tosin arveli, että voisi ehkä kertoa Ruuhikosken golf-kentän listan jatkona, jos pitäisi luetella Nurmossa olevia asioita.

Ollaan käyty kerran, pari kertaa ihastelemassa sitä jokivartta ennen golf-kentän tuloa. [Tilaisuus 5]

Mulle tulee Ruuhikoskesta vain se mieleen, että kun siitä menöö läpitte sitä tietä pitkin, niin tulo sellainen olo, että koska tuloo se golfpallo auton lasihin. [Tilaisuus 10]

Alueen aikaisempaa käyttöä olemme käsitelleet jo aiemmin luvussa neljä. Golfkenttä nostatti myös puheenvuoroja, joissa hämmästeltiin kentän rakentamista. Miten on mahdollista, että maanomistajat suostuivat aikoinaan myymään maitaan? Hieman huvittuneeseen sävyyn päiviteltiin sitä muutosta, joka maatalousmaisemassa on tapahtunut.

Se tuloo mieleen, kun kaksi sukupolvia sitten sen aikaiset isännät, kun siinä on 50–100 autoa arkipäivänä, niin ne kauhistuis sellasta, että eikö mitään muuta työtä ole kuin pallon perään huhkia [naurua]. [Tilaisuus 6]

Urheiluun liittyvänä asiana tuotiin esiin myös Haalin urheilukenttä ja alueen monipuolinen historia. Keskusteluissa kävi jälleen selväksi, että Nurmo on paini- ja pesäpallopitäjä.

Myös Atrian merkitystä olemme jo käsitelleet aiemmin sekä rakennettuna ympäristönä että yrityksenä ja työpaikkana kuin myös osana kotiseudun sosiaalista kerrosta luvuissa neljä ja viisi. Suurin osa Atriaan liittyvistä keskusteluista käytiin nimenomaan kuvavirikkeiden innoittamina. Atria tehtaana ja työllistäjänä sai lähes jakamattoman tuen kuvakeskustelussa. Sen tuotteisiin kotiseutunne ei kuitenkaan yhtä varauksettomasti yltänyt. Kesänurmolaiset pitivät tuotteita liian teollisina.

Kyllä toi Atria, – – kyllä nurmolaiset mun mielestä Atrian on ottanu omaksi ja hyväksynyt aina, ettei kellää oo pahaa sanottavaa. – – Se sopii hyvin tämän päivän Nurmooseen. [Tilaisuus 6]

Mitä ite makkaraan tulee, otan jotain muuta makkaraa. Varsinais-Suomessa on erittäin hyviä pieniä teurastamoita, tai siis tällaisia makkaratehtaita. Siellä tulee hyviä makkaroita. Tätä on liian tehdas. [Tilaisuus 8]

Kesänurmolaiset olivatkin valmiita pudottamaan Atrian ensimmäisenä pois kotiseudun sosiaalista ympäristöä esittävästä kuvista. Koliinissa Atrian asemaa olisi vieläkin nostettu: myös rakennetun ympäristön kuviin kaivattiin näkymää Atrian tehdasalueesta.

Atria, se pitäisi olla. Melkein laittaisin sen enemmän tuohon kuin Prisman. [Tilaisuus 9]

Kolmantena kuvakokonaisuutena esitimme keskustelijoille nelikentän, johon oli koottu rakennetun ympäristön näkymiä: kuva Nurmon kirkosta,

ilmakuva Hyllykallion Prisman alueelta sekä kuvat Nurmon museosta ja liikuntahallista. Näistä kohteista kirkko herätti eniten myönteistä vastakaikua. Kirkon sanottiin muun muassa olevan maamerkki ja ominta Nurmoa, kaunis, tuttu ja turvallinen.

Nurmon museo tunnistettiin hyvin, mutta kaikissa tilaisuuksissa kuva ei synnyttänyt keskustelua. Kourassa sen rakennustyyliä ei pidetty edustavana. Tilalle olisi otettu vaikkapa Lankari. Eräässä toisessa tilaisuudessa Nurmon museon arveltiin esittävän nimenomaan Lankaria. Kuitenkin museon merkitys oman aikansa rakennustyylin edustajana tuotiin esiin, ja sitä myös kiiteltiin Yljiolla asti: Se on ”aivan mahtava” ja ”ihana paikka”.¹⁶⁵

Museon ja kirkon rinnalla nykyajan rakennuskanta, kuten esimerkiksi Hyllykallion Prisma ja Nurmon liikuntahalli, saivat kylmempiä arvioita. Niiden todettiin olevan ”tusinatavara”, jota löytyy kaikkialta maailmasta¹⁶⁶. Jonkun mielestä Kivisaaren alueen liikekeskuksen risteysjärjestelyjä esittävä kuva oli jopa vaikea paikallistaa. Samanäköistä voisi olla monessakin paikassa. Prisma oli kuitenkin se kohde, joka rakennetun ympäristön kuvista huomattiin usein ensimmäisenä. Kouran, Koliinin, Kiikon ja historiapiirin tilaisuuksissa siitä käytettiin leikkisää nimeä ”lähikauppa” ja ”Kouran kyläkauppa”.¹⁶⁷

Arkipäivän kotiseutuun kuuluvat myös liikennejärjestelyt. Tiesyhteyksistä keskusteltiin useassa tilaisuudessa. Prisman alueen liikennejärjestelyjen kuva synnytti tyytyväisyyttä: tiellä on kyllä hyvä ajaa, mutta myös nurinaa. ”Valitettavasti tämän päivän leheres oli vielä surkie kuva”¹⁶⁸, kommentoitiin viitaten sanomalehdessä olleeseen luonnokseen Seinäjoen itäisestä ohikulkutiestä ja tulevasta risteysalueesta.

Meillähän on niin valtavat tieyhteydet, että eihän tällaisia ole missään. Meillä on kuitenkin oma rauha, että tuosta menee tie Nurmoon ja tuosta menee isot tiet. Ja kuitenkin pystyy polkupyörälläkin lähtemään. – – Aivan kuin asuisi Johnain ydinkeskustassa. [Tilaisuus 5]

Arkipäivän maisemaan kuuluu myös Nurmon liikuntahalli. Kiikussa tartuttiin ensimmäiseksi juuri liikuntahalliin, mutta sitä ei kuitenkaan pidetty erityisenä kotiseudun kohteena. Alapään alueen tilaisuudessakaan liikuntahallia ei kiitelty kauniiksi, mutta joku keksi lähestyä rakennuksia niiden käyttäjämääristä ja totesi, että ”liikuntahalli taitaa olla

¹⁶⁵ Tilaisuus 1.

¹⁶⁶ Tilaisuus 1.

¹⁶⁷ Tilaisuudet 2, 5 ja 9.

¹⁶⁸ Tilaisuus 3.

*suurimmas käytös*¹⁶⁹. Liikuntahalli herätti myönteisiä ajatuksia monipuolisen toimintansa vuoksi. Ja sen merkitystä nuorisolle kehuettiin.

Lisäykseksi rakennetun ympäristön kuvakenttään ehdotettiin kaksfooninkista pohjalaistaloa, maatalon pihapiiriä tai maalaistaloja peltoineen ja karjoineen. Lisäksi oma kotitalo, koulu tai koulu-keskus mainittiin lisättävinä kohteina. Myös traktorimuseo nousi keskusteluun yhdessä tilaisuudessa.

Yhden mä tuohon lisäksiin, ja se olisi tällainen komia kaksfooninkinen pohjalainen tuparati joentyörällä. [Tilaisuus 8]

Jos mun pitäis kotiseutua ajatella, mä ajattelin sitä vanhaa Viitalan kotikoulua. Nää [kuvakentässä näkyvät] ei oo mulle mitään sellaisia sydämenläheisiä. [Tilaisuus 10]

Yksittäinen huomionarvoinen rakennetun ympäristön kuviin liittyvä havainto on se, että kuvissa nähtiin ”uusi ja vanha maailma rinnakkain”.¹⁷⁰ Kirkonmäki ja museorakennus koettiin yksilöllisinä rakennetun ympäristön kohteina, kun taas tuoreempi rakennuskanta jonain sellaisena, jota on kaikkialla muuallakin.

MIELIPAIKAT

Kotiseudun kuvien pohdinnan jälkeen vastaajia pyydettiin miettimään yhdestä kolmeen henkilökohtaisesti merkityksellistä kotiseudun paikkaa ja kirjoittamaan lyhyesti, mitä nämä paikat ovat ja miksi ne ovat vastaajalle tärkeitä. Tärkeitä paikkoja oli mietitty jo aikaisemmin keskusteltaessa, ja osa paperille saaduista vastauksista oli suurin piirtein samoja kuin keskustelussa mainitut.

Mielipaikoistaan kirjoitti kaikkiaan 97 henkilöä, ja saimme vastaukseksi noin 260 kuvausta erilaisista kotiseudun mielipaikoista. Suurin osa kirjoittajista oli maininnut kolme erilaista paikkaa tai kohdetta, mutta jotkut keskittyivät kuvaamaan vain yhtä. Eniten käsiteltiin rakennetun ympäristön kohteita, joista ylivoimaisesti suosituin oli oma koti tai kodin pihapiiri. Koti oli mainittu yli viideskymmenessä mielipaikkakuvauksessa. Muista rakennetun ympäristön kohteista Nurmon kirkko, Nurmon museo, koulut ja liikuntapaikat tulivat mainituiksi useaan kertaan.

Oma koti kuvattiin turvallisuuden, yksityisyyden, rentoutumisen ja sukuyhteyden paikaksi. Kotia löytyvät tärkeimmät ihmiset, siellä on tuttu ja turvallinen olo ja siellä voi myös rauhoittua. Koti

tarjoaa myös tunteen jatkuvuudesta ja pysyvyydestä: kotona ovat arkirutiinit ja se on paikka, ”*jonne voi aina mennä*”.¹⁷¹

Kotona joka päivä juttelen äitin ja sisarusten kanssa, mikä on tärkeää minulle. Omassa kodissa voi olla oma itsensä ja miten haluaa.
[Tilaisuus 4]

Osallistujat kuvasivat, kuinka omaan kotipiiriin liittyy vahva tunne sukupolvien ketjuun kuulumisesta ja kuinka omassa lähiympäristössä on merkkeitä aiempien sukupolvien tekemästä työstä.

Rakensin mieheni kanssa oman talon suvun maille omaan kotikylään ja olen siis 5:ttä sukupolvea tässä kylässä, jossa asuvat vielä myös vanhempani ja isovanhempani. Asun siis keskellä lapsuusmaisemaani. Kaikki on tuttua ja kotoista; tiet, talot, suvut, metsät, kivet, kalliit, puut jne. [Tilaisuus 3]

Oma koti laajenee kotitalosta kodin pihapiiriin rakennuksineen sekä kodin lähiympäristöön, koptipeltoihin, oman kodin läheisiin metsiin tai kotikylään. Mielipaikkana kuvattiin omien toiveiden mukaan rakennettua vanhanajan pihapiiriä ulkorakennuksineen tai rantasaunaa. Kotia ympäröivät omat pellot marjapensaineen ja perunamaineen tai oma lähimetsä, jossa voi tehdä metsätöitä, mainittiin myös mielipaikkoina. Kodissa tärkeää on omasta pihapiiristä avautuvat maisemat, esimerkiksi näkymä joelle, missä ”*silmä lepää*”, vuodenaikojen mukaan vaihtuva peltomaisema ja pelloilta ja soilta kantautuvat luonnon äänet ja tuoksut. Oman kodin ympäristöön kuuluu hiljaa virtaava Nurmonjoki ja toisella puolella avautuva peltomaisema ja sieltä kuuluvat vesilintujen äänet. Maisemaan liittyvät luontomuistikuvat ja -kokemukset, erityisesti alueelle tyypillinen linnusto, ovat oleellinen osa kotiseutukokemusta.

Oma koti: Joki melkein takapihalla. Pihasauna, iso piha ja peltoja vieressä. Myös metsää lähettyvillä jonkun verran. Naapurissa sukulaisia. [Tilaisuus 4]

Rakensimme uuden talommekin niin, että ikkunasta näkyy hyvin joelle ja Hemminginmäelle – Kerran Helsingissä asuessani näin taidekaupassa taulun, johon ihastuin. Syytä miettiessäni huomasin, että taulu muistuttaa näkymää jokirannastamme Hemminginmäelle. Ostin taulun heti, ja sen katseleminen

169 Tilaisuus 7.

170 Tilaisuus 6.

171 Tilaisuus 4.

tyydytti kotiseutukaipuuta Etelä-Suomessa asuessa. [Tilaisuus 7]

Myös entinen, jo taakse jäänyt kotitalo voi olla tärkeä. Lapsuuden koti, ”*vanha suuri maatalo*”¹⁷² mainittiin paikkana, johon liittyy paljon muistoja. Lisäksi kerran mainittiin nimeltä oma kotikuja ja tie kotoa maailmalle.

Entinen koti, jossa asuin 13 vuotta. 3-kerroksinen iso kivitalo ja 4 kertaa isompi tontti siinä ympärillä, siellä tuli vietettyä niin paljon aikaa että se on jääny tärkeäksi mieleen. Kaikki lapsuuden muistot on sieltä. [Tilaisuus 4]

Tie kotoa 'maailmalle' on kovassa käytössä mutta vaarallinenkin. Samaa tietä pitkin on menty maailman ääriin ja takaisin. Toivoisin myös lasteni kulkevan tietä turvallisesti. [Tilaisuus 7]

Omasta nykyisestä kodista halutaan rakentaa lapsille ympäristö, jonka he ”*kokevat tärkeäksi ja rakkaaksi itselleen*”.¹⁷³ Erityisesti toivottiin, että nykyinen elinympäristö tarjoaisi lapsille turvallisuutta ja hyviä muistoja. Vastaajien oma mummola tai oma lapsuudenkoti – nyt lasten mummola – on myös kotiseudun merkittävä osa.

Vihdoin monien vuosien jälkeen olen löytänyt oman kodin. Omakotiatalo, oma piha ja hyvät naapurit. Takapihalla tuttua peltoa. Appi-vanhemmat 50 m päässä, hyvässä hengessä. Koen, että olemme paikassa, jossa on kuitenkin yhteisöllisyyttä, vaikka ympäristö on lapsuudenkotiä laajempi. Oma koti on myös omalle lapselle tärkeä paikka. Koen, että hän kokee paikan tuttuna ja turvallisena. [Tilaisuus 10]

Kodin jälkeen rakennetun ympäristön kohteista eniten mainintoja sai Nurmon kirkko. Itse kirkko, kirkonmäki, kirkonseutu aittoineen ja hautausmaa ovat tärkeitä rauhoittumispaikkoja, joissa voi kokea olevansa osa sukupolvien ketjua. Kirkko ympäristöineen koetaan tärkeäksi ennen kaikkea siihen liittyvän jatkuvuuden ja ylisukupolvisuuden takia. Sen luonnehditaan edustavan pysyvyyttä ja muuttumattomuutta sekä luovan turvallisuutta. Kirkon koetaan kertovan ”*olemuksellaan alueen tärkeistä arvoista, jotka ovat kestäneet läpi vuosisatojen*”.¹⁷⁴ Kotikirkko on myös paikka, jossa on tapahtunut itselle henkilökohtaisesti tärkeitä asioita, iloa ja su-

rua. Kirkonmäkeä ympäröivää miljöötä arvostettiin, koska se on säilynyt maaseutumaisena ja rauhallisena eikä ole joutunut uuden rakennuskannan ympäröimäksi. Myös joenvarren läheisyys tekee kirkonseudusta erityisen paikan.

Vetovoima on mennä istumaan jumalanpalveluksessa suvun vanhalle penkkirivipaikalle. [Tilaisuus 7]

Muita rakennettuun ympäristöön liittyviä mielpaikkoja olivat nykyiset ja entiset koulurakennukset ympäristöineen sekä kylien yhteiset kokoon-tumispaikat kuten esimerkiksi Ylijoen kerhotila, Kouran liikuntahallin tupakeittiö tai Haalin kylätalo ympäristöineen. Ne kaikki ovat paikkoja, joissa järjestetään toimintaa, kerhoja ja tapahtumia kaikenikäisille.

Nurmon keskustaajama kuuluu joidenkin vastaajien mielpaikkoihin. Sillä tarkoitettiin sekä nykyistä kirkonkylää palveluineen että muistoissa elävää vanhaa keskustaa rakennuksineen. Toivottiin, että vielä jäljellä olevat vanhimmat rakennukset säilyisivät.

Rakennetun ympäristön kohteista erityistä huomiota saivat sillat, jotka yhdistävät kylää, toimivat onkipaikkoina tai mahdollistavat maiseman tarkkailun ja luovat yhteyden jokeen. Sillat toimivat myös kirjaimellisesti siltana rakennetun ympäristön ja luonnonympäristön välillä.

Martikkalan silta on kaunis lenkin varrella oleva silta joka ainut yhteys lähellä olevaan jokeen. Ihana maisema ja vuodenaikojen vaihtelu. Rakennettu ympäristö ja luonto sulassa sovussa. [Tilaisuus 7]

Joki kuuluu kirjoitustehtävienkin perusteella kiistattomasti tärkeimpiin luontokohteisiin. Useissa vastauksissa joki yhdistettiin muihin luonto- ja maisemaelementteihin tai oman kotipihaan maisemaan. Joki toi vastaajille mieleen lapsuuden: siellä on käyty uimassa ja sen rannalla on asuttu koko elämä. Merkityksellisiä paikkoja löydettiin jokivarresta aina Nurmonjoen alkuhaaroilta Lehmiujoelta ja Ahvenjoelta saakka.

Meillä on ollut koko ajan uimapaikka. Joella on uitu jo noin 50 vuotta. [Tilaisuus 2]

Nurmonjoen ranta, Keski-Nurmon kohdalla, oma kotimaa, jossa elämä on parasta, maisema kaunis, siellä mieli lepää. [Tilaisuus 3]

172 Tilaisuus 9.

173 Tilaisuus 9.

174 Tilaisuus 3.

Nykypäivänä joen maisema-arvoa pidetään ehkä tärkeämpänä kuin koskaan. Kirjoitustehtävissä kotiseutukustelijat pitivät jokea ja jokimaisemaa ainutlaatuisena, niin kesällä kuin talvella. Toivottiin esteetöntä näkymää joelle, ranta-asutuksen rajoittamista ja jokimaiseman siistimistä risukosta. Harmiteltiin joelle tehtyä muutosta. Matkailutai virkistyskohteena joki mainittiin lähinnä kalastusharrastuksen yhteydessä.

Joki on minulle merkityksellinen. On todella vahinko että se muutettiin sellaiseksi kun se tällä hetkellä on. Surullista. [Tilaisuus 6]

Likavesien virtaamat jokeen tulisi tyrehdyttää ja veden laatua parantaa, että kalat joesa menestyisivät. Lähinnä taimen ja kirjolohi. [Tilaisuus 7]

Jokiranta mainittiin myös Kiikussa, millä tarkoitettiin Kyrönjokirantaa. Se nähtiin rauhoittumis- ja virkistyspaikkana, jossa voi lenkkeillä ja kalastaa. Muista vesistöistä kirjoitustehtävissä mainittiin Kuorasluoma, Martikkalanjärvi sekä Hirvijärven tekoallas.

Kourassa eniten mainintoja keräsi kylän itäpuolella sijaitseva Kivijärven kosteikkoalue. Sitä käsiteltiin perusteellisesti jo luonnonmaisemi-

en yhteydessä luvussa kolme. Myös nevat ja suot nostettiin esiin useissa vastauksissa. Yljiolla mainittiin Ämmälänkylän ja Yljioen välissä oleva Haapokonto, Nurmo-Seuran historiapiiriläinen kirjoitti Martikkalanjärveä ympäröivästä järvinévasta. Useimmin mainittu suoalue oli kuitenkin Paukaneva. Siellä on hyvä rentoutua ja ”nollata ajatukset”.¹⁷⁵

Nurmon luontoalueita pidettiin helposti saavutettavina ja helppokulkuisina, minkä vuoksi ne soveltuvat hyvin metsästys- ja virkistyskäyttöön. Metsäkohteista mainittiin Kotavuori, Kulunvuori sekä Isovuori.

Kodin lähellä olevat metsän ympäröivät pikkuvuoret, joissa voi marjastaa, sienestää tai muuten ulkoilla. Luonto, hiljaisuus on läsnä ja lähellä. [Tilaisuus 3]

Lakeusmaisema kirjattiin mielipaikaksi erityisesti Kiikussa. Kerrottiin, että kiikkulaiselle kotiseutu on ”maaseutumaisema kaupungin laidalla”. Lakeus on hyvä hiihtopaikka, vaikka ”päivittäin, jos on lumta”. Maalaistalot peltolakeuksineen koettiin tärkeäksi, ja latojen ränsistyminen ja jatkuva kaotaminen maisemasta huolettaa.

175 Tilaisuus 4.

Kuva 14. Kivijärven kosteikko Kourassa. Kuva Pasi Komulainen.

*Kuuluu linnun laulu, liikenne ei häiritse, talvel-
la näkee tähdet. [Tilaisuus 5]*

Kotiseudun henkisen ja sosiaalisen ympäristön kohteet liittyivät kirjoitustehtävissä jo lueteltuihin rakennetun ympäristön kohteisiin. Nyt edettiin rakennusten sisälle. Esimerkiksi Yljiolla otettiin kahdessa eri vastauksessa esille maa- ja kotitalousnaisten järjestämät tilaisuudet kylän kerhotilassa tai kodeissa, kansalaisopiston järjestämä naisten kudontapiiri Yljioen vanhalla kaupalla sekä yhdessä vastauksessa se, että kinkeriperinne on elvytetty. Kourassa mainittiin vapaalokunnan mukava ilmapiiri, Lakkisussun asuntoalueen kehittäminen sekä palveluiden lisääminen kyläläisten viihtyvyyden takaamiseksi.

Nurmon museon alue on nurmooseuralaisille tärkeä yhteisen kotiseutuharrastuksen vuoksi. Siellä tavataan tuttuja ja muita nurmolaisia; se on myös hyvä paikka harrastaa ja oppia kotiseutunsa historiaa. Museota ja sen toimintaa sanottiinkin Nurmo-Seuran keskustelutilaisuudessa tavaksi ”kasvattaa nykyisiä uusia nurmolaisia”. Kirkko hautausmaineen on tapahtumien paikka, siellä ”tavataan sukulaisia ilon ja surun merkeissä”¹⁷⁶ sekä harrastetaan esimerkiksi kuorolaulua.

Kirkon ja museon rinnalle monessa vastauksessa nostettiin harrastustoimintaan liittyvää ympäristöä. Nurmon Jymyä keuhuttiin erinomaiseksi lasten ja nuorten kasvattajaksi. Paljon mainintoja keräsivät myös harrastus- ja leikkipaikat. Nurmon liikuntahalli (”Liikkari”) mainittiin lukiolaisten mielipaikkana kolme kertaa. Perusteluina oli jokaisessa vastauksessa se, että hallilla on vietetty niin paljon aikaa. Myös kavereiden tapaaminen ja onnistumisen tunteet tekevät liikuntahallista erityisen paikan. Mielipaikka voi olla myös punttisali.

*Pelaamisen kautta kokenut siellä onnistumisia
ym. tunteita, minkä vuoksi siitä on tullut tärkeä. [Tilaisuus 4]*

*Monta kertaa viikossa tulee käytyä [salilla] ja
siitä on muodostunut kotoisa ja mukava paikka.
Sieltä lähtee hyvillä mielin aina. [Tilaisuus
4]*

Lapsuuden leikkiapaikoista mainintoja saivat Murhavuoren metsikkö, Norsuliukumäestä nimensä saanut Norsupuisto sekä uimapaikka Leppilahden monttu. Kaikkiin liitetään lapsuuden muistoja: pelaamista, leikkiä, uimista ja kesäloman viettoa. Lukioikäiset myös kuvaavat, kuinka Tanelinlampi (”Tansku”) on ”kesä-ajan keskipiste”, paikka, jossa

vietetään kesää ja tavataan vanhoja ja uusia ystäviä. Myös Ruuhikosken golfkenttä mainittiin myös kerran, mutta ei golfin harrastamisen vuoksi vaan siksi, että se on päivittäisen kulkureitin varrella.

Erityisesti pienenä (nykyäänkin joskus) pyöräiltiin kavereiden kanssa sinne ja uimaan ja viettämään kesälomaa”. [Tilaisuus 4]

Koulu on merkittävä kotiseudun kiintopiste kaikille, mutta erityisen suuri merkitys sillä on nuorille ihmisille. Lukiolaisten mielipaikkakuvauksissa koulu mainittiin monta kertaa. Lukiolaiset ymmärsivät, että koulun merkitys ei rajoitu vain tähän päivään. Koulussa vietetään samassa ympäristössä jopa kaksitoista vuotta, joten siihen muodostuu erityinen suhde.

Mielipaikka voi liittyä myös työntekoon. Eräs vastaaja kuvasi sukulaisten suosta raivaamaa peltoaukeaa Ämmälänkylässä, joka kuuluu lapsuuden ja nuoruuden peltotyömuistoihin. Toisessa vastauksessa mielipaikaksi mainittiin ”Kyrönjokilakia (Alajoki)”. Vastauksessa tarkennetaan suhteen syntymistä kyseiseen paikkaan:

*Olen viettänyt kymmeniä öitä ja satoja päiviä
töis. Maisema, hajut, kydön haju. [Tilaisuus 6]*

Toisenlainen nykyajan harrastuspaikka on yhdessä vastauksessa mainittu seurakunnan Hyllykamari, johon mainittiin perusteluina uudet ystävät, toisten auttaminen, intohimo käsitöihin sekä kivat keskustelukumppanit. Varsinaisten paikkojen lisäksi kirjoituksissa nostettiin esille muutakin sosiaaliseen ympäristöön liittyvää, kuten yhteistoimintaan osallistuminen sekä ihmisten ystävällinen suhtautuminen paluumuuttajiin.

Merkitykselliseen kotiseutuun kuuluu luonnollisesti myös muiden asukkaiden muodostama yhteisö ja sen ilmapiiri. Perhe oli yhden vastaajan lyhyt ja ytimekäs valinta kotiseudun tärkeimmäksi kohteeksi. Esimerkiksi Kiikussa mainittiin tässäkin yhteydessä kylällä aiemmin asuneet karjalaiset, jotka kertomuksillaan ja tarinoillaan ovat auttaneet kotiutumaan.

*Kyläyhteisö, lapsuuden yhteisöllisyyden ta-
painen yhteys kyläläisiin ja omiin naapureihin
toisi turvallisuuden tunnetta. [Tilaisuus 5]*

*Oman kylä asukkaat, eli kylän talot ovat tär-
keitä: ne tekevät juuri sen kotiseudun. Vaikka
asukkaita ei usein tavata, yhteisöllisyys on
kuitenkin vahva. [Tilaisuus 7]*

Miltei puolet Alapään alueen tilaisuudessa kotiseutunsa mielipaikoista kirjoittaneista mainitsi nimenomaan Haali-talon ympäristöineen kotiseutunsa mielipaikkana. Monipuolisesta alueesta nostettiin eri vastuksissa esiin eri kärkiä: Haalin alue kokonaisuudessaan, Haalinmäki ja asunto-alue, Haalin kenttä, kylätalo ja lava. Haalia luonnehditaan toiminnalliseksi paikaksi, jossa ”*tapahtuu monenlaista kivaa*”¹⁷⁷ ja virkistävää toimintaa. Haali on myös muistojen tihentymä.

Mielipaikan ei välttämättä tarvitse sijaita lähellä kotia. Merkityksellinen kotiseutuside voi syntyä esimerkiksi vapaa-ajan vietossa ja matkaillessa. Tällaisina paikkoina mainittiin Vaasan saaristo, Helsinki–Vantaan lentokenttä ja mökki Keski-Suomessa.

Mökki Keski-Suomessa. Lukemattomat mökkireissut, serkkuja mukana ja paljon leikki-muistoja mökin ympäristössä, järvessä niin, että evät kasvoi! Kaupassakäynnit, torilla jäätelöt. Ihania muistoja. [Tilaisuus 10]

Kotiseudun valokuvista käyty keskustelu sekä mielipaikka-aiheiset kirjoitustehtävä käsittelivät hyvin pitkälti samoja teemoja. Erojakin näkyy. Huomaamme, että saman kysymyksen pohtiminen kirjallisesti ja visuaalisesti voi nostaa esiin kotiseudun eri puolia. Kotiseutua esittäviin valokuviin ei juurikaan valittu kotia. Kuvat esittivät kirkkoa, koulua, pelto- ja jokimaisemia. Sen sijaan mielipaikkaa kuvaavissa kirjoituksissa oma koti oli kaikkein useimmin mainittu yksittäinen paikka.

7 KOTISEUTU JA KUNTARAKENTEEN MUUTOS

Kuntarakenteen muutospaineet puhuttavat kaikkialla. Keskustelu erilaisista kuntayhteistyön muodoista ja hallinnollisista ratkaisuista on kuntakentän nykypäivää, mutta kyseessä ei ole vain tämän ajan ilmiö. Optimaalista kuntakokoa suhteessa asukaslukuun, pinta-alaan ja palveluiden järjestämiseen alettiin pohtia heti kuntajärjestelmän luomisen jälkeen. Käytännössä kuntien rajojen ja nimien muutokset ovat olleet jatkuvia vuoden 1865 kunnallisasetuksesta alkaen. Yksittäisiä kyliä tai kunnanosia on liitetty toisiin kuntiin. Aluksi kuntien määrä kasvoi, kun olemassa olleet kunnat jakautuivat osiin. Ensimmäinen varsinainen kuntaliitos toteutui vuonna 1934, kun Kyyrölä liitettiin Muolaan kuntaan. Kuntarakenteen lähes 150 vuotta kestänyt muutos voidaan tiivistää siten, että kyse oli ensin kunnallisen jaotuksen erottamisesta vanhoista pitjä- ja seurakuntajaotuksista ja myöhemmissä muutoksissa on pyritty suurempaan kuntakokoon. Kuntakoon kasvattamisesta alettiin puhua 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin maassamme tehtiin yli 60 kuntaliitosta. Toisaalta 1970-luvulla monilta kuntaliitoksilta vältyttiin lisäämällä kuntainliittojen tehtäviä.¹⁷⁸

Eri aikoina kuntarakenteen muutoksia on perusteltu monin erilaisin argumentein ja painoituksin. Kuntarajojen sopeuttaminen on kytketty ennen muuta palvelutuotannon tehostamiseen monella tavalla: suurempi yksikkö saa mittakavaetua palveluita tuottaessaan; se pystyy varmistamaan riittävän rahoitus pohjan ja voi vastata väestömuutoksiin suuntaamalla palvelunsa uudelleen. Lisäksi kuntarakenteen muutosta on perusteltu maankäytön suunnittelun helpottumisella ja niin sanotun vapaamatkustajaongelman poistumisella. Keinoja sopeuttaa kuntarajoja tehtävien uudelleenjärjestelyihin on periaatteessa kaksi: Ensinnäkin kunnat voivat lisätä yhteistyötään, vaikka niiden hallinnolliset rajat säilytetään. Toisena vaihtoehtona ovat kuntaliitokset, joissa hallinnolliset rajat häviävät kokonaan kuntien yhdistyessä.¹⁷⁹

Vaikka kuntarakenteen muutokset ovat vahvasti yhteydessä palvelutuotannon uudelleenjärjestämiseen ja tehostamiseen, kuntarakenteen muutoskeskustelussa on 1990-luvun lopulta lähtien näkynyt myös uusia piirteitä. Keskustelun ytimeen on noussut menestyminen alueiden välisessä kilpailussa. On kyse kilpailukyvyistä. Se liittyy ajatukseen, jonka mukaan kunnat ja eritoten kaupunkiseudut taistelevat keskenään investoinneista, yritysten sijoittumisesta, asukkaista ja osaajista. Arvellaan, että suuri kunta saa enemmän painoarvoa kaupunkikeskusten järjestelmässä. Suuremmat kokonaisuudet voivat kehittää aluettaan tehokkaammin.¹⁸⁰

Kaikki nämä näkökulmat ovat olleet vahvasti läsnä myös vuonna 2009 toteutuneessa Nurmon, Seinäjoen ja Ylistaron monikuntaliitoksessa. Kuntarakenteen muotoutumisen pitkään historiaan peilattuna kyse ei ole ollut yksittäisestä tai äkillisestä tapahtumasta, vaan yhdestä kehitysvaiheesta siinä pitkässä jatkumossa, jonka juuret ulottuvat jo kauas kunnallisasetusta varhaisempiin aikoihin myös Nurmon kohdalla.

Nurmon kunnan syntyä edeltäneitä vaiheita tarkasteltaessa paljastuu, että Nurmo olikin olemassa jo paljon ennen oman kunnan muodostamista. 1500-luvun puolivälin veronmaksutietojen perusteella Nurmon ja Seinäjoen asutus oli vielä kovin heiveröistä. Alueella oli vain muutamia veronmaksukykyisiä tiloja. Nurmo oli pääosin Lapuan seurakunnan osa, mutta Nurmon väestön lisääntyessä ja elintason kohotessa rohkaistuttiin vuonna 1725 rakentamaan oma saarnahuone yhdessä Ilmajoen seurakuntaan kuuluneiden seinäjokisten kanssa. Samoin yhdessä ryhdyttiin ajamaan erillisen seurakunnan perustamista. 40 vuoden sitkeän yrittämisen jälkeen vuonna 1765 tämä lopulta toteutui¹⁸¹. Tapahtumasarja oli sikäli merkittävä, että siinä paikallinen yksituumaisuus johti yhteiseen toimintaan. Aivan ilmeisesti omaa identiteettiä jo oli.

178 Leinamo 2004, 21-24; Mäkinen 2009, 3-4, 33-38.

179 Haveri 2002, 8; Zimmerbauer 2008, 52-53.

180 Zimmerbauer 2007, 32; Zimmerbauer & Suutari 2007, 349; Zimmerbauer 2008, 53-54; vrt. myös Sisäasiainministeriö 2006.

181 Österbladh 1949, 577-578.

Nurmon ja Seinäjoen yhteisen kappeliseurakunnan vaihe kesti 138 vuotta. Vuonna 1863 seinäjokiset saivat oman seurakunnan. Seinäjoen ja Nurmon tiet erkanivat. Oman seurakunnan perustamiseen Seinäjoelle olivat vaikuttaneet vahvasti Östermyran ruukki ja alueen teollisuuden kehitys, mutta erityisen kehityssysäyksen alue sai, kun rautatielinjaus 1880-luvulla teki Seinäjoesta rautatieristeyksen. Vuosisadan tärkein liikenneinnovaatio tuli Seinäjoelle, ja se tuki uusien kaupallisten ja julkisten palveluiden kehittymistä. Seinäjoen väestö ja talous alkoivat kasvaa nopeasti 1900-luvun alussa. Kehitys kulminoitui vuonna 1960: Seinäjoesta tuli kaupunki.¹⁸²

Nurmo säilyi maaseutumaisena kuntana, jonka väestökehitys ja taloudellinen kasvu olivat verkkaista 1960-luvun lopulle saakka. Silloin Seinäjoen kasvu alkoi levitä. Moottoriliikenteen yleistymisen oli Nurmolle eduksi, sillä Seinäjoen ja Nurmon keskustaajat olivat vain noin viiden kilometrin päässä toisistaan. Hallinnollisista rajoista huolimatta monet Nurmon asuinalueet kasvoivat sosiaalisesti ja toiminnallisesti kiinteäksi osaksi Seinäjoen vaikutusalueita.¹⁸³

Kasvusta huolimatta Seinäjoki pysyi noin 25 000 asukkaallaan yhtenä pienimmistä maakuntakeskuksista, mutta sen ympärillä oli vahvojen kuntien suuri maakunta. Kun kilpailukykypuhunta alkoi ja luonnollinen väestönkasvu hidastui, käynnistyi keskustelu kuntaliitoksista myös Seinäjoella. Katseet kääntyivät luonnollisesti Nurmoon. Olihan se jo kytköksissä Seinäjokeen monin toiminnallisista sitein.

Kuntien yhdistymisestä oli keskusteltu 1970-luvulla ja 1990-luvun alussa, jolloin asia kariutui nurmolaisten vastustukseen vuonna 1992. Vuonna 2005 päätettiin käynnistää selvitys kuntien välisen yhteistyön tiivistämisestä. Toisena vaihtoehtona tarkasteltiin Nurmon, Seinäjoen ja Ylistaron kuntien yhdistämistä. Selvitys päättyi yhdistämisen kannalle. Sitä pidettiin parhaana sekä palvelutuotannon tulevaisuuden että alueen kilpailukyyn kehittäminen kannalta.¹⁸⁴ Selvitysraportista edettiin liitosneuvotteluihin. Syntyi liitosta vastustanut ProNurmo-kansanliike, ja kuntaliitos torjuttiin neuvoo-antavassa kansanäänestyksessä. Nurmolaista 63,1 % äänesti liitosta vastaan, mutta kunnanvaltuusto päättyi yhden äänen erolla 21.5.2007 kuntaliitoksen kannalle.¹⁸⁵

Yksi tuolloin valtuutettuna toiminut Nurmonjokilaakson keskustelutilaisuuden osallistuja muisteli vuosikymmenten aikana Seinäjoen ja Nurmon velonutta kuntayhdistymiskeskustelua:

Olin valtuustossa ja äänestin, että voidaan liittyä. Mä oon Seinäjoelle tullut 1963, ja jo silloin oon nähnyt, että Seinäjoki ja Nurmo olis pitäny olla yhtä, koska nää on niin lähekkäin tässä, että koko ajan kilpaillaan toinen toisensa kanssa, että mitä nyt ja mitä nyt. – Rakennetaanko teillä vai rakennetaanko meillä, ja sellaista kitkaa koko ajan. Ja 74 vuosikohan se oli, kun oli tämä yksi kysely kanssa, ja silloinkin nurmoolaaset oli, että he ei lähde. Ja nyt kun tämä kysely tuli taas, niin mä sanoin, että ei kysytäkään mitään, mä olin silloin hallituksessa, sanoin, että päätetään. Valtuusto päättää. Miksi me kysytään nyt kaikilta. Ei oo mitään mieltä, kun me tiedetään, mikä siellä on pohjana. En mä usko, että kukaan olisi halunnut verojen nousevan hirveesti. Nää on niin yhdessä tässä ja lähellä. [Tilaisuus 9]

Liitos astui voimaan vuoden 2009 alussa, kun Nurmon, Seinäjoen ja Ylistaron kunnat lakkautettiin ja uusi Seinäjoen kaupunki perustettiin. Asukasmäärät ennen kuntien yhdistymistä olivat Nurmossa 12 675, Seinäjoella 37 336 ja Ylistarossa 5 576. Yhdistymisen myötä syntyneen Seinäjoen asukasluvuksi tuli 57 333. Tavoitteeksi asetettu painoarvon lisääntyminen maakuntakeskusten joukossa näytti toteutuvan.

Kuntarakenteen muutoksia koskevassa keskustelussa on tuotu esille, että kunnilla on myös muita kuin palveluihin, tehokkuuteen ja kilpailukyyn kehittämiseen liittyviä tehtäviä. Niillä on merkitystä ihmisten paikallisena yhteisönä. Kunta käsitteenä saakin Ari-Veikko Anttiroikon mukaan pääsääntöisesti kaksi merkitystä: Ensiksikin kunnalla viitataan itsehallintoperiaatteella toimivaan poliittis-hallinnolliseen paikallishallintoyksikköön, joka muodostuu kunnan hallinto- ja palvelutuotanto-organisaatiosta. Toiseksi, kunta ymmärretään hallinnollisen alueen rajaamana paikallisena yhteisönä¹⁸⁶. Arto Haveri, Elina Laamanen ja Kaija Majoinen ovat käyttäneet tästä jälkimmäisestä ulottuvuudesta nimitystä identiteetikunta, jolla he viittaavat siihen, kuinka kunnilla palveluntuottamisen roolin lisäksi on merkitystä ihmisten paikallisyhteisönä ja poliittisen vaikutuksen kenttänä.¹⁸⁷

182 Alanen 1970; Talvitie 1974; Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

183 Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

184 Meklin & Paatelainen, 2006.

185 Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

186 Anttiroiko 1992, 83–87.

187 Haveri, Laamanen & Majoinen 2003, 18–20, 66–71.

Kuntalaisuus liitetään yleensä alueellisesti rajatun poliittis-hallinnollisen instituution jäsenyyteen, joka muodostaa olennaisen, mutta usein varsin huomaamattoman osan ihmisten arkipäivää. Kunnan jäsenyys on sekä pakotettua että vapaavalintaista, sillä vaikka yksilöllä on oikeus asuinpaikan valinnallaan vaikuttaa siihen, minkä kunnan jäsen hän haluaa olla, on yksilön silti sopeuduttava valmiiksi rakentuneeseen yhdyskuntaan ja hallintoon. Lakiin perustuvan määrittelyn sijaan kuntalaisuutta on kuitenkin tässä yhteydessä mielekkäämpää lähestyä yhteisönmuodostuksen näkökulmasta. Näin ymmärrettynä kunnan normatiivinen luonne instituutioon väistyy taka-alalle ja huomio kiinnitetään siihen, kuinka kuntalaisuus muotoutuu kokemusten kautta.¹⁸⁸ Toisin sanoen, yhteisö muuttuu todeksi käytännön toiminnoissa, kun asukas käyttää ja tuottaa palveluja, hankkii omaisuutta, perustaa yrityksen tai osallistuu seurojen ja yhdistysten toimintaan.

Kuntarakenteista puhuttaessa kotiseutu saa rinnalleen monia muita lähisukuisia käsitteitä. Ainakin alue- ja paikallisidentiteetin sekä kuntaidentiteetin ja kuntasamastumisen käsitteet tulevat lähelle kotiseudun ajatusta. Käsitteenä kuntaidentiteetti on ongelmallinen. Kunta on poliittis-hallinnollinen territorio, jonka kyky tiedostaa itsensä on kyseenalainen. Kuitenkin identiteetin käsite siinä muodossa kuin sitä ihmistieteellisessä keskustelussa yleensä käytetään, edellyttää kykyä muodostaa käsitys itsestään. Kunnan asukkailla tällainen kyky on. Onkin mielekkäämpää puhua kuntaan samastumisesta, vaikka tähänkin sisältyy käsitteellisiä ongelmia. Vaikka ihmisten paikkasidonaisuus ja jopa kotiseututunne voivat arkielämässä olla varsin kuntakeskeisiä, ihmiset eivät paikkaan kiinnittyessään kuitenkaan lähtökohtaisesti kiinnity kuntaan.¹⁸⁹

Pikemminkin ensisijainen ihmisen paikkasamastumisen muoto on omien henkilökohtaisten kokemusten varaan rakentuva kotiseutukuva. Kiinnitymme läheisiksi kokemiimme luonnonmaisemiin, rakennettuihin maisemiin sekä henkiin ja sosiaalisiin maisemiin. Meidän aikamme tämä tarkoittaa toimintoja, joissa kunta on usein vahvasti osallisena. Tällaisia ovat vaikkapa koulunkäynti, paloapu sekä syntymään ja kuolemaan liittyvät toiminnot. Niiden toteuttamisessa kunnalla on nykyään keskeinen osa, mutta ne voidaan järjestää myös ilman kuntaorganisaatiota ja monin paikoin maailmaa järjestetäänkin. Myös oman maamme menneisyydestä löytyy kokemuksia tavoista toteuttaa nämäkin palvelut kokonaan ilman

kuntaa. Silloin ihmiset ovat muodostaneet itselleen kotiseutukuvan, jossa (identiteetti)kunnalla ei ole ollut merkittävää osaa, sen sijaan suuressa roolissa on voinut olla vaikkapa kirkko tai kyläyhteisö. Toisin sanoen, ihmiset ovat kokeneet tietyt ympäristöt kotoisiksi ja heillä on ollut kotiseutu jo ennen kuntaorganisaation tai kansallisvaltion keksimistä.

Kunta saa erityisen merkityksen, kun se määritellään *kotikunnaksi*. Tämä on pohjoismainen erityispiirre. Kotikuntana kunta ottaa jättäiläismäisen käsitteellisen harppauksen kotiseudun suuntaan. Alamme ajatella sitä sosiaalisen, toiminnallisen ja kulttuurisen verkoston kokonaisuutena. Kotikunta tuottaa ja toteuttaa suuren osan niistä palveluista, joihin ihmiset kiinnittyvät ja joista heidän sosiaaliset kokemuksensa kertyvät. Kunta ylläpitää kouluja ja sairaaloita, huolehtii vanhuksista ja kaavoittaa maat. Kotikunta on asukkailleen arkielämän konkreettinen kehys, johon ihmiset kuntalaisina ovat monin tavoin sidoksissa demokratiaan perustuvan poliittisen järjestelmän ja palveluiden välityksellä. Ne konkreettiset kokemukset, joiden varaan kotiseutu rakentuu, ovat keskeisiltä osin kunnan tuottamia. Asukkaat alkavat määrittää oman kotiseutunsa vahvasti myös kotikunnan perusteella.¹⁹⁰

Kuntasamastumisen taustalla olevaa identiteetin määrittystä voi jäsentää alueellisen ja paikallisen identiteetin sekä yhteisöllisyyden ja symbolisen yhteisyyden käsittepareilla. Paikallinen identiteetti muodostuu jokapäiväisen elämän ja lähiympäristön sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kuten esimerkissämme kotikunnasta. Alueellinen identiteetti on ennemminkin symbolista yhteisyyttä, joka syntyy ilman, että ihmiset ovat suoraan vuorovaikutuksessa keskenään. Kaikkien kuntalaisten on käytännössä mahdotonta tuntea toisiaan, mutta he voivat kokea vahvaa symbolista yhteenkuuluvutta. Kunnan nimi, paikannimet ja vaakuna ovat tällaisia symboleja. Kuntasamastumisessa on kyse yhteenkuuluvuuden tunteesta, jonka yksi kerros syntyy symbolisessa merkityksenannossa, mutta sen varsinainen perusta on paikallisyhteisöllisyydessä. Tämä yhteisöllisyys toteutuu kuntaa pienemmällä tasolla kylissä ja asuinalueilla ja se on luonteltaan kokemuksellinen.¹⁹¹

Arkielämässä kuntasamastumisen eri kerrokset saavat erilaisia painotuksia ja sulautuvat toisiinsa siinä määrin, että ihmisen voi olla vaikea sanoa, mitkä asiat häntä kiinnittävät kotikuntaansa, tai miksi jotkut kunnan symbolit saattavat saada suuren merkityksen. Kotiseutukeskusteluissa kunnan nimeä pidettiin tavattoman tärkeänä, vaakunaa sitä vastoin ei. Kotikuntaan samastuminen on tunneasia. Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää,

188 Anttiroiko 1992, 91; Pekola-Sjöblom, Helander & Sjöblom 2006, 30; Susen 2010.

189 Vrt. Zimmerbauer & Suutari 2007, 352.

190 Vrt. Mäkinen 2009, 28–29.

191 Vrt. Zimmerbauer & Suutari 2007, 355.

että kuntarakenteen muutoskeskusteluissa juuri symboliseen kerrokseen liittyvät asiat saattavat aiheuttaa suurta kuohuntaa ja kiivaita keskusteluita. Usein liitosten kannattajat ovat – ehkä tahtomattaankin – tulleet leimanneeksi ihmisten kuntamastumisesta kumpuavat näkemykset pelkäsi tunteiluksi. Samalla liitoksen vastustajat ovat joutuneet muotoilemaan perustelunsa niin, että heidän äänensä tulee kuulluksi palveluja ja kilpailukykyä korostavissa keskusteluissa.¹⁹²

Tavallisesti palveluiden järjestämiseen ja kilpailukykyyn lisäämiseen liittyvät aiheet ovat hallinneet aluerakenteesta käytyä keskustelua, ja ihmisten kiinnittyminen kuntaan on jäänyt sivurooliin. Viime aikoina on onneksi havahduttu siihen, että alueellinen ja paikallinen identiteetti sekä ihmisten samastuminen kotikuntaansa ovat merkittäviä taustavoimia kuntarakenteen muutoksissa. Voimakkaalla kuntasamastumisella on kaksi terää: se voi estää kuntaliitoksen tai kannustaa ihmiset toimimaan uuden kunnan hyväksi.¹⁹³

Arjessa usein taka-alalle jäävä kuntalaisuus aktivoituu tilanteissa, joissa yksi alueellisen samastumisen kohteista – oma kunta – koetaan uhatuksi. Kun jokin paikallinen järjestelmä on uhanalaisena, ajatukset paikallisuudesta ja kotiseudusta joutuvat kahden muospaineen ristituleen. Aiempi ehyt ja vakaa mielikuva paikasta (esim. kotikuntani = kotiseutuni) ei enää uudessa tilanteessa toimi, mutta muutoksen hallinta edellyttää juuri paikallisuutta ja identiteettiä säilyttävien rakenteiden sisällä tapahtuvaa joustoa. Paikallisen tason murrokset synnyttävät siis helposti identiteettiä muodostavan ja vahvistavan reaktion, joka pyrkii torjumaan muutosta.¹⁹⁴

Tutkimusesimerkkejä kuntaliitosten vaikutuksista ihmisten paikalliseen identiteettiin ja kotiseututunteeseen löytyy muutamia 2000-luvulta. Esimerkiksi Kaj Zimmerbauer nostaa kuntaliitosten keskusteluun asukkaiden identiteetin ja alueen kielellis-symboliseen tuottamiseen liittyvän näkökulman tarkastellessaan vuonna 2005 toteutuneen Peräseinäjoen ja Seinäjoen kuntaliitoksen vaikutuksia peräseinäjokisten alueelliseen identiteettiin. Tutkimuksen keskeisenä viestinä on, että vaikka Peräseinäjokea ei enää hallinnollisessa aluejärjestelmässä ole, ihmisten samastuminen alueeseen on säilynyt ennallaan tai jopa voimistunut.¹⁹⁵

Kyseistä Seinäjoen ja Peräseinäjoen kuntayhdistymistä tutkineet Kaj Zimmerbauer ja Timo Suutari ovat pohtineet, miten asukkaiden kuntasamastuminen käyttäytyy kunnan rakennemuutoksessa. Heidän mukaansa kuntarakenteen muutos aktivoi kuntasamastumisen, kun ihmisten alueidentiteettiin yksi kerrostuma – kotikunta – on uhattuna. Keskeisenä havaintona on, että kuntaliitos on aiheuttanut monille paineen määritellä uudestaan oma alueellinen identiteettinsä, erityisesti jos samastuminen Peräseinäjokeen on ollut voimakasta.¹⁹⁶

Nurmolaisten alueellista identiteettiä kyselymenetelmillä selvittänyt Anu Mattila on päätenyt samansuuntaiseen tulokseen. Hän toteaa, että kuntaliitos aiheutti identiteetin uudelleenmäärittelyn tarpeen erityisesti niille, jotka olivat samastuneet voimakkaasti kuntaan.¹⁹⁷

Minna Mäkinen on puolestaan tutkinut Säynätsalon kunnan ja Jyväskylän kaupungin kuntaliitosta erityisesti paikallisuuden ja ihmisten kuntasamastumisen näkökulmasta. Mäkinen esittää, että kuntaliitostilanteessa kunnalliseen instituution ja kuntalaisuuteen perustuva kokemus johonkin paikkaan kuulumisesta joudutaan ajattelemaan ja perustelemaan ainakin osittain uudelleen. Usein kuntaliitostilanteessa nostetaan esiin kysymys tai jopa pelko siitä, mureneeko paikallinen identiteetti kuntien yhdistyessä.¹⁹⁸

Näitä tutkimuksia yhdistää havainto kuntasamastumisen kohdistuvista paineista kuntarakenteen muutostilanteessa. Seinäjoen ja Peräseinäjoen sekä Jyväskylän ja Säynätsalon kuntayhdistymisprosesseissa paineet eivät kuitenkaan purkautuneet kansanliikkeeksi kuten Nurmossa. Kaj Zimmerbauer, Timo Suutari ja Antti Saartenoja ovat tarkastelleet Nurmossa tapahtunutta ProNurmo-kansanliikkeen nousua. He kysyivät tutkimuksessaan, miksi kuntarakenteen muutos ja uhka oman kunnan katoamisesta synnytti tällaisen reaktion. Erityisen huomionarvoista on, että samaan aikaan yhdistymisprosessin kolmantena osapuolena olleessa Ylistarossa ei esiintynyt käytännöllisesti katsoen lainkaan liitoksen vastarintaa, saati syntynyt itsenäistä kuntaa puolustavaa liikettä.¹⁹⁹

Perinteinen maantieteen territorialistinen ajattelutapa pitää alueiden välisiä rajoja ja samalla myös alueellisia identiteettejä luonteeltaan varsin pysyvinä²⁰⁰. Toisinkin voidaan ajatella. Monet aluetutkijat ovat alkaneet tarkastella alueita verkostoina, yhteenliittyneinä tiloina, joiden rajat

192 Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

193 Zimmerbauer & Suutari 2007, 350, 356–357; Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

194 Mäkinen 2009, 125.

195 Zimmerbauer 2006.

196 Suutari & Zimmerbauer 2007; Zimmerbauer & Suutari 2007, 355–356.

197 Mattila 2011, 90–91, 105.

198 Mäkinen 2009, 10–11; myös Zimmerbauer & Suutari 2007.

199 Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

200 Vrt. Paasi 2001; Jones & MacLeod 2004.

ovat huokoisia²⁰¹. Tällöin sekä alueiden että niihin liittyvien identiteettien muuttumista on helpompi ymmärtää: jos rajat ovat huokoisia, on luonnollista, että myös alueet ja identiteetit muuttuvat, virtaavat ja vaihtuvat. Zimmerbauer, Suutari ja Saartenoja edustavat tätä ajattelutapaa. Heidän mielestään kuntarajat eivät tyhjentävästi selitä kunnan vaikutuksen rajoja, sillä kunnat ovat monikerroksisia sosiaalisia rakennelmia, joissa monet kulttuuriset, poliittiset ja taloudelliset kerrostumat ovat osin päällekkäin ja limittäin. Kerroksisuuden vuoksi jokaisella kunnalla on tavallaan monet rajat. Toisin ilmaistuna kunnan rajat ovat epäselvät tai huokoiset.

Kunnan eri kerroksia tarkastellessaan Zimmerbauer, Suutari ja Saartenoja kiinnostavat erityistä huomiota niin sanottuun identiteettikerrokseen. Rajan identiteettikerros rakentuu yksilöllisen elämänhistorian myötä. Vaikka kokemukset sinänsä ovat yksilöllisiä, identiteettikerros saa muotonsa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Näin ajateltuna kotiseutu ja kunta tulevat jälleen lähelle toisiaan: Identiteettikerroksessa on pitkälti kyse kokemuksellisen kotiseudun ja hallinnollisen kunnan rajojen suhteutumisesta toisiinsa – siis edellä kuvattua kuntasamastumisesta. Identiteettikerros voi joutua myllerrykseen, kun jokin alue on häipymässä aluejärjestelmästä esimerkiksi kuntaliitoksen vuoksi. Kirjoittajat näkevätkin, että juuri tästä oli kyse ProNurmo-liikkeen äkillisessä nousussa ja toisaalta liikkeen toiminnan nopeassa laantumisessa. Rajojen kerroksisuuteen ja huokoisuuteen liittyy myös se oleellinen huomio, että kaikki rajan eri kerrokset eivät luonnollisestikaan katoa samalla kertaa. Vaikka poliittis-hallinnollinen raja kuntaliitoksessa häviäisikin, identiteettikerros säilyy pitkään.²⁰² Kotiseutu ei katoa mihinkään, vaikka yhtä sen osatekijää loukataan.

Kuntarajan identiteettikerros on nähtävissä myös Nurmonjokilaaksosta keräämässämme aineistossa. Vaikka tässä hankkeessa emme suoraan tarkastelleet nurmolaisten kotiseutumielikuvia kuntaliitoksen näkökulmasta, vuonna 2009 toteutunut Nurmon, Seinäjoen ja Ylistaron kuntayhdistyminen oli keskustelijoilla niin tuoreessa muistissa, että se kuului käydyssä kotiseutukustelussa paikoin hyvinkin voimakkaana.

Kuntaliitosasia nousi keskusteluteemana erikseen esille kahdeksassa kymmenestä keskustelutilaisuudesta. Ainoastaan Kouran kylän asukkaille ja Nurmo-Seuran hallitukselle suunnatuissa tilaisuuksissa aihetta ei käsitelty. Emme pyrkineet

virikkeiden avulla erikseen herättämään keskustelua kuntaliitoksesta ja sen mahdollisista vaikutuksista. Tästä huolimatta virike, jossa kysyttiin, onko viime vuosina tapahtunut jotain, mikä on muuttanut tai jopa hävittänyt kotiseudun tärkeitä piirteitä, laukaisi usein kuntaliitoskeskustelun. Kysymys kirvoitti monia kommentteja. Etenkin kunnan nimen katoaminen tai uudenlainen käyttö eri asiayhteyksissä sekä tienvarsiin ilmestyneet uudet nimikyltit puhuttivat tilaisuuksien osallistujia. Puheenvuoroissa tuotiin esiin tuotumus sitä tapaa kohtaan, jolla kunnan nimeä ja paikannimiä on kohdeltu. Nurmon nimen kadottaminen koettiin jopa henkilökohtaisena loukkauksena.

Me oomma nurmolaasia, meistä ei sitä saa pesemälläkään pois. Mua ärsyttää Seinäjoen asenne, ne yrittää meistä nurmolaasuuden nimellä hävittää. Kuortaneentien liikenneymppyräs Nurmontie on maalattu valkoiseksi ja nimet pois. Ja nyt puhutaan julkisesti Seinäjoen Nurmosta, no ei se haittaa, mutta kyllä se nurmolaisuus meissä on ja pysyy, vaikka oltaaskin Seinäjoen nurmolaasia. [Tilaisuus 1]

Kuntaliitos kun tuli niin nopeesti, niin ei kerinnyt silmää räppäämään, kun nimikyltit oli muuttunut. – – Että ei voi sanoa, etteikö kaupunki toimisi ripeästi. [Tilaisuus 7]

Mä en ymmärrä sitä juttua, kun lehdistö kirjoittaa, että Seinäjoen Nurmosta, Seinäjoen Ylistaron Hööpakan kylässä, Seinäjoen Veneskoskella. Mihin ihmeeseen kaikki Nurmo on kadonnut? Seinäjoen! Voi törkiää! Se kyllä nostattaa aika lailla karvat pystyyn. [Tilaisuus 7]

Kunnan nimi on tyypillinen esimerkki symbolisen yhteisyyden merkityksestä, ja nimen häviäminen tai sen muuttunut käyttö herättää identiteettitunteen. Tämä voi ilmetä pieninä arkipäivän vastarinnan muotoina, joilla asukkaille tarjottua uutta seinäjokista identiteettiä on vastustettu ja nurmolaisuuden identiteettikerrosta pyritty ylläpitämään.

Kyllä mä ainakin on niin, oon tuolla vanhalta kotopaikalla asunu jo monta kymmentä vuotta, ja kyllä tämä sana Nurmo, niin en mä ikänä osaa sanoa, että mä olisin Seinäjoelta. [Tilaisuus 1]

201 Esim. Allen ym. 1998; Amin 2004; MacLeod & Jones 2007; Paasi 2009.

202 Schack 2000; Paasi 2001; Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

Me laitettiin, taidettiin laittaa lapsen syntymäilmoitukseenkin, että Hyllykallio tai jotain tällaista. Ei sinne mitään Seinäjokea pistetä. [Tilaisuus 10]

Mä suostun päiväämään kaikki Seinäjoelle ja laittamaan asuinpaikaksi Seinäjoen, mutta kyllä se vähän kaihertaa. [Tilaisuus 10.]

Kuntarakenteen muutoksissa samaan ilmiöön on törmätty muuallakin. Esimerkiksi Suomen Kotiseutuliitto on suosittanut, että syntyvien suurkuntien ja paikallisyhteisöjen väliin jäävä nimistö pyrittäisiin mahdollisuuksien mukaan säilyttämään²⁰³. Ajatus saa tukea myös keskustelutaloussissamme. Kuntajärjestelmästä poistuvan kunnan nimen käyttäminen tulisi siis edelleen olla mahdollista ja jopa suositeltavaa.

Kunnan symboleihin liittyvän identiteettikerroksen ohenemisen lisäksi pelätään, että liitoksen jälkeen Nurmon alue katoaa suuren kaupungin osaksi. Tämän huolen voi tulkita peloksi lähidemokratian ja vaikutusmahdollisuuksien vähene- misestä osana suurta kaupunkia²⁰⁴.

Nurmo oli pienempi. Musta tuntuu, että siellä ihmisillä oli enemmän arvoa, mitä silloin nyt, kun mennään Seinäjokeen. Jotenkin tuntuu, että jäädään vähän paitsioon. [Tilaisuus 10.]

Vaikka aineisto ei tarjoa mahdollisuuksia tarkastella kuntasamastumista suhteessa vastaajien taustamuuttujiin, näyttää siltä, että kuntasamastumisessa muualta muuttaneille eronteko Nurmon ja Seinäjoen välillä ei ole yhtä tärkeää kuin syntyperäisille nurmolaisille.

Ja sitten en mä oikein osaa tätä kauheeta Nurmo–Seinäjoki -rajaa vetää näin kauheesti kuin nämä, jotka on syntynyt täällä Nurmossa. Että mun mielestä tää on sitä samaa Nurmonjokilaaksoa tai mitä Etelä-Pohjanmaata tää on... [Tilaisuus 1]

– – perusnurmolaiset eivät ole tykänneet siitä [liitoksesta], mutta me, jotka on muuttoliike tuonu tänne, niin meistä moni on jopa kannat- tanut. [Tilaisuus 5]

Toisaalta vastakkainenkin esimerkki on löydetävissä aineistosta. Haastateltava toteaa ensin, että hänen kotiseutunsa on muualla, mutta siitä huolimatta hän toteaa: ”mä puulustan Nurmoa ja Koliinia paljon.” Kyseinen haastateltava kertoo

asuneensa Nurmossa yli kymmenen vuotta, ja kuntaliitosprosessin myötä ”meistä tuli aina vain enempi nurmolaisia, vaikka en oo täältä edes lähöisin”. Vastaava tilanne voidaan tunnistaa myös ProNurmo-liikkeestä. Kaikki liikkeen aktiivit eivät suinkaan olleet syntyperäisiä nurmolaisia eivätkä olleet asuneet suurinta osaa elämästään Nurmos- sa²⁰⁵. Aluerakenteen muuttuessa heräävä identi- teetti ei siis näytä tässä aineistossa suoraviivaisesti riippuvan kunnassa vietetystä ajasta.

Mielenkiintoisen näkökulman kuntaliitokseen avasi lukioikäisten käsitys kotiseudustaan. Kuntaliitos ei näytä suuremmin vaikuttaneen lukio- laisten kotiseutukäsityksiin. Seinäjoki on ollut se kaupunki, jossa on totuttu asioimaan. Nuoret eivät määritelleet itseään nurmolaisuuden tai seinäjo- kisyyden kautta, vaan kertoivat asuinpaikakseen joko Nurmon tai Seinäjoen. Joidenkin teiden nimi- en muutos oli toki huomattu, mutta sitä ei koettu merkityksellisenä seikkana. Voisi jopa väittää, että liitos on tarjonnut heille yhden identiteetin lisäker- roksen ja mahdollisuuden määritellä itsensä myös Seinäjoen kautta.²⁰⁶

Ehkä se kuntaliitos, että vaikka niinkuun lii- tyttiin Seinäjokeen ja ollaan tavallaan Seinä- jokea, niin en mä kenellekään ulkopuoliselle sano, että mä asun Seinäjoella, vaan että mä asun Nurmossa. [Tilaisuus 4]

Mä taas nykyään sanon, että asun Seinäjoella, vaikka ennen, että asun Nurmos. – – Kun ei kukaan tiedä missä Nurmo on. [Tilaisuus 4]

Kuntaliitoksen myötä mun kotitie muuttui Alapääntiestä Nurmonjoentiksi.– Mä tyk- käsin enemmän siitä vanhasta. – – Mutta ei sillä loppujen lopuksi kauheasti väliä ole. [Ti- laisuus 4]

Monissa Nurmon kylissä, ja etenkin kunnan lai- doilla kuten esimerkiksi Ylijoella tai Kiikussa, Ih- misten luontevana asiointisuuntana on ollut Perä- seinäjoki tai Seinäjoki, mitä on korostanut huonot kulkuyhteydet Nurmon kirkonkylään. Yhteyttä Seinäjoen suuntaan on Kiikussa vahvistanut lisäk- si se, että alueelle on tullut posti ja sähkö Seinäjoen kautta ja että kylästä on käyty aikanaan koulussa myös Seinäjoen puolella, Auneksen koulussa. Li- säksi Kouraa koskevat kommentit kuvaavat sitä, kuinka yksittäisissä kylissä ”rajankäynti” on enem- män tai vähemmän jatkuva prosessi.

²⁰⁵ Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

²⁰⁶ Mattila käyttää nurmolaiden alueellisen identiteetin ulottu- vuksia koskevassa tutkimuksessaan käsitettä kaksoisidenti- teetti viittaamaan mahdollisuuteen olla nurmolainen ja seinä- jokinen samanaikaisesti. Ks. Mattila 2011, 92.

²⁰³ Suomen Kotiseutuliitto 2012.

²⁰⁴ Vrt. Rinne-Koski, Saartenoja, Rantanen & Tantarimäki 2012.

– – muistan kun tää tie oli huono Nurmoon joskus 70-luvulla, on tuo iso neva tuossa, ja se tie oli huonossa kunnossa, – – niin yks johtava nurmolainen poliitikko, maanviljelijä, pysähtyi tässä ja kysyi – – että oli justiin ekan keran Seinäjoen ja Nurmon liittymisestä, niin naapurin isäntä sanoi, että vaikka kaivaasitta heti ojan sinne väliin, me liitytään Seinäjokeen. [Tilaisuus 5]

Mun eno aikoinaan, joka on Ämmälänkylästä, kun tehtiin ensimmäinen kuntaliitos, kun Ämmälänkylä liitettiin Seinäjokeen, niin hän sanoi, että 'olisi kysytty kouralaisiltakin, kyllä mekin olis liittytty'. Siinä on jotain viestiä. Se oli tietysti hänen mielipiteensä, mutta ei pelkästään hänen. [Tilaisuus 8]

Ämmälänkylän liitos toteutettiin asukkaiden toivomuksesta vuonna 1986. Vaikka kuntaliitosta kuvattiin esimerkiksi Kiikussa varsin luontevaksi kehityskulukuksi todeten "että se oli vain normaali jatke jossain mielessä", ei sen enempää Kiikun kuin Yljoenkaan esimerkkien valossa voida sanoa, että kunnan reuna-alueilla kuntarakenteen muutos olisi jotenkin ongelmattomampi kuntasamastumisen näkökulmasta. Kiikun kylässä asuva keskustelija kuvasi omaa alueellista identiteettiään ja kuntasamastumistaan Nurmoon ja kylään seuraavasti:

Mä olen aina kokenut olevani kyllä vahvasti nurmolainen, vaikkakin – – mun aikana on aina ollut postinumero Seinäjoki – – se on joskus ollut vähän kummallinenkin ajatus, että oonko mä nyt ja missä me asutaan ja mitä tämä tarkoittaa, mutta joka tapauksessa Seinäjoelle on ollut älyttömän helppo mennä ja jotenkin, kun siellä on asioitu. [Tilaisuus 5]

Edelliset esimerkit sekä alla esitetty kuvaus pyrkimyksestä määritellä oikeana pidettyä nurmolaisuutta kuvaavat osuvasti sitä, kuinka kuntien väliset rajat ovat samanaikaisesti kerroksisia ja huokoisia, mutta kuitenkin tunnistettavia. Myös Hyllykallion ja Seinäjoen välinen raja on huokoinen. Vaikka Hyllykallio onkin ollut "Nurmon puolta", ei siellä asuva kuitenkaan ole haastateltavan luonnehdinnan mukaan määrittynyt "oikeaksi nurmolaiseksi". Tai kenties juuri tuo identiteetti-ajan puuttuminen on evännyt mahdollisuuden päästä "perusnurmolaiseksi".²⁰⁷

Entinen Nurmon kunta, ne jotka muuttaa tonne Hyllykalliolle, niin eihän ne oikeestaan,

ne on jo niin pitkälti jo Seinäjoessa kiinni. Siinä ei sellaista identiteettirajaa ole. Aikoinaan velipoika kun asui Nurmon puolella Hyllykalliolla, niin sillä oli kaksi kilometriä Seinäjoen torille. Sanoin, että et sä mikään nurmolainen oo, sä oot seinäjokinen. Se on niin keinotekoinen tuo rajapinta. [Tilaisuus 8]

Nurmolaisuuden ja seinäjokisuuden välillä on ikään kuin olemassa raja, mutta se ei seuraile yksiselitteisesti kunnanrajaa. Huomattavasti selkeämpää identiteettirajaa sitä vastoin halutaan rakentaa ja ylläpitää suhteessa lähikuntiin. Edellä on esitetty, kuinka me–muut-asetelmaa ylläpidetään suhteessa lapualaisiin. Suosittu puheenaihe löytyy nurmolaisten ja lapualaisten eroista ja esimerkkejä tästä luonne-erosta tuntuu olevan monella. Muualla ollessaan esimerkiksi historiapiiriläiset kertovat mielellään olevansa "Nurmoosta, kahdella o:lla"²⁰⁸. Nurmolaisuuden korostaminen on tärkeä asia, jota liitos Seinäjokeen ei saa tuhota. Keskustelijat huomasivat itsekin vahvistavansa nurmolaisista muodostunutta mielikuvaa joko tietoisesti tai tiedostamattaan.

Kyllähän nämä on tyypillisiä, kyllähän mäkin oon huomannut viime aikoina, kun mä olen jossain tuolla, niin mä sanon, että mä olen Nurmoosta ja kahdella oolla vähintään. [Tilaisuus 8]

Kun alueet nähdään tällä tavoin verkostoituneina ja toisiinsa limittyneinä tiloina, oletetaan, että alueet ja niihin liittyvät identiteetit ovat avoimia, virtaavia ja vaihtuvia. Rajojen pysyvyyttä korostava, niin sanottu territorialistinen näkökulma, pitää myös alueellisia identiteettejä pitkäkestoisempina. Eräs haastateltava kuvaa, kuinka virtaavassa maailmassa keskustelu kunnanrajoista tuntuu oudolta kinastelulta.

Onhan se sillä tavalla hullua, että vanhat ihmiset kinasteloo näistä. – – Kun nuoriso nytten, me puhuttiin Vaasan läänin alueesta taikka lääneistä, niin nyt munkin tenavat puhuu maailmanlaajuisesti, että ne käy Lontoossa ja Espanjassa, että ne menee kylähän toisen työsinne, että käydään nyt Espanjassa kaverin työnä. Niin se muuttaa tätä asiaa, ja minäkin oon ihan niitten kannalla, että näkökantaa pitää laajentaa. – – Että rajat pitää jotakin... Mä en ymmärrä niitä rajoja, en oo ikänä ymmärtänyt niitä rajoja. [Tilaisuus 9]

Luvun alussa esitimme, kuinka kuntaa voidaan yksinkertaistaen tarkastella joko palveluiden tuottamiseen keskittyvänä palvelukuntana tai ihmisten paikallisena yhteisönä eli identiteetikuntana. Ennakolta arvelimme, että kunnalliset palvelut ja niiden toimivuus saattavat nousta jopa hetkittäin hallitsemaan keskustelua. Näin ei kuitenkaan käynyt. Kunnan palvelufunktio nousi esiin vain muutamassa tilaisuudessa. Puhuttiin kunnallistekniikasta ja terveyspalveluista. Keskustelijoiden näkemysten mukaan kuntaliitos on tuonut mukanaan korotuksia maksuihin ja heikentänyt terveyspalveluita. Lisäksi koettiin, että tiettyjä teknisiä palveluja kuten katuvalojen korjaamista tai nurmikoneikkua joutuu odottamaan pitempään kuin Nurmon kunnan aikana.

Sekä Ylijoella että Alapään alueella versoi erikseen keskustelu paikallisten asukkaiden aloitteellisuudesta leikkikenttien säilyttämiseksi.

Meidät meinattiin pistää maksamaan peräseinäjokisten harvaan asutun viemäröinnin kuluja. [Tilaisuus 7]

– – meilläkin on kunnan puolta, kun ei ole itte ruvettu leikkaamaan. – – Mies laittoi sitten sähköpostia, että seuraavan kerran voitte tulla viikatteen kanssa. – – Se on ainakin huonontunut. [Tilaisuus 9]

Silloin kun Seinäjokeen liityttiin, niin ne meinas täältä [leikkikentän] lopettaa ja kerättiin nimelistaa silloinkin. Että tämä on yksi suosituimpia Nurmassa, että tätä ei varmasti saa lopettaa. [Tilaisuus 7]

Palveluja tuottavan kunnan ja paikallisyhteisöllisyyden varaan rakentuvan identiteetikunnan ulottuvuudet nivoutuvat arkielämässä tiukasti yhteen. Oman kotikunnan menetyksesi voi kanavoitua tyytymättömyytenä kunnallisia palveluita kohtaan, etenkin siinä tapauksessa että samastuminen aluejärjestelmästä kadonneeseen kuntaan on ollut vahvaa. Tätä havainnollistaa se, kun ”uusnurmolaiseksi” itseään kutsuva haastateltava kuvasi, kuinka hänelle ei kuntaliitoksella ole ollut erityistä identiteettimerkitystä, mutta sitä vastoin hän on kiinnostunut siitä, millaisia palveluita nykyisessä kotikunnassa järjestetään. Tuntemuksiaan kertoessaan hän tuli erotelleeksi nämä kaksi ulottuvuutta toisistaan.

– – mulla ei uusnurmolaisena ole sellaista henkistä [sidettä Nurmoon], minkä ymmärrän mikä on monella, mutta terveyspalvelut, sen

olen huomannut, että se on mennyt alaspäin kuin lehmän häntä. [Tilaisuus 7]

Urheiluseurojen nimenmuutoksia ja yhdistymispuheita pidettiin ”karvoja nostattavana” aiheena²⁰⁹. Urheiluseura Nurmon Jymyn nimenmuutos nousi keskusteluissa esiin kerta toisensa jälkeen ja aiheutti tunteenpurkauksia. Seurojen ja yhdistysten nimet ovat tyyppiesimerkkejä sellaisista symboleista, joiden avulla erottaudutaan muista. Alueen rajautumisen identiteettikerroksen merkittävyys ilmenee juuri siinä, että poliittis-hallinnollisen alueen hävitessä aluejärjestelmästä erilaisia symboleja pyritään toisaalta kiivaasti säilyttämään mutta toisaalta syntyneelle uudelle alueelle pyritään luomaan aluetta yhdistäviä symboleita.

Toiminta urheilu-, sivistys- tai kyläseuroissa ei kuitenkaan ole ensisijaisesti symbolista, vaan mitä suurimmassa määrin toiminnallista yhteisöllisyyttä. Kyse ei ole vain symbolisesta yhteenkuuluvuuden tunteesta vaan aidosta yhdessä olosta ja tekemisessä syntyvistä kokemuksista, joille oma kotiseutu rakentuu. Tämä huomio viittaa siihen yleisempään havaintoon, että yhteisöllisyyden ja yhteisyyden kerroksia on käytännössä varsin vaikea erottaa toisistaan.

Siinä jo varmaan yksi kipukynnys ylitettiin, kun Nurmon Urheilijat yhdistyi Seinäjoen Urheilijoiden kanssa. Se oli kanssa semmoinen, varmaan tuntui, että vähän identiteetti menetetttiin, kun siihen tuli Seinäjoen Seudun Urheilijat. [Tilaisuus 9]

– – nämä vanhemmat, että heitä niin ottaa päähän, kun joku kirjoittaa pesäpallosta, että Jymy Seinäjoki. Meillä nousee aivan kauhea meteli. – – Niille se on tärkeää. [Tilaisuus 9]

ProNurmo-liikettä koskevassa tutkimuksessa kävi ilmi, että liitoksen vastustajat kokivat Nurmon selkeästi Seinäjoesta erottuvaksi ja rajautuvaksi alueeksi. Liitoksen vastustajat eivät siis lähtökohdaisesti nähneet rajoja taivuteltavina ja huokoisina. Tämän voisi ilmaista siten, että heillä identiteettitiraja oli vahvemmin yhteydessä muihin rajoihin. Itse asiassa he näkivät Seinäjoen ja seinäjokiset varsin vahvasti toisena ja jonain sellaisena, miksi Nurmoa ja nurmolaisia ei haluta muuttaa. Kuntaliitoksen kannattajat mielsivät rajavyöhykkeen huokoisemmaksi. He kokivat jo eläneensä rajan yli korostaessaan toiminnallista yhteyttä ja laajenevan kaupunkiseudun kilpailukykyä²¹⁰.

²⁰⁹ Tilaisuus 9.

²¹⁰ Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

Sama peruslogiikka näkyy keräämässämme kotiseutuaineistossa. Jotkut haastatellut korostavat, että he eivät yksinkertaisesti halua olla seinäjokisia; he eivät halua olla esimerkiksi kaupunkilaisia. Toivotaan, että ”omaakin reviiriä ja piiriä” säilyisi²¹¹ ja että alueet eivät liiaksi sulautuisi yhteen. Territoriaalinen ajattelutapa on kuultavissa.

Jotkut yhdistää, että nythän te olette kaupunkilaisia, — — silti me ei olla kaupunkilaisia, me ollaan maalla. [Tilaisuus 9]

Ettei aivan pienet kunnat ja kylät sulautuisi, vaikka tulee kuntaliitokset. Että olis jollakin lailla omaakin reviiriä ja piiriä, ettei tarvitsisi olla niin yhtenäistä kaiken kaikkiaan. [Tilaisuus 10]

Esimerkiksi Atrian pääkonttorin sijaintipaikasta käyty keskustelu päättyi vuoropuheluun siitä, onko pääkonttori ”täällä” vai ”tuolla” Seinäjoella. Tämä korostaa kunnanrajan identiteetikerrosta.

*Se on nyt tuolla Seinäjoella keskuspaikka. Mutta se on nyt valitettavasti **täällä** Seinäjoella, ei tuolla Seinäjoella. Eikun **tuolla** Seinäjoella, nurmolaisten pitää sanoa aina, että **tuolla** Seinäjoella. [Tilaisuus 7]*

ProNurmo-kansanliikkeen aktiivien haastatteluisa havaittiin mielenkiintoinen seikka: nurmolaisen identiteetin ydin ei ole helposti tavoitettavissa²¹². Nurmolaisuus pakenee määrittely-yrityksiä. Käytännössä voitiin päätyä kehäperusteluihin, joissa nurmolaisuus määriteltiin hallinnollisten rajojen avulla tai jopa ironisoiden toistettiin yleisesti nurmolaisuuteen liitettäviä asioita ikään kuin halutaisiin osoittaa, että identiteetin perustaa tai ydintä on tavattoman vaikea löytää. Nurmolaisten kotiseutua kartoittaneessa aineistossamme on havaittavissa samansuuntaisia sävyjä. Kotiseutuidentiteetin määrittelykään ei ole helppoa. Alla oleva kehäpäätelmän sisältävä ”perusnurmolaisuuden” muotoilu on sikäli varsin osuva ja kuvaava, että se paljastaa kuinka nurmolaisuudella – tai millään muullakaan alueellisella identiteetillä – ei ole yhtä selkeää ydintä.

*– ja kyllä se niin perusnurmolaanen on kuin ikään ihminen vaan voi olla. – – [Siis] tällaa-
nen joka tykkää olla nurmolaanen! [Tilaisuus 3]*

Kuntarakenteen muutos aktivoi ihmisissä aina monia erilaisia kuntaan ja muihinkin alueisiin samastumisen muotoja. Edellä tarkasteltuja tutkimuksia yhdistävänä tekijänä on havainto kuntasamastumiseen kohdistuvista paineista kuntarakenteen muuttuessa. Tämä näkyy myös keräämässämme nurmolaisten kotiseutukuvia kartoittaneessa aineistossa. Ihmisten täytyy asemoida itsensä uudelleen osaksi muuttunutta rakennetta. Toisille se on helpompaa kuin toisille. Psykologian termein voitaisiin puhua identiteettityöstä.

No se oli jonkinlainen, että tuntui, että iteltä viedään pala identiteettiä, kun yhdistyttiin, niin se varmaan taas hakee eri kautta sitä. Haluaa sitä omaa kotiseuturakkauttaan vahvistaa. Ehkä kun mieltii niitä lasten urheiluseuroja, niin ne on nyt sitten se tärkeä, minkä puolesta haluaa, että ne on ja pysyy. [Tilaisuus 9]

Keskustelutilaisuuksiin osallistuneiden esittämistä tulevaisuuskuvista esiin nouseva teema on yhteisöllisyys ja asukkaiden identiteetit osana muuttuvaa kuntarakennetta. Valtaosin myönteisissä tulevaisuuskuvissa kerrotaan, kuinka kokemus johonkin kuulumisesta tulevaisuudessakin vahvistuu ja kuinka tulevatkaan kuntaliitokset eivät horjuta ihmisten kotiseutuidentiteettiä. Arvellaan, että ihmiset tottuvat ja sopeutuvat muutoksiin.

Varmaan menee vielä muutama vuosi, mutta kymmenen vuoden päästä ei kukaan pidä sitä [kuntien yhdistymistä] enää minään. Kun tulee uus sukupolvi, niin ne on elänyt aina niin. Ei ne ajattele sitä enää. [Tilaisuus 10]

211 Tilaisuus 10.

212 Zimmerbauer, Suutari & Saartenoja 2012.

8 MUUTTUNUT KOTISEUTU

Etenkin lapsuuden kotiseutuun liitetään usein ajatus tai toive muuttumattomuudesta ja kaiken säilymisestä ennallaan. Monet kotiseudun kiinnekohdat ovatkin hyvin pitkäkestoisia ja tarjoavat vahvan jatkuvuuden ja tuttuuden tunteen. Luonnonympäristön ja sosiaalisen ympäristön rakenteet säilyvät peruspiirteiltään samanlaisina yli sukupolvien: Joet harvoin muuttavat yhtäkkisesti uomaansa. Puhuttu kieli ei muutu yllättäen tyystin vieraaksi. Myös tietyt rakennetun ympäristön kohteet kuten kirkot tai historiallisesti arvokkaat rakennukset edustavat ihmisille kotiseudun pysyvyyttä ja muuttumattomuutta. Nurmossa kirkko ja kirkonmäki ovat tällaisia kohteita; ne luovat turvallisen tunteen jatkuvuudesta.

Se on jotenkin, että vaikka kaikki muu muuttuu, niin se [kirkko] pysyy. [Tilaisuus 3]

Vaikka tutut kotiseudun elementit – esimerkiksi kuntarakenne – säilyisivät entisellään, kotiseutu on jatkuvan muutoksen alainen. Vanhoja rakennuksia puretaan, uusia taloja ja teitä rakennetaan ja maisema muuttuu. Ennen kaikkea ihmiset vanhentuvat tai muuttavat toisaalle ja tutut yhteisöt hajoavat. Kotiseutuun sopii hyvin Herakleitoksen kuulu ajatus virrasta, johon ei samanlaisena voi astua kahdesti: astuja sen paremmin kuin virtakaan ei pysy muuttumattomana.

Kotiseudun muutosta tarkastellessamme raajaudumme nyt ensisijaisesti siihen, mitkä asiat nurmolaisten kotiseudussa ovat viime aikoina muuttuneet. Kaikissa keskustelutilaisuuksissa esitimme kysymyksen, onko viime vuosina tapahtunut jotain sellaista, mikä on muuttanut tai jopa hävittänyt heille tärkeitä kotiseudun piirteitä. Vahvimpana puheenaiheena nousi esiin edellisessä luvussa kuvattu nimistön muuttuminen, josta keskusteltiin kahdeksassa tilaisuudessa joko itsenäisenä teemana tai osana tapahtunutta Seinäjoen ja Nurmon kuntaliitosta. Valtaosaltaan keskustelu kiertyi kahteen erityiseen tapaukseen: Alapääntien muuttumiseen Nurmonjoentiksi sekä Nurmon Jymyn nimen muuttumiseen Jymy Seinäjoeksi. Nämä molemmat tapaukset mainittiin viidessä eri keskustelutilaisuudessa.

Alapääntien nimen muuttuminen puhutti keskustelijoita etenkin Alapään alueen keskustelutilaisuudessa. Keskustelijat kertoivat, että Alapääntien säilyttämisen puolesta on kerätty nimiä alueen asukkailta. Tilaisuuksissa kuitenkin muistettiin mainita, että Ylistarossa on toinen samanniminen kylä ja myös samanniminen tie. Muista teiden nimien vaihdoksista mainittiin esimerkkeinä Keskustien menettäminen Peräseinäjoelle, Havilantien muuttuminen Hermanninpoluksi ja Rengastien Rinkitieksi sekä Kustaankujan yllättävä nimenvaihdos. Keskustelijoilta löytyi kyllä ymmärrystä muutoksille, sikäli kun kyse on kahdesta samankaltaisesta paikannimestä saman kunnan alueella tai kun nimenmuutos on toteutettu alueen historiaa kunnioittaen. Vaikka osallistujat yleensä tiesivät, että moni muutos on hyvin perusteltu, se ei hälventänyt tutun nimen katoamisesta aiheutunutta mielipahaa.

Ei oo meitä ainakaan koskaan ahdistanut, nimi Alapääntie – – Oli komeeta sanua, että oon Nurmoon Alapäästä. [Tilaisuus 7]

Ylistaros on sama tie, niin piti toisen väistyä. – – nurmolaaset hävis siinä. [Tilaisuus 6]

Kustaankuja oli tuossa ihan tuos kivenheiton päässä. Niin aivan käsittämätöntä, sekin piti vaihtaa! [Tilaisuus 3]

Asuinalueiden nimistä mainitaan erityisesti Murhakorven tai Murhavuoren vaihdos Karhuvuoreksi sekä Kertunlaakson alueen aiempi nimi Kiimamäki. Kyse ei Murhakorven kohdalla ole kuitenkaan mistään viimeaikaisesta muutoksesta, koska jo 1990-luvulla on käyty lehtien palstoilla keskustelua alueen nimen muuttumisesta²¹³. Ainakin tämä

²¹³ Esimerkiksi *Etelä-Pohjanmaa* 29.7.1994 kysyy, mikä muutti Murhavuoren Karhuvuoreksi? Lehtijutussa mainitaan, että Murhavuoren nimi esiintyy jo maanmittari Hans Levendahlin tekemässä kartassa vuodelta 1757. *Etelä-Pohjanmaa* 29.9.1994 puolestaan kirjoittaa, kuinka murha-alkuisiin paikannimiin liittyvät tarinat ja paikat ovat ajan kuluessa muuttuneet ja sekoittuneet. Toinen tarinoiden kohde on Alapäässä sijaitseva Murhakuusikko tai Murhavuori, kun taas toinen paikka on Murhakorpi, johon myös viitataan Murhavuorena.

näyttää olevan muutos, joka saattaa hiertää alueen kotiseudukseen kokevien ihmisten mieliä pitkän aikaa. Kotiseutukeskustelijat käsittelivät Murhakorpea, Murhakalliota tai Murhavuorta kuudessa eri yhteydessä. Siihen viitattiin aina murha-alkuisella nimellä, joka joissain tapauksissa myöhemmin selitettiin nykyiseksi Karhuvuoreksi. Maanmittauslaitoksen paikannimitietojen mukaan ”Murhakorpi” ja ”Murhavuoret” sijaitsee paikassa, joka nykyään on laajenevaa asuinalueutta Tanelinrannan alueen vieressä. Tätä uutta asuinalueutta siis nimitetään Karhuvuoreksi. Kyseessä on ennen kaikkea uuden asuinalueen markkinoinnissa käytettävä nimi, koska maantieteellisinä paikanniminä murha-alkuiset nimet edelleen ovat käytössä. Uusi nimi ei ole vielä tarttunut paikkaan. Kaikenikäiset keskustelijat tunsivat alueen yhä ensisijaisesti vanhalla nimellä. Kun uusi nimi ei ole vuosikymmenessä mennyt asukkaiden arkikieleen, on mahdollista, että se ei koskaan kokonaan korvaa vanhaa nimeä.

Huomiota kiinnitettiin myös outoihin, epäloogisiksi koettuihin nimijohdoksiin. Miksi tasaiselle paikalle annetaan nimeksi vuori? Tai ylävälle maalle laakso?

Tämä Kertunlaakson asutusalue: sehän ei oo mikään laakso. Sehän on mäki, ja siinä on myöskin vedenjakaja. Toiselta reunalta tuloo vesi Nurmonjokehen ja toiselta Seinäjokeen. Ja niin kauan kuin minä muistan, se on ollut Kiimämäki. [Tilaisuus 3]

Kaikkiaan kuntaliitoksen myötä Nurmon alueella muuttui 33 tien tai kadun nimeä. Vaikka kuntaliitoksen myötä luonnollisesti aiheutui nimistön päällekkäisyydestä johtuvaa muutostarvetta, kaikki keskusteluissa mainitut nimimuutokset eivät kuitenkaan ole olleet kuntaliitoksesta johtuvia. Lisäksi, kuten taulukossa 1. on esitetty, Seinäjoen kaupunginhallitus muutti vielä muutamien katujen nimiä kokouksessaan 22.3.2009. Peltokuja, joka aikaisemmalla päätöksellä sai nimen Kustaankuja, nimettiin nyt Kankaankujaksi. Juuri tähän eräs keskustelijakin edellä lainatussa puheenvuorossaan viittaa. Myös suunnitellun Lehtipuunkujan sijaan päädyttiin muotoon Lehtipuuntie.

Nurmon Jymyn nimen viimeaikainen kääntäminen muotoon Jymy, Seinäjoki puhuttaa keskustelijoita. Nimenmuutos ärsyttää niin ”vanhoja pesäpalloilijoita” kuin monia muitakin.

Yhtä asiaa mä moitin, kun tuon Jymyn nimi on pilattu, se ei oo mikään Jymy Seinäjoki, se on Nurmon Jymy. Muuttakaa heti! [Tilaisuus 8]

Hetkittäin nimikeskustelu tuntuu saavan sävyjä, joissa kuntaliitoksen myötä toteutuneet nimenmuutokset ja urheiluseuran nimenmuutos liitetään toisiinsa. Nämä keskustelunaloitteet saavat aikaan vastakommenteja ja toteamuksia, että kyse on seuran omasta toiminnasta ja päätöksistä. On havaittavissa myös jonkin verran ymmärtäviä äänenpainoja seuran nimenmuutosta kohtaan. Esimerkiksi yksi vastaaja kirjoittaa kotiseudun tulevaisuudenkuvassaan ennakoiden, että ”pesäpallokenttä on uuden seuran Jymyjussien käytössä”.²¹⁴ Syyskuussa 2012 Nurmo Jymy ja Seinäjoen Maila-Jussit ovatkin kertoneet julkisuudessa päättäneensä perustaa yhteisen huippupesiksen seuran Jymy-Jussit.

Myös luonnonympäristön ja eläimistön muutos puhuttaa. Kerrottiin esimerkkejä avohakkuista, jotka hävittävät paitsi maisemia myös hyviä marjapaikkoja. Murhakalliolla häiritseväksi koettiin myös se, että puolukkametsät jäävät vähitellen kasvavan asutusalueen alle. Jo pelkkä tienvarsimaiseman muuttuminen tuntuu liian nopealta – jopa nuorista.²¹⁵

Multa ainakin katos yks marjamäkikin tykänänsä, kun hakattiin aukoksi. [Tilaisuus 1]

Ylijoella järjestetyssä tilaisuudessa kerrottiin, että etenkin viime vuosina useat kyläläiset ovat nähneet susia ja karhuja, ei vain metsissä, vaan myös keskellä kylällä. Suurpedot ovat alueella kuitenkin vielä suhteellisen uusi ilmiö, kuten aiemmin luvussa kolme kuvasimme.

Ihmiskäsi muokkaa luonnonympäristöä. Väärämännyn katoaminen²¹⁶ liittyy laajempaan ja yhteen kenties eniten nurmolaisten kotiseutuun vaikuttaneeseen asiaan eli jokiluonnon muuttumiseen vesistöjärjestelyjen ja jokirakentamisen myötä. Kivijärven, Louesjärven, Lamminjärven ja Martikkalanjärven kuivatukset 1830-luvulle mennessä aloittivat pitkällisen vesirakentamisen perinteen. Kydönpoltto alensi maita noin sentin vuodessa, minkä vuoksi jouduttiin säännöllisesti syventämään ojia ja perkaamaan jokea.²¹⁷

Vaikka Nurmonjoki perattiin jo 1880-luvulla, vesirakentaminen huipentui sotienjälkeisen ajan tulvansuojeluohjelmaan: vesien kanavointi Nurmonjoesta Hirvijärven ja Varpulan tekojärviin nielaisi valtaosan joen vesistä. Tällä on ollut rajua vaikutus alueen joki- ja järviluontoon sekä maise-miin. Veden virtaumat, järvien paikat ja koot sekä lasku-uomat ovat muuttuneet voimakkaasti.

²¹⁴ Tilaisuus 6.

²¹⁵ Tilaisuus 3.

²¹⁶ Ks. luku 3.

²¹⁷ Luukko 1983, 259–261; Läntinen 1994, 46–47.

Taulukko 1. Teiden ja katujen nimien muutokset Nurmon alueella (Lähde: Seinäjoen kaupunki).

Vanha nimi	Uusi nimi
Alapääntie	Nurmonjoentie
Asematie	Junatie
Hakalantie	Lyhdetie
Hakatie	Peltrutie
Hautalantie	Harjulantie
Ilomäentie	Huumonranta
Kauppatie	Kopparantie
Keskustie	Nurmontie
Kirkkotie	Nurmon kirkkotie
Kivimäentie	livarantie
Koulutie	Opintie
Kuuselantie	Lehtipuunkuja ⇒ Lehtipuuntie
Lapuantie	Pohjan valtatie
Lautatie	Taapelitie
Mustikkapolku	Mustikkaroves
Neulaskuja	Oksakuja
Pappilantie	Ojelmistontie
Peltokuja	Kustaankuja ⇒ Kankaankuja
Peltotie	Korvaasentie
Pikkutie	Veljestentie
Puolukkapolku	Puolukkaroves
Rajamäentie	Rajamäenranta
Rengastie	Rinkitie
Saarentie	Laulateentie
Saranpääntie	Vainionpääntie
Taipaleentie	Mäntyvaarantie
Takalantie	Ihamäentie
Tehtaantie	Nosturintie
Uitontie	Isonvantie
Valdelmapolku	Vadelmaroves
Vuoritie	Käpymäentie
Välimaantie	Ikolantie
Ylistarontie	Ahteenpolku

Tätä muutosta luonnehdittiin jopa veden varastamiseksi altaisiin, minkä seurauksena kalakannat ovat vähentyneet ja vuolaat kohdat ovat muuttuneet aika ajoin hitaasti virtaavaksi uomaksi. Joki-luonnon osalta veden säännöstely ja veden vähäisyys jokiuomassa tuodaan keskustelujen kuluessa esille monta kertaa esiin suurena muutoksena.

Voisi sanoa, että uintimahdollisuudet on vaihtelevat. Ilmeisesti sitten sähkönkäyttö sääntele sen niin rajusti. Meilläkin rantaviiva katu-aa toista metriä aina viikonlopuksi ja nousee taas sitten. – – Mutta ihan mukava sitä kattella on. [Tilaisuus 7]

Tuo joen, siitä kalat hävisivät, kyllä se pilattiin se joki. Sitä on rakennettu ja muutettu niin – – Mä kaipaen kyllä sitä [jokiluontoa]. Kun tää vesi varastettiin altaisiin. Jokiuoman surkastumista, sen vanhan jokiuoman surkastumista lähtien sieltä jostakin Ala-Holman kohdasta alaspäin, siitä Viitalankylän kautta. Se on kyllä tavallaan sääli, kun muistaa sen, miten sellainen vuolas kapea kohta kasvaa pajupuskaa. Juoksumus, virtaama ei kerta kaikkiaan riitä. [Tilaisuus 8]

Joen merkitys ja käyttötarkoitukset ovat myös muuttuneet jokirakentamisen ja virtaaman säännöstelyn myötä. Aikaisemmin joki on toiminut liikumis- ja kuljetusväylänä ympäri vuoden: siinä uitettiin tavaraa. Joki toimi myös maanviljelyksen ja teollisuuden käyttövoimana. Keskustelijat mainitsivat lukuisia vesimyllyjä sekä sahaus- että höyläystoimintaa. Myllyt ovat yksi toisensa jälkeen poistuneet käytöstä, ja jäljellä on enää 1974 toimintansa lopettanut Paston mylly Jyläskoskessa²¹⁸. Muisteltiin myös, kuinka joen yli on kuljettu talvela tai kuinka sen yli oli rakennettu ponttonisilta tai kuinka lapset ovat viettäneet aikaansa istumalla jokivarressa tai leikkimällä joen jäällä. Kun joki ei enää kunnolla jäädy talvella, sitä ei voi käyttää luisteluun eikä hiihtämiseen. Nykyisellään joen käyttö rajoittuu lähinnä kesäiseen virkistyskäyttöön, mutta sekin onnistuu vain paikka paikoin. Uimapaikkoja on enää harvassa, ja kalastaminen on vähäistä.

Ennen joki on ollut väylä, jolla on liikuttu. Nyt kun on tullut altaat, – – meillä virtaa siinä vesi talvellakin, ei voida enää sillä tavalla hyötykäyttää liikuntapaikkana, mitä se on ollut aikaisemmin. – – Virkistyskäyttö on nyt var-

maan sillä tavalla, että on kanootteja ja veneitä ja tuollaisia, niin he hyötyvät. [Tilaisuus 7]

Joki ja sen rannat liittyvät keskustelijoilla erityisesti lapsuuden kotiseutuun. Lapsuudenmuistoihin liittyvät lukuisat uimapaikat pitkin jokivartta, kuten esimerkiksi Kuoraslampi, Asulan kohta, Keskimäenranta tai Kirkonranta. Myös lintujen tarkkailu jokivarressa tai jäidenlähden aikaan vaarallinen pikkupoikien harrastus ”jääleipoilla” hyppiminen²¹⁹ mainitaan esimerkkeinä lapsuuden jokimuistoista. Uimapaikat ja joen avoimet rannat ovat kuitenkin kadonneet.

Tämä joen käyttö on sitten muuttunut, kun lapsuuden aikanaahan siellä käytihin tosi paljon uimas, siellä oli nuorisoa joes ja määrättyt uimapaikat oli ja talvella ei ollut koskematon-ta hankia mihnään: siellä lasketeltihin, mutta lasketellapa nyt, kun siellä on vesi vastas. [Tilaisuus 3]

On merkillepantavaa, että pitkienkään keskustelujen kuluessa joen muutoksesta ei esitetty myönteisiä puheenvuoroja. Virtaaman lisääminen on parantanut laatua, mutta se on edelleen huono entisiin aikoihin verrattuna. Esimerkiksi Hipin altailla oli ennen ympärivuotista toimintaa, nyt joki on ”melkeinpä haitaksi.” Muualla joen varressa ajatukset ovat samansuuntaisia: ”Talvella joki on ruma.” ”Vihaksi ihan pistää.”²²⁰

Kaikki se hyöty, joka veden säännöstelyllä on saavutettu (esim. tulvavahinkojen pieneminen, jopa poistuminen), oli mukana enintään rivien välissä eikä oikeastaan sielläkään, vaikka tulvista oli varmasti suuri haitta maanviljelylle, energiantuotannolle ja muullekin elinkeinotoiminnalle. Esimerkiksi vedenkorkeuden säännöstely näyttyi keskusteluissa yksinomaan kielteisesti: se rumentaa jokirannan. Se on heikentänyt joen virkistyskäyttöä, vienyt uimapaikat ja kalat, kyltien koskiosuudet ja on syyllinen entistä vaikeampaan rantakaavoituksen. Täällä tulvien ei katsottu oleen suurikaan ongelma.

Joen muuttunut merkitys on sidoksissa myös ihmisen ikään ja elämänvaiheeseen. Esimerkiksi kauempana jokivarresta asuva keskustelija totesi, että hänelle joki merkitsee lähinnä lapsuuden ja nuoruuden muistoja vuosikymmenten takaa, mutta nykyisin joella ei ole hänelle muistojen lisäksi enää mitään muuta merkitystä. Joki voi tosin olla tärkeä, vaikka sen varressa ei asuttaisikaan tai vaikka itse ei enää uisi tai kalastaisi, sillä nyt tehdään onkiretkiä lastenlasten kanssa.

218 Ylijoen Joulu 1986, 4; Etelä-Pohjanmaa 30.7.1996.

219 Tilaisuudet 2 ja 3.

220 Tilaisuus 6.

Ennen nuorempana kersana käytiin – – uimassa ja mentiin suksilla tuosta puolestavälisestä kouluun jäätä pitkin, mutta ei meillä ole tänä päivänä, jotka ollaan kauempana, mitään tekemistä joen kanssa. [Tilaisuus 7]

Erityisen hyvin joen merkityksen kiinnittyminen lapsuusmuistoihin kävi ilmi nykypäivän nuorten aikuisten tai lukioikäisten kommentoissa. Joki oli heillekin merkityksellisempi lapsudessa 1990-luvulla tai 2000-luvun alussa. Lapsena joessa uitiin ja ongittiin, mutta ”nykyään joki vain on siinä”²²¹, kuten eräs lukiolainen toteaa. Kyse ei siis ole vain siitä, että joki itsessään olisi muuttunut, vaan joella on ihmisille erilainen merkitys eri elämänvaiheissa. Eräs keskustelutilaisuuden osallistuja kuvasi tätä osuvasti kertoessaan, kuinka joki tuntuu iän myötä menettäneen uimakelpoisuuttaan.

Se on mennyt niin surkeeseen kuntoon, niin oikeen ei [se merkitse] tänä päivänä enää mitään. Sääliksi on vähän käynyt. Kun olin pieni, niin siinä uitiin, – – vielä 2007 kesällä, mutta sitten kun on vanhemmaksi tullut, niin ei enää saattanut uida, kun se on niin mutapohjainen. Sitä ei oikein tiedä, mitä sinne päätetään. Sanotaan, että vähän negatiivinen sävy on tänä päivänä omassa mielessä Nurmonjoesta, koska se on mennyt niin huonoon kuntoon. Mutta kyllä mä oon pienenä uinu ja kalastanut.” – – ”Lapsuusmuistot toisaalta taas on tosi positiivisia, siinä on tosiaan niin paljon pulikoitu. Siinä on sellasia koskien kiviä, millä on hypitty ja kaikkee tällaista. Sinne lapsuuteen aikalailla se [joki] enemmän sijoittuu. Tänä päivänä siitä on niin kaukana, että enää ei tunnuta oikein missään. [Tilaisuus 10]

Lapset ja nuoret etsivät 2010-luvulla harrastuspaikkansa tai uimapaikkansa pääosin muualta kuin Nurmonjoelta. Tähän on johtanut osaltaan se, että Nurmon alueelle on rakennettu uimapaikkoja entisiin louhoksiin.

Maatalous ja erityisesti peltoviljely sekä karjatalous muodostavat eteläpohjalaista maisemaa vahvasti luonnehtivan tekijän. Maatalouden rakennemuutos heijastuu maisemaan. Maatalouden tuotantosuunnan nopea muutos on vähentänyt radikaalisti karjataloutta, mikä on samalla miltei hävittänyt maisemasta laiduntavat lehmät, laitumet ja maitolaiturit. Samalla laiduntamisen vähennyttä maisema alkaa umpeutua. Lehmiiä on nykyään entistä harvemmilla, mutta heillä sitäkin enemmän. Alapään alueen tilaisuudessa arveltiin,

että koko Nurmossa maitotiloja ”taitaa olla 15–20 välillä”.²²² Ne ovat keskittyneet Ylijoelle, missä pelot soveltuvat parhaiten rehuntuotantoon.

Ennen oli 73 numeroa maitopystöjä Veneskoskelta tähän meijeriin. Nyt siellä on kolme neljä koko välillä. [Tilaisuus 6]

Yks semmonen, joka tulee väistämättä mieleen on, kun muistaa niitä 50 vuotta vanhoja näkymiä. Kun ne on kasvanu täyteen, avoimuus on häipynyt, kaikki on yhtä puskaa. Se on semmoinen kehitys, että toivoisi, että sitä ei enää menisi eteenpäin. Mitkä siinä sitten keinot on, se on ihan luonnollista, kun ei ole lampaita ei ole lehmiiä jne. niin kyllä se toivotomalta vaikuttaa. Mutta jotenkin rupiaa aharistamahan! [Tilaisuus 8]

Maanviljelyksen muutos näkyy myös siinä, että viljelysmaat keskittyvät yhä enemmän suurille viljelijöille. Suurtuotannon myötä myös hajuhaitat lisääntyvät paikallisesti. Nykymaatalouden hajuhaitat, tuotantolaitosten sijoittuminen ja levittyvä asutus herättivät keskustelua.

Suurviljelijät levittävät pelloilleen kananpaska ja siankusta, me meinattiin pökertyä, kun tultiin reissusta, kolme päivää haisi niin että aivan mahoton, että se on kyllä mennyt huonompaan suuntaan näitten suurviljelijöitten. [Tilaisuus 5]

Ollaan kyllä täällä sillä lailla hyvin, että meillä ei ole sikaloita yhtäkään – – ei ole hajuhaittoja niin hirveästi. [Tilaisuus 5]

Tämähän on juuri sitä, että tänne haja-asutusalueelle on muodostunut taloja ja torppia ja sitten on tullut näitä kaikenlaisia [asukkaita], että ei tänne sellaista voi tehdä, eikä sellaisia voi tehdä, kun täällä on meidän talo. Jumalan tähden, mihinkä täällä voi enää tehdä, kun ei enää oo niitä sellaisia paikkoja? – – Tämähän on ruokamaakunta, joka pitää olla ja pitää elää täs maakunnas niin eihän, niinku sanotaan täs Nurmoon kokooses palas voi teherä mitään tuotantolaitoksia. [Tilaisuus 3]

Yksittäisenä maaseudun maiseman muutoksena mainitaan Ruuhikosken alue, johon palattiin toistuvasti eri keskustelutilaisuuksissa ja jota on jo käsitelty luvussa neljä. Ruuhikosken golfkenttä nousi esiin esimerkkinä kotiseudun muutoksesta, johon

oli aikanaan reagoitu hyvinkin vahvasti. Luonnonkauniissa Ruuhikosken ympäristössä käytiin esimerkiksi uimassa, piknikillä ja Ruuhikosken juhannusvalvojaisissa. Lisäksi alueen muutoksessa harmitti peltojen siirtyminen pois viljelykäytöstä ja alueen muuttuminen vain ”pienen piirin” harastusympäristöksi.

Se rupee jo nyt laantumaan, mutta se oli silloin kun mä olin neljännellä luokalla koulussa, silloin se on tullut. — — Ja sitten kun siinä oli vielä tämä toinen juttu, että koko kylän kaunein paikka menetettiin siinä. Ja silleen jopa vähän, että tietulle harrastajapiirille, että voiko sinne mennä. Mutta nythän se on, 2000-luvulla siellä voi jo vapaammin kulkeakin. [Tilaisuus 8]

Rakennetun ympäristön merkitys huomataan usein vasta silloin, kun yksittäinen muutos on jo tapahtunut: rakennus on jäänyt tyhjilleen, ränsistynyt ja purettu tai muusta syystä väistynyt uuden tieltä. Rakennusten käyttötarkoitukset myös muuttuvat ja vanhaa korjataan sekä uutta rakennetaan. Kadonneena historiallisena kerrostumana ja laajana rakennuskokonaisuutena muisteltiin erityisesti Nurmon vanhaa puukeskustaa, jonka purkamista pidetään harmillisena. Yksittäisistä keskustan rakennuksista mainittiin nykyisen kirjaston paikalla ollut osuuskauppa ja Nurmo-talon paikalla sijainnut kestäkievarinakin toiminut Sivosen talo. Samaan kokonaisuuteen kuuluivat koulunmäen vanha puinen koulurakennus, painikämpä ”Jymylä” sekä asemarakennus. Erityisen harmillisena pidettiin sekä Nurmon että Kouran asemarakennuksien hävittämistä.

Vaikka rakennukset säilyisivät joko alkuperäisillä rakentamisaikoinaan tai siirrettyinä toisaalle, niiden ilme ja käyttötarkoitukset muuttuvat ajan oloon. Edellä on kuvattu, kuinka entiset koulurakennukset ovat siirtyneet muuhun käyttöön kuten kylätaloiksi, yksityiskodeiksi tai kuinka koulusta tulee päiväkotia. Esimerkiksi Ylijoen koulun lopettamista muistellaan surullisena asiana. Samalla kuitenkin Ylijoella oltiin tyytyväisiä, että koulurakennukseen on tullut uusia asukkaita, jotka ovat hakeutuneet aktiivisesti tekemisiin kyläläisten kanssa ja vireyttäneet kyläyhteisöä järjestämällä uusia tapahtumia.

Mun mielestä oli aivan mahtavaa, kun kutsuivat koko kylän, että tervetuloa tutustumaan [koulutaloon]. Sinne sai viedä valokuvia ja kertoa menneisyydestä. Mäkin vein isoäidin ajasta valokuvia. Hienoa, että halusivat teke-

misiin kylän kanssa. Kyllä ne aina niin ystävällisesti tervehtii. [Tilaisuus 1]

Rakennusten ja rakennetun ympäristön muutosta havaitaan myös tuoreemmassa kerrostumassa. Yhdessä tilaisuudessa muistellaan Sokos-marketin kehittymistä Prismaksi. Kun kysyttiin, onko alkuperäisestä kaupasta mitään osaa jäljellä, keskustelijat innostuivat kuvaamaan, kuinka nykyinen kauppa on kasvanut joka puolelta vaihteittain alkuperäisen ympärille. Sokos-marketin kasvu nykyisenkaltaiseksi hypermarketiksi myös jakoi mielipiteitä. Ympäristö, joka yhdessä keskustelijassa palautti yhä mieleen vanhoja työmuistoja, tuntui toisesta vieraalta ja ahdistavalta.

Todella kasvanut, se [Sokos-marketti] oli mukava pieni, oli isokin kauppa, mutta kummin-kin pieni, nyt mua aivan inhottaa mennä. [Tilaisuus 9]

Yksittäisten rakennusten ohella myös laajemman rakennetun ympäristön käyttötarkoitus muuttuu. Kotiseudun muuttumisena muisteltiin erityisesti sitä, kuinka Haalin alue on muuttunut hevosradasta pesäpallokentäksi ja tanssilavaksi sekä edelleen kylätaloksi. Muistoja riittää. Kun aktiivisin urheilutoiminta on siirtynyt Hyllykallion kentälle, Haalin käyttö on hiipunut. Yhtenä yksityiskohtana mainittiin äänimaiseman muuttuminen, kun vanhanajan tanssi- ja iskelmämusiikki on syrjäyttänyt ”yksitoikkoinen jumputus”.

Se, että musiikki on nyt toisenlaista, kun se oli silloin 60–70-luvuilla. Siinä oli silloin melodiaa ja säveltä. — — Kun tuossa lähellä asuu, niin joku tuollainen yksitoikkoinen jumputus joskus häiritsee täältä. [Tilaisuus 6]

Yksi Nurmoa viime vuosina muuttaneista asioista on voimakas uudisrakentaminen, joka ulottuu myös haja-asutusalueille ja muuttaa peltomaisemaa monin paikoin. Tällaisia muutoksessa olevia alueita nähdään esimerkiksi Mäenkylässä sekä Länsitien varrella.

Toisaalta se on hienoa, että tulee asukkaita, mutta toisaalta mua surettaa se, että se maisema, mitä mä muistan lapsuudesta häviää koko ajan. [Tilaisuus 3]

Yks mitä mä nyt suren kauheasti, jota Lapualla tapahtuu ja on tapahtunu, että on turha puhua mistään lakeuksista ja lakeusmaise-

mista. Ja sitä on Nurmooski aika paljon. Siellä on taloo tuolla, toinen täällä, ja siihen se maisema on kadonnu nyt. Ja se sallithan tehrä. Jos menee tästä Ruottin puolelle tai Saksaan, niin siellä on pellot. Vaikka Saksas asuu 80 miljoonaa ihmistä, niin siellä on komiammat pellot, kun mitä on Lapualla tai Nurmoos, että siellä ei oo minkäännäköstä tönöä siellä keskellä peltoa. Että se on häviävää tämä lakeusjuttu tällä menolla, mikä nyt on menos. Se on lopullinen asia, kun sinne talonpaikka tehdään. [Tilaisuus 3]

Arjessa havaittuna muutoksena nostettiin esiin palveluiden katoaminen kylistä. Kyläkaupat ovat kadonneet, ellei sellaiseksi lasketa Nurmon kustaajaamassa toimivaa Siwaa. Ne ovat myös olleet keskeinen osa kotiseudun maisemaa. Pysäyttävänä esimerkkinä mainitaan kahdessa eri tilaisuudessa Veneskosken kaupan nopea häviäminen kevyen liikenteen sillan tieltä vuonna 2008.

Lähikauppa on 20 kilometrin pääs oleva Prisma, jottet hiivanpalaa lähe ihan ykskaks hakemaan. [Tilaisuus 6]

Kauan kesti, kaksi–kolme vuotta kaipasi sitä silmissään, sitä kuvaa, kun tuli Veneskoskelle, niin se kauppa pitää olla siinä melkein puolesavälin tietä. [Tilaisuus 8]

Luonnonympäristössä ja rakennetussa ympäristössä nähtävien muutosten ohella ennen muuta sosiaalisen ja toiminnallisen ympäristön muutos on se, joka vaikuttaa tavallaan huomaamattomasti mutta samalla syvästi ihmisten kotiseudun kokemiseen. Kotiseudun symbolinen kerros, kuten paikannimistö ja sen muutokset, mainittiin usein ensimmäisenä, kun aiheesta erikseen kysyttiin. Kuitenkin keskustelun jatkuttua pidempään tilaisuuksissa päädyttiin toiminnallisen yhteisöllisyyden muutokseen. Kyläilykulttuurin vähentyminen, yhteisöllisyyden ohentuminen, muutokset kyläseurojen toiminta-aktiivisuudessa ja nuorisoseuratoiminnan hiipuminen tuotiin esille.

Entisaikojen systeemistä tietysti puuttuu, nuorisoseurat täältä on hävinny tuolta Alapäästä, sitte tämä Ylipään nuorisoseura ja Kouran nuorisoseura, jotka on kaikki mun aikana ollu. Että kaikis on hypelty ja painittu ja mitä muuta tuota niin. Täältä on nyt kaikki pois, ja tämä nuorisoseuraharrastus, ei se nyt aivan kuollut ole, mutta melekeen. [Tilaisuus 3]

Yhteisöllisyyden mureneminen ei ole uusi ilmiö, minkä asukkaat itsekin totesivat viitatessaan esimerkiksi siihen, kuinka televisio alkoi muokata maaseutukyliä kyläilykulttuuria 1960-luvulla. Maaseutututkimuksessa paikallisyhteisöjen ohentumiseen on kiinnitetty huomiota jo pitkään. Jo 1960-luvulta alkanut yhteisöjen heikentyminen on rapauttanut samalla maaseutukyliä yhteistoiminnan perustaa²²³. Kylä ei ole enää aikoihin ollut se ainoa tai ensisijainenkaan yhteisö, joka muokkaa ihmisten asenteita ja ajattelua. Samalla kyläen edellytykset toimia aitoina yhteisinä ovat kaventuneet. Toiminnallisen yhteisöllisyyden sijaan kylästä on tullut ihmisiä vähemmän paikkoihin sitovia symbolisia yhdistäjiä²²⁴. Tätä taustaa vasten symbolisen kerroksen merkityksen korostuminen on helppo ymmärtää.

Keskusteluissa tuotiin toistuvasti esille yhteisöllisyyden masentava alennustila: töiden jälkeen kaikki istuvat kotona tai vievät lapsia harrastuksiin Seinäjoen suuntaan, eikä ketään saa enää liikkeelle naapuriin. Kyläily on vähentynyt, ja vieraita on erikseen käskettävä käymään. Yhteisöllisyyden muuttumista pohdittiin mielenkiintoisesti television tulon ja katselukulttuurin muutoksien kautta. Muisteltiin, kuinka ennen kahden television kylässä yhdistävänä tekijänä oli poikien ja tyttöjen omat televisionkatseluillat.

Ei ollut televisioota, ei ollut tietokoneeta, ihimiset liikkui ja haki sitä seuraa. [Tilaisuus 2]

Ennen vanhaanhan oli hienoo, että kun [kylässä] oli kaks televisiota. Kurosella oli toinen ja siellä likoolla oli oma ilta ja pojilla oli oma ilta, että se oli sellainen, että se yhdisti [kylän] porukkaa. [Tilaisuus 9]

Nykyään muita nurmolaisia tavataksaan täytyy mennä Prismaan, lenkille, urheilukentälle, museolle, häihin tai hautajaisiin tai sitten Facebookiin. Yhden puhujan mukaan vielä 1970-luvulla vastaanlainen asukastilaisuus olisi kerännyt jopa sata kyläläistä kotiseutuasioiden äärelle; nyt paikalle oli saatu vajaa kymmenen.

Tässä on nyt aktiivisin porukka liikkeellä, kymmenisen henkeä. Mutta kun tällainen tilaisuus järjestetään, täällä pitäis olla sata henkeä liikkeellä. Se on minua masentanu, ettei enää saa väkeä liikkeelle. Ei se oo yksin tämän paikan ongelma, sama se on Hyllykalliolla ja muualla. [Tilaisuus 2]

223 Esim. Hyyryläinen 1994, 30, 51.

224 Vrt. Lehtonen 1990, Rannikko 1996.

Hyllykallion alueella tapahtunut kylätoiminnan hiipuminen nousi esiin kahdessa tilaisuudessa. Esimerkkinä Hyllykallio-seuran toiminta on kiinnostava, koska se oli yksi kylä- ja kaupunginosa-toiminnan suomalaisia pioneereja aloittaessaan vuonna 1971.²²⁵ Alueella järjestetyt tapahtumat kuten Elorieha ja Eloillat sekä pääsiäiskokot keräsivät runsaasti väkeä vielä 1990-luvulla.

Silloin Hyllykallio-seura oli vahva ja voimakas, ja se yhdisti koko silloisen kylän. Siellä oli tuolloinen 2 000–2 500 asukasta 70-luvun puolivälissä, 70-luvun lopus. – – Se Hyllykallio-seura se ei toimi enää ollenkaan. – – Ei sellasta oo enää kuin ennen, että siellä oli tapahtumia, sanotaan että monia tapahtumia aina vuodessa, toistakymmentä tällaista yleistapahtumaa. – – Se kai rupes häviämään tuossa 80–90 luvun taitteessa, ja nykyään ei kai enää oo paljo mitään. Ja sama se tuntuu olevan täs keskustan alueella, että me vanhat ollaan tekemisissä, aika vähän nuoria. [Tilaisuus 3]

Pääsiäiskokkojen polttaminen kirvoitti keskustelua kylän yhteisestä toiminnasta ja yhteisöllisyy-

225 Etelä-Pohjanmaa 29.4.1991.

destä erityisesti Kiikussa ja Koliinissa. Kiikussa keskustelijoilla on hyvät muistot yhteisestä toiminnasta ja toivotaan, että jatkossakin kylässä tehtäisiin asioita yhdessä. Kerrotaan, kuinka kylällä on pidetty pääsiäiskokkoa ja kuinka siellä on ollut monenlaista ohjelmaa. Kylän yhteinen toiminta on keskustelijoiden mukaan kuitenkin hiipunut koko ajan, vaikka ensimmäisen kylätalon saaminen vuonna 1992 piristi kylätoimintaa. Ennen oli yhteisiä tapahtumia pääsiäisenä ja järjestettiin pikkujouluja. Kylätoiminnan todetaan olleen ennen aktiivisempaa myös Koliinissa.

Aikanaan sitä [kokkoa] on rakennettu ja poltettu ja kokoonnuttu yhteen silloin pääsiäisenä. [Tilaisuus 5]

Jos mennään 15–20 vuotta taaksepäin niin tähän on ollut tosi tiivis tämä kylä tai tässä on ollut tosi paljon toimintaa, ja nyt sitä on vähän yritetty herätellä henkiin. Vähän on käynnistysvaikeuksia, mutta into on kova. [Tilaisuus 9]

Kotiseudun muutos koetaan varsin henkilökohtaisena. Oman kodin lähimetsän kaataminen, itselle

Kuva 15. Vuonna 2008 purettu Veneskosken kauppa. Kuva Jouko Ojamäki.

merkityksellisen luontokohteen katoaminen tai maisemaan kuuluneen rakennuksen purkaminen muistetaan vuosia myöhemmin. Jopa lopun ikää.

Kun ajat kotiin ja se vanha tuttu metsä, minkä keskeltä kääntyy kotitie... Se on kaadettu! Niin kylläpä tuntu kaameelta. Voi hyvänen aika: meillehän näkyy melkein kotiin asti! [Tilaisuus 10]

Siitä [kaupan ohi] on lapsena menty paljon ohitte, ja siellä käyty, ja se on paljon vaikuttanut juttu, ja se hävis siitä. Niin se oli kyllä oikein Hö!... Hö! [Tilaisuus 10]

Muuttunut kotiseutu on monilta osin menetetty kotiseutu. Niin se ainakin koetaan. Menneisyys on sekä kadotettu paikka että aika, jota ei voida tavoittaa. Luvussa 6 käsiteltyjen kirjoitusten mielipaiikat sijoittuvat usein lapsuuteen ja lapsuuden maisemiin. Vaikka tilaisuuksissa ei erikseen lainkaan puhuttu nostalgiasta, myös eheän yhteisön kaipuuta voi myös pitää yhtenä nostalgian tyyppinä²²⁶.

9 TULEVAISUUDEN KOTISEUTU

Edellisessä luvussa kotiseudun muutos näyttäytyi lähinnä jonkun tärkeäksi koetun menettämisenä: tuttu nimistö muuttuu, kotiseudun maisemaan kuuluneita rakennuksia puretaan ja aiemmin kuokoistanut yhdistystoiminta hiipuu yhteisöllisyyden ohentuessa. Kotiseudun muutoksella on kuitenkin toinenkin puolensa eli tulevaisuuteen kurrottautuminen. Sen käyttövoimana on jatkuva kehitys ja uudistuminen. Ihmiset eivät ole kotiseutunsa muutoksen suhteen passiivisia sivustakatsojia, vaan tekijöitä, jotka rakentavat kotiseutunsa tulevaisuutta sanoin ja teoin jokaikinen päivä.

Kotiseutu koetaan nykyhetken saranakohdassa, jossa mennyt ja tuleva kohtaavat. Silloin punnitaan, mitä otamme mukaan menneisyyden kotiseudusta, mikä on säilyttämisen arvoista ja millaisia tavoitteita asetamme tulevaisuudelle. Näitä asioita pyrimme kartoittamaan kysymällä keskustelutilaisuuksien osallistujilta, mitä asioita heidän kotiseudustaan täytyy säilyä, jotta he kokevat sen edelleen kotiseudukseen. Kysyimme myös, miten voi parhaiten toimia kotiseutunsa hyväksi ja mitä kotiseututyö vastaajille merkitsee.

Seuraavassa aineistoa ja sen tulkintaa lähesyttään ensin kylien näkökulmasta: millaisena kotiseudun tulevaisuus nurmolaisissa kylissä näytätty ja mitä erityisiä toiveita ja tarpeita kylissä nousee esiin. Toisena kokonaisuutena tarkasteluun on otettu Nurmo-Seurassa toimivien ajatukset koko Nurmon alueen ja erityisesti kotiseututyön tulevaisuudesta. Kolmantena tarkastellaan lukioikäisten ja nuorten lapsiperheiden kotiseudun tulevaisuudenkuvia.

Ylijoella nousi esiin erityisesti se, että tulevaisuudessa tarvitaan yhteisölliseen toimintaan uusia toimintamuotoja. Koettiin, että yhteiskunnan muuttuessa on menetetty luontevat ihmishdeverkostot. Koulua, kauppaa, pankkia ja esimerkiksi Paston myllyä muisteltiin siinä mielessä, että palveluiden ohella ne tarjosivat aikoinaan ihmisille mahdollisuuksia kohdata ja välittää tietoa kylän asioista ja kylän perinnettä eteenpäin. Siitä huolimatta, tai kenties juuri siksi, että nykyisin on käytössä yhteydenpitoa helpottavia teknisiä apuvälineitä, kasvokkainen kohtaaminen kyläläisten kesken on vähentynyt.

Nämä olivat sellaisia paikkoja, joissa vielä muutama kymmenen vuotta sitten ihmiset tapas toisiansa. Nyt me ollaan jollain tavalla, vaikka onhan meillä kansalaisopisto ja maa- ja kotitalousnaiset ja seurakuntakin jotain vähän järjestää, mutta pitäisi kehitellä uusia ihmishdeverkostoja, että mitä ne olisi. Että siihen pitäisi panostaa jotenkin. Että ei me saa menneisyyttä takaisin, eikä oo tarkoitukseen, että me ruvetaan itkeen loppuikämme sitä menneisyyttä, mutta jotain uutta. Että sitä pitäisi tehdä Ylijoellakin. [Tilaisuus 1]

Niin, käydään vielä töissä Ylijoen ulkopuolella ja tullaan tänne yöksi nukkumaan, että tämä on tietynlainen asumalähiö kanssa, jos vertaa tuonne kaupunkipuolelle. Että jotain uutta pitäisi tilalle saada. Meillä on toisaalta kumminkin, että vaikka tää Ylijoentien toinen pää pitäisi saada ehdottomasti päällystettyä, tuo kauhee 5 kilometriä tuonne Peräseinäjoelle päin, niin kumminkin meillä on tiet, auto, kännykät, televisiot ja tietokoneet. Että kyllä me voidaan yhteyttä pitää uudella tavalla, mutta kumminkin tavattaisiinkin toisiamme. [Tilaisuus 1]

Eri-ikäisten kohtaamispaikkoja ja -tilanteita on toki olemassa nykyäänkin, mutta haasteltujen mukaan ongelmana on, että nuoria ei saada mukaan toimintaan. Nuorten osallistumista pidetään esimerkiksi kylätoiminnassa tärkeänä juuri sen vuoksi, että asiansa osaava kyläseura voi valvoa kylän etua myös ison kaupunkiseudun osana.

Muutamia nuoria on, mutta tahtoo vaan jäädä vähäksi, jotka on kyläseuran toiminnassa mukana. Siihen pitäisi keksiä jotain, että ne lähtis jatkamaan sitä, mitä me on kyläseurassa aikoinaan tehty. Kyllä se olis aivan hyvää tänäkin päivänä vielä. Ja muuten me ei saada omia etuja ajettua. Sellainen voimakas kyläseura, niin sellanenhan on nyt hyvä linkki tuonne kumaripaikalle [Seinäjoelle]. [Tilaisuus 1]

Kylätoiminta nähtiin nykymuodossaan entistä enemmän sellaisena tavoitteellisena yhteistointana, jonka avulla kylät voivat ajaa ja valvoa etujaan kasvavan kaupunkiseudun sisällä. Kylätoiminta ei ole yksinomaan kylän sisäistä toimeliaisuutta, vaan kaikenlainen yhteydenpito ulkomailmaan on tullut entistä tarpeellisemmaksi. Tämä lisääntyvä verkottumisen vaatimus tuo myös kylän saavutettavuuden tai syrjäisyyden aivan uudella tavalla näkyviin. Liikenneolot puhuttivat Ylijoella monella tavoin: teissä on edelleen parantamisen varaa, ja matkapuhelinyhteydet ovat yhä ajoittain huonot. Laajakaistakin toimii vain kupariverkossa.

Se [kännykkä]masto puuttuu täältä, jatkuvasi katkeiloo. Ei täältä soiteta. Meilläkin on lan- kapuhelin, enkä ikänä laita pois niin kauan, kun joutuu jonnekin kamariin mennä puhumaan. – Sanoinkin, että ruvetkaa kyläseura jo vetämään tätä linkkiasiaa. Kouraskin on kaksi. Minkä takia siellä pitää olla, eikä meillä oo täällä yhtään? Kyllä meitä syrjitään. [Tilaisuus 1]

Ylijoen kylän asemaa eräänlaisena Nurmon kunnan sisäisenä periferiana on jo kuvattu monesta näkökulmasta. Ylijoki on suorasukaisemmin ilmaistuna syrjäkylä. Keskus–periferia-hierarkiat eivät ole kadonneet, ne muuttavat alati muotoaan. Enää ratkaisevaa ei ole maantieteellinen etäisyys kuntakeskuksesta, vaan kyky ylläpitää yhteyksiä muihin toimijoihin. Se, jolla on oikeat yhteydet, pääsee verkostoihin, sijaitsipa missä tahansa. Toisaalta se, jolta yhteydet puuttuvat, jää auttamattomasti syrjään, vaikka asuisi kuparitalon kyljessä. Yhteydettomuus on nykypäivän periferisyyttä²²⁷. Maaseutukyliä näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että mahdollisimman hyvät liikenne- ja tietoliikenneyhteydet ovat välttämätön menestymisen ehto²²⁸. Nopeita valokuituyhteyksiä ei kuitenkaan saada kaikkialle kohtuulliseen hintaan. Kaikki eivät myöskään kykene liikkumaan ja hakemaan palveluita tai luomaan verkostoja laajan kaupunkiseudun sisällä. Tämä näkyi Ylijoella esimerkiksi huolena omasta selviytymisestä iän karttuessa.

Kourassa tulevaisuus otetaan vastaan myönteisissä kasvun tunnelmissa. Alueelle on muuttanut uusia asukkaita siinä määrin, että kaikki asumiskelpoiset talot on myyty. Uusien asukkaiden houkuttelu ja suunnitteilla olevat uudet tontit herättivät vilkasta keskustelua kouralaisten lisäksi myös kesänurmolaisten parissa. Seinäjoen kaupungin aktiivinen rooli sai huomiota. Kaavoitukseen suh-

tauduttiin kokonaisuudessaan myönteisesti, joskin prosessin valvominen nähdään tällä hetkellä tärkeäksi. Hiljattain muuttuneiden käytäntöjen myötä säädetty ”paisuntavara” on estänyt rakentamasta lähelle rantaa. Kouralaiset pitävät tulvimisvaaraa liioitteluna syväksi ruopatulla Nurmonjoella.

Valvoa pitää. Kun kaavoituksen tekee helsinkiläinen arkkitehtitoimisto, niin maaseutu on niin niille outo käsite. Tietysti ne tekee sen ohjeen mukaan. Seinäjoen kaupunki antaa sen ohjeen. Mutta se ohje ei nyt pidäkään. Sitä pitää valvoa sitä ohjetta. [Tilaisuus 2]

Jokainen on mustasukkaanen omihin paikkoihin. Se on aivan luonnollinen ilmiö. Ja siellä jos tullaan liika vauhdilla sanelemaan. [Tilaisuus 2]

Positiivista, mitä mä nyt koen, on Kouran kannalta, että siellä on kehitystä ensimmäisen kerran. Seinäjoen kaupunki osti yhden tilan ja kaavoittaa sitä. Se on positiivista kehitystä. Ja olen tulkitsevinani vähän laajempaakin sellaista näkemystä, että Seinäjoki on monien kuntaliitosten kautta lähtenyt siihen, että se kehittää näitä kyliään, joita sillä on pikkuista vaille monta. Ja tiivistää sitä hommaa. – Tämän haluan mainita positiivisena kokemuksena. [Tilaisuus 8.]

Rakennuskiellot ja tonttipolitiikka puhuttivat kyläläisiä, sillä muuttoliike toisi tarvittavaa uutta työvoimaa E.S. Lahtisen tehtaalle, mutta kaavarajoitusten nähtiin hidastavan tätä luonnollista muuttovirtaa. Kyse voi olla myös siitä, että ulkopuolelta tulevaa määräilyä ei helposti hyväksytä.

Valtatien 18 Koura–Veneskoski -oikaisu koettiin tarpeelliseksi. Nykysellään tie on suuren liikennemäärän vuoksi vaarallinen kylän kohdalla. Reunakaistojen leventäminen on vain nostanut nopeuksia tieosuudella.

Kylässä pohditaan keinoja uusien asukkaiden houkuttamiseksi yhteiseen toimintaan. Arveltiin, että muuttajat olisi ”vedettävä hivuttamalla mukaan”²²⁹ järjestämälle esimerkiksi juuri heille suunnattuja tilaisuuksia. Kourassa on keskusteltu esimerkiksi koiranäyttelyn järjestämisestä, joka voisi tuoda alueelle muuttaneita lukuisia koiraharrastajia yhteen. Toinen vahvasti kyläläisten omassa käsissä oleva asia on pihapiirien, näkymien ja vanhojen rakennusten hoitaminen talkootyöllä, mikä parantaa kyläkuva. Tähän osaltaan antaa eväi-

227 Telinkangas 2005, 25.

228 Vrt. Young 2006, 258–262.

229 Tilaisuus 2.

tä alueelle osayleiskaavatyön yhteydessä laadittu rakennetun kulttuuriympäristön selvitys, johon viitataan pohdittaessa vanhan rakennuskannan säilyttämistä²³⁰.

Tuossa kun tehtiin tuota yleiskaavaa, niin siellähän kirjattiin näitä vanhoja rakennuksia, mä koen sen positiivisena. Vaikka siitä meillekin on tulossa niin sanottu riesa, toki me itekin on pidetty sitä vanhaa, toistasataa vuotta vanhaa miljöötä ja pihapiiriä ja rakennuksia. — se on positiivista, jos pystyttäis säilyttämään näitä rakennuksia, se ei oo yksinkertaista kun osa on jo aika... jotka niinkun leimaa sitä seutua, on seudulle tyypillistä. Ei oo mitään rakennustaiteellisia monumentteja, ne on tarpeeseen tehtyjä. [Tilaisuus 8]

Asuminen ja kaavoitus nousivat keskusteluun tulevaisuuden kotiseutuun liittyvän teemana myös Kiikussa. Alueella ei ole kaavaa, mutta sen puuttuminen ei toistaiseksi ole haitannut kylän kehitystä. Keskustelusta kuitenkin välittyi pohdinta siitä, millaisena kylän kasvu jatkuu tulevaisuudessa ja miten sitä hallitaan. Kiikussa toivottiin, ettei alueelle tulisi liian tiheää asutusta ja että ympäristö säilyisi kylämäisenä.

Täältä on vaikea löytää asuinpaikkaa, tässä on se heikkous, että tää ei ole kaavoitettua aluetta vaan haja-asutusaluetta, täällä ei oo mitään kaavaa. Ja täällä on niinkun noussut vähän seinä pystyy. Tietysti aina omille maille, mutta siinäkin on vähän ongelmia tullu. [Tilaisuus 5]

Kun ei ole kaavaa, niin se mahdollistaa paljon useammanlaista rakentamista — jos haluaa jonkin tallin tai hevostallin, niin varmasti olis heti kapuloita rattais. [Tilaisuus 5]

Me halutaan siellä Lyylyssä olla omassa rauhassa, kymmenkunta vuotta sitten tarjottiin metsäautotietä — me isännät oltiin yksimielisesti sitä mieltä, että se toisi levottomuutta. [Tilaisuus 5]

Tiestöön ja liikennöintiin liittyi kyläläisten toive saada valaistu kevyenliikenteen väylä Kiikuntielle. Kiikussa kaivattiin myös pyöräilyreittiä Seinäjoen suosan oikaisu-uomalta ja padolta Kyrönjoen vartta Kitinojalle saakka. Haaveissa on myös kehittää reitistöä ratsastusta varten.

Jos tulisi pyöräreitti, se ei saisi missään nimessä olla, että autolla pääsisi, sellainen polkumainen, että saisi kiertää Kitinojalle asti ja ympäri — koska se on maisemoitu aika pitkälle, ja se on kaunis, ja siinä näkyisi tämä lakeus ja se voisi pavelle myös talvella. Eikö olisi tosi ihana? — joku penkki siihen, että saisi istahtaa välillä. [Tilaisuus 5]

Yhteisöllisyyttä pohdittaessa Kiikku ei määrity perinteiseksi maalaiskyläksi, koska alueella on lähinnä hevostiloja sekä yksi porkkananviljelijä ja koska asukkaat käyvät pääosin työssä kylän ulkopuolella. Tämän vuoksi pidettiin tärkeänä, että kylän yhteisessä toiminnassa olisi samanlaista henkeä kuin aiempina vuosikymmeninä, jotta uudet tulijat voisivat tutustua toisiinsa.

Alapään alueella järjestetyssä tilaisuudessa kotiseudun tulevaisuuteen liitettiin kasvavat ja kehittyvät asuinalueet. Esiin nousi aluekehittämisen virojen rooli kasvun säätelijänä ja ohjaajana säästöjen, kaavoituksen sekä kunnallistekniikan rakentamisen kautta.

Ainakin tähän kotiseutuun liitän ja toivon todella, että tämä alue kehittyy. Että ei jäää siihen bunkkeriin. — että annetaan tämän alueen kehittyä. Ja ELY-keskukselle terveisiä, että tällä alueella haluaa yksittäiset henkilöt myydä tontteja, niin niille pitää antaa oikeus ja mahdollisuus rakentaa. Meillä on hyvä asuntoalue Latikassa, ja sitten joen toisella puolella Mäenkylän asuntoalue. [Tilaisuus 7]

Tiestö kuntoon, kevyen liikenteen väylät kuntoon ja mahdollisuus, että tänne voidaan rakentaa muuallekin kuin näille asemakaavoitetuille alueille. — muuten ei kylä kasva ja kehity. [Tilaisuus 7]

Esimerkiksi Mäenkylään olisi jatkuvasti tulijoita, tontinkyselijöitä, mutta siellä ei ole maan myyjiä. Se vanha Korkiamäen alue, joka nyt on oikein kaavoituksen alla, niin sekin varmaan siirtyy, kun ei viemärisysteemi lähtenytäkään matkaan yllinnoittelun takia. [Tilaisuus 7]

Vaikka kasvua ja kehitystä halutaan, samalla toivottiin, että maaseutumaisuus säilyisi tulevaisuudessaakin. Alueen kannalta avainasemassa onkin maaseudun rauhan ja väljän asumisen sekä toisaalta kaupunkimaisten palveluiden yhdistäminen.

Että tästä ei tule taajama. – – Jos tänne rupeaa tulemaan kerrostaloja, niin ei tämä enää ole [ennallaan].” [Tilaisuus 7]

Varmaan tässä on semmoinen kaksi juttua, toisaalta me halutaan palveluita, ja toisaalta me halutaan olla maaseudulla. Me halutaan sitä rauhaa. Nämä molemmat asiat pitäisi olla tasapainossa jatkossakin. Siksihän me halutaan asua täällä. [Tilaisuus 7]

Tieliikenteen turvattomuus mainittiin yleisesti kotiseudun haittapuolena. Aiheeseen palattiin keskustelussa useaan kertaan. Keskustelijoita vaivasi muun muassa se, että etenkin Nurmonjoentie on kapea eikä siinä ole kevyen liikenteen väylää, mikä lisäksi Nurmonjoentiellä ja Länsitiellä ei noudateta nopeusrajoituksia. Kotoisuuden lisäämiseksi siis toivottiin parannusta liikenneturvallisuuteen. Kotiseudun tulevaisuuden muutoksena tuotiin keskusteluun myös itäinen ohikulkutie ja sen myötä syntyvät risteysjärjestelyt ja uusi palvelukeskitys.

Että en mä edelleenkään koe kovin turvalliseksi oloani, kun tuolla tiellä liikkuu. – – Sellaista pientä turvattomuutta just tämän liikenteen suhteen olen kokenut, – – Että vähän sellaista nykyaikaa, päivitystä tänne kauniiseen koti-laakson maisemaan, että saisi siitä kaiken sen irti. [Tilaisuus 7]

Siitä risteysalueesta, kun ei vielä tiedä, että mitä kaikkea siihen tulisi, mutta toisaalta periaatteessa ihan hyvä juttu, että palveluja tulisi lähemmäksi. Varmaan sitä kautta lapsiperheet, ne kattoo sillä silmällä. [Tilaisuus 7]

Että mikä muuttaa kotiseudun piirteitä, mutta mä näen, että muuttaa myönteisesti, niin itäinen ohikulkutie ja ABC ja Kesko ja siihen liittyvät tiejärjestelyt. Ja jos me se saadaan jossain vaiheessa oikeasti aikaiseksi tälle alueelle, niin tää alue räjähdysmäisesti lähtee kasvamaan. Minä näen sen vahvuutena, mutta tiedän, että monet on toista mieltä. [Tilaisuus 7]

Alueelle kotiutumista ja kotiseututyötä koskevat virikkeet toivat Alapäässä alueella esiin havainnon kylien roolin muuttumisesta. Kyläseuran pari vuotta sitten tekemässä kyselyssä kävi ilmi, että uudet alueelle tulijat eivät välttämättä samastu enää kyläyhteisöön. Kyläseura nähtiin kuitenkin hyvänä keinona yhdistää eri-ikäisiä asukkaita. Keskustelua käytiin siitä, millä tavalla alueelle muuttaneet saataisiin mukaan kylän toimintaan:

onko kyse uusien tulijoiden rohkaistumisesta omaaloitteisesti vai pitäisikö jonkun kyläläisen auttaa mukaan pääsemisessä? Moni epäili, että omaaloitteisuudellakin on rajansa. Eihän uusi tulija edes tiedä, keneltä toiminnasta voi kysyä.

Kotiseudun hyväksi voi toimia keskustelijoiden mukaan parhaiten lähtemällä mukaan alueella jo olevaan toimintaan, on se sitten talkoita, liikuntaa tai vaikkapa kyläseuran vuosikokous. Lapsiperheiden tarpeisiin alueelle ehdotettiin myös leikkikenttötoimintaa.

Ne, jotka tänne alueelle on uutena tulleet, niin ne ei tavallansa osaa nimetä enää sitä kylää, missä ne asuu. Ne voi sanoa, että asuvat Nurmonjoen varressa tai Alapääntiellä, – – nykyinen Nurmonjoentie. Ne eivät välttämättä koe sitä aluetta samalla lailla kuin ne, jotka ovat kauemmin täällä asuneet. Että eivät koe ehkä asuwansa samalla alueella, kuin nämä vanhemmat ihmiset. Eivät ainakaan osaa nimetä sitä samalla tavalla. [Tilaisuus 7]

Se on sen vanhan väen tehtävä, että tuu säkin tänne meidän joukkoon, niin sitten sinne uskaltaisi paremmin mennä. – – Kyllä se on kyläyhteisön sisältä tultava se kutsu, harva menee sinne itseään kauppaamaan. [Tilaisuus 7]

Alapään keskustelijoille Nurmon keskustaajaman palvelut olivat tärkeitä: kirjasto, lähikauppa, kioski ja terveyspalvelut saivat huomiota. Terveyspalveluiden toivottiin pysyvän Nurmon keskustaajamassa, ehkäpä niitä osin voitaisiin tuoda muihinkin kyliin. Terveyspalvelut ja niiden tulevaisuus Seinäjoen kaupungissa ja yleisemmin Suomessa saivat keskustelijat maalaamaan varsin synkeitä tulevaisuudenkuvia.

Ennen sai lääkärin vaikka yöllä kotona käymään Nurmosta. Nyt se on vähän niinkun Metallican lippua pyydystäisi. [Tilaisuus 7]

Vaikka Alapäässä on tehty paljon näyttäviä kylähankkeita – mistä Haali nykyisellään on hieno esimerkki – keskustelijat pitivät hanketyön tulevaisuuttakin vaikeana. Rahaa on hyville ideoille tarjolla, mutta hankkeiden vetäminen varsinaisen päivätyön ohessa on raskasta. Puhuttiin suoranaisesti hankeväsymyksestä. Sekin tiedettiin, että tuloksellinen kehittämishanketyö ei aivan vähäisellä sitoutumisella luonnistu: ”että jos sä lähdet, niin sä sitoudut siihen sataprosenttisesti.”²³¹

Paikallinen omaehtoinen kehittämistyö on rakentunut pitkälti kolmannen sektorin yhdistystoiminnan ja vapaaehtoistyön varaan. Yhteisöllisyyden ohentuminen sekä työelämän ja vapaa-ajan muuttuminen sai erään paikallaolijan pohtimaan vapaaehtoistyön luonteen muuttumista.

Se vapaaehtoistyön luonne on varmaan vaan muuttunut. Nykyään ihmiset hakee sellaista ehkä yhtä konkreettista iltaa, jossa voi olla apuna. Että ihmiset ei lähe enää sellaseen vuosikausia kestävään. – – Että onhan se haaste nykyään, ei pelkästään näissä kylätoimikunnissa, vaan kaikessa vapaaehtoistyössä. Että ei ihmiset enää halua sitoutua niin pitkäaikaisiin ehkä vähän sellaisiin, voi kuulostaa liian työläältä. – – Jotakin konkreettisia vähän pienempiä, niin sitten niihin voisi herkemmin lähteä. [Tilaisuus 7]

Historian merkitys tuli Alapäässä esiin painokkaammin kuin muualla. Historiatietoisuutta katsottiin tarvittavan kotiseudun säilymiseksi. Kahdessa kirjallisessa vastauksessa historia oli nostettu myös ranskalaisena viivana tärkeäksi kohteeksi. Parissa vastauksessa se sisältyi rakennetun ympäristön kohteisiin. Paikallishistoriaa haluttaisiin käyttää enemmän hyödyksi uusien tulijoiden juurruttamisessa. Paikallisten tarinoiden nähtiin kiinnittävän asukkaita omaan asuinalueeseensa ja innostavan heitä samalla kotiseututyöhön. Keinoksi tuoda oman kylän ja lähialueen historiaa ihmisille tietoon ehdotettiin kyläseuran sivuja, kuvapankkia, kyläwikipeidia ja Nurmo-Seuran historiapiiriä. Esimerkiksi sopisi vaikkapa Kiikun kylässä toteutettu karjalaisperinnön tallentaminen kylähistoriaksi.²³²

Tämä historia liittyy kotiseutuun. Kun tänne Nurmoon tulee muualta ihmisiä, niin ne ei tiedä Nurmon historiasta mitään, teoista tai tapahtumista, mitä täällä kylillä on tapahtunut. Niin joku tällainen pitäisi löytyä, mistä niitä saisi. – – Luulisi, että aika monia ihmisiä, niistä jotka ei koskaan täällä käykään, kiinnostaisi se kylä ja seutu ja koko Nurmonkin historia. [Tilaisuus 7]

Koliinin alueen asukkaiden vastaukset huokuivat yleistä tyytyväisyyttä omaa asuinalueetta kohtaan. Koliinin–Solanon asuinalue on keskustelijoiden mielestä saavutettavuudeltaan erinomainen, se sijaitsee lähellä palveluita, vaikka on olemukseltaan rauhallinen ja maaseutumainen. Samalla toivot-

tiin, että maaseutumaisuus myös säilyisi eikä koliinilaisten kotiseutu muuttuisi kaupungin lähiöksi.

On koululle lyhyt, harrastuksiin lyhyt ja kaupungille lyhyt. [Tilaisuus 9]

Itte kuitenkin oon ajatellut, että asuu kuitenkin maaseudulla. Olisi tosi katkera paikka, jos tuohon rakennettaisiin pelto täyteen kerrostaloja. Siis se olisi varmaan semmoinen, ei se nyt varmaan tuohon väliin tuu. Jos se kaupunkimaisuus tulis, leviäisi tänne. [Tilaisuus 9]

Alueella on tehty vuosien saatossa paljon talkootyötä yleisen viihtyisyyden parantamiseksi. On rakennettu ja huollettu pururataa sekä yhteisiä kohtaamispaikkoja ja järjestetty monenlaisia tapahtumia. Kerrottiin, että uusia muuttajia näkee nykyisin lähinnä leikkikentällä. Toinen yhteinen kokoontumispaikka on alueelle rakennettu makaranpaistopaikka. Tehdystä työstä huolimatta kylätoimintaan toivottaisiin piristysruisketta. Hyvänä esimerkkinä kylätoiminnasta pidettiin Alapää-seuran toimeliaisuutta; samanlaista kökkähenkeä haluttiin Koliini-seuraankin. Tehdylle talkootyölle toivottiin myös kädenojennusta kaupungin suunnasta. Erityisesti säilytettävänä kohteena keskustelijoita kiinnosti Koliinitalon tulevaisuus.

Kunta on tosi vähän, että tässä on ite kökitty ja laitettu tuo – – Tuntuu, että ei ne vieläkään, että nytkin ne olettaa, että lähinnä ite hoidetaan tuo. [Tilaisuus 9]

Että tämä [Koliini]talo pysyisi, – – niin pitäisi saada sellainen kökkähenki, että pitäisi ikkunat vaihtaa uudet. – – Sitä vähän tarjottiinkin kaupungille, että kökkätyönä voitais tehdä. – – Miehillä oli jo vähän suunnitelmaa siitä, – – mutta ei siihen oikein tullut vastakaikua. [Tilaisuus 9]

Aivan kuten yksittäisten kylien alueella järjestetyissä keskustelutilaisuuksissa, myös Nurmo-Seuran hallituksen jäsenille ja historiapiiriläisille talkoohenget ja yhdistysten aktiivisen toiminnan säilyminen oli ensiarvoisen tärkeää kotiseudun tulevaisuuden kannalta. Kansainvälisten järjestöjen keskittyminen kantakaupungin alueelle herätti huolta. Tärkeää on myös kotiseututoiminta retkieneen ja säännöllisine kokoontumisineen. Minkä tahansa järjestön jäseniltoja voi käyttää esimerkiksi kotiseutuasioiden esittelyyn. Nurmon Jymy, Nurmo-Seura, Nurmon seurakunta, kyläseurat

ja aiemmin nuorisoseurakin mainitaan tahoiksi, joiden kautta uudet asukkaat pääsevät uuteen kotiseutunsa kiinni. Esimerkkinä tällaisesta toiminnasta mainittiin lapsien tutustumisretket Nurmon museoon.

Tulevaisuudessakin tarvitaan asukkaiden yhteisiä kokoontumispaikkoja. Kyläkoulujen rinnalle ja sijaan on jo tullut uusia kohtaamispaikkoja, kuten kylätalot, Hyllykamari tai Mannerheimin lastensuojeluliiton perhekahvila.

Kyllä sitä nykyään pitää uusia ratkaisuja keksiiä kokoontumispaikoiksi, kun ennen vanhaan oli esimerkiksi kyläkoulut, mihnä kokoontuttiin. Ja ne oli mun mielestä aika tärkeitä paikkoja, nyt ei oo kun maksullisia kokoontumispaikkoja. [Tilaisuus 3]

Toiminnallisen ympäristön lisäksi myös muuta säilytettävää löydettiin. Eteläpohjalainen murre, Nurmon nimi ja tutut paikannimet sekä museo-alue mainittiin säilytettäväksi kotiseudun avainkohteiksi.

Myös nykyistä maalaismaisemaa pidettiin uhattuna. Peltoja ei saisi rakentaa täyteen taloja, ja jokirantojen maalaistalot tulisi säilyttää. Ajatukset kaavoituksen merkityksestä saivat hieman erilaisia painotuksia: joku epäili, että tulevaisuudessa kaupunkikeskusten ulkopuolelle rakentamista tullaan rajoittamaan voimakkaasti, kun taas toinen piti rakentamisen keskittämistä valituille alueille myönteisenä asiana. Perusviestiksi jäi kuitenkin maaseutumaisuuden säilymisen toive.

Kyllä sen vois ainaki kaavottaa, että niitä asutuksia olis johonakin sellasis ryhymis, jottei koko Nurmoonjokimaisemaa pilattaasi. [Tilaisuus 6]

Lukioikäiset ja nuorten perheiden äidit mainitsivat lukuisia kotiseudun säilyttämiseen liittyviä asioita, vaikka uudistuksiakin kaivattiin. Monessa puheenvuorossa ja kirjoituksessa pelättiin asutuksen leviämisen aiheuttavan haittavaikutuksia: tienvarsimaisemat muuttuvat, nimistö vaihtuu ja ihmisten käyttäytymisenkin muuttuu. Esille tuotiin joitain yksittäisiä tapauksia itseä lähellä olevan rakennuksen muuttumisesta kuten esimerkiksi vanhan kotitalon remontointi uuteen asuun tai koulumatkan varrelle rakennetut uudet talot. Tuttujen rakennusten purkamisesta kannettiin huolta. Tutun talon täydellinen katoaminen maisemasta herättää epävarmuutta. Ehkä se on kasvattavakin kokemus: muistutus ihmisen katoavaisuudesta. Mainittiin maaseutumaisen ja esimerkiksi liikuntahallin

säilyminen tärkeinä kotiseudun kohteina. Rakentamatonta jokirantaa, peltoja ja metsää myös tarvitaan. Vanhoja rakennuksia haluttiin säilyttää siksi, että niiden välityksellä voidaan siirtää tietoa menneisyydestä omille lapsille.

*Ainakin silleen jos ajattelee, että toi Isokosken tien varsi, jossa on myöskin Ruuhikoski ja nää, että jos niille kaikille pelloille rakennettais taloja, niin ei se olisi enää se sama kotiseutu.–
– Kyllä ne niinku kuuluu siihen ne pelloinkin, vaikka siihen on toki tullut paljon taloja lisää, niin kyllä se silti säilyy se mikä on ollut ennenkin. [Tilaisuus 4]*

Meillä odotetaan kuin kuuta nousevaa, että tulisi ohitustie, koska se helepottaa monta arkista asiaa, mutta sitten taas tosiaan toivoo, että sitä jäisikin, ettei aivan tuhota sitä mettää ja luontoa. Tehtäis vain sen verran kun on tarve. [Tilaisuus 10]

*Vanhaa rakennuskulttuuria pitäis jättää. –
– Jos aattelo omiakin lapsia. Jos ei vaikka kymmenen vuoden päästä oo enää mitään vanhoja rakennuksia eikä juttuja, mitä näytetään. [Tilaisuus 10]*

Kouluun liittyvässä keskustelussa haaveillaan mahdollisuudesta, että pienet kyläkoulut voisivat taas avata ovensa oppilaille, kun uusia asuinalueita syntyy esimerkiksi Kouraan. Samalla on huomattu, että nyt rakenteilla olevat koulut tahtovat jäädä pieniksi.

Kotiseudun tulevaisuutta koskeneet keskustelut voidaan tiivistää muutamaan avaintemaan. Yhteisöllisyys, maaseutumaisuuden säilyminen, kehityksen edellytysten luominen ja ohjaaminen, nurmolaisuuden eri kerrosten säilyminen olivat aiheita, joita jatkettiin tilaisuudesta ja keskustelusta toiseen. Kotiseudun kehittäminen ei tarkoita sitä, että jalka painaa koko ajan kaasua, eikä kotiseutua säilytetä muutoksia jarruttamalla. Keskusteluista välittyi vahva ajatus kehityksen kokonaisvaltaisesta hallinnasta: kotiseututyö on tasapainoilua uudistusten ja säilyttämisen välillä.

Jokaisen keskustelutilaisuuden päätteeksi osallistujia pyydettiin kirjoittamaan luvussa 1.3 esitettyä eläytymismenetelmää soveltaen pieni-muotoinen kirjoitelma. Tilaisuuksien osallistujille näytettiin kaksi vaihtoehtoista kehyskertomusta, joista heitä pyydettiin valitsemaan toinen ja kirjoittamaan tarinansa sen avaamien mielikuvien mukaan. Molemmat kehyskertomukset esittivät tilanteen, jossa aikaa on kulunut viisi vuotta

eteenpäin ja kotiseudulla on moni asia muuttunut. Oleellista menetelmässä on, että valittavana oli joko myönteinen tai kielteinen tulevaisuudenkuva, johon eläytyä. Toisessa kertomusvaihtoehdossa kotiseudulla tapahtuneista muutoksista huolimatta vastaaja kokee yhteenkuuluvuutta alueelle ja viihtyy siellä. Toisessa vaihtoehdossa muutokset puolestaan ovat johtaneet yhteenkuuluvuuden tunteen ja viihtyvyyden katoamiseen.

Molempiin kertomusvaihtoehtoihin sisältyi muutoselementti. Emme tarjonneet vastaajille vaihtoehtoa, jossa kaikki säilyisi kotiseudulla ennallaan. Halusimme siis selvittää sitä, miten ihmiset reagoivat muutokseen: Millainen kehityskulku vahvistaa sidosta kotiseutuun? Mikä puolestaan loitontaa vastaajia aiemmin tärkeäksi kokemaastaan paikasta?

Keskustelutilaisuuksiin osallistuneista 128 henkilöstä kaikkiaan 84 henkilöä vastasi kirjoitustehtävään. Suurin osa eli 52 henkilöä eläytyi myönteiseen tulevaisuudenkuvaan. 21 vastaajaa kirjoitti kuvauksen, jossa kotiseudulla tapahtuneet muutokset olivat vähentäneet yhteenkuuluvuuden ja viihtyvyyden tunnetta. Lisäksi 11 kirjoittajaa yhdisteli vastauksessaan molempia elementtejä.

Tilaisuuksittain tarkasteltuna Ylijoella myönteisen kierteen aikaansaavat kylään muuttavat uudet asukkaat ja kotiseudulle palaavat nuoret, joilla on uusia ja raikkaita ajatuksia ja jotka haakeutuvat yhteiseen toimintaan ja järjestävät uusia tapahtumia. Myös kyläseuraan saadaan uusia aktiivisia jäseniä, kerhotalossa on tarjolla sopivasti ryhmiä eri-ikäisille ja koulunmäellä yhteisiä tilaisuuksia. Uusien tulijoiden myötä kylän ilme muuttuu, mutta silti kotiseudun tutut ainekset säilyvät. Esimerkiksi uudet talot on rakennettu metsän reunoihin aiempaa rakentamistapaa kunnioittaen. Uusi sukupolvi löytää vastaajien mukaan tavat ja muodot tehdä kylästä kotoinen ja uudistaa sitä.

Uusien asukkaiden ohella toinen merkittävä myönteistä kehitystä ruokkiva asia on teiden kunnan ja liikenneyhteyksien paraneminen. Tiet ovat päällystettyjä myös Peräseinäjoen suuntaan, ja kuten eräs vastaaja visioi, kaupungin bussit liikennöivät Seinäjoki–Koura–Yljoki–Peräseinäjoki–Seinäjoki -reitillä säännöllisin välein.

Kolmantena asiana Ylijoella nousi esiin palveluiden paraneminen. Erityisesti vanhuksille suunnattuja palveluita on kehitetty, ja tarjolla on kotiapua, asiointiapua sekä kerhotoimintaa. Lisäksi vanhusten palvelutaksi kulkee tarvittaessa. Ympäristön osalta vastaajat toivoivat, että liikkumismahdollisuudet metsissä ja nevoilla sekä hiihtoladut säilyvät. Erikseen myös toivottiin maalaismaiseman ja peltomaiseman pysyvän avoimena

viljelysmaisemana. Osassa vastauksia oli tuotu esiin myös oma elämätilanne ja terveydentila. Toiveena oli, että voisi vielä viiden vuoden päästä asua kylässä, ajaa autoa ja käydä kyläilemässä ystävien luona.

Kourassa nähtiin, että kaavoituksen myötä viiden vuoden kuluessa kylään on muuttanut uusia asukkaita, jotka osallistuvat ja vilkastuttavat toimintaa kylän eri yhdistyksissä. Toiveena oli, että avoin ja ystävällinen ilmapiiri säilyy ja että kylän tapahtumiin otetaan osaa ja saadaan naapureita kyläilemään keskenään. Ihmisten omaan tekemiseen, luovuuteen ja jäsentämiskykyyn viihtyvyyden ja uusien asioiden kehittämiseksi uskottiin. Kouraa kuvailtiin tulevaisuudessa kyläksi, jossa on tilaa asua ja liikkua luonnossa.

Nurmoo-Seuran tilaisuudessa kirjoitetuista myönteisistä tulevaisuudenkuvista välittyi usko siihen, että ympäristöä muuttavasta tie- ja muusta rakentamisesta huolimatta ainakin omalla kotipaikalla tullaan viihtymään jatkossa. Keskustaajaman nähtiin tiivistyvän, mutta samalla toivottiin, että kaava ottaisi huomioon alueen erityispiirteet. Toivottiin, että asukkaiden keskinäinen yhteistoiminta kehittyisi, pienteollisuus ja yksityisyritteliäisyys lisääntyisivät, Nurmonjoen tila paranisi sekä nurmolainen reiluus säilyisi. Niin ikään Nurmonin säilyminen eri asiayhteyksissä nostettiin esille tärkeänä kotiseudun piirteenä. Kaiken kaikkiaan tutun ja rauhallisen elämänmenon haluttiin jatkuvan.

Tutut tulevat päivittäin vastaan. Jos voimia riittää, harrastuksetkaan eivät kovin muutu. Henkilösuhteet ovat tärkeämpiä kuin maise-manmuutokset. Erityisesti toivoisin Nurmonjoen tervehtymistä! [Tilaisuus 3]

Lukiolaisten kirjoittamissa myönteisissä tulevaisuudenkuvissa korostui usko Seinäjoen kasvuun, mikä heijastuu myös Nurmon alueelle. Seinäjoen kasvun myötä Nurmon keskustaajama on muuttunut kaupunkimaisemmaksi ja nykyiset asuntoalueet ovat laajentuneet. Kuvattiin, kuinka palvelut ja joukkoliikenne ovat kehittyneet ja kuinka uusia kaappoja ja liikekeskuksia on syntynyt.

Nurmon asukashuku on kasvanut ja sen mukana myös asutusalue on levinnyt. Kertunlaakson alue on levinnyt leviämistään. Metsää on raivattu teiden tieltä pois ja uusia taloja on syntynyt hirveästi. Nurmosta on tullut enemmän kaupunkimainen, juuri sellainen jossa olen lapsena asunut, (Turku). Se tekee Nurmosta viihtyisän. [Tilaisuus 4]

Tänne Nurmooseen tai SEINÄJOELLE on tullut paljon lisää asuntoja ja suuria asuinalueita. Keskusta on myös laajentunut sillä kauppoja ja kerrostaloja on tullut lisää. Jäähalli on uusittu valtavaksi jääurheilukeskukseksi ja bussit kulkee jopa ilta 9:ään asti! Nurmon itse keskusta on myös muuttunut. On tullut lisää kauppoja ja enemmän 'kaupunki'maisempi. Tänne on myös ilmestynyt Ikea, Ideapark ja yksi muu suuri kauppakeskus. Nyt voisin viihtyäkin Seinäjoella loppuelämäni. [Tilaisuus 4]

Myös ihmisten asenteiden ja vapaa-ajan aktiviteettien arveltiin muuttuvan osana kasvavaa Seinäjokea. Vaikka alue kehittyi ja muuttuu, tuttujakin aineksia säilyi, esimerkiksi Tanelinrannan alueella ja Murhavuorella.

Ihmistä on tullut suvaitsevaisempia ja hekin tajuavat että Nurmo ei välttämättä ole paras mahdollinen paikka asua. Lisää asuinalueita on rakennettu ja vapaa-ajan aktiviteetteihin on panostettu. Nuoria ihmisiä on muuttanut alueelle lisää joten alueella tapahtuu jotain useammin. Nurmoon on rakennettu omia urheilu halleja. [Tilaisuus 4]

Tanelinrannan asutusalueet ovat laajentuneet vanhan kotitien päästä eteenpäin mutta vanha talokanta on silti emmallaan. Tanelin tupa on vieläkin toiminnassa ja Tanelinlammen aluetta on kehitetty. Murhavuoren metsikköä on vielä. [Tilaisuus 4]

Kiikkulaisten vastauksista välittyi vahvasti usko alueen myönteiseen kehitykseen. Alueen tulevaisuuden kehityksen kannalta oleellista on, että kylään muuttaa uusia innokkaita ihmisiä, jotka osallistuvat yhteiseen toimintaan. Kylän asukasmäärän nähtiin kasvavan, mutta samalla toivottiin, että uusi naapuri ei tulisi aivan viereen tai että kylään muuttavat uudet perheet rakentaisivat kotinsa sopivan etäälle vanhoista asumuksista. Kaikkia kyläläisiä ei tosin tiivistyväkään asutus haittaa.

Ei haittaa vaikka kylä kasvaisi, ei kasva liikaa tunnen omaksi – olen kaupunkilähtöinen siimmässäni. [Tilaisuus 5]

Toivottiin, että luonnonympäristössä ja rakennetussa ympäristössä säilyisi tuttuja maisemaelementtejä: peltoja ja jokiuoma. Vanhemman väestön toiveet liittyivät siihen, että tulevaisuudessa olisi

terveyttä ja voimia asua kylässä. Nuoret toivoivat, että kylässä on lapsia, lapsilla ystäviä ja koetaan yhteenkuuluvuutta naapurien kanssa. Myös sukupolvien välistä kanssakäymistä toivottiin. Samalla toivottiin, että vuoropuhelu kaupungin kanssa toimii ja että kaupunki viestittää suunnitelmista reilusti etukäteen.

Nurmoo-Seuran historiapiiriläiset kuvasivat myönteisissä kertomuksissa viihtyvän alueella, kunhan lähellä on omia sukulaisia ja tuttuja. Viihtyvyyteen vaikuttavat myös hyvät liikenneyhteydet sekä palvelut.

Hyllykallion asutusalue edelleen laajentunut. Pohjaan tullut lähelle uusiakin kauppoja. Tarpeelliset liikennejärjestelyt ohikulkuteineen saatu valmiiksi. Pesäpallokenttä uuden seuran Jymyjussien käytössä. Väki lisääntyy, kehitys jatkuu kuten pitääkin. [Tilaisuus 6]

Alapään alueen asukkaiden kirjoittamissa myönteisissä tulevaisuudenkuviissa esitettiin, kuinka alueen asutus on lisääntynyt, mutta sen ei koeta hävittävän maaseutumaisuutta vaan piekemminkin vahvistavan kylän yhteisöllisyyttä. Aluetta kehitetään maltillisesti ja maaseutumaisuus säilyi. Esimerkiksi kaavoitettu Latikan alue on rakennettu, ja alueelle on muuttanut uusia lapsiperheitä. Edelleen visioitiin, että kaikkiaan alueelle on tullut 40 taloutta lisää. "Nurmon pohjoinen alue kasvaa ja kehittyi, on vetovoimainen ja voi hyvin"²³³

Uudet asukkaat pitävät yllä kylä- ja kotiseutuhenkeä. Kuvattiin, kuinka yhteenkuuluvuuden tunne on vahva ja kuinka myös kyläseuran toimintaan on saatu mukaan uusia ihmisiä. Lisäksi lapsiperheiden yhteiset tekemiset, kuten leikkikenttätoiminta ja pyhäkoulu, ovat lisääntyneet. Haalilla järjestetään lasten urheilukisoja sekä aikuisille leikkimielisiä kilpailuja. Alueelle on myös muodostunut uudenlaisia keskustelupiirejä, ja nuorille on saatu turvallisia kokoontumispaikkoja.

Lapset leikkivät ja kyläilevät keskenään ja näin aikuisetkin ovat luontevasti tutustuneet toisiinsa. [Tilaisuus 7]

Kovasti ovat ystävällisesti ottaneet huomioon tällaisen vanhan asukkaan. Apua saan, mikäli tarvitsen. Hyvin menee meidän kylällä. [Tilaisuus 7]

Yhdeksässä vastauksessa kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, että alueen tiestö parantunut. Teitä on levennetty, nopeusrajoitusta on pudotet-

tu ja alueella on kattavat kevyen liikenteen väylät. Liikenneturvallisuus on lisääntynyt huomattavasti sekä Länsitielle että Nurmonjoentielle saatujen pyöräteiden myötä. Naapurista toiseen pääsee liikumaan kätevästi ja turvallisesti pyöräteitä pitkin. Tämä mainittiin kaikkein keskeisimpänä saavutuksena, joka parantaa kylän viihtyvyyttä. Myös joukkoliikenne on virkistynyt. Tieliikenteen rinnalle nostettiin hyvät tietoliikenneyhteydet, jotka mahdollistavat tehokkaan etätyöskentelyn.

Vihdoinkin on saatu kunnon tie kevyenliikenteenväylälineen. Me vanhatkin voimme vielä kulkea polkupyörällä ja näin voimme pitää yllä kuntoamme. [Tilaisuus 7]

Parantuneet palvelut seuraavat uusien tulijoiden mukana. Itäisen ohikulkutien rakentumisen myötä palvelut ovat merkittävästi lisääntyneet keskustajaman tuntumassa. Visioitiin myös, että Martikkalansillan lähistöllä on pieni kauppa ja posti. Terveyspalvelut ovat pysyneet Nurmon keskustassa tai jopa lisääntyneet ja parantuneet.

Kaksi vastaajaa nosti erikseen myönteisenä tulevaisuuden kehityskulkuna joen virkistyskäytön lisääntymisen, mikä on mahdollista tasaisesti korkealla pysyvän vedenpinnan ansiosta. Joki on siis muuttunut edukseen. Pelot ja puutarhat sekä joenranta-alueet ovat hoidetut ja jokiveden puhtaudesta huolehditaan. Lisäksi jokialue on rauhoitettu vesimoottoriurheilusta.

Kaikki kesänurmolaisten tilaisuuteen osallistuneet ja tehtävään vastanneet kirjoittivat myönteisen virikkeen ohjaaman tulevaisuuskuvan. Näissä tulevaisuuskuvuissa esimerkiksi Yljoelle ja Kouraan on muuttanut uutta väkeä sekä tullut uusia kesäasukkaita, mikä piristää kylän elämää. Kouran kohdalla kuvattiin, kuinka alueen kehitys on kääntynyt myönteiseen suuntaan. Alueelle rakennetaan uusia taloja ja lasten määrä kasvaa, koulu säilyy ja kylään saadaan aikaan osin yhteisvoimin palvelukeskus, jossa on kauppa ja muitakin toimintoja. Nurmolaisuus on säilynyt, vaikka Nurmonjoen rannat on kaavoitettu omakotialueeksi ja maisema muuttunut.

Niin ikään Koliinissa kaikki tehtävän kirjoittaneet olivat valinneet myönteisen tulevaisuuskuvan. Kirjoituksissa Koliini-seuran toiminnan nähtiin piristyneen, ja seuratoiminta tarjoaa asukkaalle mielekästä tekemistä. Alueelle on muuttanut nuoria perheitä ja lapsille löytyy alueelta kavereita. Vaikka naapurit vaihtuvatkin, Koliinin–Solanon alueella uskottiin olevan hyvä asua ja elää tulevaisuudessakin.

Perhekahvilassa järjestetyssä tilaisuudessa vastaajat sisällyttivät myönteisiin tulevaisuuskuviin kehittyvät palvelut ja palveluiden saavutettavuuden myös laajemman työskäyntialueen sisällä. Osana kulkuyhteyksien paranemista mainittiin myös itäinen ohikulkutie. Toinen tulevaisuuskuviin esiin nouseva teema on yhteisöllisyys ja asukkaiden identiteetti osana muuttuvaa kuntarakennetta. Myönteisissä tulevaisuuskuvuissa esitettiin, kuinka kokemus kuulumisesta johonkin pikemminkin vahvistuu tulevaisuudessa ja kuinka tulevatkaan kuntaliitokset eivät horjuta ihmisten alueellista identiteettiä.

Palveluihin on matkaa, mutta koska kotiympäristössä viihtyy, ei kulkeminen tunnu rasitteelta. Kulkuyhteydet ovat parantuneet, liikennevaloissa istuminen on vaihtunut sujuvaan liikennöintiin. [Tilaisuus 10]

Paljon puhuttu ohitustie on valmis tai ainakin rakenteilla. Toivottavasti se on onnistunut ratkaisu. [Tilaisuus 10]

Pienelle asuinalueellemme on saatu lisää asukkaita. Kyläyhteisö on vireä, toimiva, yhteistyö toimii. [Tilaisuus 10]

Myönteisistä tarinoista voidaan nostaa esiin useita yhteisiä elementtejä. Keskeinen positiivisen kehän synnyttäjä ovat kyliin ja asuntoalueille tulevat uudet asukkaat, jotka kannustavat myös kyläseurojen ja yhdistysten toimintaa tuomalla uusia ajatuksia. Asutuksen lisääntymisestä huolimatta erityisesti kylät ja haja-asutusalueet säilyttävät maaseutumaisen luonteensa ja maiseman. Rakentaminen tapahtuu riittävän väljästi, olemassa olevaa rakentamista kunnioidaan ja vanhaa mahdollisuuksien mukaan säilyttäen. Kasvun toivotaan olevan hallittua.

Myönteiseen kehityskulkuun kuuluu kiinteästi palveluiden säilyminen ja parantuminen sekä palveluiden parempi saavutettavuus. Liikenneyhteyksien kehittäminen alueen reunoilta sekä liikenneturvallisuuden parantaminen ovat viihtyvyyttä erityisesti parantavia tekijöitä.

Myönteisistä tarinoista nousee esiin myös yhteisöllisyyden vahvistuminen, kaikenpuolisen toimeliaisuuden lisääntyminen sekä asukkaiden kotiseutuidentiteetin säilyminen. Näissä kuvauksissa nurmolaisuus säilyy, vaikka maisema muuttuu. Lisäksi voidaan tunnistaa kotiseudun muutos osana vastaajien omaa elämäntilannetta. Ihmiset kokevat kotiseudun tulevaisuuden myönteisenä, mikäli itsellä on terveyttä ja voimia asua iäkkäänäkin kotona ja lähellä on omia sukulaisia ja ystäviä.

Erikseen on syytä nostaa esiin kaksi havaintoa. Ensinnäkin kaupunkimaisuuden lisääntyminen tuotiin esiin myönteisenä tekijänä ainoastaan lukiolaisten kirjoituksissa. Kyse on koko Seinäjoen kaupunkimaisuuden lisääntymisestä, mutta myös Nurmon keskustaajamaan toivottiin lisää kaupan alan palveluita. Osassa kirjoituksia kaupunkimainen kehitys nähtiin perusedellytyksenä sille, että alueella voi viihtyä ja sen voi tuntea kotiseudukseen. Toinen keskeinen huomio on, että joki oli varsin vähän esillä myönteisissä tulevaisuuskuvissa. Ainoastaan Alapään alueella uskottiin joen virkistyskäytön lisääntyvän tulevaisuudessa.

Kielteisissä tulevaisuuskirjoitelmissa käsiteltiin pitkälti samoja teemoja kuin myönteisissäkin, mutta myös eroja on havaittavissa. Kirjoituksista voidaan tunnistaa kaksi keskenään erilaista kurjistumiskierrettä. Toisessa palveluiden vähäisyys tai niiden katoaminen aiheuttaa tyytymättömyyttä ja johtaa poismuuttoon. Toisessa asutuksen laajentuminen, raskas rakentaminen sekä kaupunkimaisuuden lisääntyminen nähdään ahdistavina asioina, jotka vieraannuttavat kotiseudusta.

Henkisen ilmapiirin muuttumista kuvattiin muun muassa lähiöistymisen käsitteellä ja pelättiin, että nurmolainen identiteetti hukkuu laajenevan Seinäjoen kaupunkiseudun osaksi. Molemissa kehityskuluissa nähtiin yhteisöllisyyden ja talkoohengen vähenemistä, kun ihmiset joko muuttavat pois tai vieraantuvat toisistaan. Yksittäisenä aihekokonaisuutena esiin nousivat myös tiejärjestelyt joko niin, että toivotut liikenneturvallisuuden parantamiseen ja saavutettavuuden parantamiseen tähtäävät asiat eivät toteudu tai niin, että uudet risteysjärjestelyt pilaavat maisemaa peruuttamattomasti. Myös oma elämäntilanne nostettiin esiin.

Ylivoimaisesti kielteisissä tulevaisuusskenaarioissa koettiin, että kylän palvelujen hiipuminen haittaa jokapäiväistä elämää siinä määrin, että sieltä on muutettava pois. Kotiseudusta joudutaan luopumaan pakon edessä. Palveluiden puuttuminen on osa kurjistumiskierrettä. Lisäksi nähdään, että kun lapset ovat muuttaneet kaupunkiin, kylään jäävä vanheneva väestö ei kykene enää itse huolehtimaan rapistuvista rakennuksista ja tarvittavista korjauksista tai esimerkiksi jätevedenpuhdistamoiden rakentamiseen tarvittavista investoinneista.

Kourassa kielteiset tulevaisuudenkuvat liittyivät Valtatiehen 18 sekä kyläkoulun ja kirjaston tulevaisuuteen. Pelättiin, että valtatie vangitsee ihmiset koteihinsa, kun vilkasliikenteisellä tiellä ei enää uskalla liikkua. Koulun ja kirjaston loppumista pidettäisiin erittäin suurena menetyksenä kylälle.

Nurmooseuralaiset toivat huolinaan esiin yhdistystoiminnan ja kökkähengen hiipumisen, asutuksen liiallisen laajenemisen sivukylillekin ja kaupunkimaisuuden lisääntymisen. Ihmisten vieraantuminen toisistaan on seurausta siitä, että kylät ja asuinalueet muuttuvat eräänlaisiksi nukkumalähiöiksi. Kaikkein huolestuttavimpana maalattiin kuva, jossa nurmolaisuuteen keskeisesti liittyvä piirre, maaseutumaisuus, uhkaa kadota maanviljelyksen kokonaan loppuessa. Seinäjoen itäisen ohikulkutien suunnitelma nostettiin esille yksittäisenä tulevaisuutta varjostavana tekijänä.

Oma kotikylä on rakentunut täyteen. Uusia asukkaita on enemmän kuin vanhoja eikä kukaan enää ole tekemisissä naapurinsa kanssa. Maanviljelys on loppunut ja kaikki käyvät muualla töissä. Kylään on tullut katupalot, pyörätie + muut kaava-alueiden tunnusmerkit. Nurmon hautausmaan vanhat on hävitetty uusien tieltä ja hautausmaan laajennus on aivan toisaalla kuin nyk. hautausmaa. Nurmo-Seuran toiminta on vähäistä, koska seuran ei saada aktiivisia toimijoita vanhojen jäädessä sivummalle. [Tilaisuus 3]

Täytyy vain hyväksyä ohitustie liittymiseen! Valitettavasti! Silti Nurmo on Nurmo ja pysyy Nurmoona! [Tilaisuus 3]

Edellä kuvattiin, kuinka lukiolaisten myönteisiin tulevaisuudenkuviin kuuluu vahva usko Nurmon kasvuun ja kehitykseen. Samalla kasvu ja sen aikaansaamat muutokset ovat myös kielteisten tulevaisuudenkuvien pääpiirre. Lukiolaisten tulevaisuus näyttää kielteiseltä, mikäli tulevat risteysjärjestelyt, rakentuvat kauppakeskukset ja laajenevat asuinalueet muuttavat maisemaa merkittävästi.

Maatilat ja pellot ovat hävinneet, metsää on hakattu ja tilalle ovat tulleet suuret asutuskeskukset, isot tierakennelmat ja monet suuret kaupungit ja kaupunkikeskukset. Paikka ei olisi enää yhtä rauhallinen ja maanläheinen kuin vielä nykyään. En voisi sanoa että se olisi enää kotiseutuani. [Tilaisuus 4]

Kotini rauhallinen ympäristö ei ole enää rauhallinen vaan peltoja ja metsää on hävitetty asuinalueiden ja kasvavan kaupungin tieltä. Maaseutu olisi muuttunut kiireiseksi kaupungiksi, kauppoineen ja ruuhkaisine liikenteineen. En haluaisi asua kaupungissa, minulle

riittää että pääsen käymään siellä aina kun haluan. Tällöin menen Seinäjoen keskustaan. [Tilaisuus 4]

Joki olisi hävinnyt niin en tunnistaisi tätä enää ja en viihtyisi täällä. Ja tietenkin, ja oma koti olisi häipynyt en viihtyisi enää. Liikuntahalli olisi lähtenyt pois. Asutusta olisi tullut lisää kotisi lähetyville. Pellot olisi muutettu asuinpaikoiksi. [Tilaisuus 4]

Nurmoo-Seuran historiapiiriläisten tulevaisuutta synkistävät oma ikääntyminen ja voimien uupuminen esimerkiksi omakotitalon pidossa. Eräällä vastaajalla olikin jo mielessä siirtyminen lähemmäksi muualle muuttaneita lapsia ja lapsenlapsia. Uudet liikennejärjestelyt mainittiin jälleen tulevaisuuden asuinviihtyvyyttä vähentävänä tekijänä.

En enää koe viihtyvänä Nurmossa, jos kaikki se liikenne ja liikennerakennelmat toteutetaan. Maalaismaisema, rauhallinen ympäristö katoaa. Pitää kai muuttaa Lapuulle. [Tilaisuus 6]

Nurmon asema osana Seinäjokea keräsi sekä myönteisen että kielteisen kommentin. Edellisessä nähtiin Nurmo yhä omaleimaiseksi osaksi Seinäjokea, jossa asuu monenlaisia ihmisryhmiä. Jälkimmäisessä taas pelättiin Nurmon muuttumista Seinäjoen lähiöksi, josta perinteinen nurmolaisuus on katoamassa.

Kiikussa koettiin uhkakuvana asutuksen lisääntyminen. Pelkona on, että alueelle muuttaa liikaa uusia ihmisiä, jotka eivät kiinnity yhteisöön. Niin ikään Alapään alueen kielteisissä tulevaisuudenkuissa esitettiin samantapainen huoli: alue on muuttunut niin, että kylän maaseutumaisuus ja tunnelma ovat hävinneet ja yhteisöllisyys on kadonnut. Maaseutumaisuuden uhkaksi nähtiin erityisesti lähiöityminen. Esimerkiksi Latikan alueen uhkakuvassa kylä on rakennettu täyteen ja vaarana on alueen muuttuminen rauhattomaksi lähiöksi. Harrastusmahdollisuudet ovat siirtyneet Seinäjoen kantakaupungin ja Hyllykallion alueelle. Liikenne Länsitien varressa on lisääntynyt entistään eikä tieturvallisuuden parantamiseksi ole tehty tarvittavia toimenpiteitä. Uusia, odotettuja lähipalveluita ei ole syntynyt, eikä koulukyyditys toimi kielteisissä tulevaisuudenkuissa.

Perhekahvilan tilaisuudessa kirjoitetuissa tulevaisuudenkuissa pohdittiin kunnallisia ja kaupallisia palveluja sekä niiden saatavuutta ja saavutettavuutta kaupunkiseudun sisällä. Yksi vastaaja eläytyi kielteiseen tulevaisuuskuvaan, jossa palveluiden saatavuuden ohella huolena oli vanhan rakennuskannan katoaminen ja nurmolaisuuden häviäminen.

Terveyspalvelut muuttuu ja keskittyvät yhteen paikkaan, toivottavasti se ei heikennä palvelujen saatavuutta. [Tilaisuus 10]

Yhteisöllisyys alkaa katoamaan, ja palvelut ovat yhä vaikeammin saatavissa. Rakentaminen lisääntyy ja vanhaa asutusta ja rakennuksia on purettu uuden tieltä. Käsite Nurmon kunta alkaa häipyä ja on vain isoa kaupunkia. [Tilaisuus 10]

Kaiken kaikkiaan kotiseutukeskustelijoiden kirjoituksia hallitsi kuitenkin myönteinen käsitys tulevaisuudesta. Niin keskusteluista kuin kirjoitustehtävistä on luettavissa ennen kaikkea se, että kotiseudun muutosta ja kehitystä on kyettävä ohjaamaan hallitusti. Kotiseutua voidaan tässä mielessä siis suunnitella ja kutoa. Vaikka henkilökohtaisen elämänkulun kerrokset ovat näissäkin vastauksissa vahvasti mukana, pääpaino on sellaisissa asioissa, jotka vaikuttavat yhteisesti koettuun kotiseutuun ja jotka aidosti jaetaan muiden kanssa. Näihin asioihin voidaan vaikuttaa myös suunnittelun ja aluekehittämisen keinoin.

10 NURMON MONET KOTISEUDUT

Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma -hankkeen alussa tavoitteeksi otettiin kehittää ja luoda kotiseutusunnitelman pilottimalli, joka perustuu alueen asukkaiden kokemukselliseen kotiseutuun. Tulokseksi luvattiin antaa selvitys alueen asukkaiden kotiseutukäsityksistä, kotiseudun avainkohteista ja syvärakenteista sekä kuvaus ja tulkinta niiden merkityksestä.

Selvitys nykynurmolaisien kotiseutukäsityksistä avainkohteineen ja siitä tulkitut syvärakenteet on nyt raportoitu kirjamuotoon. Luvuissa 1 ja 2 on hahmotettu kotiseututyyppejä ja kotiseudun kolmenlaisien maisemien teoreettinen kehys. Luvuissa 3–5 nurmolaisien keskusteluissa esittämät ajatukset on asetettu tuohon kehykseen. Kaikki kymmenen keskustelua on pilkottu osiin, jotta luonnonmaisemia, rakennetun ympäristön maisemia ja henkisiä maisemia voidaan tarkastella erikseen. Lukuun 6 on koottu Nurmonjokilaakson asukkaiden henkilökohtaiset kotiseutukuvat selaisina kuin ne näyttäytyivät heidän valitsemisensa kuva-aiheissa ja mielipaikkakuvauksissa.

Tämän jälkeen olemme muodostaneet tulkitonja nurmolaisien kotiseutukäsityksistä ensin suhteessa kuntaan ja sen muutoksiin (luku 7), sitten kotiseudun muihin muutoksiin (luku 8) ja viimeksi suhteessa tulevaisuudenodotuksiin (luku 9). Jäljellä on oikeastaan vain kotiseutukuvien yleisen tason konstruointi.

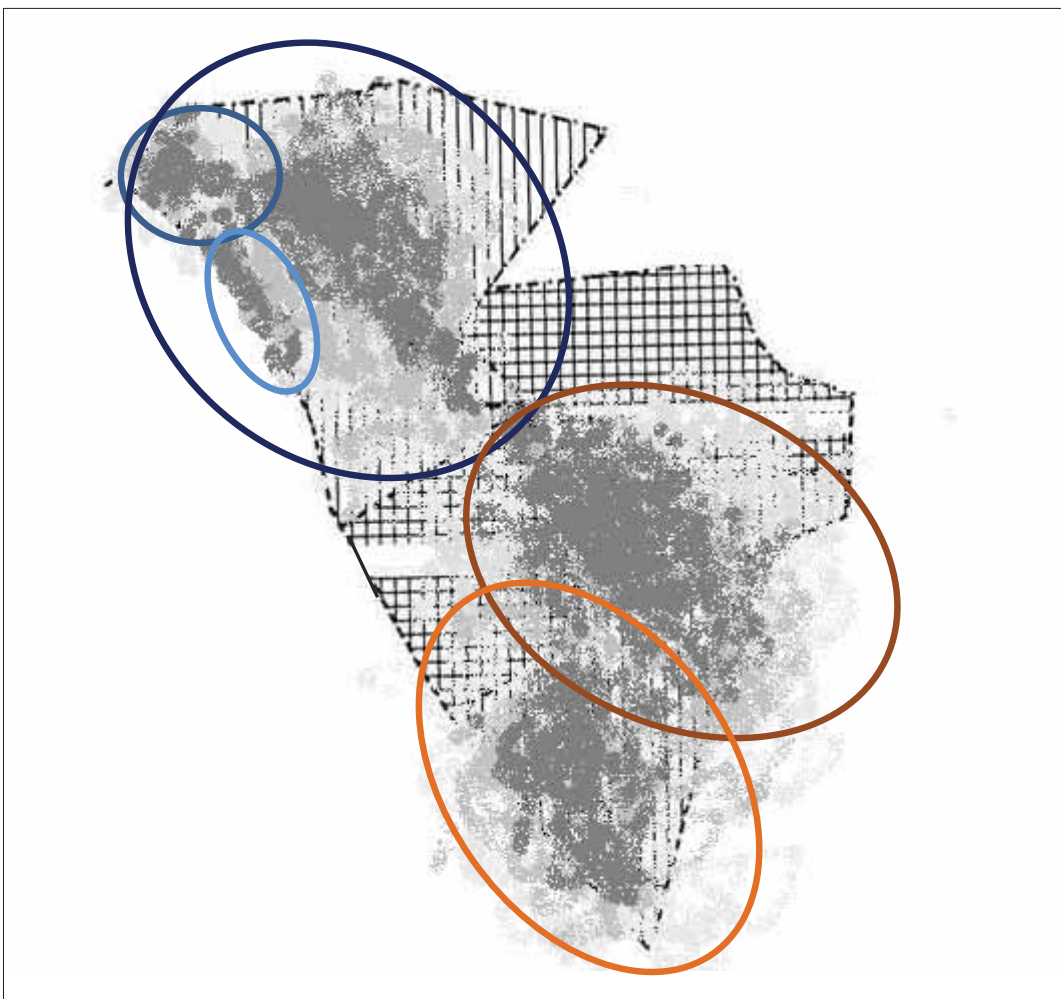
Kokemuksellisen kotiseututeorian perusidea on, että kukin ihminen rakentaa itselleen oman kotiseutunsa kokonaisuuden vuorovaikutuksessa luonnonympäristön, rakennetun ympäristön sekä muiden ihmisten kanssa. Kotiseutu kasvaa ja muuttuu elämäntilanteiden mukana tai pysyy muuttumattomana, mikäli ihmisen kokemuspiiriin ei ratkaisevasti muutu.

Nurmonjokilaakson kymmeneen kotiseutukeskusteluun osallistui yhteensä 128 keskustelijaa. Jokaisella heistä on omanlaisensa kokemushistoria ja käsitys kotiseudustaan. Joukossa on keskenään hyvin erilaisia kotiseutukäsityksiä. Sekä yksipaikkainen että monipaikkainen kotiseutukuva saivat tukea keskusteluissa.

Ei ole itsestään selvää, että yksilöllisistä kotiseutukuvauksista voidaan muodostaa käsitys kotiseudusta yleisellä tasolla. Se on aivan yhtä on-

gelmallista kuin pyrkimys rakentaa ymmärrystä yleisen tason kollektiivisesta identiteetistä tutkimalla yksilötason henkilökohtaisia identiteettejä. Aineiston perusteella kävi selväksi, että yksittäiset kotiseutukäsitykset voivat poiketa toisistaan jopa niin paljon, että kahdesta satunnaisesti valitusta kotiseutukäsityksestä ei kutoudu yltäasolla ollekaan yhteistä kotiseutukuvaa. Tilanne kuitenkin muuttuu, kun otamme huomioon kaikkien keskustelijoiden muodostaman kokonaisuuden. Äkkiä näyttääkin siltä, että Nurmonjokilaaksosta kotiseutuna alkaa hahmottua yhden yhteisen kuvan lisäksi muutamia pienempiä kuvia. Eri puolilta Nurmoa tulevien keskustelijoiden käsityksissä on yhdensuuntaisia piirteitä, joita olemme jo ryhmitelleet aikaisemmissa luvuissa. Miltei kaikkia nurmolaisia yhdistää yhteinen yläaste, kirkko, Prisma ja Nurmonjoki. Mutta keskustelijoiden kotiseutukäsityksissä on myös ilmeisiä eroja. Ne näyttävät ryhmytyvän vähintään kolmeen, mutta luontevimmin viiteen toisistaan erottuvaan pienempään kokonaisuuteen. Nimitämme niitä tässä yhteydessä nurmolaisiksi kotiseuduiksi. Niiden ympärillä ei ole teräviä rajoja, vaan huokoiset rajavyöhykkeet. Mielenkiintoista ja huomionarvoista on, että nämä viisi kotiseutua erottuvat toisistaan riippumatta siitä, tarkastelemmeko luonnonympäristöä, suhdetta rakennettuun ympäristöön vai henkistä kotiseutua.

Kuvan 16 kartta havainnollistaa Nurmon kotiseutujen kokonaisuutta eräänlaisina kotiseututihtentyminä. Kuvassa tilaisuuksissa ilmenneet tihtentymät on piirretty historialliselle kartalle, jossa ruudutettu alue on 1930-luvun puoliväliin saakka kuulunut Lapuaan. Karttaan piirretyt vyöhykkeet esittävät karkeasti ja varsin yleisellä tasolla yksittäisistä kotiseutukuvauksista hahmottuvia isompia kokonaisuuksia. Selkein ero on etelän ja pohjoisen välillä: Nurmonkurkku jakaa alueen kahteen monella tavalla toisistaan erottuvaan kotiseutuun. Kouran ympärillä olevalla eteläisellä alueella Yljioki erottuu vielä omaksi alueekseen ja on mahdollista, että Veneskosken–Viitalankylän aluekin erotuisi, jos sitä tarkemmin tutkittaisiin. Pohjoinen osakaan ei ole yhtenäisen. Kiikulla on oma, kaikista muista kylistä selkeästi erottuva profiili. Omaksi kotiseututihtentymäkseen hahmottuu vielä Hylly-

Kuva 16. Nurmon alueen kotiseututiheytmät.

kallion alueen sekä uusien laajenevien asuinalueiden kokonaisuus. Kiikulla ja uusilla asuinalueilla on kuitenkin vähemmän yhteisiä piirteitä Kouran ympäristön kuin muun Nurmon kanssa.

Aineistomme perusteella näyttää siltä, että Kurkkunurmon jakolinja on todellinen. Kouralaisuus on muuta Nurmoa monimuotoisempaa: heillä on suhteellisesti enemmän aatteellisia yhdistyksiä ja niiden järjestämiä tilaisuuksia, poliittisten ja uskonnollisten näkemysten kirjo on Kourassa Keski-Nurmoa ja Alapäättä monipuolisempi. Kouralaiset valitsivat kotiseutunsa avainkohteet kovin eri tavalla kuin muut nurmolaiset kaikkien kotiseudun osatekijöiden kohdalla. Muuhun Nurmoon yhdistäviä tekijöitä ovat joki, ruokaperinne, Prisma, Atria ja E.S. Lahtinen, joka onkin kouralainen yritys. Kouralaiset listasivat kolmisenkymmentä sellaista kohdetta, joita ei mainittu muissa asukastilaisuuksissa. Esimerkiksi kouralaisten tärkeintä luon-

tokohdetta, Kivijärven kosteikko, ei noteerattu lainkaan muualla Nurmosta. Toisaalta Kourassa ei otettu lainkaan esille monia muualla suosittuja kohteita kuten Nurmon kirkkoa tai museota.

Muilla nurmolaisilla tärkeät kirkonkylän rakennukset ja instituutiot eivät juuri saaneet mainintoja kotiseudun tärkeiksi kohteiksi myöskään Ylijoella. Yljoen henkisen ja maantieteellisen erilaisuuden välillä nähtiin yhteys. Ylijoki on ollut eristyksissä, huonojen kulkuyhteyksien päässä sijainnut kylä. Se on maisemallisesti muusta Nurmosta poikkeava, mäkinen ja metsäinen, ja maaperä on kivikkoisempaa. Varsinaisia lakeuksia ei ole, asutus on harvempaa ja keskittyy mäille. Alue oli pitkään Ylinurmon yhteismaata, *allmannia*, jossa oleskeltiin vain ajoittain: metsästettiin, kalastettiin, otettiin puutavaraa ja viljeltiin talojen ulkosarkoja. Aikoinaan harjoitettiin jonkin verran kaskeamistakin ja myöhemmin tervataloutta.

Ylijoen suhde Kouraan on kaksijakoinen: Perinteisesti Koura on ollut Ylijokisten oma kaupunki ja rautatieasema. Siellä on käyty töissä, kaupoilla ja muilla asioilla. Ylijokisten ja kouralaisten urheiluseura on yksiselitteisesti Kouran Louhi. Silti myös erityisyyttä Kouran suuntaan korostetaan. Koura on epäyhtenäisempi, siellä on ollut toisinajattelevia ihmisiä, monenlaisine poliittisine ja uskonnollisine käsityksineen ja houkutuksineen.

Asutushistoriallinen ja tuotannollinen syvärakenne on Nurmonjoen ylävesillä varsin erilainen kuin Keski-Nurmossa ja pitäjän pohjoisosissa. Se on synnyttänyt myös kulttuurisia eroja, jotka välittyvät kyläyhteisössä eteenpäin sukupolvelta toiselle. Myös muualta muuttavat oppivat vähitellen huomaamattaan kylän tavoille. Edellisen vuosisadan käytännöt ulottavat vaikutuksensa tähän päivään. Tärkeät paikat ovat tärkeitä siksi, että ne liittyvät johonkin menneisyyden käytäntöön, toimintaan tai tapahtumaan. Jälkiä jää myös puheeseen ja käyttäytymiseen eli juuri niihin asioihin, jotka ovat ratkaisevia myös kotiseutukokemuksen syntymisessä. Kun alueella on erilainen menneisyys, on jopa odotettavissa, että sen asukkaiden kotiseutu näyttäytyy omanlaisena tänäkin päivänä.

Syvärakenteiden perässä ei aina tarvitse mennä vuosisatojen taakse. Kiikun kylässä leimallista on sen tuore asutushistoria ja karjalaisiirtolaisten vaikutus. Kiikkulaisilla on hyvin itsenäinen kotiseutuprofiili. Luonteva asiointisuunta on ollut Seinäjoki, mitä on korostanut 1980-luvulle asti huonona säilynyt tieyhteys Nurmon kirkonkylän suuntaan.

Alapään alueen tilaisuudessa havaitsimme, että avainkohteet keskittyivät jälleen uudella tavalla. Keskustelun kohteet ulottuivat Alapäästä kunnan keskustaajamaan ja pitkälle Keski-Nurmon suuntaan. Käytännössä jakolinjaksi muodostui historiallinen Kurkkunurmo. Paikalla oli myös keskustelijoita, jotka itse olivat Keski-Nurmosta. Koliinin-Solanon tilaisuudessa kotiseutu hahmotui Nurmon keskustaajaman suuntaan ja muutenkin jokseenkin samoin kuin Alapään alueella. Kiikkulaisiin yhdistävänä tekijänä Koliinissa oli Paukanevan alue. Kouralaisten tai ylijokisten kohteista ei näissä tilaisuuksissa kuultu.

Nurmoo-Seuran, historiapiirin ja kesänurmoalaisten kotiseutukeskustelut pidettiin kirkonkylässä, ja osallistujatkin olivat valtaosin sieltä. Eivät kuitenkaan kaikki. Näiden tilaisuuksien puheaiheissa, mielipaikoissa ja avainkohteissa Nurmon pohjoisosa oli ylivoimaisessa roolissa. Kohteita mainittiin runsaasti Alapäästä, Kirkonkylästä sekä myös Hyllykalliolta ja muilta uusilta asuinalueilta.

Keskusteluja seuratessa ilmeni, että Kouran tai Ylijoen suunnilta tulleet harvat osallistujat nostivat esiin samoja asioita kuin kouralaiset ja ylijokiset omissa tilaisuuksissaan.

Näyttää siltä, että Hyllykalliosta puhuessaan nurmolaiset tarkoittavat sillä myös niitä uusia asuinalueita, joille asutus on Hyllykalliolta levinnyt kuten Tanelinrantaa, Kertunlaaksoa ja Karhuvuorta. Monessa keskustelussa ilmeni, että Hyllykallion asukkaita pidetään melkein seinäjokisina. Hyllykalliolla ja sen jälkeen rakentuneilla asuinalueilla on paljon sisään- ja ulosmuuttoa, jonka vuoksi alueella on jonkinlainen väliaseman leima. Esimerkiksi Hyllykalliolla MLL:n perhekahvilassa järjestetty tilaisuus tuki tätä käsitystä. Kotiseutukeskustelijat eivät samastaneet itseään erityisemmin juuri Hyllykallioon vaan kuka minnekin. Hyllykalliolla asuu paljon muualta muuttaneita, ja siksi kotiseudun tärkeät paikatkin levittäytyivät laajalle. Nurmolaisuuden ja seinäjokelaisuuden välillä he näkivät selvän identiteettirajan, mutta heidän mielestään se ei noudata kunnanrajaa. Kotiseutukeskusteluissa hyllykalliolaisuus näyttäytyy omana kotiseututihentymänä, joka sijoittuu nurmolaisuuden ja seinäjokisyyden väliin.

Joki on kiistaton nurmolaisten kotiseudun osatekijä. Nurmolaiset eivät joesta puhuessaan kuitenkaan tarkoita yhtä ja samaa asiaa: Alapään alueen asukkaille joki on keskeinen maisemaelementti, joka leveimmillään näyttäytyy jopa ”Nurmoon merenä”²³⁴. Toisaalla joki häipyi miltei näkymättömiin tai kuuluu lähinnä lapsuuden muistoihin. Kiikussakin joki on tärkeä osa kotiseutua, mutta heille kyseessä on Kyrönjoki. Yhdistäviä keskustelunaiheita olivat jokiluonnon muutos, Nurmonjoen nykytila ja jokivarsien maiseman säilyminen maa-seutumaisena.

Keskustelutilaisuuksissa kuvattiin useita satoja kotiseudun avainkohteita. Ne on kokonaisuudessaan esitetty dokumentointijulkaisussa *Kotiseutua kutomassa*. Kotiseudun muodostumisen kannalta kiinnostavaa ei ole pelkästään se, mistä kaikesta tilaisuuksissa puhuttiin, vaan myös se, mistä ei puhuttu. On selvää, että esimerkiksi käyttämämme kuvavirikkeet nostivat keskusteluun luontevimmin niitä teemoja, joista oli kuva. Virikkeet kuitenkin avasivat keskustelua myös monista sellaisista aiheista, joita emme osanneet ennakoita – niin oli tarkoituskin. Silti paljon sellaista, mitä kirjallisuuden perusteella olisi voinut olettaa nousevan keskusteluun, jäi mainitsematta.

Luvussa kolme kiinnitimme jo huomiota siihen, että kuvakenttä luonnonympäristöistä ja luonnonkohteista olisi voinut nostaa nyt esitet-

tyjen luonnonmuistomerkkien rinnalle myös lukuisia muita kuten Keski-Nurmon Latovuoren, Käkimännyn, Lehtisalonsuon, Santerinkuusen, Martikkalankylän männyn, Honkapornaan (siirtolohkare) tai Latokiven.²³⁵

Kohtasimme monia muita samantapaisia yllätyksiä: Historian tapahtumista ja vaiheista keskusteltaessa kiinnitettiin runsaasti huomiota Karjalan siirtolaisiin, mutta esimerkiksi amerikkansiirtolaisuus ei noussut keskusteluun. Kuitenkin muutaneita oli Nurmon alueelta Reino Keron mukaan vuosina 1870–1930 yhteensä 1 577 henkeä.²³⁶ Se on koskenut käytännössä lähes jokaisen nurmolaisen lähipiiriä. Edelleen kiinnostava havainto on, että Metsäpirtin karjalaisista puhuttiin paljon, mutta jatkosodan jälkeen vastaanotettuja jaakkimalaisia ei mainittu lainkaan.

On myös sellaisia historian tapahtumia, jotka tunnetaan maakunnassa yleisesti, mutta joita nurmolaiset itse eivät nostaneet esiin oman kotiseutunsa tekijöinä. Sellainen on esimerkiksi Paukanevan rooli vuoden 1918 tapahtumissa. Niistä puhuttiin ylipäätään erittäin vähän. Ehkä se on merkki siitä, että ne ovat menettämässä arkipäivän merkityksensä.²³⁷ Paukanevasta keskusteltiin laajasti ja monipuolisesti kahdeksassa tilaisuudessa – ei kuitenkaan tästä synkässä puolesta, vaikka siitä on alueella myös muistomerkki.

Ruokakulttuurista ja kropsunteosta puhuttiin paljon, mutta mainitukseksi ei tullut yhtään alueella toiminutta leipomoa tai näiden valmistamaa omalle kotiseudulle leimallista tuotetta. Monin paikoin tunnetut apteekkien omat reseptit ovat niin ikään usein asukkaiden ylpeydenaiheita. Pikiöljy on historiankirjoituksessa tärkeäksi korotettu Nurmon oma tuote, jonka parantavaan voimaan nurmolaiset uskoivat pitkään, mutta ei sitä muisteltu.

Musiikkikulttuuri ja taide jäivät myös keskusteluissa varsin vähäiseen rooliin. Kukaan ei maininnut esimerkiksi *Nurmon pitäjänlaulua* (säv. Martti Hemminki, san. Kaino Hippi) tai mitään omaan kotiseutuun vahvasti kuuluvaa orkesteria tai kuoroa. Kuvataiteen vähäisyyskin yllätti. Vaikka Nurmon kirkosta ja myös kirkon sisätiloista puhuttiin useaan otteeseen, ei kukaan nostonut esiin esimerkiksi Väinö Hämäläisen alttaritaulua *Jeesus ja samarialainen nainen* vuodelta 1913²³⁸.

Pukeutumiskulttuurista keskusteluun nousi ainoastaan körttipuku. Kansallispukuja tai muita perinneasuja ei mainittu eikä myöskään uudempaa pukeutumista. Myös kotiseutuun kuuluva ja kotiseudun mieleen tuova esineistö jäi huomiotta.

Seinäjoen ja Nurmon aiempi yhteinen menneisyys ja se, että seinäjokiset ja nurmolaiset kuuluivat pitkään yhteiseen kappeliin, mainittiin ikään kuin ohimennen.²³⁹ Nurmon omista kunnallisista instituutioista ja palveluista käyty keskustelu ei ollut loppujen lopuksi kovin runsasta. Terveyspalvelut nousivat keskusteluun, vanhainkodin alue tuli mainituksi, mutta selvä pääpaino oli kaupallisissa palveluissa.

Luettelo voisi jatkua pitkään. Tämä onkin kuvaavaa kotiseutukeskusteluille. Henkilökohtaisesti kokemusten kautta syntyvä kotiseutukäsitys on niin monisyinen, että ilmiökirjo laajenee jokaisessa keskustelussa. Aineisto tarkentuu periaatteessa loputtomiin. Toisaalta näimme, että kotiseudun yhteiset piirteet alkoivat hahmottua nopeasti. Samojen aiheiden toistuminen ja joidenkin muiden täydellinen puuttuminen ei ole pelkkää sattumaa tai aineiston vinoutta. Virikeaineistoomme kuului kuva taulusta. Se ei herättänyt keskustelua kuvateoksista. Oli myös museota esittävä kuvavirike. Siitä huolimatta useissa tilaisuuksissa se sivuutettiin kokonaan ilman keskustelua. Karjalaisuudesta puhuttiin toistuvasti ja pitkään, vaikka minkäänlaista virikettä ei esitetty. Ei ollut myöskään äänivirikettä. Siitä huolimatta Haali-talossa virisi pitkäallinen äänimaailmakeskustelu, jossa puhuttiin luonnonäänistä, liikenteen äänistä, pesäpallon ja muiden yleisötilaisuuksien äänistä. Kotiseudun lauluja tai musiikkiesityksiä ei kuitenkaan mainittu.

Kymmenestä kotiseutukeskustelusta kertyi kaikkiaan noin 25 tuntia kotiseutupuhetta. On epätodennäköistä, että joidenkin puheenaiheiden toistuminen tai puuttuminen voisi ratkaisevasti johtua käytetystä menetelmästä. Pikemminkin on kyse siitä, että keskustelut antoivat oikeasti suuntaviivoja sille, mitkä tekijät nurmolaisessa kotiseutukuvassa tänä päivänä korostuvat. Monet sellaiset asiat, joita aiemmin on ikuistettu historiankirjoituksen lehdille, eivät välttämättä nouse nykypäivän ihmisten kokemuspöydissä kotiseudun tunnuspiirteiksi tai avainkohteiksi.

Nurmolaisen kotiseudun avaintekijöitä näyttävät olevan muun muassa metsäpirttiläisyys, potkukelkkailu ja paini. Esimerkiksi painista puhuttiin lähes jokaisessa keskustelussa ja sitä käsiteltiin monipuolisesti. Puhuttiin painin suurmiehistä ja historian olympiamenestyksestä. Puhuttiin pai-

235 Läntinen 1994, 41–42

236 Läntinen 1994, 94

237 Vuoden 1998 Sotasurmaprojektin mukaan Paukanevalla ammuttiin huhtikuussa 1918 ensin 14 miestä Kokkolasta ja sitten 13 Suomenselältä. Kukaan ei ollut nurmolainen, ei myöskään kukaan ampujista. Latikka 2005, 78–79.

238 Hatakka 2008.

239 Luukko 1983, 394–395.

nista nuorison liikuttajana ja painin kasvatuksellisesti merkityksestä. Rakennusten yhteydessä mainittiin painikämpät. Visuaalisten taiteiden rooli jäi hyvin pieneksi, mutta painielokuva ja painijapatsas tulivat kuitenkin mainituiksi. Painista keskustelivat kaikenikäiset. Lukiolaisten joukossa oli painin harrastajia. Painilla tuskin voisi olla näin painavaa asemaa missään muualla kuin Nurmossa.

Kuvataide, kuoromusiikki ja kansantanssi eivät sen sijaan näytä olevan nurmolaisten kotiseudun leimallisempia tekijöitä. Todennäköisesti varsin läheltä Nurmoa voi löytyä paikka, jossa nämä ovat kotiseudun muodostumisessa tärkeällä sijalla, mutta metsäpirttiläisyyttä, potkukelkkailua tai painia ei mainita lainkaan, koska ne eivät ole kokemuspiirissä yhtä tärkeällä sijalla.

Vuonna 2009 toteutunut kuntaliitos nousi kotiseutukeskusteluihin lähes joka tilaisuudessa. Aihe kirvoitti paljon kommentteja. Etenkin kunnan nimen ja muiden vahvasti kotikuntaan liitettyjen nimien katoaminen tai muuttunut käyttö puhuttivat osallistujia. Kuntarakenteen muutos aiheuttaa aina ihmisissä paineita määritellä itsensä uudelleen suhteessa kotikuntaan. Aiempi ehyt ja vakaa mielikuva kotikunnasta ei uudessa tilanteessa toimi. Tässä on kuitenkin yksilökohtaisia eroja. Osa keskustelijoista ei ollut koskaan kiinnittänyt kunnanrajoihin sanottavaa huomiota. Heille kunnan rajat olivat jo ennen liitosta huokoisia eikä poliittis-hallinnollisen rajan katoaminen aiheuttanut erityistä tarvetta oman kotiseutuidentiteetin korjaamiseen. Toinen osa keskustelijoista ei halua muuttua seinäjokiseksi. He toivoivat, että alueet eivät liiaksi sulautuisi yhteen. Heille kuntien poliittis-hallinnolliset rajat ovat vahvemmin yhteydessä kotiseudun muihin identiteettikerroksiin.

Kunta ja kotiseutu ovat eri asioita, vaikka puhe kotikunnasta sisältää myös vahvan kotiseutupaivatuksen. Sukelluksemme nurmolaisten kotiseutukäsitysten tähän päivään on ollut silmiä avaava kokemus: kotiseudulla näyttää olevan suuri merkitys ihmisten arjessa. Tutkijoilla on kuitenkin taipumus korostaa liikaa poliittis-hallinnollisten rakenteiden merkitystä ihmisten paikkaan kiinnittymistä tarkastellessaan. Näyttää siltä, että esimerkiksi kuntiin liitetään helposti myös sellaisia sisältöjä, jotka perusteellisemmin tarkasteltaessa eivät kuulukaan ensisijaisesti kunnan käsitteen piiriin. Kotiseudun käsite voi tuoda selvyyttä tähän keskusteluun. Kotiseutuidentiteetti kannattaa nostaa kuntasamastumisen rinnalle. Ihmisen paikkaan kiinnittymisen ensisijainen muoto on omien henkilökohtaisten kokemuksien varaan rakentuva kotiseutukuva. Vaikka kunnille on Suo-

nessa muodostunut lukuisten tehtävien ja pitkän historian ansiosta vahva rooli ihmisten kotiseutuidentiteetin osana, omankin maamme historiasta löytyy vaihteita, joissa tilanne oli kokonaan toinen. Ihmisillä oli kotiseutu jo ennen kuntaa. Kärjistäen voidaan ilmaista, että kotiseutuidentiteetti ei tule kärsimään haaksirikkoo, vaikka nykymuotoisista kunnista jossain vaiheessa kokonaan luovuttaisiin. Ehkä se, mitä on tavoiteltu esimerkiksi identiteettikunnan käsitteellä, ei osukaan aivan ilmiön ytimeen.

Kotiseudun tulevaisuuteen suhtaudutaan Nurmossa alueella varsin myönteisesti. Keskustelutilaisuuksissa esitetyistä tulevaisuudenkuvista nousee kantavana teemana esiin yhteisöllisyys ja sen vaaliminen eri muodoissaan. Oma kotiseutu nähdään kehittyvänä alueena, erilaisten kylien ja asuinalueiden kokonaisuutena. Nurmolaisten kotiseutuidentiteetin yhtenä osana on maaseutumaisuus, jonka toivotaan säilyvän kehityksestä huolimatta. Nurmolaisten kotiseutuun kuuluu kaupungin läheisyys, mutta he eivät tahdo, että alue muuttuisi liian nopeasti ja hallitsemattomasti kokonaan kaupunkimaiseksi.

LÄHTEET

KOTISEUTUKESKUSTELUTILAISUUDET:

Tilaisuus 1. Kotiseutu Ylijoen kylän asukkaiden kokemana. Ylijoen kerhotila 3.5.2012

Tilaisuus 2. Kouralaisten kotiseudun ulottuvuudet Kouran kylätalo 7.5.2012

Tilaisuus 3. Nurmooseuralaisten kotiseudun kerrokset. Nurmon museo 9.5.2012

Tilaisuus 4. Nurmon lukiolaisten mielikuvia kotiseudusta. Nurmon lukio 16.5.2012

Tilaisuus 5. Kotiseutu Kiikun kylän asukkaiden kokemana. Kiikun kylätalo 29.5.2012

Tilaisuus 6. Nurmo-Seuran historiatoimikunnan jäsenten kotiseutumielikuvia. Nurmon museo 30.5.2012

Tilaisuus 7. Alapään alueen asukkaiden näkemyksiä kotiseudustaan. Haali-talo 5.6.2012

Tilaisuus 8. Kesänurmolaisten kotiseutu. Nurmon museo 19.7.2012

Tilaisuus 9. Koliinin alueen asukkaiden kotiseutukäsityksiä Koliinitalo 30.8.2012

Tilaisuus 10. Lapsiperheiden kotiseutu: Mannerheimin lastensuojeluliitto. Hyllykallion perhekahvila 2.9.2012

KIRJALLISUUS

- Aaltonen, Esko (1963). *Kotiseututyön opas*. Kolmas uudistettu painos. Forssan Kirjapaino Oy.
- Aaltonen, Esko (2009). *Kotiseututunne. Kotiseutuni mun. Kirjoituksia Kotiseudun ja Hiidenkiven sadalta vuodelta*. Pekka Laaksonen ja Lassi Saressalo (toim.), SKS, 12–13. (*Kotiseutu* 1951, 217–219)
- Alanen, Aulis J. (1970). *Seinäjoen historia, 1: vuo-teen 1931 eli kunnan jakautumiseenkauppalaksi ja maalaiskunnaksi*. Seinäjoen kaupunki, Seinäjoki.
- Alanen, Aulis J. (1980). *Etelä-Pohjalaisia taistelussa. Nuijasodasta vapaussotiin*. Otava, Keuruu.
- Allen, John, Massey, Doreen & Allan Cochrane (1998). *Rethinking the Region*. Routledge, London.
- Amin, Ash (2004). *Regions unbound: towards a new politics of place*. *Geografiska Annaler Series B* 86 (1), 33–44.
- Ampuja, Riitta (2005). *Lyly keinuu Kiekussa*. SPOY. Uusikaupunki.
- Anttila, Veikko (2009). *Miksi nykyihminen tarvitsee kotiseututyötä*. *Kotiseututunne. Kotiseutuni mun. Kirjoituksia Kotiseudun ja Hiidenkiven sadalta vuodelta*. Pekka Laaksonen ja Lassi Saressalo (toim.), SKS, 25–33 (*Kotiseutu* 1967, 229–235).
- Anttiroiko, Ari-Veikko (1992). *Kunnallistieteellisen tutkimus I osa. Kunnallistieteiden erityispiirteet*. Tampereen yliopisto, kunnallistieteiden laitos. Raporttisarja 20/1992. Tampere.
- Betlii, Olena (2008). *Ubi bene ibi patria: Reading the City of Kiev through Polish and Czech "Spatial Stories" from the First World War Period*. Teoksessa *Frontiers and Identities. Cities in Regions and Nations*. Lud'a Klusáková and Laure Teulières (eds.). Pisa University Press, 197–220.
- Blickle, Peter (2011). *Heimat. A Critical Theory of the German Idea of Homeland*. *Studies in German Literature, Linguistics, and Culture*. Camden House. Rochester NY [2002].
- Boldt, Robert (1909). *Kansallemme! Kotiseutu* 1909, 2–3.
- Braudel Fernand (1990). *L'identité de le France. I Espace et histoire. II Les hommes et les choses*. Flammarion Paris [Arthaud 1986].
- Cohen, Anthony P. (1982). *Belonging: the experience of culture*. Teoksessa *Belonging. Identity and Social Organisation in British Rural Cultures*. Anthony P. Cohen (ed.). Manchester University Press. Manchester, 1–17.
- Eskola, Jari (1997). *Eläytymismenetelmäopas*. TAJU, Tampere.
- Eskola, Jari (1998). *Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä*. TAJU, Tampere.
- Fernández Manjón Desiderio (2010). *La identidad humana y los territorios. El caso de Castilla y León*. Vision Libros. Madrid.
- Haaramäki, Ossi (2008). *Kasvun vuosikymmenet*. Teoksessa Ossi Haaramäki ym. (toim.): *Rakentaen ja rukoillen. Nurmon seurakunnan juhlakirja*. Art Print.
- Hatakka, Aapro (1965). *Tulimme Nurmon Lylyyn keväällä 1941. Nurmon jouluku 1965*. 5-7.
- Hatakka, Sakari (2008). *Kohtaaminen Sykarin kaivolla*. Teoksessa Ossi Haaramäki ym. (toim.): *Rakentaen ja rukoillen. Nurmon seurakunnan juhlakirja*. Art Print. 115–124.
- Haveri, Arto (2002). *Kuntarajojen sopeuttamisen perusmekanismit ja näköalat*. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja*. 1:2002, 7–21.
- Haveri, Arto, Laamanen, Elina & Kaija Majoinen (2003). *Kuntarakenne muutoksessa? Tutkimus kuntajaon muutostarpeista tulevaisuudessa*. Suomen Kuntaliitto.
- Heikkilä, Raija (1980). *Eteläpohjalaista ruokaperinnettä*. *Etelä-Pohjanmaan maa- ja kotitalousnaisten piirikeskus*. Kurikka-paino.
- Heinonen, Jouko (2011). *Päijät-Hämeiläinen kuntai- dentiteetti*. Päijät-Hämeen liitto 2011.
- Heinonen Seppo (1984). *Ylijoen koulu*. Teoksessa Kustaa Rasku ym. (toim.): *Nurmon koululaitoksen vaiheita 1884–1984*. Nurmo.
- Hyyryläinen, Torsti (1994). *Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Line Sixtyfour, Vammala.

- Hästesko, F. A. (1912). Onko kotiseutututkimuksella merkitystä ja tulevaisuutta? *Kotiseutu* 1912, 1–3.
- Ikola, Jouko (2008). Kohti uutta vuosituhatta. Teoksessa Ossi Haaramäki ym. (toim.): *Rakentaen ja rukoillen. Nurmon seurakunnan juhlakirja*. Art Print
- Ira, Jaroslav (2008). Creating Local and Broader Identities: Historical Monographs on Bohemian, Moravian, and Galician Towns, 1860–1900. Teoksessa *Frontiers and Identities. Cities in Regions and Nations*. Lud'a Klusáková and Laure Teulières (eds.). Pisa University Press 2008, 251–266.
- Jones, Martin & Gordon MacLeod (2004). Regional spaces, spaces of regionalism: territory, insurgent politics and the English question. *Transactions of the Institute of British Geographers* 29 (4), 433–452.
- Kahila Reijo (1984). Knuuttilan koulu. Teoksessa Kustaa Rasku ym. (toim.): *Nurmon koululaitoksen vaiheita 1884–1984*. Nurmo.
- Kares, Olavi (1942). *Heränneen kansan vaellus II. Suomen herännäisyyden elämää ja vaiheita noin v:sta 1880 v:een 1930*. WSOY, Porvoo.
- Karlsson, Kristina, Salonen, Kati & Mona Schalin (2011). *Keski-Nurmo, Veneskoski, Koura. Rakennetun ympäristön kulttuuriselvitys*. 24.10.2011. Stadionark.
- Klemetti, Heikki (1932). *Kuortaneen vaiheita sanoin ja kuvin*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Klusáková, Lud'a (2008). Between Urban and Rural Culture: Public Use of History and Cultural Heritage in Building Collective Identities (1990–2007). Teoksessa *Frontiers and Identities. Cities in Regions and Nations*. Lud'a Klusáková and Laure Teulières (eds.). Pisa University Press, 299–322.
- Klusáková Lud'a & Laure Teulières (2008). Conclusion: Frontiers and Identities on Urban, Regional and National Scales. Teoksessa *Frontiers and Identities. Cities in Regions and Nations*. Lud'a Klusáková and Laure Teulières (eds.). Pisa University Press, 323–327.
- Kokko, Marja (2003). *Kyliltä keskuksiin. Eteläpohjalaisista osuuskaupoista alueosuuskaupaksi*. Etelä-Pohjanmaan Osuuskauppa. Gummerus. Jyväskylä.
- Kujala Juhani (2011a). Painimaaottelu Nurmo – muu maailma. Teoksessa *Nurmon historiallinen vuosikirja 2011*. Matti Lehtiö ym. (toim.). Nurmoo-Seura, 38–43.
- Kujala, Juhani (2011b). Mestaripainija Aarne Reinin sukujuuret Nurmossa. *Nurmon Joulu* 2011. Nro 48. Nurmoo-Seura. I-Print Oy, Seinäjoki.
- Kujanpää, Matti (2008). Herätysliikkeet Nurmossa. Teoksessa Ossi Haaramäki ym. (toim.): *Rakentaen ja rukoillen. Nurmon seurakunnan juhlakirja*. Art Print.
- Lagerstedt, Ilpo (2011). Tietoja Yli-Nurmosta vuosilta 1567–1608. Teoksessa *Nurmon historiallinen vuosikirja*. Matti Lehtiö ym. (toim.). Nurmoo-Seura, 28–32.
- Latikka, Olavi (1994). *Nurmoosta voimmalla. Nurmon historia III. Kilpaurheilua ja liikuntaharrastusta entisajoista 1900-luvun viimeiselle vuosikymmenelle*. Yhteiskunta-historiallinen tutkimus. Nurmon kunta, Ykkös-Offset, Vaasa.
- Latikka, Olavi (2003). *Nurmoosta lähtöisin*. Lahtikopio, Lahti.
- Latikka, Olavi (2005). *Nurmoosta mailmalle – Lapuan ja Ilimajoen kautta: artikkeleita ja puheita kotiseudusta, nuoruudesta ja vanhenemisesta*. Lahtikopio, Lahti.
- Lehtonen, Heikki (1990). *Yhteisö*. Vastapaino, Tampere.
- Leinamo, Kari (2004). *Kuntaliitoksen jälkeen. Kuntien yhdistymisen vaikutukset liitosalueiden näkökulmasta*. Vaasan yliopisto. Lévon-instituutin tutkimuksia 111.
- Lepänhaara Eero (1984). Kouran koulu. Teoksessa Kustaa Rasku ym. (toim.): *Nurmon koululaitoksen vaiheita 1884–1984*. Nurmo.
- Liakka, Niilo (1916). Kotiseutututkimuksen kohotamisesta. *Kotiseutu* 1916, 3–5.
- Lintala Esko (1993). *Kustaan kierros. Kustaa Pihlajamäen painiura 1922–1944*. Ykkös-offset, Vaasa.
- Luukko, Armas (1983). *Nurmon historia I. Historiallisen asutuksen alusta kunnallishallinnon perustamiseen*. Vaasa Oy., Vaasa.
- Läntinen, Aarre (1994). *Nurmon historia II. Aika kunnallishallinnon perustamisesta toisen maailmansodan päättymiseen*. Ykkös-Offset Oy, Vaasa.
- Läntinen, Aarre (2008a). *Murroskausien tiennäyttäjät*. Teoksessa Ossi Haaramäki ym. (toim.): *Rakentaen ja rukoillen. Nurmon seurakunnan juhlakirja*. Art Print.
- Läntinen, Aarre (2008b). *Nuorisotyötä kinkereistä kerhoihin*. Teoksessa Ossi Haaramäki ym. (toim.): *Rakentaen ja rukoillen. Nurmon seurakunnan juhlakirja*. Art Print.
- MacLeod, Gordon & Martin Jones (2007). Territorial, scalar, networked, connected: in what sense a 'regional world'? *Regional Studies* 41 (9), 1177–1191.

- Mattila, Anu (2011). ”*Parempi osa Seinäjokea*”. *Tutkimus Nurmon alueellisen identiteetin ulottuvuuksista*. Itä-Suomen yliopisto. Historia- ja maantieteiden laitos. Maantieteen pro gradu -tutkielma.
- Meklin, Pentti & Seppo Paatelainen (2006). *Seinäjoen, Nurmon ja Ylistaron voimavarojen kokoamista ja yhdistämistä koskeva selvitys*. Selvitysmiesten ehdotus perusteluineen. Seinäjoen kapunki, Seinäjoki.
- Morley, David (2000). *Home Territories. Media, Mobility and Identity*. Routledge. London.
- Mäkinen, Minna (1996). *Kuvia kotiseudusta. Lemppäläisnuorten kotiseutumielikuvia piirustusten ja kirjoitusten valossa*. Jyväskylän yliopisto, Etnologia laitos.
- Mäkinen, Minna (2009). *Kotikunta kaupungin osaksi. Säynätsalon kunnan ja Jyväskylän kaupungin kuntaliitos kulttuurisena ilmiönä*. Jyväskylän yliopisto. Historian ja etnologian laitos. Etnologia. Jyväskylän kaupungin raportit.
- Nyysölä, Kyösti (2005). *Osuusmeijerien kato. Etelä-Pohjanmaan osuusmeijerien keskittymisen 1900-luvulla*. Licensiaatintyö, Joensuun yliopisto.
- Oittinen, Hannu (1994). *Kotiseutu korvien välissä. Kotiseutuni mun. Kirjoituksia Kotiseudun ja Hiidenkiven sadalta vuodelta*. Pekka Laaksonen ja Lassi Saressalo (toim.), SKS 2009, 70–73. (Hiidenkiivi 1994, 10–11).
- Paasi, Anssi (1986). *Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittymisestä*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no 8. Joensuu.
- Paasi, Anssi (2001). *Bounded spaces in the mobile world: deconstructing ‘regional identity’*. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* 93 (2), 137–148.
- Paasi, Anssi (2009). *The resurgence of the ‘region’ and ‘regional identity’: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe*. *Review of International Studies* 35, 121–146.
- Pekola-Sjöblom, Marianne, Voitto Helander & Stefan Sjöblom (2006). *Kuntalainen - kansalainen. Tutkimus kuntalaisten asenteista ja osallistumisesta 1996–2004*. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 56. ACTA, Nro 182. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Peltonen Matti (2010). *Ikoolan Erkistä*. Teoksessa *Nurmon historiallinen vuosikirja 2010*. Riikka Jäsperlä ym. (toim.). Nurmo-Seura, 34–37.
- Pollari Jorma (1984). *Jatkokoulu, kansalaiskoulu ja peruskoulun yläaste*. Teoksessa *Kustaa Rasku ym. (toim.): Nurmon koululaitoksen vaiheita 1884–1984*. Nurmo.
- Pooley, Colin G. (2007). *The role of migration in constructing regional identity*. Teoksessa *An Agenda for Regional History*. Bill Lancaster, Diana Newton and Natasha Vall (eds.). Northumbria University Press, Newcastle, 63–81.
- Potkukelkka – rakas kulkuvälineemme*. (2000). Kari A. Nurmela (toim.). Maahenki, Jyväskylä.
- Rannikko, Pertti (1996). *Onko Sivakkaa enää olemassa? Tutkielma yhteisöllisyyden muutoksesta*. Teoksessa *Kyläläiset, karjalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 114, 21–51.
- Ranta, Raimo (1988). *Talouselämä, asutus ja väestö Etelä-Pohjanmaalla 1809–1917*. Teoksessa *Maija-Liisa Heikinmäki ym.: Etelä-Pohjanmaan historia V. Autonomian kausi. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto, Vaasa, 423–966*.
- Rantamäki Juhani (1984). *Alapään koulu*. Teoksessa *Kustaa Rasku ym. (toim.): Nurmon koululaitoksen vaiheita 1884–1984*. Nurmo.
- Rasku, Kustaa (1984). *Ensimmäisen kansakoulun perustaminen*. Teoksessa *Kustaa Rasku ym. (toim.): Nurmon koululaitoksen vaiheita 1884–1984*. Nurmo.
- Rinne-Koski, Katja, Saartenoja, Antti, Rantanen, Manu & Sami Tantarimäki (2012). *Kuntaliitos ja maaseutualueiden asukasosallistuminen Kouvolan, Salon ja Seinäjoen kaupungeissa*. Helsingin yliopisto. Ruralia-instituutti. Raportteja 79.
- Riukulehto Sulevi (2010a) *Reforming Regional Identities between Local and National. Experiences from Western Finland*. The 12th International Conference of International Society for the Study of European Ideas. *Thought in Science and Fiction*. 3.8.2010 Ankara, Turkey.
- Riukulehto Sulevi (2010b) *The Three Stages of Landscapes as a Basis for Regional Identity*. Teoksessa *NORSA 2010. The Search: Future Dynamics of Regional Development*. Book of abstracts. Eds. Elina Pulliainen and Kirsi Siltanen. University of Tampere 2010, 49–50.
- Riukulehto Sulevi (2012) *Forming a Homely Landscape – a Framework for Personal Identity*. *Rural at the Edge – the 2nd Nordic conference for rural research*. 21.–23.5.2012. Joensuu. Book of Abstracts. Tuija Mononen, Eeva Uu-

- sitalo, Eila Alho (eds.). Maaseudun uusi aika ry, 47–48.
- Rossi, Riikka & Katja Seutu (2007). Nostalgian lukijalle. Teoksessa Rossi, Riikka & Katja Seutu (toim.): *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. Dark Oy, Helsinki, 7–12.
- Saari, Paavo (2009). *Nurmon eskadroonan vastaisku Äyräpäässä 5.3.1940*. Nurmo-Seura.
- Schack, Michael (2000). On the multicontextual character of border regions. Teoksessa van der Velde, Marjolijn & Henk van Houtum (eds.): *Borders, Regions and People*. Pion limited, London, 202–219.
- Sen verran Nurmoosta... *Nurmolaisia juttuja ja sanontoja*. (1990). Tuija Antelo (toim.). Nurmon kulttuuritoimi. Kurikka-paino.
- Seppo, Juha (1987). Seurakuntaelämä ja uskonnolliset liikkeet Etelä-Pohjanmaalla 1809–1917. Teoksessa Esko koivusalo: *Etelä-Pohjanmaan historia VI. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto, Vaasa, 7–315*.
- Sisäasiainministeriö (2006). *Kaupunkiverkko ja kaupunkiseudut 2006*. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 10/2006. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Der Spiegel* 15/2012. “Mein Herz hüpf”, 60-69.
- Szap, Ewelina (2008): *Between Farm and Factory. Peasants in Urban Space in Communist Poland*. Teoksessa *Frontiers and Identities. Cities in Regions and Nations*. Lud'a Klusaková and Laure Teulières (eds.). Pisa University Press, 237–250.
- Suomen pitäjäruoat* (1986). *Svenska Österbotten. Etelä-Pohjanmaa*. Erillispainos. Jaakko Kolmonen (toim.). Patakolmonen ky. Helsinki.
- Susen, Simon (2010). The transformation of citizenship in complex societies. *Journal of Classical Sociology* vol. 10, no 3, 259-285.
- Suutari, Timo & Kaj Zimmerbauer (2007). *Palveluyrittäjyys, maankäyttö ja asuminen Etelä-Seinäjoen alueella – Kuntaliitoksen vaikutusten tulevaisuuden kehitysnäkymien tarkastelua*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 15.
- Suutari, Timo & Sulevi Riukulehto, Katja Rinne-Koski & Sanna Ojalampi (2011). *Kotiseutua paikantamaan - Päämääränä kulttuurisesti kestävä Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma*. Idearaportti. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 77.
- Suutari, Timo & Sulevi Riukulehto (2012). *Kotiseutua kutomassa. Nurmonjokilaakson kotiseutukeskustelujen dokumentointi*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 92.
- Suomen Kotiseutuliitto (2012). Lausunto elinvoimainen kunta- ja palvelurakenne -selvityksestä. Suomen Kotiseutuliiton hallitus 3.4.2012. Saatavilla: <http://www.kotiseutuliitto.fi/lausunto-VM-Elinvoimainen-kunta-ja-palvelurakenne-selvityksest%C3%A4>. Viitattu 23.9.2012.
- Takala, Iikka (1965). *Nurmon seurakunnan vaihteita*. Nurmon seurakunta, Seinäjoki.
- Talvitie, V. J. (1979). *Vuosisatoin saatoissa. Nurmon 200-vuotias ristikirko*. Seinäjoen Kirjapaino. Seinäjoki.
- Telinkangas, Sisko. (2005). *Tuskanpunaisesta sini-valkoiseen. Lähestymistapojen, näkökulmien, välineiden etsintää syrjäisen maaseudun tutkimiseen*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhdyskuntatieteiden laitos. Acta Universitatis Tamperensis 1096. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere.
- Tuan, Yi-Fu (2011). *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press. Minneapolis 1977.
- Ulvinen Erkki (1984). Viitalan koulu. Teoksessa Kustaa Rasku ym. (toim.): *Nurmon koululaitoksen vaihteita 1884–1984*. Nurmo.
- Vesala, Kari Mikko & Teemu Rantanen (2007). Laadullinen asennetutkimus: Lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia. Teoksessa Vesala, K.M. & Rantanen, T. (toim.): *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Gaudeamus. Helsinki University Press, 11–61.
- Vilkuna, Kustaa H. J. (2005). *Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ylijoen Joulu 1986*. Ylijoki-Seura, Nurmo. Seinäjoen Painohalli Ky, 4.
- Yli-Hakola, Aila (2010). Mistä Nurmon kunnan vaakunan aihe on peräisin? Teoksessa *Nurmon historiallinen vuosikirja 2010*. Riikka Jäsperlä ym. (toim.). Nurmo-Seura, 34–37.
- Young, Nathan (2006). Distance as a hybrid actor in rural economies. *Journal of Rural Studies* 22, 253–266.
- Zimmerbauer, Kaj (2006). Kunnan deinstitutionalisoituminen. Alueellinen identiteetti kuntaliitoksessa: esimerkkinä Peräseinäjoen ja Seinäjoen liitos. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 2(06), 109–121.
- Zimmerbauer, Kaj (2007). Imago ja kuntarakenteen muutos. Seinäjoen ja Peräseinäjoen kuntaliitoksen vaikutus alueellisen imagon kehittämiseen. *Alue ja ympäristö* 36:2. 31–42.

Zimmerbauer, Kaj (2008). *Alueellinen imago ja identiteetti liikkeessä*. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto, maantieteen laitos. Helsingin yliopisto. Ruralia-instituutti. Julkaisuja 15. Yliopistopaino, Helsinki.

Zimmerbauer, Kaj & Timo Suutari (2007). Alueellinen identiteetti kuntarakenteen muutosprosesseissa – Aluesamastumisen olemuksen ja tutkimuksellisten haasteiden jäljillä. *Kunnallistieteellinen aikakausikirja* 4/07, 348–359.

Zimmerbauer, Kaj, Suutari, Timo & Antti Saartenoja (2012). Resistance to the deinstitutionalization of a region: Borders, identity and activism in a municipality merger. *Geoforum* 43, 1065–1075.

Österbladh, Kaarlo (1949). Henkinen elämä vuosina 1700–1809. Teoksessa Alanen, Aulis J. (toim.): *Etelä-Pohjanmaan historia IV, 2*. Etelä-Pohjanmaan historiatoimikunta. Ilkka-OY, Vaasa. 563–703.

SANOMALEHDET:

Etelä-Pohjanmaa 29.4.1991. Hyllykallio-seura on alansa uranuurtaja.

Etelä-Pohjanmaa 29.7.1994. Mikä muutti Murhavuoren Karhuvuoreksi?

Etelä-Pohjanmaa 29.9.1994. Vanhat paikannim tarinat kertovat. Murhavuoret, -korvet, -kuusikat ja -kalliot.

Etelä-Pohjanmaa 30.7.1996. Nurmon viimeinen.

Ilkka 22.7.1995. Aina vain Hyllykallio...

VERKKOJULKAISUT:

Länsi-Suomen ympäristökeskus (2012). Paukaneva. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=85735&lan=fi>. Luettu 11.10.2012.

Seinäjoen kaupunki. Teiden ja katujen nimien muutokset Nurmon alueella. Saatavissa. <http://www.nurmo.fi/nurmo.html/30021.pdf>. Luettu 15.10.2012.

WWW.HELSINKI.FI/RURALIA

HELSINGIN YLIOPISTO
RURALIA-INSTITUUTTI